

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Hittudományi Doktori Iskola
Kánonjogi Program

Az állandó diakonátus
önálló egyházi hivatallá válásának lehetősége
a hatályos egyetemes egyházi törvényekben

Doktori (PhD) dolgozat

Készítette: Tokodi Bence

Témavezető: Dr.iur.can. Dr.theol. Szuromi Szabolcs Anzelm O.Praem.

Budapest, 2010.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
I. Teológiai alapvetés az egyházi rend szentségével kapcsolatban.....	10
1. Kortárs teológiai vélemények a diakonátusról.....	10
1.1. <i>Karl Rahner</i>	10
1.2. <i>Walter Kasper</i>	12
1.3. <i>A Nemzetközi Teológiai Bizottság álláspontja a női diakonátus kérdésében</i>	12
II. Az egyházi Tanítóhivatal és a Szentszék diakonátusra vonatkozó megnyilatkozásai	14
1. Ókori zsinatok.....	14
2. Középkori pápai megnyilatkozások.....	15
3. Újkori Szentszéki és zsinati megnyilatkozások	16
4. A teológiai következtetések levonása	18
4.1. <i>Az áldozópapság és a diakonátus viszonya a püspöki renddel</i>	18
4.2. <i>Az egyházi rend fokozatai közötti különbség jellege</i>	20
III. Az egyházmegyében és a plébániákon szent szolgálatot teljesítő személyek életformájának és tevékenységi körének kánonjogi szabályozása.....	24
1. A jelenlegi szabályozás előzményei	24
1.1. <i>Az áldozópapok életformája és tevékenységi köre az 1917-es CIC-ben és az 1917-es CIC hatálya alatt a Székesfehérvári Egyházmegye részleges jogában</i>	24
1.2. <i>A diakonátus az 1917-es Egyházi Törvénykönyvben</i>	32
1.3. <i>A klerikusi állapot fogalmának átalakulása a „Ministeria quaedam” motu proprio hatályba lépése után</i>	33
2. A klerikusokra vonatkozó kánonok a hatályos CIC-ben	36
2.1. <i>Az áldozópap és a diakónus képzése a CIC-ben</i>	36
2.2. <i>Az áldozópap és a diakónus tevékenységi köre a hatályos Törvénykönyvben</i>	39
2.3. <i>Az állandó diakónus és az átmeneti diakónus valamint az áldozópap életformája közötti különbség a hatályos CIC-ben</i>	45
2.4. <i>Az átmeneti diakonátus kérdése</i>	47
3. A laikus szolgálattevők	49
3.1. <i>A világiak jogképessége a közfunkciók és hivatalok ellátására</i>	49
3.2. <i>A világiak jogképessége a szent tudományok oktatására és a hitoktatásra</i>	51
3.3. <i>A világiak által végzett állandó és egyedi liturgikus szolgálatok</i>	52
IV. Az alapkérdésben lévő krízisjelenségek rövid bemutatása.....	55
1. A plébániai életben tevékenykedő klérus mentálhigiénés állapota és problémái	55
1.1. <i>A papi identitás kialakulásának nehézségei</i>	56
1.2. <i>A papi hivatás és a szekularizált társadalom viszonya</i>	58
1.3. <i>A pap magánya és az elszigetelődés</i>	60
1.4. <i>A magány feloldására tett helytelen kísérletek és következményeik</i>	61
1.5. <i>Az állandó diakonátus problémaköre</i>	62
2. A laikus szolgálatok és a klérus együttműködése.....	63
3. A viszonylagos paphiány következményeként fellépő problematikus jelenségek összegzése	64
V. A szent szolgálat végzésével kapcsolatos egyházi hivatalok.....	66
a részleges jogalkotásban,.....	66
különös tekintettel az áldozópapságra és az állandó diakonátusra	66
1. A magyarországi részleges törvényhozás	67
1.1. <i>Esztergom-Budapesti Főegyházmegye</i>	67
1.2. <i>Szeged-Csanádi Egyházmegye</i>	70
1.3. <i>Szombathelyi Egyházmegye</i>	72

1.4. Veszprémi Főegyházmegye	75
1.5. Egri Főegyházmegye.....	77
1.6. Váci Egyházmegye	78
1.7. Pécsi Egyházmegye	81
1.8. Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye	84
1.9. Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye	86
1.10. Székesfehérvári Egyházmegye	88
1.11. Gyulafehérvári Főegyházmegye	92
1.12. A magyar nyelvterület diakonátussal foglalkozó részleges joganyagának összegzése	95
2. Példák a nemzetközi részleges jogalkotásból	96
2.1. Észak-Afrikai Püspöki Konferencia	98
2.2. Argentín Püspöki Konferencia	98
2.3. Ausztrál Katolikus Püspöki Konferencia	99
2.4. Osztrák Püspöki Konferencia	99
2.5. Belga Katolikus Püspöki Konferencia	100
2.6. Benini Katolikus Püspöki Konferencia	100
2.7. Bolíviai Püspöki Konferencia	100
2.8. Brazil Nemzeti Püspöki Konferencia	101
2.9. Kanadai Katolikus Püspöki Konferencia	101
2.10. Chilei Püspöki Konferencia	101
2.11. Kínai Regionális Püspöki Konferencia	102
2.12. Kolumbiai Püspöki Konferencia	102
2.13. Ecuadori Püspöki Konferencia	103
2.14. Fülöp Szigeteki Katolikus Püspöki Konferencia.....	103
2.15. Francia Püspöki Konferencia	104
2.16. Gambiai és Sierra Leone-i Területközi Katolikus Püspöki Konferencia	104
2.17. Német Püspöki Konferencia.....	105
2.18. Ghánai Püspöki Konferencia	106
2.19. Guatemalai Püspöki Konferencia	106
2.20. Indiai Katolikus Püspöki Konferencia	107
2.21. Anglia és Wales-i Püspöki Konferencia.....	108
2.22. Olasz Püspöki Konferencia.....	108
2.23. Luxemburg	109
2.24. Máltai Püspöki Konferencia	109
2.25. Mexikói Püspöki Konferencia	110
2.26. Namíbiai Katolikus Püspöki Konferencia.....	110
2.27. Nicaraguai Püspök Konferencia.....	112
2.28. Nigériai Katolikus Püspöki Konferencia	112
2.29. Új-Zélandi Katolikus Püspöki Konferencia	112
2.30. Indiai-Óceáni Püspöki Konferencia	113
2.31. Holland Püspöki Konferencia.....	113
2.32. Óceániai Püspöki Konferencia	113
2.33. Panamai Püspöki Konferencia	114
2.34. Paraguay-i Püspöki Konferencia.....	116
2.35. Perui Püspöki Konferencia	116
2.36. Portugál Püspöki Konferencia.....	117
2.37. Porto Rico-i Püspöki Konferencia	117
2.38. Dominikai Püspöki Konferencia	117
2.39. Salvador-i Püspöki Konferencia	118

2.40. Skandináv Püspöki Konferencia	118
2.41. Skót Püspöki Konferencia	119
2.42. A Szlovén Köztársaság Püspöki Konferenciája	119
2.43. Spanyol Püspöki Konferencia	119
2.44. Katolikus Püspökök Nemzeti Konferenciája (USA).....	121
2.45. Dél-Afrikai Katolikus Püspöki Konferencia	121
2.46. Svájci Püspöki Konferencia	121
2.47. Thaiföldi Püspöki Konferencia	121
2.48. Zimbabwe-i Püspöki Konferencia.....	122
2.49. Az egyes püspöki karok diakónusokra vonatkozó részleges jogának összegzése	122
VI. Az áldozópap és a diakónus által ellátott egyházi hivatalok organikus fejlődése az első évezred egyházában, különös tekintettel a patrisztikus kor egyházszervezetére	124
1. Az öskeresztény egyházszervezet	124
1.1. A jeruzsálemi egyházszervezeti modell	125
1.2. A Szent Pál apostol által alapított közösségek.....	126
1.3. Az apostoli kor utáni egyházszervezet az I. században	127
2. A monoepiszkopális egyházközségek kialakulásától a III. századi egyházakig.....	130
3. A helyi egyház klérusa a III.-VI. században	133
3.1. Diakónusok	133
3.2. Presbiterek	137
3.3. Khórepiszkoposzok.....	139
4. A presbiterátus és a diakonátus archaikus jellegének és viszonyainak maradványai az archipresbiter és az archidiakónus hivatalában.....	142
4.1. Az archidiakónusok.....	143
4.2. Az archipresbiterek	145
5. Az első évezred egyházszervezetének fejlődése és mai párhuzamai.....	148
VII. A diakonátus önálló hivatallá formálódásának lehetősége az ókori példák és a hatályos CIC alapján	152
1. Az egyházi hivatal fogalma	152
1.1. Az egyházi hivatallal kapcsolatos alapfogalmak	154
2. A diakónusi szolgálat jelenlegi kereteinek az egyházi hivatal kánonjogi fogalmához való viszonya	156
3. A leírt krízisjelenségek kezelésének szükségessége a plébániarendszerben	159
4. A plébániarendszer problémáinak átfogó megoldására irányuló kísérlet a Székesfehérvári Egyházmegye Törvénykönyvében	160
5. A plébániarendszerrel összefüggő diakonális rendszer lehetősége a CIC kánonjaiban	163
5.1. A plébániarendszer átszervezésének szükségessége és a diakonális rendszer kiépítésének lehetősége	165
5.2. Az archipresbiter (esperes) hivatalának az eredeti fogalmak szerinti helyreállítása	172
5.3. Az archidiakónus hivatalának helyreállítása.....	173
5.4. A diakonális rendszer hatása az áldozópapok mindennapi munkájára és identitására	177
5.5. A diakonális rendszer révén önálló hivatallá váló diakonátus.....	182
Konklúzió.....	187
Felhasznált irodalom.....	191

Bevezetés

Isten népe méltán várja el a szent szolgálatra rendeltektől, mindenekelőtt a püspököktől és papoktól, hogy tegyenek meg mindent a rájuk bízottak üdvösségéért, hiszen ez feladatkörük lényege. A gondoskodó szeretet mindenekelőtt abban a kormányzati aktusban nyilvánul meg, hogy a megyéspüspök saját egyházmegyéjében az Isten igéjét hirdeti és kiszolgáltatja a Krisztus által alapított szentségeket a krisztushívőknek. Ehhez a munkához azonban kellő számú, alkalmas segítőtársra van szüksége, aki akár a szent szolgálat felszentelt végzőjeként közreműködik – mint áldozópap vagy diakónus¹ – akár laikus munkatársként segíti a püspököt kormányzói, tanítói és megszentelői feladatának teljesítésében.

Akár klerikusként, akár laikusként kapcsolódik bele valaki ebbe a püspököket segítő munkába, bizonyosan szembesülhet a megsebzett emberi természetből fakadó problémával. Nem pusztán arról van szó, hogy nincs elégséges számú szent szolgálattevő, hanem hogy a meglévő kis létszámú, gyakran túlterhelt papságot is számos olyan veszély fenyegeti, melynek során egyre inkább nehezebbé válik a teljes és egészséges embert igénylő lelkipásztori szolgálatuk.

Évek óta érlelődött bennem a dolgozat címében meghatározott téma kifejtése, a végső indíttatást azonban egy közvetlen közelemben élő, az átlaghoz képest fiatalon és kényszerűen nyugdíjazott paptársam tragikus halála adta meg. Világos, hogy nem a kánonjogtudomány feladata az ilyen és ehhez hasonló fájdalmas esetek orvoslása, hiszen a kánonjog célja az, hogy rendezze és működésében segítse azokat az intézményi kereteket, amelyek Krisztus akaratóból, a Szentlélek működése révén felépítik és fenntartják Krisztus Egyházát. Ugyanakkor, éppen a kánonjog segíthet abban, hogy kialakulhassanak azok az intézményes keretek, melyek segítik a szent szolgálattevőket abban, hogy feladatuknak egész életükben örömmel és teljes emberként szenteljék magukat.

Nehéz, ha nem lehetetlen az egész Világegyház problémáira megoldást találni, hiszen a helyi egyházak működését jelentős mértékben befolyásolja az a kultúra, melyben az adott közösség működik. A klérus életkörülményeinek vizsgálatánál éppen ezért a Székesfehérvári Egyházmegye történetéből és jelenéből indultam ki, egyrészt azért, mert ennek az egyházmegyének vagyok magam is a papja, másrészt pedig azért, mert ennek az egyházmegyének a történelme és állapota pillanatképet adhat bármelyik magyarországi egyházmegye általános helyzetéről. Munkám során egy fejezet erejéig a téma jellege miatt

¹ LG 20

kitekintést tettem a pszichiátria területére is, amely jóllehet nem a joghoz tartozó terület, de segédtudományként nem idegen a kánonjogtudományt a gyakorlati életben művelő szakemberek számára.

A Székesfehérvári Egyházmegyében működő Szent Efrém Diakonátusi Kör tagjaként nem csupán az áldozópapság helyzetének alakulását kísérhettem éveken át figyelemmel, hanem az állandó diakonátusra készülőknek és a diakónusoknak az identitáskeresését, valamint szolgálatuk kereteinek meghatározását is. A szemináriumban töltött évek, a diakonátusi körben és a lelkipásztori életben eltöltött idő alatt magam is tanúja lehettem reményét ébresztő kezdeményezéseknek és súlyos meghasonlásoknak. Szembesültem azzal is, hogy az állandó diakonátus útkeresése túlmutat saját magán: nem csupán ennek a szolgálatnak a gyakorlatba való integrációját jelenti, hanem együtt jár a papság önértékelésének alakulásával is, hiszen az egyházi rend egyes fokozatai szükségszerűen kölcsönhatásban vannak egymással.

Nagyon fontos, hogy az új kezdeményezések harmóniában legyenek az egyház állandó hagyományával. A radikálisan új kezdeményezések helyett az Szentírás, a Szenthagyomány, és az egyes szentségek által létrejövő intézményi keretek azok, amelyeknek az egyes korokban megjelenő új kezdeményezéseknek – mint szerves folytatásnak – meg kell felelni.² Témám választásában teljesen gyakorlati szándék vezetett: az állandó diakonátus identitása meghatározásának és az áldozópapi szolgálattal való viszonyának tisztázására irányuló kísérlettel szeretnék egyrészt segítséget nyújtani a diakonátusi körök tagjainak abban, hogy ne az aktuális divatok, belső rendezetlenségek alapján, hanem az egyház szándéka szerint keressék és találják meg szolgálatuk helyét az egyházban; másrészt abban, hogy a diakónusi szolgálat valóban önálló egyházi hivatallá válhasson a magyar katolikus egyházban.

Ehhez a problémakörhöz csatlakozik a plébániarendszer Magyarországon tetten érhető általános állapota. A plébániarendszer sűrűségére hatással volt az a tényező, hogy a szent szolgálatok végzésére milyen személyi és anyagi eszközök álltak rendelkezésre, vagyis milyen létszámú és ellátottságú volt a papság, mennyire volt alkalmas a plébánia vezetésére; de természetesen itt kell említenünk a lakosság elhelyezkedését is. Ha példával akarunk élni, elég utalnunk a Székesfehérvári Egyházmegyére, ahol a XX. század első felében igen magasra emelkedett a papság létszáma. Ebből fakadóan lehetőség nyílt arra, hogy egyrészt addig filiaként vagy misézőhelyként funkcionáló települések plébániai rangot kapjanak (pl.

² Vö. SC 23. A II. Vatikáni Zsinat a liturgikus reformot nem új elemek létrehozásával, hanem a liturgia organizmusába illő újragondolással kívánta megvalósítani.

Pilisszentiván, Kőszárhegy), másrészt olyan településrészek, melyek szociológiailag élesen elkülönültek a település központjától, szintén önálló lelkeszt vagy plébánost nyerjenek (pl. a német őslakosságú Pilisvörösváron a betelepített bányászok számára létrehozott Pilisvörösvár-Bányatelepi Szent Borbála plébánia).

A plébániarendszer mai problematikája éppen ebben a tényben gyökeredzik. A plébános tevékenységi körének hagyományos meghatározása ugyanis főleg a kialakult rendszer fenntartására irányult, és elsősorban a szentségkiszolgáltatást és a vagyonkezelést valamint az adminisztráció végzését tekintette a plébános fő feladatának. A XX. század végére azonban nem csupán a papság viszonylagos létszáma csökkent le, hanem az áldozópapok lelkeségét meghatározó tényezők, társadalmi helyzetük is lényeges változáson mentek át. A pilisvörösvár-bányatelepi példánál maradva: Pilisvörösváron az ötvenes években egy plébános és két káplán látta el a főplébániát, a bányatelepet egy plébános, tehát összesen négy pap. A bányatelepi plébánia létesítésének okát, azaz a szénbányát a hatvanas években felszámolták, de a plébánia továbbra is megmaradt. A nyolcvanas évekre a főplébánián csak egy káplán volt, 1992. óta Bányatelepen nincs plébános, 2008-tól pedig a pilisvörösvári plébánia nem kap már káplánt. Így alakult ki az a helyzet, hogy a történelmi szempontokat leszámítva, tényleges lelkipásztori indok nélkül a főplébániától tízpercnyi gyalogútra fennáll egy oldallagosan ellátandó plébánia, teljes körű önálló adminisztrációval, jelentősen megnövelve ezzel az azóta négy főről egyre apadt pilisvörösvári papság munkáját úgy, hogy időközben egy misézőhelyet alakítottak ki Pilisvörösvár újonnan kialakult városrészében (Szabadságliget), és oldallagos ellátásra került Pilisvörösvárról Pilisszántó plébánia is.

Nyilvánvaló, hogy Pilisvörösvár esete nem egyedi, hanem az egész magyarországi egyház változását modellezi, melyre bizonyosan egyéb példák is hozhatók. A papság átlagéletkora rohamosan nő, a fiatal papok, akik leginkább kisközösségekből kerülnek ki, a plébániai adminisztratív munka végzésében nem látják a hivatásukból következő feladat teljesítését. Számos olyan szempont merül tehát fel, ami a plébániarendszer működésének átgondolását indokolja, ellenkező esetben a maradék papság helyzete és a plébániák működése teljesen ellehetetlenül.

A CIC a plébániát a részegyházon (egyházmegye, területi prelatúra, területi apátság, apostoli vikariátus, apostoli kormányzóság) belül *tartós jelleggel* alapított közösségnek tekinti, melynek saját pásztora a plébános, aki munkáját a megyéspüspök felügyelete alatt

végzi.³ Mivel az egyházmegye részei közt a plébánia kiemelkedő helyet foglal el, az egyházmegyének a plébániákra való felosztása kötelező.⁴

Az 1917-es CIC-cel szemben a jelenlegi törvénykönyvben – a II. Vatikáni Zsinat tanításának megfelelően – a közösségi elv kiemelkedő helyet foglal el, mégis a területi elv is meghatározó.⁵ Mivel azonban a közösségi elv elsőrendű szerepet kapott, az 1917-es Törvénykönyvtől eltérően⁶ a nemzetiséghez, nyelvhez, rítushoz való tartozás vagy más egyéb szempont alapján szerveződő személyi plébánia alapításához nem szükséges a Szentszék engedélye, a CIC csupán indokolt helyzetet említ.⁷

A plébánia az egyház jogában jogi személyiséggel bír,⁸ ennek nyomán utalószabállyal a magyar polgári jog is jogi személyként kezeli azt.⁹ A plébánia alapítására és megszüntetésére egyedül az illetékes megyéspüspök jogosult, akinek – nem az érvénytelenség terhe mellett – az ilyen cselekmény megtétele előtt meg kell hallgatnia a papi szenátus véleményét is.

Fontos megjegyezni, hogy a hatályos Egyházi Törvénykönyv nem beszél arról, hogy a plébánia területe mekkora egységet foglaljon magába. Tehát ahogyan a XX. század derekán a papság létszáma és a lelkipásztori élet zavartalan működése az új plébániák alapítását kívánta meg, úgy elképzelhető olyan történelmi helyzet is, amikor ugyanez a két szempont, a papság létszáma és a lelkipásztori élet zavartalan működése éppen a plébániák összevonását, nagyobb területen való működését javallják.

Nemcsak Magyarországon, hanem a világszerte tapasztalható az egyházi közigazgatáson belül mindezeknek, sőt ezeknél jelentősebb problémáknak is az orvosolására irányuló szándék. Az eddigi kísérleteket összegezve arra a következtetésre juthatunk, hogy a leírt problémakörök megoldásában – az állandó diakonátus helyzete és a plébániarendszer krízise – nagy segítséget jelenthet az egyház ókori struktúrájának vizsgálata, és az azzal kapcsolatos következtetések levonása.

Mindezeket összefoglalva dolgozatom témáját és alapkérdését a következőképpen határozom meg: *napjaink egyházszervezetében, a klérus mindennapi életében és működésében fellelhető krízisjelenségekre mindenképpen szükséges-e a klérus szervezetének új rendszerét kiépíteni, vagy az egyház saját tradícióját az egyházkormányzat szempontjából*

³ CIC 515. kán. 1.§

⁴ CIC 374. kán. 1.§

⁵ CIC 518. kán.

⁶ 17-es CIC 216. kán. 4.§

⁷ CIC 518. kán.

⁸ CIC 515. kán. 3.§

⁹ SCHANDA B., *Magyar állami egyházjog*, Szent István Társulat, Budapest, 2003, 87-88.

vizsgálva találhatunk-e megoldást a patrisztikus kor egyháza klérusának működésében és annak naprakészé tételében?

Itt szeretném megragadni az alkalmat, hogy köszönetet mondjak dr. Magyar Balázs pszichiáter-főorvos úrnak és Mózessy Gergely püspöki levéltáros úrnak azért a segítségnyújtásért, amely nélkül ez a szakdolgozat nem készülhetett volna el.

I. Teológiai alapvetés az egyházi rend szentségével kapcsolatban

1. Kortárs teológiai vélemények a diakonátusról

A diakonátusnak a nyugati egyházban történt visszaállítása után igen dinamikusan indult meg a teológusok között a szóban forgó szolgálat teológiai gyökereinek feltárására. A biblikus és patrisztikus alapokon nyugvó, ekkleziológiai, szociológiai megközelítéseknek többé-kevésbé hasonló a tartalma, élénk vitát tulajdonképpen csak a nők diakonátusának kérdése jelent, melynek a hivatalos tisztázására tett kísérletként a Nemzetközi Teológiai Bizottság álláspontját szeretném röviden bemutatni. Mivel kánonjogi dolgozattal nem a diakonátus teológiájának kifejtése az alapvető szándékom, a teológiai háttér bemutatásánál nem kívánok részletesebb kitekintést tenni a napjainkra rendkívül bőségesnek mutakozó irodalomra. Csupán arra szorítkozom, hogy két ismert teológus munkáján keresztül mutassam be azt a tartalmat, amely napjainkban meghatározza a teológusok körében kialakult képet a diakónusi szolgálatról.

1.1. Karl Rahner

Karl Rahner a diakonátussal kapcsolatos álláspontját a II. Vatikáni Zsinat szövegeire és dogmatörténeti tényekre alapozva fejti ki. Mindenekelőtt megállapítja, hogy „a diakonátus egy olyan tulajdonképpen, állandó és szentségi fokozat a hierarchiában, mely nem csupán a papi hivatal elérésének előfoka, hanem a hierarchia önálló és elhatárolt fokaként saját, lényegi és a papi hivataltól különböző funkcióval rendelkezik”¹⁰. Hangsúlyozza, hogy a diakonátus nem világi állapot, nem a laikus apostolság egy kiemelkedő formája, hanem ahhoz az intézményes hivatalhoz tartozik, melyet Krisztus az egyház számára megalapított. A diakónus – akár csak a püspök és a pap – részesedik a tanítás, megszentelés és vezetés hármasküldetésében. Karl Rahner szerint ez a részesedés minden kétséget kizáróan szentségi részesedést jelent.

A szerző a diakonátus helyreállításával kapcsolatban nem a paphiányt tekinti oknak, hanem azt, hogy a kézfeltétel által közölt szentségi kegyelmet nem szabad megtagadni azoktól, akik már eleve diakónusi feladatot látnak el.

¹⁰ RAHNER, K., *A diakonátus teológiája* in: *Diakónia – Diakonátus – Diakónus* (szerk. Molnár Ferenc) Szent István Diakonátusi Kör, Kalocsa, 1996, 139.

Karl Rahner kitér arra a kérdésre, hogy a *Lumen gentium* vajon miért tekinti a diakonátust „alsóbb” fokozatnak a püspökséggel vagy a papsággal való relációban. A különbség könnyen felismerhető, ha a pap eucharisztikus átváltoztató, vagy a feloldozásra képesítő hatalmát vesszük alapul. Azonban a szeretetszolgálat tekintetében ugyanez a kötelezettség és jogosultság-különbség már nem áll fenn, ráadásul a püspökség lényegét megfogalmazó *Lumen gentium* kezdetű konstitúció kerüli azt a megállapítást, mely szerint a presbiterátus alacsonyabb fokozat lenne a püspökségnél. Végző soron Karl Rahner is állítja, hogy a diakonátus a papságnál alacsonyabb fokozat, de ezt nem minden tekintetben (pl. a diakonális tekintetben végzendő tevékenység esetében) tekinti hangsúlyozandó ténynek.

Karl Rahner az egyházi rendről szóló fejtegetésben a püspöki és papi funkció sajátosságát többé nem a konszekrációs képességben, hanem az igehirdetői tevékenységben látja. A konszekráció szerinte nem más, mint az igehirdetés csúcsa, annak egy markáns megvalósulása.¹¹ A hagyományos, Tridenti Zsinat által hangsúlyozott kultikus-szacerdotális papkép összefüggésbe hozható ugyan az Újszövetség által élénk tárt papsággal, de – véleménye szerint – azt mindenképpen új módon kell továbbgondolni és meghatározni.

Az egyházi (apostoli) szolgálat szentségi továbbadásának nem mond ellent szerinte az a lehetőség, hogy ezek a szolgálatok tovább differenciálódjanak. Az egyházi vezetői feladatok kezdetben igen képlékenyek voltak; a kor szükségleteire válaszolva alakultak ki a különböző formák. A differenciálódás elvileg tehát a jövőben is lehetséges. Állításának alátámasztására a skolasztikus teológusok egy részének azon tanítását hozza, mely szerint az összes kisebb rend szentségi jelleggel rendelkezett,¹² és az ezt elítélő tanítóhivatali határozat soha nem keletkezett. Mindebből nem kívánja azt a következtetést levonni, hogy az egyházi rend hármass felosztását revízió alá kellene vonni, csupán az elvi lehetőség kérdését vizsgálja. Amit a diakonátussal kapcsolatban statikusnak tekint, az a szentségi karakter, és az, hogy a diakónus „normális esetben (azaz átlagos viszonyok között) nem rendelkezik az eucharisztia bemutatásának (törvényes) hatalmával”, melyet a papság egyik – de nem kizárólagos – sajátosságának tekint. A diakónus sajátosságát szerinte nem a liturgikus jogosultságok alapján lehet meghatározni. A diakónus egyik kiemelkedő feladata szerinte a közösség felépítése, az individuumnak a közösségbe való integrálása.

¹¹ RAHNER, K., *A diakonátus teológiája* in: *Diakónia – Diakonátus – Diakónus* (szerk. Molnár Ferenc) Szent István Diakonátusi Kör, Kalocsa, 1996, 153.

¹² Ilyen teológus volt például Aquinói Szent Tamás, akinek a *De fide articulis et de septem sacramentis* című munkájának alapján készült a *Decretum pro Armentis*, mely szintén ezeket az elveket tartalmazza, ld. SCHÜTZ A., *Dogmatika* Budapest, 593-594.

1.2. Walter Kasper

Walter Kasper álláspontja szerint a diakonátus a presbiterátussal együtt az ordo szentségéhez tartozik, melyet kézfeltétellel és imádsággal adnak át, és amelynek teljessége a püspöki rend¹³. A pap és a diakónus egyaránt – csökkenő mértékben – részesedik a püspöki küldetésből. Mivel a felszentelés szentségének tulajdonképpeni kiszolgáltatója a katolikus teológia szerint maga Jézus Krisztus, a diakónus nem egyszerűen a papság automatikus kiszolgálója, hanem bizonyos autonómiával és saját felelősséggel rendelkezik a tevékenységével kapcsolatban. Walter Kasper határozottan kijelenti, hogy a diakónus nem a paphiány hézagait kipótló személy, hanem a papságtól különböző, teljesen önálló tevékenységi kör, melynek eredeti profilja a szegények szolgálata volt.

A diakónus tevékenységi köre többek között ma is a perifériára szorult emberek, szegények szolgálata. A vezetési feladatból való részesedése tekintetében épp a hierarchia nevében végzett diakónia, illetve annak koordinálása a hangsúlyos. A diakóniát a szerző a communio-egyháztanból kifolyólag a hierarchia markáns küldetésének tekinti, amely összefügg a martyria-val és leiturgia-val.

Karl Rahner és Walter Kasper álláspontja megegyezik abban, hogy a diakonátus az ordo szentségének eltörölhetetlen jegyet (character indelebilis) adó fokozata, melyben a diakónus a maga fokozatának megfelelően részt kap a püspök küldetéséből. A diakonátus a papságtól különböző, önálló fokozat, melynek feladata alapvetően nem a papság kisegítése, hanem a papság kiegészítése, így felújítása akkor is indokolt lenne, ha nem állna fenn paphiány.

1.3. A Nemzetközi Teológiai Bizottság álláspontja a női diakonátus kérdésében

A II. Vatikáni Zsinatot követően mind a teológusok, mind a püspökök között felvetődött annak a kérdése, hogy lehetséges-e nőket a szentségi diakonátusban részesíteni. Az egyházi rend teológiai elemzése során, mivel a diakonátus a presbiterátussal szemben nem közli a szolgálati papságot,¹⁴ könnyen juthatunk olyan következtetésre, mely szerint az isteni jogon lehetetlen női papszenteléssel szemben a női szentségi diakonátus csupán tételes egyházi törvény tiltása alapján érvénytelen.¹⁵ A Joseph Ratzinger bíboros – a későbbi XVI. Benedek pápa – elnökletével működő Nemzetközi Teológiai Bizottságnak a diakonátussal foglalkozó

¹³ KASPER, W., *A diakónus a mai egyházban* in *Vigilia* (1998): <http://www.vigilia.hu/1998/5/980kas.html> (2010. január)

¹⁴ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, Szent István Társulat, Budapest, 328.

¹⁵ ERDŐ P., *Egyházjog – 3., átdolgozott, bővített kiadás*, Szent István Társulat, Budapest, 2003, 488.

munkája¹⁶ a IV. fejezetben foglalkozik részletesen és tudományosan a női diakonátus kérdésével. A dokumentum állítja, hogy a diakonisszákat szintén kézföltéttel rendelték, és közli a püspök által végzett szolgálatra rendelési imádságot is. Ugyanakkor leszögezi a tényt, hogy az egyházi szolgálatba való beiktatáskor alkalmazott kézföltétel használatos volt olyan szolgálatok esetében is,¹⁷ amelyek mai értelemben nem szentségi fokozatok.¹⁸ Ezt erősíti meg az is, hogy a diakonisszát a szubdiakónus előtt említi az Apostoli Konstitúciók, továbbá, hogy a diakonisszák feladatai nem voltak azonosak a férfi diakónusok feladataival, tehát az ókori diakonisszák esetében nem a diakonátus nőknek való kiszolgáltatását, hanem a férfiak által végzett diakonátushoz képest önálló szolgálatot kell látnunk.

¹⁶ COMISSIA TEOLOGICA INTERNAZIONALE, *Il diaconato: evoluzione e prospettive* in: *La Civiltà cattolica* (2003), I/3663, 253-336

¹⁷ Nem *cheirotomia*, hanem *cheirothesia*, mely nem szentségi, hanem megáldó gesztus.

¹⁸ Az ortodox egyházban a hypodiakónus (=szubdiakónus) beiktatása a mai napig kézföltéttel történik, azonban ezen aktus és a diakónus felszentelésének jellege között éles különbséget tesz mind a rituálé, mind a keleti egyház tudata.

II. Az egyházi Tanítóhivatal és a Szentszék diakonátusra vonatkozó megnyilatkozásai

1. Ókori zsinatok

Az ókori és kora középkori egyház gyakorlata mind Keleten, mind Nyugaton a diakonátust fegyelmi szempontból együtt kezelte a papi szolgálattal. Az ókeresztény részleges zsinati kánonok tanúsága szerint a püspök, a pap és diakónus állapota a köteleességek tekintetében igen nagy egyöntetűséget mutat. Kivételként az Ankürai Zsinat X. kánonját lehet említeni, amely azon diakónusok számára, akik korábban a püspök engedélyével nem tettek a szentelésükkor az önmegtartóztatásra irányuló fogadalmat, lehetőséget biztosít a házasságra.¹⁹ Ezzel szemben a Neokaiszareiai Zsinat I. kánonja a papságból való kizárással bünteti azokat a papokat, akik szentelésük után megházasodtak.²⁰ Mivel helyi zsinatokról és nem a Tanítóhivatal megnyilatkozásáról van szó, és mivel a kérdés nem teológiai hanem egyházfegyelmi jellegű, csupán azért tartottam érdemesnek megjegyezni, mert közvetve megjelenik az intézkedésben az ókori keresztény egyház azon meggyőződése, hogy a diakónus, bár ugyanúgy a szent szolgák közé tartozik mint a pap, mégis szentelési fokozatot tekintve más az állapota, mint a papnak. Ebből a tényből az egyházfegyelmi életet tekintve is különbségek adódhatnak a két rend között.

Az I. Niceai Zsinat több kánonja rendelkezik a klérust illetően, a XV., XVI., és a XIX. kánon kifejezetten a teljes – püspök, pap, diakónus – hierarchiával foglalkozik²¹. Ebből láthatjuk, hogy a zsinat résztvevői a diakonátust a püspökséggel és a papsággal összetartozónak tekintették. Ugyanakkor a II. és a IX. kánon jóval szigorúbb eljárást kíván a papjelöltek kiválasztásánál és vizsgálatánál; ezeket az intézkedéseket a diakónusok esetében nem említi. A XVIII. kánon továbbá egyértelműen rendezi a pap és a diakónus liturgikus viszonyát. Ebből a három kánonból ismét az a meggyőződés derül ki, hogy bár a diakónus a hierarchiához tartozik, szolgálatát alacsonyabb fokon gyakorolja (ezt a XVIII. kánon kifejezetten ki is mondja), ezért a diakónusjelöltek kiválasztása is más eljárást kíván, mint a papok esetében.

¹⁹ Az *Ankürai Zsinat kánonjai*, in: ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyház fegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 275.

²⁰ A *Neokaiszareiai Zsinat kánonjai* in: ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 280-283.

²¹ A *Nikaiai Egyetemes Zsinat kánonjai* in: ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 284-292.

2. Középkori pápai megnyilatkozások

II. Orbán pápa a simóniával szerzett szentelésekkel kapcsolatban nyilatkozott meg a kérdésben. A simóniával püspökké lett Guezelon által szabályosan diakónussá szentelt Daibertust a pápa újraszentelte, mivel – állítása szerint – a simoniákus módon végzett püspökszentelés – így Guezelon püspökszentelése is – érvénytelen.²² Ugyanígy intézkedett Poppo trieri archidiakónussal kapcsolatban is, akit a szakadár Egelbertus trieri érsek szentelt diakónussá²³. A két levéllel kapcsolatban egyértelműen kikövetkeztethető, hogy a pápa álláspontja szerint

- a diakonátus szentség;
- a kiszolgáltatása a püspök kézfeltételével történik, melynek révén a diakónus a püspök küldetésében fokozatának megfelelően részesedik;
- a diakónusszentelés nem megismételhető.

További következtetésként leszűrhetjük a két levélből azt is, hogy a diakonátus ekkor (XI. század) még többé-kevésbé önálló szolgálatként, mai értelemben véve „állandó diakonátusként” is működött.

IX. Gergely pápa az egyházi rend karakteréről nyilatkozik, amikor a megszabott időn kívüli, meg nem engedett szentelésről szól. Az így felszentelt klerikusok, mivel megkapták a szentségi jegyet jóllehet a szentelés tilos volt, mégis megmaradhatnak és szolgálhatnak rendjükben²⁴. IX. Gergely tanúsága szerint a szentelés anyaga a kézfeltétel, mely fizikai érintés révén valósul meg. Ha ez elmaradt, pótolni kellett.²⁵

Később az egyházi rend kiszolgáltatását illetően évszázados vita indult arról, hogy áldozópap kiszolgáltatathat-e hierarchikus (nagyobb) rendet, illetve arról, hogy mi a szentség anyaga és formája. Bár a Kr.u.. 218-ban keletkezett *Traditio Apostolica* igen részletes magyarázattal állást foglal a kérdésben.²⁶ IX. Bonifác 1400. február 1-én a „*Sacrae*

²² II. ORBÁN, *Debent subditi* (apostoli levél) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 200.

²³ II. ORBÁN, *Gaudemus filii* (apostoli levél) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 201.

²⁴ IX. GERGELY, *Consultationi tuae* (apostoli levél) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 235.

²⁵ IX. GERGELY, *Presbyter et diaconus* (apostoli levél) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 235.

²⁶ *Traditio apostolica* in: ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 87.

religionis” kezdetű bullájával²⁷ adta meg az essexi apátnak azt a kiváltságot, hogy a nagyobb rendeket (beleértve a diakonátust és az áldozópapságot) alárendeltjeinek kiszolgáltassa. Bár három évvel később az engedélyt visszavonta, a visszavonás indítékaként nem a rendelkezés lehetetlenségét, hanem a londoni érsek jogainak sérelmét hozza.²⁸ Ehhez hasonló VIII. Ince pápa „*Exposcit tuae devotionis*” kezdetű bullája, amely a citeaux-i apátnak adta meg a diakonátus kiszolgáltatásának hatalmát.²⁹ A kiváltsággal egyesek szerint a kedvezményezettek kb. kétszáz évig éltek.³⁰ Azok a teológusok, akik később az egyházi rend szentsége kiszolgáltatójának tekintetében kizárólag a püspöki fokozat mellett érveltek, a bullában – mivel az nem „*ex chatedra*” történt, – téves intézkedést láttak.³¹

Az egyházi rend anyagával foglalkozik IV. Jenő „*Exsultate Deo*” kezdetű bullája, melyet az örmény egyházzal való egyesüléssel kapcsolatban bocsátott ki³². A bulla szerint az egyházi rendet a szóban forgó rendhez kötődő kegyeser (paténa, kehely, evangéliumoskönyv) átadásával szolgáltatják ki. A rendes kiszolgáltató a püspök. Ezt a tényt értelmezhetjük egyrészt úgy, hogy a pápa a kisebb rendeket is ide érti, másrészt úgy, hogy az áldozópapot rendkívüli kiszolgáltatónak tekinti.

3. Újkori Szentszéki és zsinati megnyilatkozások

Újabb kérdésfelvetést a reformációval való szellemi küzdelem jelentett. A Trienti Zsinat a 9. kánonban szól a szentségi karakterről, melyet a keresztség és a bérmálás mellett az egyházi rend is a lélekben hagy. A hierarchikus egyházi rendhez tartozónak definiálja a diakonátust is³³, és bár kifejezetten csak a papságról állítja a karakterisztikus jelleget³⁴, a szövegösszefüggés miatt a diakonátus esetében is következtethetünk erre.

Arra a kérdésre, hogy elvileg nők felvehetik-e az egyházi rendet, az anglikán egyház igenlő állásfoglalása és gyakorlata készítette a Szentszéket. A tényt, hogy az egyháznak nem áll hatalmában nőket papokká és püspökké szentelni, először VI. Pál pápa idejében foglalta

²⁷ IX. BONIFÁC, *Sacrae religionis* (bulla) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 275.

²⁸ IX. BONIFÁC, *Apostolicae sedis* (bulla) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 277.

²⁹ VIII. INCE, *Exposcit tuae devotionis* (bulla) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 309.

³⁰ SCHÜTZ A., *Dogmatika*, Budapest, 605.

³¹ Uo.

³² IV. JENŐ, *Exsultate Deo* (bulla) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 295.

³³ *Trienti Zsinat* in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 367.

³⁴ Uo.

össze a Hittani Kongregáció az „*Inter insigniores*” kezdetű nyilatkozatával.³⁵ Ezt a tanítást 1994. május 30-án II. János Pál pápa az „*Ordinatio sacerdotalis*” kezdetű apostoli levelével szintén megerősítette³⁶, majd „*Responsum ad dubium*” című nyilatkozatában a katolikus hitletémenyhez tartozónak definiálta³⁷, tévedhetetlen jelleget adva ezzel a tanításnak.

A diakonátussal közvetlenül foglalkozó tanítóhivatali megnyilatkozások és szentszéki iratok a diakonátusnak, mint állandó és önálló szentelési fokozatnak a helyreállításával kapcsolatban jelentek meg. Jelen fejezetben csupán a teológiai tanítást tartalmazó részeket szeretném említeni, a gyakorlati életet szabályozó rendelkezéseket dolgozatom III. 4. fejezetében szeretném tárgyalni.

A II. Vatikáni Zsinat *Lumen gentium* kezdetű konstitúciójának 29. pontja hierarchikus és szentségi fokozatnak tekinti a diakonátust, részletezi a tevékenységi körét. Az „*Ad gentes*” kezdetű határozat 17. pontja a diakonátus melletti érvként a szentségi kegyelmet hozza, hogy azok a férfiak, akik már eleve ilyen szolgálatot gyakorolnak, megerősödhetnek a szentelés nyújtotta természetfeletti segítségben.

A II. Vatikáni Zsinat intézkedését VI. Pál pápa „*Sacrum diaconatus ordinem*”, „*Ministeria quaedam*” és „*Ad pascendum*” motu proprio ültették át a gyakorlatba, kiegészítve az 1917-es CIC-et. Teológiai tanítást a diakonátusról a „*Sacrum diaconatus ordinem*” ad, melyben a pápa kifejezetten eltörölhetetlen, karakterisztikus jelleget tulajdonít a diakónusi fokozatnak.

A Katolikus Nevelés Kongregációja által kiadott „*Az állandó diakónusok képzésének alapszabályzata*” meglehetősen határozottan, szilárd teológiai tanítással alapozza meg a diakónusi hivatásra való felkészítésről szóló intézkedéseit.³⁸ Nevezetesen, a diakónus mint felszentelt szolga Krisztus szolgáló misztériumában részesedik és megjeleníti azt.³⁹ Itt megismétli azt a II. Vatikáni Zsinat által is idézett⁴⁰ ősrégi tanítást⁴¹, mely szerint a diakónus a kézfeltételt nem a papságra, hanem a szolgálatra kapja. Pontosán meghatározza a szentelés anyagát (kézfeltétel) és formáját.⁴² Határozottan tanítja, hogy a diakonátus mint az egyházi

³⁵ HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Inter insigniores* (nyilatkozat) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 796.

³⁶ *A dogmatika kézikönyve* (szerk. Theodor Schneider), Második kötet, Vigilia Kiadó, Budapest, 1997, 377.

³⁷ Uo.

³⁸ A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, *Az állandó diakónusok képzésének alapszabályzata* (Római dokumentumok XVII.) Szent István Társulat, Budapest, 2001, 2., 3. pont

³⁹ Uo. 4-5. pont

⁴⁰ LG 29

⁴¹ *Traditio apostolica* in: ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 87.

⁴² A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, *Az állandó diakónusok képzésének alapszabályzata* (Római dokumentumok XVII.) Szent István Társulat, Budapest, 2001, 6. pont

rend fokozata, szentségi fokozat, felvétele eltörölhetetlen jegyet ad a lélekbe, a szent szolgálathoz segítő kegyelemmel gazdagít.⁴³ A szentségi szolgálat következménye a püspöktől való függés, a presbitériummal való együttműködés⁴⁴ és a többi diakónussal való testvéri kötelék.⁴⁵

4. A teológiai következtetések levonása

4.1. Az áldozópapság és a diakonátus viszonya a püspöki renddel

Amint az előbb említettem, a diakónus az ordo szentsége révén a püspöki küldetésben részesül, és a Szentszék álláspontja szerint küldetésének gyakorlásában a püspöktől függ. Ahhoz, hogy a diakonátus és az áldozópapság viszonyának kánonjogi vonatkozásait vizsgáljuk, tisztában kell lennünk ennek a két rendfokozatnak a püspökséggel való viszonyával is, mert – lévén a püspöki hivatal az áldozópapság és a diakonátus közös forrása – ebből derül ki leginkább a dolgozat témáját megalapozó teológiai háttér.

Miután a diakonátus megszűnt állandó és még kevésbé önálló fokozat lenni, és tevékenysége szinte kizárólag a liturgikus ténykedésekre korlátozódott, egyre inkább úgy tűnt, hogy a diakónus az áldozópapnak alávetett személy, és ennek következményeként az áldozópap szolgálata jelenti a fő küldetését. A diakonátus helyreállításával kapcsolatos teológiai újratárgyalás azonban rámutatott, hogy nem erről van szó. A *Traditio Apostolica*⁴⁶ és a *Statuta Ecclesia antiqua*⁴⁷ úgy szól a diakonátusról, mint aki a „püspök szolgálatára” kapja a kézfeltételt. A *Didascalia Apostolorum* szintén igen szoros viszonyt mutat a diakónus és a püspök között.⁴⁸ Ehhez hasonló az I. Niceai Zsinat XVIII. kánonja is, mely a diakónusokat a püspök szolgálainak tekinti.⁴⁹ A II. Vatikáni Zsinat az ordo szentségének „felépítését” a püspökség felől értelmezi, amennyiben tanítása szerint az áldozópapság és a diakonátus nem más, mint a püspöki hatalomból (amely isteni alapítású

⁴³ Uo. 7. pont

⁴⁴ A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, *Az állandó diakónusok képzésének alapszabályzata* (Római dokumentumok XVII.) Szent István Társulat, Budapest, 2001, 8. pont

⁴⁵ A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktórium* (Római dokumentumok XVII.), Szent István Társulat, Budapest, 2001, 6. pont

⁴⁶ *Traditio Apostolica* in: ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 87.

⁴⁷ *Ósi Egyházi Határozatok* in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 96.

⁴⁸ *Didaskália*, XI.: „A diakónus legyen a püspök füle, szája, szíve és lelke...” in ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 162.

⁴⁹ *A Nikaiai Egyetemes Zsinat kánonjai*, in: ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 291.

egyházi szolgálat) való különböző fokok szerinti részesedés.⁵⁰ Ezek alapján állítja Walter Kasper, hogy az áldozópapság és a diakonátus nem más, mint a püspöki szolgálat „két karja”, amely a különböző feladatok szerint az ordo különböző fokozataiból nyeri el küldetését, de lényegében mindkettő a püspöktől függ, őt segíti.⁵¹ Ehhez társul Bernhard Domagalski véleménye is, aki a diakonátust a presbiterátushoz hasonlóan közvetlenül a püspökséggel köti össze olyan módon, hogy – az I. Niceai Zsinat XVIII. kánonjának megfelelően – a diakonátus alacsonyabb rangot jelent a presbiterénél.⁵²

A megújult teológiai gondolkodásmódot tükrözi az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció által 1989. június 29-én kiadott szertartáskönyve, mely az egyházi rend kiszolgáltatásának új rítusát tartalmazza. A dokumentum az egyházi rendet a püspökség felől közelíti meg, az áldozópapokat a püspök munkatársaiként, a diakónusokat a püspök szolgálatára szentelt személyekként kezeli.⁵³ Hasonlóképpen fogalmaz a már említett *Állandó diakónusok képzésének alapszabályzata* is, amikor a diakónust szolgálata gyakorlásának tekintetében a püspöktől függőnek és a papokkal sajátosan összefüggőnek tekinti. Ugyanakkor nagyon gyakran előállhat olyan helyzet is, amikor a diakónus a papnak alávétve gyakorolja a szolgálatát. Ha jellemző példákat keresünk, liturgikus szempontból ilyen az áldozópap által végzett *missa cum diacono*, ahol a diakónus az áldozópapnak segédkezik a szentmise végzésében, vagy lelkipásztori munka tekintetében a diakónusnak a plébánián vagy oldallagosan ellátott egyházközségben végzett munkája. Azért fontos megjegyeznünk ezeket, mert a jelenlegi magyarországi gyakorlat szerint a diakónusok munkájának jelentős részét épp ezek a feladatok alkotják. Vajon hogyan jelenik meg ebben a helyzetben a diakónus és a püspök közvetlen kapcsolata? Vagy ki kell jelentenünk, hogy a jelenlegi gyakorlat ellentmond az egyházi hagyománynak és a legújabb teológiai kutatásoknak? Nem szabad elfelejtenünk, hogy mindkét említett példa esetében (*missa cum diacono*, illetve a plébániai munka) az áldozópap a *püspököt képviseli*. A II. Vatikáni Zsinat Antióchiai Szent Ignácra visszamenő tanítása szerint az eucharisztikus áldozatot maga a püspök végzi, vagy „meghagyására más mutat be”,⁵⁴ vagyis az őt képviselő áldozópap. A plébánosi hivatal ehhez

⁵⁰ LG 28

⁵¹ KASPER, W., *A diakónus a mai egyházban* in *Vigilia* (1998): <http://www.vigilia.hu/1998/5/980kas.html> (2010. január)

⁵² DOMALGSKI, B., *Römische Diakone im 4. Jahrhundert – Zum Verhältnis von Bischof, Diakon und Presbyter*, in: *Der Diakon. Wiederentdeckung und Erneuerung seines Dienstes*. Verlag Herder, Freiburg, 1981, 44-56.

⁵³ VÁRNAGY A., *Liturgika*, Lämpás Kiadó, Abaliget, 1993, 157. „Initium sumendo ab Episcopo qui plenitudinem sacri Ordinis habet, melius intelligatur quomodo presbyteri eius sunt cooperatores et diaconi ad eius ministerium ordinetur.”

⁵⁴ LG 26

hasznos, hiszen a plébános, mint a rábízott népnek saját pásztora, feladatát a megyéspüspök felügyelete alatt⁵⁵, azaz a püspököt képviselve látja el. A diakónus ilyen helyzete tehát egyáltalán nem problematikus, hiszen nem arról van szó, hogy a diakónusi szolgálat alá lenne vetve az áldozópapnak, hanem arról, hogy a diakónus a *püspököt képviselő* papot segíti.

4.2. Az egyházi rend fokozatai közötti különbség jellege

Az egyházi rend fokozatai közötti különbség teológiai vizsgálata kulcsfontosságú a dolgozat témája szempontjából, hiszen csak akkor érthetjük meg az egyetemes Törvényhozó szándékát, ha tisztában vagyunk azzal, hogy a törvények milyen teológiai tartalmat kívánnak keretbe foglalni. Másrészt személyes tapasztalataim alapján is fontosnak tartom a kérdés reflexióját, mivel gyakran találkoztam mind papnövendékek, mind állandó diakónusok és diakónusjelöltek körében azzal a téves felfogással, hogy aki a diakonátus rendjét megkapta, az lényegében a papi állapotba lépett, mivel a többi szentelés csupán fokozati jellegű. Mielőtt a kérdés végiggondolásához hozzáfognánk, tisztáznunk kell az újszövetségi papság fogalmát és az egyházi rend fokozatai kiszolgáltatásának, mint szentségi ordinációnak a jelentőségét, megkülönböztetve azt az avatás, illetve a *Ministeria quaedam* hatályba lépése előtti kisebb rendek szentelmény jellegű ordinációitól.

Az Újszövetség egyedül Jézusra alkalmazza a „*hiereusz*” azaz *pap* szót, bemutatva ezzel, hogy Jézus áldozata az ószövetségi áldozatokat beteljesítve azok helyébe lépett. A korai egyházi szolgálatok nevei részben a zsinagógai közösség hivatalviselőitől, részben profán környezetből kapták a nevüket.⁵⁶ A *Tradicio Apostolica* és a *Didaszkália* már kifejezetten a papi és levitai hivatalokkal látja összefüggésben a keresztény egyházi vezetői funkciókat, Szent Ciprián pedig már tudatosan *papnak* nevezte a *presbitereket* az áldozatbemutatás miatt.⁵⁷ A keresztény papság ezek szerint nem más, mint hogy bizonyos hivatalviselők, az *episzkoposzok* és a *preszbüterosok* megkapják azt a képességet, hogy az Eucharisztia létrehozása révén megjelenítsék Krisztus áldozatát, és ezáltal a Zsidókhoz írt levélben kifejtett egyetlen krisztusi papságnak (*sacerdotium*) lesznek a hordozói.

A keresztény ember két, egymástól lényegileg különböző módon részesülhet Krisztus papságában. Az egyik az általános papság, melyet a keresztség révén nyerünk el, és aminek eredményeképpen életünket, örömünket és fájdalmainkat dicsőítő vagy engesztelő

⁵⁵ CIC 515. kán. 1.§

⁵⁶ ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája*, Szent István Társulat, Budapest, 81-82.

⁵⁷ JUNGSMANN, J., *A szentmise – Történelmi, teológiai és lelkipásztori áttekintés*, Prugg Verlag, Eisenstadt, 1977, 49.

áldozatként ajánlhatjuk fel Istennek, és ami ontológiailag képessé tesz bennünket az egyház liturgiájában való tevékeny részvételre.⁵⁸ Amikor egy megkereszteltet lektorra vagy akolitussá avatnak, (illetve régebben szentelmény jellegű ordinációval kisebb rendet adtak fel), nem történik más, mint hogy a már meglévő ontológiai képességnek (esetünkben ez a képesség az általános papságból fakad), tágabb mozgásteret adnak a gyakorolható funkciók kibővítésével.⁵⁹ Hasonló mondható el a klerikusok által elnyerhető hivatalokkal kapcsolatban is, például amikor egy papot beiktatnak a plébánosi hivatalba, vagy amikor az addig segédpüspökként működő felszentelt püspököt beiktatják a megyéspüspöki feladatkörbe: mindkét esetben a már meglévő képesség kap szélesebb működési területet. A szentségi felszentelésnél azonban más a helyzet: itt karaktert adó cselekményről van szó, melynek révén a Szentlélek lehívásával egy olyan új létállapot „teremtődik” a felszentelt lelkében, ami addig nem volt. Ezért tekintik az egyházi dokumentumok a diakónust is a felszentelt szolgálók (*ministri sacri*) közül valónak, és ennek a ténynek a helytelen magyarázata adhat okot az előbb említett félreértésre, mely szerint a diakonátushoz képest papság és a püspökség már csupán fokozati és nem lényegi többletet jelent.

A három hierarchikus fokozat között valóban fokozati különbség van abban a tekintetben, hogy mindhárom az egyetlen isteni alapítású egyházi szolgálatban részesíti a felszenteltet.⁶⁰ Ugyanakkor szintén tény az is, hogy – amint a II. Vatikáni Zsinat, és a zsinat nyomán több Szentszéki dokumentum tanítja – az általános papság és a szolgálati papság között nem fokozati, hanem lényegi különbség van.⁶¹ Továbbá, a Vaticanum által hangsúlyozott tény az a már említett ősi hagyomány is, hogy a diakónus nem részesedik a szolgálati papságban.

Ezt erősíti meg az a megújult teológiai gondolkodásmód, mely a püspökségben látja az apostoli szolgálat teljességét.⁶² Ezt olvashatjuk ki továbbá a *Katolikus Egyház Katekizmusához* 1998-ban kiadott *Korrigendáiból* is. A dokumentum 875. pontja különbséget tesz a püspökök és a papok által *in persona Christi* végzett küldetés, valamint a diakónusi szolgálattételhez szükséges szentségi kegyelem, erő között: Krisztustól „kapják a Püspökök és a papok a küldetést és a szent hatalmat, hogy Krisztusnak, a Főnek személyében cselekedjenek, a diakónusok az erőt, hogy Isten népét (...) tudják szolgálni”.⁶³

⁵⁸ LG 10

⁵⁹ CIC 910. kán.

⁶⁰ LG 28

⁶¹ LG 10

⁶² LG 21

⁶³ *A Katolikus Egyház Katekizmusához – Javított részek*, Szent István Társulat, Budapest, 1998, 35.

Amennyiben a püspöki küldetés – mely magába foglalja a teljes apostoli utódlást, és amely a megszentelő, kormányzó és tanítói hatalom teljességét alkotja –, lényegileg különbözik a megkereszteltek általános küldetésétől, annyiban logikailag szükségszerű, hogy azok a szentelési fokozatok, melyek egyre többet juttatnak e küldetésből, minden egyes fokozattal ne csupán a tevékenységi kört bővítsék, hanem lényegi többletet is nyújtsanak.

Összefoglalva: az apostoli szolgálatban való szentségi részesedés tekintetében – amint azt már megállapítottuk – valóban fokozati többletet jelent a magasabb szentelési fokozat elnyerése, ugyanakkor minden egyes fokozati többlet egyben lényegi többletet is magába foglal, hiszen az ordo szentségének minden egyes fokozata nem csupán beiktatás, áldás, avatás, vagy szentelményként történő szentelés, hanem szentségi úton történő felszentelés. Ezek alapján minden kétséget kizáróan állíthatjuk, a diakonátus és az áldozópapság között lényegi többlet áll fenn.⁶⁴

Szintén a régi tradícióhoz visszatérő teológiai gondolkodásmód oldja meg azt a régi és máig gyakran félremagyarázott kérdést is, hogy az egyes rendek elvileg – tehát nem jogilag – feladhatók-e ugrásszerűen, illetve, hogy a magasabb fokozatot felvett személy hány karaktert hordoz az egyházi rendből (másképp fogalmazva: az egyes szentelések „egymás mellé rakódást” jelentenek-e⁶⁵). Mivel az ordo három fokozata egyetlen szentség, és ennek a szentségnek a teljessége a püspökség, ezért ez elvileg feladható per saltum egyetlen aktussal (mint ahogyan minden szentség feladható egyetlen aktussal), vagyis a püspökszenteléssel úgy, hogy az mindent közöl. Ebből következik, hogy ha az alacsonyabb rendű klerikust magasabb fokozatra szentelik fel, a magasabb fokozat karaktere magába integrálja a régit, megújítva azt. Gyakorlatiasan megfogalmazva: az áldozópappá szentelt diakónuson nem *egy* diakónusi és *egy* áldozópapi karakter van, hanem az egyházi rend szentségének áldozópapi karaktere, amely teljességgel magába foglalja az egykori diakónusit is.⁶⁶ Ellenkező esetben két külön szentség lenne a diakonátus és az áldozópapság, mint ahogyan két különböző szentség a keresztség és a bérmlás. Azt, hogy a felsőbb szentelési fokozat megújítja és magába foglalja a régit, maga a felszentelés liturgiája bizonyítja azzal, hogy több esetben az alsóbb fokozatban már közölt képességet a felsőbb fokozat kiszolgáltatásának liturgiája ismét tartalmazza. Példaként lehet említeni az igehirdetésre való felszentelést, melyet az egyházi

⁶⁴ KUMINETZ G., *Az Egyház megszentelői feladata, a szent rend és a szent szolgálattevők* (ideiglenes jegyzet), Budapest, 2004, 3.

⁶⁵ SCHÜTZ A., *Dogmatika*, Budapest, 603.

⁶⁶ A kérdést SCHÜTZ A. veti fel, uo.

rend szentsége mindhárom fokozatának felszentelési rítusa tartalmaz,⁶⁷ illetve a konszekrációs és a feloldozási hatalmat, melyet az áldozópapság után a püspökszentelés ismét tartalmaz.⁶⁸ Az eddig leírtak szerint, ha például egy egyházüldözés alatt titokban felszentelt püspökről, aki soha nem szentelt papot vagy diakónust azt állítjuk, hogy nem gyakorolta a püspöki ordóját, valótlan állítunk, hiszen minden egyes misézéskor és gyóntatásnál a püspökségét gyakorolta, mivel a püspöki ordója magába integrálta az egykori áldozópapi karakterét.

⁶⁷ *A püspök, az áldozópap és a szerpap szentelése*, Országos Lelkipásztori Intézet, Budapest. A diakónusszentelésnél: 104., a papszentelésnél: 108-109., a püspökszentelésnél 23.

⁶⁸ Uo. 21.-22.

A liturgikus reform előtti püspökszentelésnél a feloldozási képesség: *A püspökszentelés szertartása (De consecratione electi in episcopum) – A Pontificale Romanum alapján* (szerk. CSÉRY GERGŐ), Veszprémi Hittudományi Főiskola, Veszprém, 2004, 24; a konszekrációs képességgel összefüggésben az új püspök kezeit is újból felkenték, ld. uo. 26.

III. Az egyházmegyében és a plébániákon szent szolgálatot teljesítő személyek életformájának és tevékenységi körének kánonjogi szabályozása

1. A jelenlegi szabályozás előzményei

1.1. Az áldozópapok életformája és tevékenységi köre az 1917-es CIC-ben és az 1917-es CIC hatálya alatt a Székesfehérvári Egyházmegye részleges jogában

Ahhoz, hogy a jelenleg hatályban lévő jogszabályokat vizsgáljuk, szükséges megismernünk az előző fejezetben leírtakhoz hasonlóan az 1917-es CIC rendelkezéseit is annak érdekében, hogy tisztább képet kapjunk az áldozópapi és a diakónusi rend egymáshoz való viszonyáról. Mivel az 1917-es CIC kihirdetése idején a diakonátus tulajdonképp a papnövendékek életének egyfajta lezárásának, a szentelés előtti „célegyenesnek” volt tekinthető, a szóban forgó szent rend valójában semmiféle gyakorlati jelentőséggel nem bírt azon kötelességek és kiváltságok kivételével, amelyekkel a felszentelt diakónus a nagyobb klérusban lévő tagsága révén részesült.⁶⁹ Következtetéseket azokból a hivatalokból vagy funkciókból vonhatunk le ezzel az időszakkal kapcsolatban, amelyeket az 1917-es CIC az egyes rendek számára lehetővé tett. Az 1917-es Törvénykönyv szerint is adhatók az áldozópapoknak olyan felhatalmazások, melyeknek gyakorlása alapvetően püspöki funkció, de nem feltétlenül szükséges hozzájuk a püspöki karakter, mint pl. bérálás, tonzúra, kisebb rendek feladása, szerzetesek vagy templomok konsekrációja. Ezeket vagy személyre szóló megbízás alapján, vagy egy bizonyos hivatal révén, magánál a jognál fogva kapja meg az érintett áldozópap.⁷⁰ Egyházi hivatal csak klerikusoknak volt adható az 1917-es CIC-ben,⁷¹ de itt nem érhetjük tetten a diakónus sajátosságait, hiszen ebben a Törvénykönyvben klerikus volt mindaz a személy, aki az első tonzúrárt felvette.⁷² Ráadásul az egyházi hivatalok között kivételképpen létezett olyan is, mely akár laikussal is betölthető volt, a jegyző hivatala. Ebben a helyzetben – a jelenlegi gyakorlathoz hasonlóan – csak akkor kellett klerikust (mely alatt nem kell

⁶⁹ 17-es CIC 119, 949. kán.

⁷⁰ 17-es CIC 294. kán 2.§ , 323. kán. 2.§, 782. kán. 2.-3.§ , 957. kán. 2.§, 1156. kán.

⁷¹ 17-es CIC 153. kán.

⁷² 17-es CIC 108. kán. 1.§

szükségképpen papot érteni) kinevezni jegyzőnek, ha pap bűnügyével kapcsolatos eljárásról volt szó.⁷³

Minden olyan hivatal, melynek gyakorlása akár külső, akár belső fórumon lelkipásztori feladatot jelentett, szükséges volt a minimálisan áldozópapi karakter.⁷⁴ Így legalább papnak kellett lennie a bíborosnak⁷⁵, a nullius (mai szóval: területi) apátnak és prelátusnak⁷⁶, a püspöki helynöknek⁷⁷, a káptalani helynöknek⁷⁸, a bírósági helynöknek (officiális)⁷⁹, az irodaigazgatónak⁸⁰, kanonoknak⁸¹, a bírónak⁸², az esperesnek⁸³, a plébánosnak⁸⁴, a templomigazgatónak⁸⁵, és a klerikusi szerzetes intézményekben a novíciustesternek.⁸⁶ Bár a Törvénykönyv kifejezetten nem említi, de személyi ordinárius lévén⁸⁷ – legalábbis a logika így kívánja – a klerikusi rendek nagyobb előjáróinál is szükséges volt az áldozópapi rend megléte.

A 1917-es CIC 124-144. kánonja foglalkozott a klerikusok életformájával, ami ebben az időben, az állandó diakonátus helyreállítása előtt gyakorlatilag kizárólag az áldozópapok életét szabályozta, hiszen a diakonátust és a kisebb rendeket a növendékek csak néhány hónapra, átmeneti jelleggel kapták meg. A klerikus életformát meghatározó kánonok a témát tekintve három nagy csoportba oszthatók:

- a papok lelkiéletével foglalkozó szabályok,
- a papság tudományos továbbkésztését szabályozó kánonok;
- a pap és a világ viszonyát, a papi viselkedést szabályozó törvények.

A papság életének sajátos szabályozására azon elv alapján volt szükség, mely egyébként a jelenleg hatályban lévő CIC-be is bekerült,⁸⁸ ami szerint az egyházi rend szentsége a keresztségen felül a felszenteléssel új címen is Istennek szentelődnek. Ez a tény több elvárást

⁷³ 17-es CIC 373. kán. 3.§

⁷⁴ 17-es CIC 154. kán.

⁷⁵ 17-es CIC 232. kán. 1.

⁷⁶ 17-es CIC 230. kán.

⁷⁷ 17-es CIC 367. kán.

⁷⁸ 17-es CIC 434. kán.

⁷⁹ 17-es CIC 1537. kán.

⁸⁰ 17-es CIC 372. kán.

⁸¹ 17-es CIC 404. kán.

⁸² 17-es CIC 1598. kán., 1574. kán.

⁸³ 17-es CIC 445. kán.

⁸⁴ 17-es CIC 154. kán., 451. kán., 453. kán.

⁸⁵ 17-es CIC 479. kán.

⁸⁶ 17-es CIC 551. kán.

⁸⁷ 17-es CIC 198. kán. 1.§

⁸⁸ CIC 276. 1.§

támaszt a szent szolgálatot végző klerikussal szemben, mint a világban élő krisztushívőkkel kapcsolatban.

A papság lelkiéletével kapcsolatban az 1917-es CIC két kánonja foglalkozik, melyek szerint a helyi ordinárius kötelessége gondoskodni arról, hogy

- a klerikusok gyakran járuljanak a bűnbánat szentségéhez;⁸⁹
- a klerikusok rendszeresen elmélkedjenek, adoráljanak az Oltáriszentség előtt és imádkozzák a rózsafüzért.⁹⁰
- A papok (sacerdotes) háromévenként szerzetesházban vagy más alkalmas helyen tartandó lelkigyakorlaton vegyenek rész, amely alól a helyi ordinárius csak súlyos és egyedi esetben adhat felmentést.⁹¹

A 135. kánon ezen felül a nagyobb rendben levő klerikusoknak előírta a teljes zsolozsma elimádkozását is. A papi lelkiséghez tartozik továbbá az engedelmesség⁹² és a cölibátus⁹³ megtartása is. Az engedelmesség egyrészt azt jelenti, hogy a pap köteles minden olyan munkakört és hivatalt elfogadni, amivel a főpásztor megbízza, másrészt azt, hogy a klerikus köteles az egyházmegyéjében a helybenlakásra. A cölibátus megtartását az 1917-es CIC számos védő jogszabállyal támogatta, elsősorban a pap háztartása személyzetének részletes körülírásával illetve az ú.n. „gyanús személyekkel” való kapcsolattartás tiltásával, melybe a helyi ordináriusnak messzemenő beleszólási és intézkedési joga volt.

A tudományos továbbképzésnek a fiatal papok esetében az időszakonként ismétlődő káplánvizsga⁹⁴ szolgált, amely alól akkor lehetett felmentést kapni, ha az illető pap teológiai doktorátussal vagy az adott tárgyból szigorlattal rendelkezett. Az esperesi kerületenként szervezett konferencia⁹⁵ (korona) szintén a papság szellemi életének frissen tartását hivatott szolgálni.

A papnak a világgal való kapcsolattartását szintén részletesen szabályozta a 17-es CIC. Ezek szerint

⁸⁹ 17-es CIC 125. kán. 1.

⁹⁰ 17-es CIC 125. kán. 2.

⁹¹ 17-es CIC 126. kán.

⁹² 17-es CIC 127. kán.

⁹³ 17-es CIC 132., 135. kán.

⁹⁴ 17-es CIC 130. kán.

⁹⁵ 17-es CIC 131. kán.

- előírta a világiaktól különböző papi ruha és a tonsúra viselését⁹⁶;
- tiltott bizonyos szórakozásokat, így például a kocka- és hazardjátékokat, a fegyverviselést, a hajtóvadászatot, a kedvtelésből való vadászatot, a vendéglátó helységek látogatását a megyéspüspök engedélye nélkül⁹⁷, továbbá az illetlen színelőadások és mutatványok látogatását;⁹⁸
- tiltott bizonyos világi foglalkozásokat, mint például az orvosi, a közjegyzői, a világi joghatósággal vagy közigazgatással járó feladatok elvégzését, ezenkívül a megyéspüspök engedélyéhez kötötte a világi vagyongazdálkodói, ügyvédi, képviselői és felsőházi tagsággal járó feladatok gyakorlását,⁹⁹ továbbá a katonai szolgálatra való jelentkezést.¹⁰⁰
- igen szigorúan, a Szentszéknek fenntartott kiközösítés terhe mellett tiltotta a papoknak az 1917-es CIC a nyereszkedést.¹⁰¹

Ami a részleges jogalkotást illeti, az 1983-as Kódex hatályba lépése előtti, a papi étellel kapcsolatos szabályoknak a Székesfehérvári Egyházmegye I. és II. Zsinatának rendelkezéseivel szeretném illusztrálni a hazánkban kialakult papképet. A két zsinatnak a témában történt rendelkezései tartalmukban szinte azonosak, azzal a különbséggel, hogy a Prohászka Ottokár kormányzása alatt 1924. június 24-től 26-ig megtartott zsinat törvényei sokkal inkább a jogi nyelvezetnek megfelelő rendeleteket és szankciókat tartalmazó szövegek, míg a Shvoy Lajos vezetésével 1934. június 20-22-ig megtartott zsinat rendeletei jóval több spirituális, emberi megközelítést és alapot tartalmaznak. Ismerve a két főpásztor közötti habituális különbségeket, ez a differencia nyilván nem az ő személyüknek, hanem a törvényeket előkészítő és végleges formába öntő munkatársaknak köszönhető. Az egyházmegyei zsinati jogszabályok tematikája a 17-es CIC témaköreit követi: így a papi életforma (I. zsinat: 1-10.§; II. zsinat: 1-15.§), a tudományos képzés (I. zsinat 10-15§; II. zsinat 15-19.§) és a káplán- ill. a plébánosvizsga letételének körülményeit (I. zsinat 16-18.§; II. zsinat 20.§).

A papi életet a mai állapotoknál lényegesen jobban meghatározta az, hogy a szóban forgó áldozópap milyen hivatalt töltött be. Mivel a dolgozat témája a plébániarendszert és a plébániai élethez kötődő egyházmegyei papi életformát és tevékenységet vizsgálja, ezért

⁹⁶ 17-es CIC 136. kán. 1. §

⁹⁷ 17-es CIC 138. kán.

⁹⁸ 17-es CIC 140. kán.

⁹⁹ 17-es CIC 139. kán.

¹⁰⁰ 17-es CIC 141. kán.

¹⁰¹ 17-es CIC 2380. kán.

esetünkben sokféle papi hivatal közül a plébános és a káplán, illetve kettejük kapcsolatának vizsgálata tűnik indokoltnak.

Az 1917-es CIC-ben a plébános egyaránt lehetett (egyházi) jogi személy (pl. káptalan, szerzetesház), és természetes személy. Mindkét esetben legfőbb feladatként a lelkek gondozását jelöli meg a Törvénykönyv.¹⁰² Ezt a kötelességet a plébánosnak személyesen kell végeznie (a feladatok személyes ellátása a jogi személy plébánossága esetén a *vicarius curatus* feladata, ld. alább), mégpedig az összes plébániai hívő felé, személyválogatás nélkül. Ez konkrétan a következő feladatokat jelentette:

- naponként az istentisztelet végzése, vasárnaponként és kötelező ünnepen a népert való misézés kötelessége;¹⁰³
- a plébánia híveinek jogos kérés esetén a szentségek kiszolgáltatása;¹⁰⁴
- vasárnap és parancsolt ünnepen prédikáció;¹⁰⁵
- hitoktatás;¹⁰⁶
- a plébánia területén hit- és erkölcsbe ütköző tanok tilalmazása és a kegyes célú, jótékonyági intézmények támogatása;¹⁰⁷
- a betegek gondozása és a haldoklók szentségi ellátása;¹⁰⁸
- karitatív tevékenység.¹⁰⁹

Ezeknek a feladatoknak a személyes ellátásához feltétlenül szükséges a *residentia*, vagyis a templomhoz közel lévő plébániaépületben való helybenlakás kötelezettségének megtartása, melyet a 17-es CIC 465. kánonja igen részletesen szabályozott. A plébános segítségként a plébánián jelenlévő papi személyeket a 471-478. kánonokban tárgyalja a *De vicariis paroecialibus* címen. Ilyen plébánoshelyettesből két csoportba osztva ötfélét jelöl meg a 17-es CIC:

1) Teljes jogú plébánoshelyettesek

¹⁰² 17-es CIC 451. kán. 1.§

¹⁰³ 17-es CIC 466. kán.

¹⁰⁴ 17-es CIC 467., 731., 92.; 750.; 751.; 2364. kán.

¹⁰⁵ 17-es CIC 1344. kán.

¹⁰⁶ 17-es CIC 1330. kán.

¹⁰⁷ 17-es CIC 469. kán.

¹⁰⁸ 17-es CIC 468. kán.

¹⁰⁹ 17-es CIC 467. kán. 1.§

- a. A már említett *vicarius curatus* olyan pap, aki a jogi személy plébánost képviselve végzi a hívek pasztorálását. Ilyen a szerzetes és a káptalani plébános, amennyiben a szerzetesház vagy a káptalan a plébános. Hatalma nem saját hatalom, de jogai és kötelességei megegyeznek a plébánoséval.¹¹⁰
- b. A *vicarius oeconomicus* (plébániavezető) olyan pap, aki a plébániát üresedés esetén ideiglenes jelleggel vezeti. Jogai és kötelességei megegyeznek a plébánoséval, kivéve a népert való misézés kötelezettségét.
- c. *Vicarius substitutus* kinevezése akkor vált szükségessé, amikor a plébános akár egy hetet meghaladó szabadság, akár morális vagy jogi távollét (plébániájától megfosztó ítélettel szembeni, Szentszékhez történő fellebezés) esetén van távol a plébániájától.
- d. A *vicarius adiutor* alkalmazása meglehetősen emberbaráti lehetőség volt az idős, feladatukat ellátni már kevésbé képes plébánosok felé. Az ilyen plébánoshelyettes megbízatása lehetett teljes körű vagy részleges, de teljes körű megbízatás esetén sem terhelte a népert való misézés kötelezettsége.

2) Nem teljes jogú plébánoshelyettesek

Lényegében ez a káplán, a *vicarius cooperator*, akinek a küldetése szólhat a plébánia egész területére vagy csupán annak egy részére. Ez utóbbi a *kihelyezett* vagy *helyi* káplán. A káplán megbízatása teljes egészében a plébános munkájának segítségét jelentette, minden tekintetben alá volt vetve a plébános iránti engedelmességnek. A plébános kötelességvállalása a káplán felé a róla való gondoskodásban és az egyházi hivatali teendőibe, lelkipásztori munkába történő bevezetésben nyilvánult meg. A káplán életformáját alapvetően határozta meg a 476. kánon 3.§-a, mely a plébánossal való *vita communisra* kötelezte. A káplánról a plébánosnak évenként jelentést kellett tennie a megyéspüspök felé.¹¹¹

Nyilvánvaló, hogy a papi munkakör és életforma országonként, kultúránként igen eltérő jelleget mutatott elődeink idejében is, ezért az egyetemes egyház törvénykönyve csak az általános alapelveket rögzítette¹¹². A magyar sajátosságok vizsgálatához ismét a Székesfehérvári Egyházmegye I. és II. Zsinatának határozataihoz szeretnék nyúlni, melyek jóval részletesebben írják körül a plébános és a káplán munkakörét és életformáját a kor magyar egyházi életének megfelelően.

¹¹⁰ 17-es CIC 471. kán.

¹¹¹ 17-es CIC 476. 2.§

¹¹² Vö. BÁNK J., *Egyházi jog – Az egyházi alkotmányjog alapjai*, Szent István Társulat, Budapest, 1958, 179.

A két zsinat határozatai többé-kevésbé fedik egymást, a téma elosztásában van csupán némi eltérés. Így az I. zsinat VI. fejezetének (*Általános lelkipásztori szabályok*) tartalma a II. zsinat könyvében a plébános tevékenységi körét meghatározó szabályok között kaptak helyet.

Míg a plébánosokról szóló fejezet¹¹³ főleg a plébános kinevezéséről, rezideálásáról és szabadságolásáról szól, addig az általános lelkipásztori szabályok¹¹⁴ taglalásánál a legfontosabb tevékenységek a liturgikus, istentiszteleti rend megtartását és gyakorlását említi a zsinat. Az istentiszteleti rend kiemelt témája a szentmise bemutatásának lelkülete és időpontja; továbbá a szentségimádások, litániák és gyónási alkalmak körülményeinek pontos szabályozása. Külön figyelemre méltó a 73.§, mely a házi pasztorációval foglalkozik, és előírja, hogy a plébánosnak négy év leforgása alatt plébániájának valamennyi családját meg kell látogatnia, mégpedig az „ego cognosco oves...” elv alapján. Ezzel megdőlni látszik az a vélemény, mely szerint a II. Vatikáni Zsinat előtti papkép egyoldalúan kultikus-szacerdotális lett volna. Külön fejezet szól¹¹⁵ a papság társadalmi feladatairól, melyben a pap egyik első feladatának említi a népművelést¹¹⁶, valamint a munkásifjakkal és a szegényekkel való törődést. Az erkölcstelen és egyházellenes sajtó és eszmék terjedésének megakadályozása szintén a helyi lelkipásztor feladata, de ennek a tevékenységnek a megnevezését már az 1917-es CIC 469. kánonjában is olvashattuk. Papi (nem kifejezetten plébánosi) feladatnak tekintik a székesfehérvári rendeletek a hitoktatás végzését¹¹⁷, és kifejezetten plébánosi kötelességnek a hívek anyakönyvezését¹¹⁸. A vagyonkezelés esetében a plébánia épületének, alapítványainak és egyéb vagyonának kezelése a plébános feladata, melyben plébánia-tanács segíti és felügyeli.¹¹⁹

A káplánt a két székesfehérvári zsinat az 1917-es CIC nyomán *cooperator*-ként határozza meg, és tevékenységi körét, felelősségét is ezen elv szerint, a *szerepet*, *alárendeltség* és *munkamegosztás* kulcsfogalmaival írja le. Önálló területe a káplánnak a lelkipásztori életben nincs, alapvető funkciója teljes mértékben a plébános munkájának segítése. Ezzel egyidejűleg már az I. zsinat is meghatározza a káplán jogait a plébánossal szemben, illetve a plébános kötelességeit a káplán felé. Eszerint a plébános kötelessége a káplán vonatkozásában:

¹¹³ *Decreta Synodalia – Az 1924. évi június 24-től 26-ig Székesfehérvárott tartott székesfehérváregyházmegyei zsinaton hozott egyházmegyei törvények* 29.§ - 44.§

¹¹⁴ Uo. 67.§ - 83. §

¹¹⁵ Uo. 84.§ - 94. §

¹¹⁶ Uo. 86.§

¹¹⁷ Uo. 95.§ - 112.§

¹¹⁸ Uo. 113.§

¹¹⁹ Uo. 261.§

- a munkabeosztás idejében történő ismertetése;
- indokolt esetben a káplán hittanórai helyettesítése;¹²⁰
- tisztos lakás (takarítással) és étkezés biztosítása.¹²¹

Az 56.§ a káplán elsőségét védi a plébánia egyéb személyzetével szemben, azonban a káplán szabadidejével és magánéletével kapcsolatban széleskörű felügyeleti jogot biztosít a plébánosnak.

A II. zsinat a káplán jogait még részletesebben védi,¹²² de szélesebb körben biztosítja a plébánosnak a káplán élete fölötti felügyeleti jogot azzal, hogy a káplán lelkiéletét is a felügyelt terület alá veszi.¹²³ Ezzel a plébános nem csupán munkaügyi, hanem fegyelmi értelemben is előjárója a káplánnak. Azonban ennek módját a 81.§ teszi igen emberséges azzal, hogy plébánosnak meleg, barátságos otthont kell teremtenie a káplán számára, hogy az ne máshol keresse a felüdülést.¹²⁴ Határozottan védi a káplánt a (plébános rokonságába tartozó) házvezetőnővel szemben,¹²⁵ és megkívánja, hogy a plébánián élő lelkipásztorok *kölcsönösen* tájékoztassák egymást távollétük esetén arról, hogy hol tartózkodnak.¹²⁶ Mindkét zsinat a továbbiakban részletesen szól a hittanárok és hitoktatók munkájáról és munkakörülményeiről, akik bár szintén papi személyek voltak, a káplánoknál jóval lazábban kapcsolódtak a plébániához és a plébánoshoz, életüket és munkájukat az illetékes püspöki biztos felügyelte.

Az eddig elmondottakat összefoglalva: az 1983-as CIC hatálybalépése előtt a püspök munkatársai a lelkipásztori életben gyakorlatilag szinte kizárólag a felszentelt áldozópapok voltak. A jelenlegi állapotokhoz képes igen „nagy számú és megfelelő papság”¹²⁷ állt rendelkezésre a püspökségen történő kormányzati munka, a székesegyházi liturgia végzése, a plébániák betöltése, a kápláni feladatok elvégzése és sok olyan feladat ellátásának tekintetében, melyet manapság nem csupán azért végeztenek világi krisztushívőkkel, mert jelentősen megfogyatkozott a papság létszáma, hanem azért is, mert a papság és a laikus krisztushívők önértelmezése az utóbbi évtizedekben jelentős változáson ment keresztül. Szembesülnünk kell azonban azzal, hogy bár a szükséghelyzet sok változást okozott

¹²⁰ Uo. 48.§

¹²¹ Uo. 55.§

¹²² Uo. 80.§

¹²³ Uo. 78.§ 3.

¹²⁴ Uo. 81.§ 2.

¹²⁵ Uo. 81.§ 3.

¹²⁶ Uo. 81.§ 4.

¹²⁷ XI. PIUS, *Alba regalensis episcopus* in: *Az imaórák liturgiája*, Budapest, 1991, 1488.

napjainkra, számos olyan munkaterület van még, amely lényegét tekintve nem tartozik az áldozópap legfontosabb tevékenységi körébe, csupán az elmúlt évszázadok gyakorlata által kapcsolódtak hozzá. Ahhoz, hogy világos különbséget tudjunk tenni az egyháznak a valóban papi feladatokról szóló tanítása és az említett beidegződés között, a továbbiakban az 1983-as CIC-nek a szóbanforgó témáról alkotott rendelkezéseinek vizsgálata, továbbá az áldozópap és a diakonátus, valamint a laikus krisztushívők szolgálatáról szóló teológiai tanítás bemutatásával folytatom dolgozatomat.

1.2. A diakonátus az 1917-es Egyházi Törvénykönyvben

Az 1917-es CIC-cel és a diakonátussal kapcsolatban korábban már említettem, hogy a Törvénykönyv a diakónusokat nagyobb klerikusoknak, a szent rend birtokosainak, a hierarchia tagjainak tekintette,¹²⁸ ugyanakkor a jelentőségük és a tevékenységi körük a gyakorlatban igen elenyésző volt. Diakónus az lett ebben az időszakban, aki pappá kívánt később szentelődni. A papjelölteknek minimum három hónapot kellett ebben a fokozatban eltölteniük, miután legalább három hónapig szubdiakónusok voltak.¹²⁹ A jelöltnek legalább huszonkét évesnek és a teológiai tanulmányok negyedik évfolyamát elvégzett személynek kellett lennie.¹³⁰

A diakónus a paphoz hasonlóan elnyerhetett prédikálási engedélyt, szemben a kisebb klerikusokkal, akik csak egyedi esetben és szükség esetén prédikálhattak¹³¹; szerzetes és világi laikusok pedig egyáltalán nem.¹³² A diakónus rendkívüli kiszolgáltatója volt az ünnepélyes keresztségnek.¹³³ Fontos megjegyezni, hogy az ünnepélyes keresztség rendkívüli kiszolgáltatása a 17-es CIC-ben nem volt azonos a halálveszélyben történő szükségkereszttel¹³⁴. A diakónus rendkívüli kiszolgáltatója volt a szentáldozásnak, amennyiben ezt a helyi ordinárius vagy a plébános súlyos szükség esetén számára megengedte.¹³⁵ Rendes végzője volt a szentségkitételnek és eltételnek, vagyis abban az esetben is végezhetette, ha pap volt jelen, szentségi áldást azonban nem adhatott (ez nyilvánvalóan a jelenlévő pap feladata volt), csak súlyos szükség esetén, vagyis amikor ilyen

¹²⁸ 17-es CIC 108. kán. 3.§, 949. kán.

¹²⁹ 17-es CIC 978. kán. 2.§.

¹³⁰ 17-es CIC 975. kán., 976. kán. 2.§

¹³¹ 17-es CIC 1342. kán. 1.§

¹³² 17-es CIC 1342. kán. 2.§

¹³³ 17-es CIC 741. kán.

¹³⁴ A szükségkeresztről és annak kiszolgáltatójáról ld. 17-es CIC 742. kán. 1-3.§

¹³⁵ 17-es CIC 845. kán. 2.§

helyzetben áldoztatott,¹³⁶ vagy a Szent Útravalót betegnek kiszolgáltatta.¹³⁷ A diakónus – a jelenlegi Törvénykönyhöz hasonlóan – a 17-es CIC szerint is csak azokat az áldásokat adhatta meg, melyeket a jog számára kifejezetten megengedett.¹³⁸

Az 1983-as CIC jó néhány kivételt tesz az állandó diakónusok esetében a klerikusi kötelességek alól, melyről még az elkövetkezendőkben szó lesz. Mivel a 17-es CIC-ben az állandó diakónus fogalma ismeretlen volt és mivel a diakónus a nagyobb klérushoz tartozott, ezért a jogok és kötelességek tekintetében (a lelkeségre vonatkozó óvintézkedések, tudományos továbbképzés, engedelmesség, cölibátus, tiltott szórakozások és hivatalok), a jelenlegi Törvénykönyv átmeneti diakónusainak életformájához hasonlóan megegyezett a papokéval¹³⁹, leszámítva természetesen mindazt, ami sajátosan a pappászentelésből fakad. Az eddigieket összefoglalva elmondhatjuk, hogy az 1917-es CIC-ben a diakonátusról úgy beszélhetünk, mint szentségi, hierarchikus fokozatról, mely nem alkot önálló feladatkört, hanem a papságra való készületként gyakorlott papi életformát és kiegészítő funkciókat foglalja magában. Szolgálatát általában nem közvetlenül a püspöknek, hanem a különféle áldozópapi hivataloknak alárendelve gyakorolja. A II. Vatikáni Zsinat és VI. Pál pápa motu proprio-i ezzel szemben a diakonátusról nem csupán mint szentelési fokozatról, hanem mint állandó és önálló intézményről¹⁴⁰ is beszélnek. Ezen intézmények funkcionális és életformai szabályozásával az 1983-as Törvénykönyvnek és hozzá kapcsolódva a részleges jogalkotásnak egy teljesen új intézmény megformálása lett a feladata.

1.3. A klerikusi állapot fogalmának átalakulása a „Ministeria quaedam” motu proprio hatályba lépése után

1.3.1. A klerikusi állapot fogalma az 1917-es Egyházi Törvénykönyvben

Ahhoz, hogy a(z állandó) diakónus és az áldozópap identitását, illetve egymáshoz való viszonyukat az egyház szándéka szerint próbáljuk meghatározni, fontos megvizsgálni a klerikusi állapot tartalmának alakulását. Mivel dolgozatomban csupán az újkori törvényhozás fejlődését kívánom nyomon követni, nem szándékozom itt kimerítő intézménytörténelmi

¹³⁶ A liturgikus reform előtt az áldoztatáshoz szentségi áldás kötődött.

¹³⁷ 17-es CIC 1274. kán. 2.§

¹³⁸ 17-es CIC 1147. kán. 4.§. Példaként lehet említeni részleges liturgikus jogszokásként a régi esztergomi rítusban a húsvéti gyertya megáldását, melyet az Exsultetet éneklő diakónus végzett, ld. DOBSZAY L., *Az esztergomi rítus*, Új Ember Kiadó, 109-110.

¹³⁹ 17-es CIC 118-144. kán.

¹⁴⁰ LG 29.

kitekintést tenni a klerikusi státusz fejlődésére vonatkozóan, csupán az 1917-es CIC, valamint a „*Ministeria quaedam*”¹⁴¹ és ennek nyomán az 1983-as CIC tartalmát vizsgálom.

1.3.2. A klerikusi állapot fogalma a *Ministeria quaedam motu proprio*-ban

Elmondhatjuk, hogy az 1917-es CIC ebben a tekintetben egy hosszú, több száz éves fejlődést foglal össze, melyet aztán a *Ministeria quaedam* és az 1983-as CIC rendez új módon. Amint azt már korábban említettem, a klérus fogalmát az 1917-es CIC-ben a 108. kánon adja meg. E kánon szerint azt nevezzük klerikusnak, aki egy (arra illetékes) szent szolgálattevő kezei által részesül az első tonzúrában.¹⁴² A klerikusok nem ugyanazon fokozatban vannak, hanem szent hierarchia áll fenn köztük, mely szerint egy bizonyos rend valamely másiknak rendelődik alá.¹⁴³ Isteni rendelkezés folytán a klérus püspökökre, áldozópapokra és „szolgákra” (ez alatt nyilván a diakonátus értendő¹⁴⁴) oszlik, joghatósági szempontból a legfőbb főpapra (pápa) és a püspökökre; továbbá egyházi rendelkezés folytán a klérushoz más rendek is csatlakoznak.¹⁴⁵ Az a tény, hogy a klérus ebben az időben nem csupán az isteni rendelkezés folytán és az abból részt adó szent rendeket foglalja magába, hanem egyházi rendelkezés révén fennálló szolgálatokat, szentelmény jellegű kisebb rendeket¹⁴⁶ is –, témánk szempontjából különleges jelentőséggel bír.

A Törvénykönyv kimondta azt is, hogy az első tonzúrát és a rendeket (implicit a diakonátust is) csakis a presbiterátus jelöltjei és a presbiterátusra előreláthatólag alkalmas személyek vehetik fel.¹⁴⁷

1.3.3. A klerikusi állapot fogalma a *hatályos CIC*-ben

VI. Pál pápa *motu proprio*ja az évszázadok alatt kialakult, de funkcióiban jelentősen módosult klérus különféle rendjeit kívánta a kor valós szükségleteinek megfelelően rendezni. Az egykor önálló szolgálatok a XX. századra gyakorlatilag a funkciójukat veszítették, csupán a papságra való készület állomásai lettek. A *Ministeria quaedam*-ban a Pápa szándéka a következő volt:

¹⁴¹ VI. PÁL, *Ministeria quaedam* (motu proprio) Róma, 1972. in *Diakónia – Diakonátus – Diakónus* (szerk. MOLNÁR F.) Szent István Diakonátusi Kör, Kalocsa, 1996.

¹⁴² 17-es CIC 108. kán. 1.§

¹⁴³ 17-es CIC 108. kán. 2.§

¹⁴⁴ Trienti Zsinat XXIII. Ülés 6. kán. in *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 367.

¹⁴⁵ 17-es CIC 108. kán. 3.§

¹⁴⁶ 17-es CIC 949. kán.

¹⁴⁷ 17-es CIC 973. kán. 1.§

- a valós szolgálatok megtartása; a gyakorlatban már megszűnt szolgálatok eltörlése;
- a szent rendek és a szentelmény jellegű szolgálatok megkülönböztetése;
- a klerikusi és laikusi szolgálatok közötti különbség egyértelművé tétele.

Ezen szándékokból kifolyólag VI. Pál pápa az ige- és oltárszolgálat dimenzióinak megfelelően megőrizte a lektori és az akolitusi szolgálatot úgy, hogy ez utóbbi rendelkezik az egykori szubdiakónus liturgikus funkcióival is. Az első tonzúra helyébe az *admissio* szertartása lép, mely a klerikusi szerzetes intézmények tagjait nem kötelezi. A lektori és az akolitusi szolgálat feladható az *admissio* révén klerikusjelöltté vált személyeknek (a dokumentum ezt javasolja), és olyanoknak is, akik nem kívánnak a klérusba lépni. Klerikussá a személy a diakónusszenteléssel válik.

A klerikus a *Ministeria quaedam*-ban tehát egybeesik a hierarchiával, vagyis azokkal, akik a szent szolgálatban szentségi felszentelés révén részesültek. Ennek a jelentőségét emeli ki az a tény is, hogy a lektor és az akolitus beiktatását ezentúl nem szentelésnek, hanem avatásnak nevezik. Ez utóbbi megállapítás ellenére, mely szerint a klerikus a jelenlegi jogban egyszersmind a hierarchiának is tagja, nem szabad elfelejtenünk, hogy a két fogalom a történelem folyamán nem feltétlenül esett egybe, hanem a hierarchia a klérus egyfajta részhalmazát alkotta.

1.3.4. A klerikusi állapot fogalma a hatályos CIC-ben

A jelenleg hatályos Egyházi Törvénykönyv a *Ministeria quaedam*-ban foglaltakat tartalmazza. A klerikusi állapotot a 83-as CIC a 207. kánon 1.§-ban definiálja, mely szerint a klerikusok a szent szolgálatot végző személyeket jelentik,¹⁴⁸ amely jogi állapotba az illető személy a diakónusszenteléssel, vagyis az egyházi rend szentségében való részesedéssel kerül.¹⁴⁹ Első olvasásra nem feltétlenül kellene, hogy a klerikus alatt szükségképpen az egyházi rend szentségét felvett személyeket értsük, de az 1008. kánon egyértelművé teszi a dolgot azzal, hogy a szentségi felszentelés eredményeként a szent szolgálatra való rendeltetést tekinti, ugyanazt a szókapcsolatot – *ministri sacri* – használva, mint a már említett 207. kánon.¹⁵⁰ Elmondhatjuk azonban azt is, hogy a szóhasználatban érezhető a régi tartalom annyiban, amennyiben a „klerikus” szó a jelenleg hatályos Törvénykönyvben is jobbra a

¹⁴⁸ 83-as CIC 207. kán. 1.§: „...*ministri sacri*, qui in iure et clerici vocantur”

¹⁴⁹ 83-as CIC 266. kán. 1.§

¹⁵⁰ 83-as CIC 1008. kán.: „sacramento ordinis (...) inter christifideles quidam, (...) constituuntur *sacri ministri*”

jogok és kötelezettségek tekintetében használatos, és megszüntethető jogi állapotot jelöl,¹⁵¹ míg a „szent szolga” kifejezés inkább az illető személy eltörölhetetlen teológiai állapotának tekintetében használatos.¹⁵²

2. A klerikusokra vonatkozó kánonok a hatályos CIC-ben

2.1. Az áldozópap és a diakónus képzése a CIC-ben

Az 1983-as CIC külön fejezetet szentel a témának. A II. könyv III. címének I. fejezete „A klerikusok képzése” címet viseli, mely összesen 32 kánont tartalmaz. Az áldozópapi és a diakónusi hivatalra való képzés tekintetében jelentős hangsúlyeltolódás van, mivel a diakónusok képzésével mindössze egy foglalkozik a harminckettő közül, a 236. kánon. Több szentszéki dokumentum és részleges jogszabály egészíti ki a Törvénykönyv kánonjait, melyeknek elemzése a papnevelés tekintetében túlfeszítenék e dolgozat határait, a diakónusképzéssel kapcsolatban viszont szükséges a kiegészítő dokumentumok ismerete, tekintettel a 83-as CIC már említett szüksézszerűségére.

2.1.1. A papnövendék helyzete a a CIC-ben

Dolgozatomnak ebben az alfejezetében elsősorban nem azt szeretném leírni, hogy milyen körülményei és feltételei vannak a hatályos CIC-ben a papszentelésnek, hanem a papnövendék kánonjogi helyzetéből kiindulva szeretném a szeminarista élet alapját megfogalmazni, és ezzel összefüggésben egy napjainkban fellelhető félreértésre rávilágítani. Amint arról a korábbiakban már szó esett, a papnövendék a diakónusszenteléssel válik klerikussá, mindaddig laikus. Ennek nyomán a Ministeria quaedam motu proprio kihirdetése után kialakult az a vélekedés, mely szerint a papnövendék lelkiességét alapvetően a laikusi állapot határozza meg. Ez a gondolkodás érződik ki Wolfgang F. Rothe munkájából is, melyben a szerző teljesen irrelevánsnak tekinti a laikus (papnövendék) szubjektív vágyát a papszentelésre a felkészülésben való részvétel és a klerikusi kötelezettségek szempontjából.¹⁵³ Természetesen ami a törvény betűjét illeti, a köteleességek és jogok tekintetében helyesen ítélt mind a szerző, mind a papnövendék laikusi létét állító vélemény, hiszen az említett köteleességek és jogok a klerikusi állapottal együtt valóban a

¹⁵¹ V.ö. CIC 290. kán.

¹⁵² V.ö. CIC 1008. kán.

¹⁵³ F. ROTHE, W., *De obligatione deferendi habitum ecclesiasticum* in: *Archiv für katholisches Kirchenrechts* (2001), 43-44.

diakónusszenteléstől fogva illetik meg a felszenteltet. Azonban az a gondolat, hogy a szentelésre készülő személynek a szentelés iránti szubjektív vágya és a képzésben való részvétele (vagyis az egyház részéről való bizonyos szintű elfogadás¹⁵⁴) irreleváns, elhamarkodott megállapításnak tűnik nem csupán antropológiai és pszichológiai, hanem kánonjogi szempontból is. Erre a problémára később, a 4.7. fejezetben még visszatérek, jelenleg a CIC segítségével próbálom meg a papságra készülő személy kánonjogi értelemben vett kontúrajait megrajzolni.

A klerikusok képzésének szabályozására a CIC egy 32 kánonból¹⁵⁵ álló külön fejezetet szentel, mely a II. könyv III. címének (A klerikusok) I. fejezete. A fejezet gyakorlatilag a papképzésről szól, az állandó diakónusok képzéséről csupán a 236. kánon beszél. A fejezetnek a Törvénykönyvben való elhelyezése önmagában is üzenetértékű lehet, hiszen a Törvényhozó nem a II. Címbe, vagyis *A világi krisztushívők kötelességei és jogai* című részbe, hanem a már említett III. Címbe, a klerikusokról szóló anyagban adott helyet a klerikusi élet jelöltjeinek neveléséről szóló kánonoknak. A klerikusnövendékek állapotát a CIC tehát főleg a nyugati országokban elterjedt gyakorlattal ellentétben nem a laikus élet felől közelíti meg, vagyis nem olyan alapvetően laikus állapotban levő személyeknek tekinti őket, akik az egyházi rendet idővel felveszik, hanem olyanoknak, akik jóllehet laikusok, a lelki és gyakorlati életüket már a képzés alatt is a leendő klerikusi státuszuk határozza meg. Ez tűnik ki többek között a 241. kánon 1.§-ből, mely szerint a megyéspüspök csakis azokat veheti fel a nagyszemináriumba, akik alkalmasnak tűnnek a végleges elköteleződésre. A Törvénykönyv a papnövendékekkel kapcsolatban előbb a spirituális képzésről szól a 235. és a 244-247. kánonokban, és csak ezután a konkrét tudományos oktatás anyagáról, ellentmondva annak a nyugati tendenciának, mely a szeminaristából főiskolást, a szemináriumból kollégiumot igyekszik kreálni. A 235. kánon 2.§-a, mely a szemináriumon kívül törvényesen tartózkodó papnövendékekkel kapcsolatban rendelkezik, kizárólag a lelkiéletben és a fegyelemben való képzésről beszél, ami a papnövendékek sajátos, a világiaktól eltérő lelkiismereti és fegyelmi jellegére enged következtetni. További érdekesség az, hogy a növendékek lelki képzéséről szóló kánonok tartalma nagy hasonlóságot mutat a 652. kánonnal, mely a szerzetes novíciusok képzését taglalja.

Mindebből láthatjuk, hogy a jelenleg hatályos CIC-ben a papnövendék olyan személy, aki jóllehet még laikus, de aki egzisztenciáját, spiritualitását és életformáját a klérusba való

¹⁵⁴ V.ö. 241. kán. 1.§. A kánon alapján a nagyszemináriumba való felvételt a jelentkező alkalmasságának bizonyos fokú, de nem végleges elismerésének lehet tekinteni.

¹⁵⁵ CIC 232. - 264. kán.

belépés határozza meg, hasonlóan a szerzetesi életre készülő, de a szerzetesi állapotban a fogadalom híján¹⁵⁶ még nem részesülő novíciuséhoz. Ahogyan irrealitás a novícius világi, vagyis „nem szerzetes” állapotát hangsúlyozni, ugyanolyan irrealitás a megyéspüspök által a szemináriumba felvett, főleg az 1034. kánonban említett szertartással a szent rend jelöltjei közé felvett személy laikus stáuszát kiemelni, illetve ezen elvnek megfelelően a laikus életállapot normái szerint berendezni a papnövendékek életét. Az ilyen vélekedés és gyakorlat a törvény betűjének megfelel ugyan, de szellemének egyáltalán nem.

2.1.2. Az állandó diakonátusra készülő állapot a hatályos CIC nyomán

Dolgozatomnak ez esetben sem célja az állandó diakónusok képzésének részletes ismertetése, csupán – az előző fejezethez hasonlóan – a jelöltek életformájának rövid elemzésére szeretnék kísérletet tenni.

A diakónusjelöltek képzésénél a CIC-ben a papképzéshez hasonlóan említésre kerül elsősorban a lelkiélet és a szent rendhez tartozó funkcióra való kiképzés. A 236. kánon a fiatalabb jelöltek számára, akárcsak a papnövendékekénél, külön házban való tartózkodást ír elő a Törvénykönyv, az érettebb jelöltek esetében pedig a püspöki konferencia által megszabott képzést. A hatéves papképzéssel szemben, amely nem csupán jelképesen felvett, hanem valóságosan gyakorolt diakónusi szolgálatot is magába foglal,¹⁵⁷ az állandó diakónusok képzése minimálisan három év. Az állandó diakónusok képzésének részletes kereteit a Katolikus Nevelés Kongregációja által 1998. február 22-én kiadott *Az állandó diakónusok életének alapszabálya* című dokumentum adja meg.

A 236. kánon két pontjából az sejlik ki, hogy az állandó diakonátus megélhető a presbiterátushoz hasonlóan önálló életformaként, de ez – a papi életformával ellentétben – nem szükségszerű. Ezt a feltételezést erősíti meg a CIC-nek az állandó diakónusokról szóló kánonjain kívül a már említett szentszéki dokumentum is. A jelöltek tekintetében a dokumentum 34. pontja csupán annyi elvárást említ, hogy foglalkozásuk ne álljon ellentétben a készülettel és leendő állapotukkal. A cölibátusi életformát elemző 36. pont mellett a 37. pont a házasság jelöltekről szól. Mivel az ember életformáját az önátadás és a tevékenység jellemzi leginkább, e két pontból kiderül, hogy a diakónusjelöltek készületüket a házasságban már átadott élet, és más irányú foglalkozás mellett végzik, sőt, ez az állapot a szentelés után is folytatódhat. A presbiterátus és a diakonátus jelöltjei között tehát hasonló a laikus állapot, ugyanakkor nem szükségszerűen, de az esetek túlnyomó többségében (ti. az érettebb korú,

¹⁵⁶ V.ö. CIC 654. kán.

¹⁵⁷ CIC 1032. kán., OT 12

legtöbb esetben házas jelölteknél) eltér a készületi idő alatt a jelöltek életformája, mely a papnövendékek esetében markáns klerikusi életformát mutat, a diakónusjelöltek esetében viszont a világi életnek a diakónusi szolgálatnak megfelelő átrendezését jelenti.

2.2. Az áldozópap és a diakónus tevékenységi köre a hatályos Törvénykönyvben

A következőkben az áldozópapi és a diakónusi rend hatályos jog szerint szabályozott tevékenységi körét szeretném vizsgálni a tanítói, megszentelői és a kormányzati tevékenységen keresztül. Az alapvető különbségek, mint például a konszekrációs vagy a gyóntatási rendi hatalom, a két szolgálat között meglehetősen egyértelműek, így nem igényelnek részletesebb elemzést. Ha pusztán ezeket vizsgálva vonnánk le következtetéseket a diakónus mibenlétére vonatkozóan, könnyen olyan helytelen megállapításra juthatnánk, hogy a diakonátus a papság, vagy a papsággal együtt a püspökség csonkított változata, mely nem alkalmas a beteljesült, életre szóló egyházi szolgálattételre, csupán kiegészítő, pótló jellegű.

Igazán azok a tevékenységi körök a legérdekesebbek a diakónus és az áldozópap viszonyának vizsgálatánál, melyekben mindkét szentelési fokozat képviselői egyaránt rendes kiszolgáltatóknak minősülnek, de a funkció gyakorlásának tekintetében az egyik a másikhoz képest elsőséget élvez, vagy épp a másikat pótló jellegű.

2.2.1. Az áldozópap és a diakónus az egyház tanítói feladatában

Az 1983-as Kódexben az áldozópap és a diakónus ugyanazzal a prédikálási felhatalmazással rendelkezik¹⁵⁸, beleértve a szentmisében végzett liturgikus homiliát is.¹⁵⁹ Ez utóbbi azért lényeges, mert míg a világi krisztushívők számára a prédikáció végzése engedélyezhető,¹⁶⁰ addig a liturgikus homilia fenn van tartva a papoknak és a diakónusoknak¹⁶¹, így tetten érhetünk egy olyan funkciót, melynek végzéséhez elengedhetetlen a diakónusszentelés, amely az igehirdetéshez ontológiai képességet közöl.¹⁶² Mivel a homilia végzésénél nem

¹⁵⁸ CIC 764. kán.

¹⁵⁹ CIC 767. kán. 1.§

¹⁶⁰ CIC 766. kán.

¹⁶¹ A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lalkipásztorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*, (Római dokumentumok VI.) Szent István Társulat, Budapest, 1998, 3. cikkely 1. §, 4.§

¹⁶² ERDŐ P., *Der Ständige Diakon. Theologisch-systematische und rechtliche Erwägungen in Archiv für Katholisches Kirchenrechts* (1997), 81-82.; ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Szent István Társulat, Budapest, 2003, 88.

kerül látótérbe érvényességi kritérium, a mindennapi életben a lelkipásztorok „pasztorációs szempontokat” emlegetve gyakran bízzák illetéktelen személyekre – papnövendékekre, laikus szerzetesekre, hitoktatókra, állandó diakonátusra készülőkre vagy lelkipásztori kiegészítőkre – a liturgikus homília végzését. Bár a jelenség vizsgálata nem tartozik dolgozatunk témájához, érdemes megemlíteni, hogy a szent szolgálat törvénytelen gyakorlását – így a liturgikus homília illetéktelen végzését – a kánonjog tilos cselekménynek minősíti.¹⁶³

Jóllehet jogilag valamennyi felszentelt szolgálattelvőnek jogában áll a prédikációt végezni, a hangsúlyok tekintetében eltérést találunk, mely az egyházi rend szentségének egyes fokozatai közötti összefüggéséből fakad, tudniillik abból a már említett tényből, hogy az újabb fokozat a már korábban megkapott képességet megújítja.¹⁶⁴ Ezt a tényt rögzíti az egyház jogrendje, amikor az igehirdetést mindenekelőtt a római pápa és a püspöki kollégium feladatának tekinti,¹⁶⁵ illetve amikor eltérő hangsúllyal beszél az áldozópapok és a diakónusok igehirdetésével kapcsolatos felelősségéről.¹⁶⁶

Ugyanakkor a Római Miskönyv Általános Rendelkezései és előírásai, melyek liturgikus jogszabályoknak minősülnek,¹⁶⁷ a *Missa cum diacono* esetén a diakónust tekinti az evangélium elsődleges felolvasójának.¹⁶⁸ A pap és a diakónus egymáshoz való viszonyának tekintetében tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az evangélium felolvasására vagy éneklésére és a liturgikus homília végzésére ugyanolyan felhatalmazással rendelkezik a pap és a diakónus, de az előbbi esetében a diakónus, az utóbbi esetében a pap élvez elsőbbséget a másikkal szemben. Mindez – a közösségben való felolvasás szolgálati jellegéből fakadóan – arra enged következtetni, hogy a diakónus nem az egyházi rendből való kisebb részesedés, vagy a papnak való vélt alárendelés következtében kap másodlagos feladatot, hanem mert az ő feladata mindenekelőtt – az igehirdetés esetében is – a diakónia, vagyis a szolgálat végzése,¹⁶⁹ mely teljes értékűvé teszi a küldetését.

¹⁶³ CIC 1384. kán.

¹⁶⁴ Ld. 60. lábjegyzet.

¹⁶⁵ CIC 756. kán.

¹⁶⁶ CIC 757. kán.; Vö. A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *A pap, az ige hirdetője, a szentségek kiszolgáltatója és a közösség vezetője a harmadik keresztény évezred távlatában*, (Római dokumentumok XVI.) Szent István Társulat, Budapest, 1999, II. fejezet

¹⁶⁷ Vö. CIC 2. kán.

¹⁶⁸ Vö. Római Miskönyv Általános Rendelkezései, 61.

¹⁶⁹ LG 28

2.2.2. Az áldozópap és a diakónus az egyház megszentelői feladatában

A következőkben az egyház megszentelői feladatában is azokból a funkciókból indulok ki, melyeknek a diakónus és az áldozópap egyaránt rendes végzői, bár kiemelkedő tény az, hogy a pap egyik legfontosabb sajátossága, önazonosságának lényegi meghatározója az Eucharisztia bemutatásának képessége.¹⁷⁰

Az egyház megszentelői feladatában való részvételt az CIC a 835. kánonban rendezi. Eszerint a megszentelés elsődleges végzői a püspökök,¹⁷¹ és az ő munkatársaiként a papok.¹⁷² A papok természetéhez tartozik tehát a megszentelés feladatának gyakorlása. A 3. § szerint a diakónusok az istentisztelet végzésében a „jog előírása szerint vesznek részt”, vagyis nem végzői annak, és amennyiben részt vesznek benne, tevékenységük korlátait a jog szabja meg. Konkrétan: a diakónusok az 1983-as CIC kánonjai értelmében az ünnepélyes keresztség kiszolgáltatói,¹⁷³ a szentáldozás rendes kiszolgáltatói,¹⁷⁴ és a házasságkötésnél a szertartás vezetői.¹⁷⁵ A keresztség esetében a szertartás végzéséhez engedélyt kell ugyan kérni a helyi plébánostól,¹⁷⁶ de mivel ezt a vendég papnak is meg kell tennie, nem a diakonátus és az áldozópapság sajátos összefüggéséről van szó. Hasonló a helyzet a szentáldozás kiszolgáltatásával kapcsolatban is, ahol a *Redemptionis sacramentum* kezdetű instrukció 88. pontja elsődlegesen a celebráns feladatának tekinti a szentáldozás kiszolgáltatását. Mivel a celebráns mellett segítőként jelenlévő rendes kiszolgáltatók, papok és diakónusok között az instrukció nem tesz különbséget, itt szintén nem a két rend közötti speciális viszony, hanem csupán egy konkrét funkció, ti. a főcelebráns feladatának részletes körülírása jelentkezik.

Az esketéssel azonban más a helyzet. Az *Állandó diakónusok életének és szolgálatának direktóriuma* 32. pontja úgy rendelkezik, hogy a diakónus „feladata, hogy szentmisén kívül eskessen”, vagyis ha az esküvő mise keretén belül történik, az esketés végzése az áldozópap feladata. Még határozottabbak a szabályok a szentelmények esetében: a pap megadhatja mindazokat az áldásokat, melyek nincsenek püspöknek fenntartva,¹⁷⁷ míg a diakónus csak azokat, melyeket a jog neki kifejezetten megenged.¹⁷⁸ A temetés végzését az *Ecclesia de Eucharistia* kezdetű Rendelkezés 12. cikkelye engedélyezi a diakónus számára,

¹⁷⁰ Vö. II. JÁNOS PÁL, *Nagyecsütörtöki levél a papokhoz* (1997. március 16.), 5. pont; AAS 89. (1997) 662.

¹⁷¹ CIC 835. kán. 1.§

¹⁷² CIC 835. kán. 2.§

¹⁷³ CIC 861. kán.

¹⁷⁴ CIC 910. kán. 1.§

¹⁷⁵ CIC 1108. kán. 1§

¹⁷⁶ CIC 862. kán., 530. kán. 1.

¹⁷⁷ CIC 1169. kán. 2.§

¹⁷⁸ Ua. 3.§. Példaként lehet említeni 943. kánonban említett szentségi áldást, vagy a Laudes és a Vesperás záró áldását, melyet az Imaórák Liturgiájának liturgikus jogszabályai engedélyeznek a diakónus számára.

de a diakónusok szolgálatáról szóló *Direktórium* 36. pontja értelmében, ha pap van jelen, át kell neki engedni a temetés végzését.

A liturgikus jog bizonyos cselekmények végzését – Exsultet éneklése, az áldozati adományok előkészítése, béke-felhívás, purifikálás, szentmise végén elbocsátás, – szintén a diakónusok sajátos feladatának tekinti, ami azt jelenti, hogy ha jelen van diakónus, akkor ezeket neki kell végeznie, a pap csak a diakónus hiányában látja el ezeket a feladatokat. Ezek a feladatok közös jellemzője a szolgálati jelleg, vagyis a diakónus nem a pap pótlójaként jelenik meg, hanem egy olyan szolgálat elsődleges végzőjeként, ami tulajdonképpen a szentmise bemutatásának feltételeit biztosítja. Ilyen értelemben kijelenthetjük, hogy a diakónus feladata akkor is nélkülözhetetlen, ha azt aktuálisan a pap látja el.

Problémákat a diakónus szolgálati jellegének és a presbiter prezideális-papi jellegének összekeverése jelent. Ebben az esetben egyes diakónusok szívesen használnak a miséző papra utaló gesztusokat (például kitárt kar a Miatyánk alatt, önáldoztatás¹⁷⁹, stb.), míg a pap túlzott alázatosságból eltúri ezeket a jelenségeket, holott a CIC, és ennek nyomán a diakónusok *Direktórium*a valamint az *Ecclesia de Eucharistia* kezdetű rendelkezés elítéli az efféle visszaéléseket.¹⁸⁰

2.2.3. Az áldozópap és a diakónus az egyház kormányzati feladatában

A jelenleg hatályos CIC-ben itt van a legnagyobb különbség a két feladatkör között. Míg az igehirdetés területén csupán hangsúlybeli különbségek vannak, melyeknek jogi hatása igazán nincsen, a megszentelői feladatnál a papszentelésből adódó markáns különbségeket leszámítva az egyéb feladatok tekintetében szintén csak hangsúlybeli különbségekről beszélhetünk, a kormányzati feladat a legkevesebb feladatot, lehetőséget jelentő terület a diakónus számára. Mindez abból a II. Vatikáni Zsinat¹⁸¹ által is képviselt tanításból fakad, mely szerint „a papok azok, akik teljes formában teljesítik a kormányzás feladatát”.¹⁸² Az állandó diakónusok képzésének alapszabályzata 9. pontja és Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktórium a 37.-38. pontja csupán a szeretetszolgálatot említi a vezetési feladatból való részesedésként, azonban ezt laikusok is elláthatják, akik tevékenységükkel

¹⁷⁹ Vö. Az I. Niceai Zsinat XVIII. kánonja, ld. A *Nikaiai Egyetemes Zsinat kánonjai* in ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyház fegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 291.

¹⁸⁰ CIC 907. kán.; A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktórium*a (Római dokumentumok XVII.), Szent István Társulat, Budapest, 2001, 32., A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lalkipásztorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*, (Római dokumentumok VI.) Szent István Társulat, Budapest, 1998, 6. pont

¹⁸¹ LG 10

¹⁸² ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Szent István Társulat, Budapest, 2003, 85.

szintén az egyházat képviselik (pl. betegápoló szerzetesek). Olyan vezetői feladathoz, mely teljes lelkipásztori feladattal jár, mint például az általános vagy püspöki helynök¹⁸³, az esperes¹⁸⁴, a plébános¹⁸⁵ vagy a káplán¹⁸⁶, csak pap nevezhető ki érvényesen. A Direktórium a 42. pontban felsorol ugyan egy sor olyan egyházmegyei hivatal¹⁸⁷, amelyre diakónusok is kinevezést kaphatnak, azonban mivel ezeket is elláthatja laikus, nem körvonalazzák a diakónus sajátos feladatát.

Tulajdonképpen az egyetlen hivatal, melyben a laikussal szemben a diakónus korlátlan kormányzati szerepet tölthet be, a bíró feladata. Erdő Péter részletesen elemzi a pap, a diakónus és a laikusok által betölthető hivatalok közötti összefüggést és egymásnak a szubszidiaritás elve alapján történő kiegészítői lehetőségeit.¹⁸⁸ A szerző leginkább az egyházmegyei bíró feladatkörében látja a diakónus kormányzati feladatának megnyilvánulását, hiszen a laikusok nem rendelkeznek a bírói hivatal tekintetében ugyanazzal a lehetőséggel, mint a diakónus.¹⁸⁹ Minden más esetben vagy a diakónus pótol papot, vagy a karitatív, strukturális, diakonális feladatokat látja el pap, vagy akár laikus.

A paphiánynak nevezett jelenség sajátossága, hogy számos olyan strukturális feladatot, (például vagyonkezelés, egyházi épületek állagmegóvása, bírósági munka egyes területei, hitoktatás megszervezése és koordinálása, püspöki titkári és szertartói feladatok stb.), melyek inkább megfelelnek a diakónus, mint a pap profiljának, papok végeznek, túlterhelve és a papi lelkiiségtől gyakran eltávolítva az áldozópapokat. Ugyanakkor ezen feladatok gyakorlásához azért szükséges a felszentelt állapot, mert a laikusi státuszhoz képest szentségi szinten megerősített és elköteleződött életet élő munkatársat igényelnek. A részleges jogalkotás feladata lenne, hogy országos vagy egyházmegyei szinten leválasszák a papi feladatokról a valójában diakonális feladatokat, és az ezeket végző diakónusok munkakörülményeit, ellátását, életformáját és képzését pontosítsák. A megfogatkozott létszámú papság így jóval eredményesebben láthatná el a valóban papi feladatokat, nem is beszélve arról, hogy a papi élet eucharisztikus jellege és elköteleződési igénye még jobban kidomborodhatna a diakonális, struktúrafenntartó funkciókkal szemben.

¹⁸³ CIC 478. kán.

¹⁸⁴ CIC 533. kán. 1.§

¹⁸⁵ CIC 521. kán. 1. §

¹⁸⁶ CIC 546. kán.

¹⁸⁷ Irodaigazgató, ülnök, ügyhallgató, ügyész és kötelékvédő, jegyző.

¹⁸⁸ ERDŐ P., *Der Ständige Diakon. Theologisch-systematische und rechtliche Erwägungen in Archiv für Katholisches Kirchenrechts* (1997), 79.

¹⁸⁹ Laikus csak társasbíróként bíraskodhat, vö. CIC 1421. kán 2.§

2.2.4. Az áldozópap és a diakónus tevékenysége közötti összefüggés megjelenése az eucharisztikus ünneplésben

Jelen alpontban nem a megszentelői feladat továbbgondolása a célom, hanem annak az II. Vatikáni Zsinat által megerősített ősi hagyománynak az aktualizálása, mely szerint a szentmisében, az eucharisztikus ünneplés során az egyház legmélyebb önazonossága nyilvánul meg.¹⁹⁰ Amennyiben az áldozópapság és a diakonátus, valamint ezek tevékenységi köreinek viszonya az egyház tanításához tartozik – márpedig ahhoz tartozik –, akkor szükségszerű, hogy a szóban forgó viszony a szentmise liturgiájában is megjelenjen úgy, hogy a két szentelési fokozat viszonyát akár a liturgiából, akár a liturgikus jogból értelmezni lehessen.

A szentmise liturgiájából a felajánlást emelném ki: a diakónus előkészíti az oltárt, a pap kezébe adja a konsekrálandó kenyeret, majd előkészíti a bort tartalmazó kelyhet, és azt is a papnak nyújtja. A pap ezeket az adományokat felajánlja, lehívja rájuk a Szentlelket (epiklézis), majd a Szentlélek adta erővel Krisztus személyében átváltoztatja Krisztus testévé és vérévé. A diakónus és a pap által végzett feladat a szentmisén egyaránt az Eucharisztia megünneplését szolgálja: a diakónus szolgálata az, hogy megteremti az ünneplés feltételeit (fogalmazhatunk úgy, hogy biztosítja az ünnepléshez szükséges struktúrákat), a pap szolgálata pedig az, hogy papi képessége révén megtörténjen a konsekrációt létrehozó epiklézis. A tökéletes működéshez az egyik feladatnak szüksége van a másikra, hiszen ha nincs jelen diakónus, a pap kénytelen a diakónus feladatait is elvégezni, ha nincsen pap, akkor a diakónus feladata vagy értelmetlen, vagy csonka.

Az itt ábrázolt kép túlmutat önmagán. Nem csupán az egyház liturgiájában igaz, hanem a tanítói és a kormányzati feladatban is igazgá kell válnia. Az igehirdetéshez a diakónus szolgálata biztosítja a körülményeket azzal, hogy felolvassa az evangéliumot, melyet a homiliában elsősorban a főcelebráns pap fejt ki.¹⁹¹ A kormányzás területén is igaz, hogy a diakónusoknak kellene egyházmegyei és plébániai szinten minden olyan, az előző fejezetben példaként már említett struktúrákat létrehozó és fenntartó feladatot végezniük, melyek megteremtik annak a feltételeit, hogy az egyházi közösség eucharisztikus közösséggé váljon. A pap így valóban a papi feladatoknak szentelheti magát. Csak úgy találhatja meg a diakonátus az egyházi élet minden területén a helyét, ha nem papokkal vagy laikusokkal látják el a küldetésüket, illetve ők maguk sem kényszerülnek papi szerepbe, hanem követik

¹⁹⁰ „(...) az Eucharisztia minden evangéliumszolgálat csúcsa és forrása”, LG 10.

¹⁹¹ Vö. A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *A pap, az ige hirdetője, a szentségek kiszolgáltatója és a közösség vezetője a harmadik keresztény évezred távlatában*, (Római dokumentumok XVI.) Szent István Társulat, Budapest, 1999, 16-23.

és gyakorolják hivatásuknak azt a természetét, amely a szentmise liturgiájában tisztán megjelenik.

2.3. Az állandó diakónus és az átmeneti diakónus valamint az áldozópap életformája közötti különbség a hatályos CIC-ben

A CIC II. könyvének III. fejezete foglalja magába azt a huszonöt kánont¹⁹², mely a klerikusok kötelességeit és jogait taglalva leírja a klerikusi életformát. Az állandó diakónusoknak a papok életformájától való különbségét a 288. kánon adja meg azzal, hogy hat kánon előírását nem teszi kötelezővé az állandó diakónusok számára, továbbá a 277. kánonban említett klerikusi önmegegyezés előírását módosítja annyiban, hogy az 1037. és a 1042. kánon 1. pontja lehetővé teszi házas férfiak állandó diakónussá szentelését.

Eszerint az állandó diakónusok klerikusi életformája különbözik a papok és a papságra készülő diakónusok életformájától abban, hogy

- nem kötelező számukra az egyházi ruha viselése;¹⁹³
- vállalhatnak világi közhatalom gyakorlásával és/vagy világi vagyonkezeléssel járó közhivatalt;¹⁹⁴
- üzleti tevékenységet és kereskedést folytathatnak;¹⁹⁵
- politikai pártokban és szakszervezetekben korlátozás nélkül vállalhatnak tevékeny részt, vezető szerepet;¹⁹⁶
- a diakónusi állapot „mellékállásként” is gyakorolható; ez esetben nem köteles a diakónust az egyház pusztán a klerikusi állapot címén eltartani.¹⁹⁷
- az állandó diakónusok a 276. kán. 2.§-nak 3. pontja szerint nem kötelezettek a teljes zsolozsma elvégzésére, csak a püspöki konferencia által megszabott imaórákat kell elvégezniük. Ez Magyarországon a Laudest és a Vesperást jelenti.¹⁹⁸

¹⁹² CIC 273. kán. - 289. kán.

¹⁹³ CIC 284. kán.

¹⁹⁴ CIC 285. kán. 3.-4.§

¹⁹⁵ CIC 286. kán.

¹⁹⁶ CIC 287. kán. 2.§

¹⁹⁷ Vö. CIC 281. kán. 3.§

¹⁹⁸ KUMINETZ G., *Az egyház megszentelő feladata IV.* (2005) 20.

A 288. kánon az állandó diakónusok életformájának további pontosítását a részleges jogalkotóra bízta. A felsorolásból látszik, hogy a klerikusképzésnél már említett különbség a papok és az állandó diakónusok életformája tekintetében leginkább a világgal való kapcsolatban különbözik. A papok élete sokkal inkább emlékeztet a szerzetesi elköteleződésre, amelyet a latin rítussal szemben megfogalmazott vádként gyakran felemlenek. Ha azonban belegondolunk, hogy a szerzetesi élet célja és értelme nem más, mint a teljes Istennek szenteltség megélése,¹⁹⁹ vagyis a keresztség radikális valóra váltása, ezt a vádat nem vádként, hanem a legnagyobb értéként kellene kezelnünk. A papi állapot éppen ezáltal lesz több, mint pusztán „szent foglalkozás”: a pap Jézus Krisztus barátságát életének alapvetően meghatározó elemként éli meg, melyet a papszenteléshez kötött kizárólagos elköteleződéssel konkretizál.

Fontos mindezek mellett kihangsúlyozni azt is, hogy az említett kötelességek alól a diakónus nem azért mentesül, mert csupán hiányos értékű klerikusi életet él. Éppen ellenkezőleg: a Törvényhozó a papi életet szabályozó, Istennek szentelt életformát védő, tiltó kánonok alól azzal a szándékkal menti fel a diakónusokat, hogy a világi élethez közelebb álló életformát alakítsa ki számukra, hogy ezáltal a világgal és a perifériára szorult csoportokkal való aktívabb kapcsolattartásban segíthessék az áldozópapokat.²⁰⁰

A házas állandó diakónusok életformájával kapcsolatban gyakran felmerül az a kérdés, hogy nem igazságtalan-e az ő esetükben a szent rendnek a házasságkötésnél fellépő érvénytelenítő akadály jellege, hiszen ők alapvetően a házas életformával kapcsolatban vállalták a szent szolgálatot. Ha alaposabban megvizsgáljuk a kérdést, és figyelemmel kísérik a cölibátus intézményének fejlődését az Elvirai Zsinat 33. kánonjától kezdve²⁰¹ számos ókori jogforráson át²⁰² napjainkig, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a fejlődés kiindulópontjának, a házas klerikusok önmegtartóztatási kötelezettségének figyelembevételével a jelenlegi gyakorlat semmiképp nem mondható igazságtalanak, hanem épp ellenkezőleg, a korábbi fegyelemhez képest így is jelentős engedményt tartalmaz.

¹⁹⁹ CIC 607. kán. 1.§

²⁰⁰ Vö. KASPER, W., *A diakónus a mai egyházban* in *Vigilia* (1998): <http://www.vigilia.hu/1998/5/980kas.html> (2010. január)

²⁰¹ *Az Elvirai-i Zsinat kánonjai* in: ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyház fegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 266-271.

²⁰² A cölibátussal kapcsolatos ókori jogforrásokhoz ld. STICKLER, A. M., *A klerikus celibátus*, (ford. CSORDÁS E.), Budapesti Papnevelő Intézet, Budapest, 1994, 19-39.

Ami az átmeneti diakónusok jogi helyzetét illeti, őket értelemszerűen kötelezik mindazok a szabályok, melyek a papokra érvényesek.²⁰³ Az átmeneti diakónusokat az állandó diakónusoktól megkülönbözteti a klerikusi életformát szabályozó kánonokon kívül az áldozópapi fokozatra való továbblépés lehetősége is. Az átmeneti diakónust ugyanis a papszenteléstől csak a CIC-ben taxatív²⁰⁴ felsorolt szabálytalanságok és akadályok²⁰⁵ esetén lehet eltiltani,²⁰⁶ míg az állandó diakónusoknak a papságra való továbblépése csak rendkívüli és súlyos indokok alapján lehetséges.²⁰⁷ A Direktórium szövegéből kitűnik, hogy ez a rendelkezés az állandó diakonátus önállóságát hivatott védeni,²⁰⁸ hiszen „minden állapotnak lényeges kelléke a tüzetes, huzamos kitartás a cél mellett”.²⁰⁹

2.4. Az átmeneti diakonátus kérdése

Mivel a II. Vatikáni Zsinat és ennek nyomán a hatályos CIC előírja, hogy a diakónusok gyakorolják már felvett rendjüket a papszentelés előtt, érdemes rövid kitérőt tenni a z átmeneti diakonátus kérdésére is. Az ókori egyházban kifejezetten állandó vagy átmeneti diakonátusról nem beszélhetünk, hanem a diakonátusról mint olyan szentelési fokozatról, mely a papsághoz képest önálló szolgálatot jelent, és amelynek a tagjai esetlegesen, de nem szükségszerűen továbbléphetnek az áldozópapságra. Ahhoz, hogy valakiből pap legyen, előbb a diakonátus (a papsághoz képest önálló) feladatának gyakorlásában kellett a rátermettségét bizonyítania,²¹⁰ de az, hogy valaki diakónus volt, nem szükségszerűen jelentett későbbi papszentelést.

A dolgozatban eddig leírtakat összegezve láthatjuk, hogy a diakonátus teológiai, spirituális, kánonjogi és egzisztenciális szempontból az áldozópapi állapottól nem csupán jól elkülöníthető, hanem – mindkét hivatal sajátosságainak megőrzése érdekében – kifejezetten elkülönítendő szentelési fokozat. Látjuk azt is, hogy a Törvényhozó az állandó diakónus

²⁰³ Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktóriuma kifejezett különbséget tesz az állandó és az átmeneti diakónusok között, ld. A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktóriuma* (Római dokumentumok XVII.), Szent István Társulat, Budapest, 2001, 10. pont

²⁰⁴ CIC 1040. kán.

²⁰⁵ CIC 1041. kán.-1042. kán.

²⁰⁶ CIC 1030. kán.

²⁰⁷ A Klérus Kongregációja, *Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktóriuma* (Római dokumentumok XVII.), Szent István Társulat, Budapest, 2001, 5. pont.

²⁰⁸ „Az állandó diakónus sajátos hivatása föltételezi a megmaradást e rendfokozatban.” Ld. uo.

²⁰⁹ BÁNK J., *Kánoni jog I.*, 638.

²¹⁰ Pl. SIRICIUS, *Levél Himerius tarragonai püspökhöz*, (apostoli levél) IX.–X. in ERDŐ P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 352.; a Szerdikai Zsinat X. kánonja, ld. *A Szerdikai Zsinat kánonjai* in ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 309-310.

életét igyekszik a II. Vatikáni Zsinat tanításának²¹¹ megfelelően nem csupán időtartamban állandó, hanem önálló tevékenységi körként körvonalazni. Diakónusi és diakonátussal foglalkozó körökben gyakran felvetődik emiatt a kérdés, hogy szükséges vagy hasznos-e egyáltalán az áldozópapjelölteket diakónussá szentelni. Ezen kérdés megválaszolása mellett azért is fontos az átmeneti diakonátus problémájára reflektálni, mert ezzel tisztázhatjuk a diakonátus valódi helyét a papnövendékek életében.

A jelenlegi átmeneti diakonátus megítélésének tekintetében a legfontosabb szempont a Törvényhozó szándéka. Ez kiolvasható egyrészt magának az átmeneti diakonátus létének a tényéből, másrészt pedig – és ez talán a markánsabb érv, hiszen az átmeneti diakonátus megőrzése lehetne csupán egy meggyökeresedett szokás eredménye is – kiolvasható abból a fejlődésből, ami az átmeneti diakonátus tekintetében az 1917-es és az 1983-as kodifikáció között végbement. Az 1917-es CIC csupán annyit írt kifejezetten az átmeneti diakonátusról, hogy a presbiterátus felvétele előtt legalább három hónapig diakónusnak kell lenni.²¹² A II. Vatikáni Zsinat már ajánlja, hogy az átmeneti diakónusok vegyenek részt lelkipásztori életben és gyakorolják diakónusi rendjüket, mielőtt áldozópappá szentelnék őket, de a végső döntés jogát a megyéspüspökre bízta. Az 1983-as CIC a diakónusi fokozatban eltöltendő minimális időt három hónapról hat hónapra emeli,²¹³ a II. Vatikáni Zsinatnak a diakónusi rend gyakorlásáról szóló ajánlását pedig kötelezővé teszi.²¹⁴ Mindkét tényből – tudniillik a szentelési időköz megnövelésének és a diakónusi szolgálat gyakorlása előírásának tényéből – válik érthetővé, hogy a Törvényhozó számára nem csupán az átmeneti diakonátus hagyományként való megtartása a fontos, hanem ennek a hagyománynak az élő tartalommal való kiegészítése is.

A Törvényhozó szándékának és a hagyománynak a tisztelete mellett igen fontos érv, ami a papjelöltek diakónussá szentelése mellett szól, hogy a diakonátus gyakorlásával készüljenek fel az áldozópapi fokozatra. Ezzel egyrészt hűek maradunk a már említett hagyományhoz olyan értelemben, hogy a papjelölteknek előbb a diakonátus gyakorlásával kell bizonyítaniuk alkalmasságukat még akkor is, ha az 1030. kánon értelmében mindenképp továbblépnek a papságra. Másrészt a papszentelés előtt kötelezően felvett és gyakorolt diakonátus rávilágít egy nagyon fontos szempontra: az áldozópapi küldetés diakonális dimenziójára, mégpedig egy olyan diakonális dimenzióra, amelyet az áldozópapok és a diakónusok a szentmise liturgiájához hasonlóan egymással nem versenyezve, hanem

²¹¹ LG 29.

²¹² 1917-es CIC 978. kán. 2.§

²¹³ CIC 1031. kán. 1.§

²¹⁴ CIC 1032. kán. 2.§

tevékenységi körüket kiegészítve végeznek. A papi szolgálatnak ezt a diakonális vonását leginkább a betegek kenetével, illetve általában a betegellátással lehet érzékelteti.

Az Egyházi Törvénykönyv a betegek kenetét a 998. kánonban kifejezetten a (súlyos betegségben) szenvedők megerősítésére szolgáló szentségként határozza meg. A betegek kenetének kiszolgáltatója a pap.²¹⁵ A szegények, rászorulóknak és szenvedők szolgálata a szeretetszolgálat, a diakónia kategóriájába tartozik. A pap és a diakónus tevékenységi köre a már említett liturgikus képhez hasonlóan ebben az esetben is megegyezik abban, hogy mindkettőjük hivatala többek között ezen réteg szolgálatára irányul. A diakónus az „egyház javai kezelésének és karitatív műveinek” szolgálatát végzi,²¹⁶ a pap pedig biztosítja lelkipásztori, szentségi ellátást. A pap akkor tud igazán a lelkipásztora lenni az elhagyatottaknak, rászorulóknak, szenvedőknek, ha diakónusként megtanulta a róluk való konkrét gondoskodást. Ugyanez a megállapítás igaz az egyház küldetésének valamennyi területére: az a pap lesz jó pásztor az egyháznak, aki diakónusként jó gondozója volt.

Az átmeneti diakonátus éppen ezért nagyon indokolt és helyénvaló gyakorlat. A diakonátus és az áldozópapság egymástól való önállósága az átmeneti diakonátus intézményének esetében úgy nyilvánulhat meg, hogy a papnövendékben tudatosítják: a diakónus nem a „végzős papnövendék” szinonimája, hanem egy olyan állapot, melyben a leendő pap a diakónusok önálló feladatának átmeneti jellegű gyakorlásával készül a lelkipásztori szolgálatra.

3. A laikus szolgálattevők

3.1. A világiak jogképessége a közfunkciók és hivatalok ellátására

A plébánián élő és dolgozó klerikus szolgálattevő életének teológiai és történeti bemutatása után szükséges azoknak a feladatoknak a bemutatása is, amelyekkel a laikus krisztushívők kapcsolódhatnak be a felszentelt szolgák munkájába. Nagyon fontos hangsúlyoznunk, hogy az egyház működéséhez elengedhetetlen a laikusok munkája, mely nem csupán a klerikusok munkáját hivatott segíteni és kiegészíteni, hanem a krisztushívőknek a CIC-ben meghatározott alapvető joga²¹⁷, melyben keresztény éltük és hivatásuk teljes értékűként, és nem csupán a klerikusi szolgálat kiegészítőjeként bontakozhat ki. Hivatásuknak és

²¹⁵ CIC 1003. kán. 1.§, Trentói zsinat 4. kánonja az utolsó kenetről in *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA B. – JUG L.), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997, 357.

²¹⁶ A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktórium* (Római dokumentumok XVII.), Szent István Társulat, Budapest, 2001, 38. pont

²¹⁷ CIC 208., 211., 212., 216. kán.; vö. LG 32, GS 49, 61

küldetésüknek alapja a keresztség és a bérmálás szentsége, mely teljes jogú krisztushívőként iktatja be őket az Egyházba. Ahogyan a II. Vatikáni Zsinat az *Ad gentes* kezdetű határozatban megállapítja: „*az Egyházat nem lehet valóságosan megalapítottnak tekinteni, nem élhet teljes életet, nem lehet tökéletes jele Krisztus jelenlétének az emberek között, ha a hierarchiához nem csatlakoznak a hiteles laikátus köréből származó, vele együttműködő rétegek*”.²¹⁸ A laikusoknak ez az alapvető teológiai hivatása jogi értelemben a hivatalokra való jogképességben fejeződik ki, és amelyre a laikusoknak az egyházi hivatal fogalmának²¹⁹ új megfogalmazása ad alapot. Ez az új megfogalmazás az 1917-es CIC-hez képest nem tartalmazza az egyházi hivatal definíciójánál azt a kívánalmat, hogy az egyházi hivatal szükségszerűen tartalmazza a rendi vagy a joghatósági hatalmat, csakis arra szorítkozik, hogy az illető hivatal tartósan megalapított, lelki cél érdekében gyakorlandó feladatkör legyen. Ettől függetlenül a hivatalok általános körén belül továbbra is vannak olyan hivatalok, melyeknél a rendi és/vagy az egyházkormányzati hatalom szükséges; ezek betöltéséhez a hivatalviselőnek elengedhetetlenül szükséges az egyházi rend megfelelő fokozatát bírnia.²²⁰ Mindazonáltal a hívők azon joga, hogy a keresztségben és a bérmálásban kapott küldetésüket teljesítsék, nem csupán az egyházi hivatal viselésében, hanem sok egyéb más módon is kifejeződhet. Az a jogképesség, mely egy világinak az egyházi szolgálatra való betöltésére jogot ad, természetesen csak azzal a feltétellel áll fen, hogy az illető konkrét személy vajon alkalmas-e a szóban forgó hivatal ellátására.²²¹

Az 1983-as Kódex és a Keleti Egyházak Kánonjogi Kódexének (1990) a szóhasználatában megfigyelhetjük,²²² hogy azokat a szolgálatokat, amelyek alapvetően és rendes esetben az egyházi rend szentségét felvett személyeknek kell ellátniuk, „szent szolgálatoknak” nevezzük, még akkor is, ha ezek közül némelyeket helyettesítő jelleggel világiak is elláthatnak. Azokat a hivatalokat, melyek a szent szolgálat gyakorlását magukba foglalják, szent hivataloknak nevezzük. Ugyanakkor azokban a hivatalokban is, melyek nem tartoznak ezek körébe és nem kívánják meg az egyházi rend felvételét, az Egyház nyilvános, hivatalos tevékenysége nyilvánul meg, ezért minősülnek szolgálatnak, minisztériumnak.

A krisztushívőknek a keresztségben és a bérmálásban kapott küldetése magának Krisztusnak az egész világra szóló egyetemes küldetése, amelyből a hívőknek mind az

²¹⁸ AG 21a.

²¹⁹ Vö. CIC 145. kán. 1.§.

²²⁰ Vö. pl. CIC 150. kán és 274. kán. 1.§.

Példának említhetjük, hogy a megyéspüspöki hivatalhoz a püspökség, a plébánosi hivatalhoz minimálisan az áldozópapság, a szentszéki bírósághoz – amennyiben az illető bíró és nem kollégiumban, hanem önállóan jár el – legalább a diakonátus felvétele szükséges.

²²¹ ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Szent István Társulat, Budapest, 2003, 68.

²²² CIC 207. kán. 1.§; CCEO 323. kán.

egyetemes Egyház, mind a részegyház felé fakadnak kötelezettségeik,²²³ és amelyek egyúttal jogot is adnak küldetésük vállalására.²²⁴ A világiak küldetésének alapvető jellege abban áll, hogy az evilági dolgok rendjét kell lélekkel átítatniuk és tökéletesíteniük az evangélium szellemében.²²⁵

Ebből a teológiai adottságból következik az az autonómia, melyet a CIC a 227. kánonban az evilági dolgok területén biztosít a világiaknak azzal a meghagyással, hogy ezen autonómiát gyakorolva is tiszteletben kell tartaniuk a Tanítóhivatalt és a hivatalos egyházi tanítást. Az evilági dolgok kezelésén túl a hierarchia megbízhatja azzal is, hogy bizonyos közfunkciók gyakorlásában működjenek együtt²²⁶ hivatok viselésével és megbízások elnyerésével.²²⁷ Ezeket a hivatalokat, szolgálatokat a világiak két alapvető módon láthatják el: vagy a saját alapvető küldetésük teljesítésével, vagy a szent szolgálatot ellátó klerikusok kiségtésével, helyettesítésével. A sajátosan laikusi funkciókra való megbízással az 529. kán. 2.§ alapján mindenképp segíteni kell a világi krisztushívőket, hogy ezekben a közfunkciókban saját keresztény küldetésüket bontakoztassák ki. A plébánosoknak például ell kell ismerniük és támogatniuk kell azt a szerepet, amelyeket a világi hívek töltenek be az Egyház küldetésében. Támogatniuk kell a világiak egyesületeit, amelyek vallási célból alakultak. Felhívást kapnak a plébánosok arra is, hogy működjenek együtt a püspökkel és az egyházmegye presbitériumával, és igyekezzenek azon, hogy a hívők a plébániai közösséget támogassák, érezzék magukat az egész egyházmegye és az egyetemes egyház tagjainak, vegyenek részt azokban a tevékenységekben, és támogassák azokat az akciókat, amelyek a *communio*-t, a közösséget mozdítják elő.²²⁸

3.2. A világiak jogképessége a szent tudományok oktatására és a hitoktatásra

A hivatalok és közfunkciók vállalásán túl a világi hívők jogképesek arra, hogy – amennyiben megfelelő képesítéssel rendelkeznek – szent tudományokat oktassanak²²⁹ az egyházi hatóság megbízásával. Figyelembe kell azonban venni azt is, hogy a Katolikus Nevelés Kongregációja előírta, hogy a szemináriumokban a szent tudományokat oktató tanároknak

²²³ CIC 209. kán. 2.§; 210. kán.

²²⁴ CIC 211. kán., 215. kán., 216. kán., 225. kán.1. §

Vö. GARCIA, J., *Deber de todo el pueblo de Dios para con las misiones „Ad Gentes”*, in *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 73 (1992) 217-242.

²²⁵ LG 17; 33; AG 35; 36; 41; II. JÁNOS PÁL, Adhort. Ap. *Christifideles laici*, 30. XII. 1988, 35.

²²⁶ Vö. ERDŐ P., *Il senso della capacità dei laici agli uffici nella Chiesa*, in *Fidelium Iura* 2 (1992) 165-186.

²²⁷ CIC 228. kán. 1.§

²²⁸ CIC 529. kán. 2.§

²²⁹ *Sapientia Christiana* (Apostoli konstitúció) 1979. IV. 15, art. 25: AAS 71, 1979, 482.

általában papoknak kell lenniük, az egyházi rend szentsége és a tanítói feladat összefüggése miatt.²³⁰A felsőfokúnál alacsonyabb szintű, középiskolai és általános iskolai hitoktatásra való megbízásra a hivatalokra és közfunkciókra való megbízással kapcsolatban az eddigiekben leírtak az érvényesek.

3.3. A világiak által végzett állandó és egyedi liturgikus szolgálatok

A világiak liturgikus szolgálatainak a CIC három típusát különbözteti meg:

a. *Állandó szolgálatok*: a lektor és az akolitus tisztsége, mely a *Ministeria quaedam motu proprio* hatályba lépése előtt az ostiarius és az exorcista tisztségével együtt a kisebb rendek körét alkotta, és a szubdiakonátust is ideértve szentelmény jellegűek voltak, vagyis teológiai értelemben feladatukat nem az egyházi rend szentségi közléséből, hanem a keresztségben kapott általános papság háttérével gyakorolták. Az 1972-ben foganatosított, jelen szakdolgozatban fentebb leírt rendelkezés az említett két rendet állandó szolgálatként megőrizte, de éppen a teológiai háttér tisztázása és a klerikusi állapot újraértelmezése miatt a laikusi szolgálatok közé sorolta őket.

A lektori és az akolitusi tisztséget liturgikus avatással adják, tartós jellegűek, a szentelmények közé sorolhatók, és csak férfiak nyerhetik el őket. A feladásukhoz szükséges életkort és adottságokat a püspöki kar határozza meg, melyek Magyarországon a következők²³¹:

- nagykorúság;
- fizikai és pszichés egészség;
- a bérmlás szentségének felvétele;
- mentesség a törvényesen kiszabott vagy kinyilvánított egyházi büntetésektől;
- vallási kötelezettségeik példamutató teljesítése;
- érettségi bizonyítvány vagy a megyéspüspök megítélése szerint elégséges műveltség;
- a szóbanforgó szolgálathoz szükséges liturgikus ismeretek megléte;
- a szolgálatnak írásbeli kérése;
- az Egyház szolgálatára való készség írásban történő kinyilvánítása;

²³⁰ KATOLIKUS NEVELÉS KONGRAGÁCIÓJA, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Roma, 1985, 30, nr. 33: „Pro disciplinis sacris Professores sint communiter sacerdotes” .

²³¹ A Magyar Püspöki Konferencia kiegészítő szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz in: Az Egyházi Törvénykönyv, ford., szerk., komm.: ERDŐ P., Budapest, Szent István Társulat 2001.

- a püspök és működésük tekintetében a plébános felé történő engedelmesség írásban történő kinyilvánítása.
- szükség esetén vizsga.

Ezeknek a szolgálatoknak az elnyerése önmagában nem jogosít fel díjazásra vagy ellátásra²³².

b. A világiak által végezhető további szolgálatok az *alkalmi feladatok* (pl. felolvasó, kommentátor, kántor, liturgikus énekes), melyek nők is elláthatnak. Ezeknek az ellátásához is szükséges megbízás, de ezek ideiglenes jellegűek, és a megbízás átadása nem liturgikus formában történik.²³³

c. *Rendkívüli feladatok*: a liturgikus imák vezetése, az igeszolgálat, a liturgikus homília kivételével a prédikáció, az áldoztatás, és ahol az Apostoli Szentszéktől a püspök engedéllyel rendelkezik ilyen megbízás kiadására, a keresztesítés, a temetés és az esketés végzése. Lényegében ebbe a kategóriába tartozik világi lelkipásztori kisegítő funkciója is. Erre a feladatra nők is kaphatnak megbízást. A megbízás kiadásának az a feltétele, hogy fennálljon felszentelt személyek (papok, diakónusok) hiánya.

Azok a világiak, akik tartósan vagy ideiglenesen vállalták az egyházi hivatalt vagy szolgálatot vállaltak, kötelesek a feladatukhoz megkívánt képzettség megszerzésére, és tisztességük lelkiismeretes, serény és szorgalmas ellátására,²³⁴ függetlenül attól, hogy főfoglalkozásként vagy részmunkaidőben látják-e el a vállalt szolgálatot. Az egyházi szolgálatot vállalt személyek jogosultak munkájukért a helyzetükhöz mért tisztességes ellátásra, melynek elegendőnek kell lennie a saját és családjuk szükségleteinek kielégítésére, és amelynek meg kell felelnie a világi jog előírásainak is. A jogosultság kiterjed a társadalombiztosítás és az egészségügyi ellátás megoldására is.²³⁵ Ezekről az egyházi munkáltatónak kell gondoskodnia minden olyan munkaviszony esetén, amelyben az adott személy helyzete és a világi jog ezt megkívánja. Fontos hangsúlyoznunk azt a szempontot is, hogy a munkatársak díjazását alapvetően nem a világi jognak való megfelelés miatt, hanem az igazságosság és az Egyház szociális tanításának érvényre juttatása miatt kell kiemelkedően fontosnak tartanunk.

Az egyházért végzett munka ellenértékeként kapott díjazásra természetesen azoknak a laikusnak nem számító, meg nem keresztelt személyeknek is joguk van, akik valamely

²³² Vagyis, ha az illető lektor vagy akolitus díjazást kap, akkor a juttatásra nem a felvett szolgálata alapján van joga, mint a klerikusoknak, hanem az Egyházban elvégzett munkája miatt.

²³³ CIC 230. kán. 2.§.; CCEO 403. kán. 2.§

²³⁴ CIC 231. kán. 1., CCEO 409. kán.1.§

²³⁵ CIC 231. kán. 2.§; CCEO 409. kán. 2.§

egyházi jogi személlyel munkaszerződést kötöttek, de ez nem az egyházi jog, hanem a világi munkajog hatályossági körébe tartozik: Az egyetemes jog az ilyen személyekkel kapcsolatban csak az egyházi vagyonkezelők felelősségét hangsúlyozza, a díjazás módját az egyes egyházi munkáltatók az állami jogszabályok szerint konkretizálják.

IV. Az alapkérdésben lévő krízisjelenségek rövid bemutatása

A plébánia működésének, személyi állományának teológiai és gyakorlati bemutatása után a jelen fejezettel érkeztünk el arra a pontra, hogy bemutassuk azt a problémát, melyet a dolgozat alapkérdésében említettünk, és amelynek a megoldása szorosan kapcsolódik a diakonátus önálló egyházi hivatallá formálódásának kérdéséhez.

Az Egyház, bár isteni alapítású és rendelkezik az üdvösséghez szükséges hitletéteménnyel és szentségi-liturgikus örökséggel, mégis emberekből áll, akikre ugyanúgy, sőt az intenzív szellemi és lelkiélet miatt talán még fokozottabban érvényesek a pszichológia és pszichiátria tudományának törvényei, mint minden embertársunkra. Az egyes egyházi körökben is terjedő kortünettel szemben nem kívánunk abszolút értéket és megoldási képességet tulajdonítani az említett tudományoknak a probléma megoldásában, de mindenképpen figyelembe szeretnénk venni az adott területen elért eredményeket, hiszen a jog valódi, eleven embereket érint, és a jogi eszközöknek ezeknek az eleven problémák orvoslásához kell segítséget nyújtaniuk.

1. A plébániai életben tevékenykedő klérus mentálhigiénés állapota és problémái

Az alfejezet témájának kifejtésekor mindenekelőtt szeretném definiálni, hogy mit értek a „klérus mentálhigiénés problémái” alatt, hiszen a fogalom alatt több problémakört is érthetnénk: vizsgálhatnánk a vagyonkezelés tisztaságának, áttekinthetőségének és az igazságosság elve szerinti működésének problémáját; a hatodik parancshoz köthető problémákat, vagy a kléruson belül uralkodó szenvedélybetegségek jelenlétét is. Mindezek azonban nem tartoznak egy kánonjogi doktori dolgozat témájához, csakis olyan mértékben, amennyiben hozzájárulnak az egyházi hivatalok kisebb-nagyobb mértékű működésképtelenné válásához. Működésük kapcsán az egyházi tanítás által megkívánt letisztultság mértékét nézem átolyan szemszögből, hogy e hivatalok működésének minősége választ, megoldást adhatnak-e az élet adta problémákra. Ebben az értelemben problematikus jelenség alatt tehát az egyházi hivatalokat viselő személyek identitásának elmosódását és az ehhez vezető körülményeket értem. Ezeket a jelenségeket kívánom nem kimerítő jelleggel vizsgálat tárgyává tenni, főleg az áldozópapi és a(z) állandó) diakónusi rend képviselőinek köréből. A teljes vizsgálódás megkívánná a püspöki szolgálatnak az egyház tanítása és

tradíciója alapján történő vizsgálatát is, de mivel a fejezet címe a plébánia szolgálattevőit említi, a püspökség gyakorlati problematikáját jelen munkában nem teszem vizsgálódás tárgyává. A kérdéskört főleg Paul Zulehner és Manfred Scheuer témánkba vágó – kritikusan kezelt – tanulmányainak²³⁶ összefoglalásával és személyes gyakorlati tapasztalataimmal szeretném kifejteni. Sok hasznos szempontot merítettem a dr. Magyar Balázs pszichiáter-főorvos úrral a problematikát érintő személyes beszélgetéseimből és idevonatkozó cikkeiből is.²³⁷

1.1. A papi identitás kialakulásának nehézségei

A papi életet alapvetően két tényező nehezíti meg. Az egyik a *szorongás*, mely a pap személyének, életének a világba való integrációjának nehézségéből, az őt körülvevő világ és az általa képviselt evangéliumi értékek közti feszültségek okozta stresszhelyzetből, a munkában történő és az előjárók (főleg az egyházmegyei hivatal) felé érzett megfeleléskényszerből és konfliktusból fakad. A másik a szorongás *gyógyításának* a magányos életformával összefüggő nehézsége. A papnak sokszor az élet minden területén harcot kell vívnia: szembesülnie kell azzal, hogy a világ nyíltan vagy burkoltan elutasítja a pap által hirdetett evangéliumot és az evangéliumból fakadó értékrendet. A plébániai közösség és a helyi társadalmi rétegek gyakran csupán egy hagyományos-rituális szolgálatot nyújtó személyt látnak a papban, akitől ellenszolgáltatásért ellátandó társadalmi funkciókat (keresztelés, esketés, temetés) várja el, végső soron azon természetfeletti tartalom nélkül, amire a pap az életét feltette. A pap gyakran kerül konfliktusba az előjáróival is, miközben az időnként kezdetleges szinten megrekedt hittel és elköteleződéssel rendelkező krisztushívők pappal szemben támasztott elvárásai olyan széles körűek, melyeknek senki nem képes frusztráció nélkül, maradéktalanul megfelelni.

Világos tehát, hogy az, aki az egyházmegyei papi hivatásra és életformára vállalkozik, komoly kihívásokkal néz szembe. Természetes, hogy egy ilyen egész embert kívánó hivatás végső és alapvető inspirálója az Istennel való kapcsolat. Azonban mivel az emberi lélek működésének is megvannak a maga törvényszerűségei, érdemes megemlíteni néhány területet, mely a klerikusok számára veszélyes lehet, és ami kellő körültekintést igényel.

²³⁶ SCHEUER, M., *Zur Einsamkeit des Priesters*, in *Diakonia. Internationale Zeitschrift für die Praxis der Kirche* (1990/6) 396-401; ZULEHNER, P. M., *Priester im Modernisierungsstreß*, in *Stimmen der Zeit* (2001/7) 443-455.

²³⁷ MAGYAR B., *Egyházi személyek és segítők - Sajátosságok, nehézségek és örömök* in *Embertárs* (2006/3) 246-249.

Az egyházmegyés papi hivatást vállalók csoportja szükségképpen sokszínű, inhomogén képet mutat, hiszen Jézus Krisztuson kívül nincs közös rendalapító és regula, amely a papi közösség lelkiségét, munkaterületét szorosan meghatározná olyan módon, mint a szerzetesi közösségek esetében. Ezen felül, ha az egyházmegyék lelkipásztori munkaterületei megfelelő klerikusi létszám esetén jóval gazdagabbak lennének, és nem merülnének ki csupán a plébániarendszer ellátásában, önálló, főfoglalkozású papok foglalkozhatnának például a lelkiségi mozgalmak, házas csoportok, felsőoktatásban résztvevő diákok csoportjával vagy éppen a nemzetiségekkel, a büntetés-végrehajtási intézetek lakóival, a kórházban ápolott betegekkel. Ugyanígy teljes munkaidejű szolgálatként dolgozhatnának az egyházi jogszolgáltatásban dolgozó kánonjogi szakképzettséggel rendelkező papok, akik ebben az esetben jóval igényesebb munkát végezhetnének szakmai szempontból, mint a jelen helyzetben. Látjuk, hogy mindez azt a tényt támasztja alá, mely szerint az egyházmegyének alapvetően nem az a célja és rendeltetése, hogy zártabb papi közösségbe foglalja a papokat, hanem hogy a krisztushívők lelkipásztori ellátására minél több módot nyújtson, és a munkaterületük ellátásához megfelelően képzett, hivatástudattal és lelkiséggel rendelkező papokat küldjön a hívek számára.

Egy 1971-ben, német nyelvterületen a zsinat utáni helyzetfelmérés apropóján végzett kutatás alapján az egyházi hivatások lélektani hátterét elemző kutatók a papi identitás és a világhoz való viszony alapján a papság önazonosság sajátos jelenségeit négy alapvető típusban különböztették meg:

- a „*kortól független klerikus*” képviselője hivatását kizárólag Krisztus-központúnak értelmezi: tőle kapta hivatását, mely a pappá szentelésben nyert kifejezést. Ő képviseli Krisztust az egyházközségben. Ez a hivatás egész lényét áthatja, és az egyház növekedését szolgálja. Az egyházközség képviselével a kortól független klerikusok nem tudnak sokat kezdeni. Még kevesebbet hivatásuk történelmi fejlődésével: hivatásukat „időtlenként” fogják fel, amely minden időben közvetlenül Krisztustól ered.
- Az előbbivel ellentétes típus a „*korszerű egyházközségi vezető*”. Számára a felszentelés és a közvetlen krisztusi elhivatottság másodrangú szerepet játszik. Hivatását alig tekinti Krisztus-központúnak, sokkal inkább egyházközség-központúnak. A kortárs hivatásfelfogásokkal tud leginkább valamit kezdeni. Nyitott hivatása történelmi fejlődése iránt. A jelenlegi papi hivatás az ő számára egy

történelmi folyamat eredménye, mely talán végső soron a korai egyháznak a műve, nem pedig Krisztus által létrehozott hivatás.

- A harmadik a „*korhoz közel álló egyházi ember*” típusa. Képviselője nem tud mit kezdeni a papság kereteinek történelmi fejlődésével, de annál többre becsüli a Krisztustól kapott és tőle eredő hivatást. Kevéssé igazodik az egyházközséghez, amelyben küldetését gyakorolja, inkább egyházi irányultságú.
- A negyedik típus az „*Isten korra nyitott embere*” elnevezést kapta. Az egyik oldalon sok közös vonása van a kortól független klerikussal – főleg a Krisztusra való irányultsága igen erős. Úgy érzi, hogy elköteleződése egész belső lényét áthatja, ugyanakkor az egyházközségekre irányulnak is tarja magát. Noha ragaszkodik ahhoz, hogy hivatása Krisztustól ered, ezzel együtt a papság történelmi fejlődését is elfogadja. Isten korra nyitott embere tehát egyik szélső állásponthez sem ragaszkodik. Nem „vagy-vagy” típus, mint a kortól független klerikus vagy a korszerű egyházközségi vezető, hanem „és-típus”: Krisztus központú és egyházközség-központú.

Az egyes csoportokhoz tartozók számszerű arányát főleg a gazdasági körülmények és a szentelési évjárat határozzák meg. A korszerű egyházközségű vezető típusból a legtöbb gazdagabb, nyugati közösségekben a Zsinat után szenteltek találhatók a legnagyobb számban, a fiatalokhoz közelítve csökken a számuk. Érdekes megfigyelni, hogy a fiatalabb papi generáció között, mely a II. Vatikáni Zsinatot nem a saját korosztályának megújító jelenségeként értékeli, hanem következményeivel és sokféle gyümölcseivel együtt árnyaltabban szemléli, sokkal gyakoribb a konzervatív szemléletű klerikus.

1.2. A papi hivatás és a szekularizált társadalom viszonya

Mint fentebb említettük, sok pap erős feszültséget érez a kultúra és az evangélium, az emberek életvilága és a saját egyháza álláspontja között. E feszültségben a papok maguk is állást foglalnak. Egyesek az egyház oldalára állnak, és onnan tekintenek a világra. Mások fordítva cselekszenek, és a világ felől tekintenek az egyházra. Épp ez határozza meg leginkább a papok hivatásfelfogását. A kortól független klerikusok egyértelműen az egyház oldalára állnak: innen kritizálják a szemükben „modern világot”. A korszerű egyházközségi vezetők viszont a „világ” oldalán találhatók. Ők „kortársnak” érzik magukat. Onnan tekintenek az egyházra, melyet „életidegennek” és „elavultnak” élik meg. A korhoz közel

álló egyházi emberek a korszerű egyházközségi vezetőkhez és ezáltal a „világ” pólusához állnak közelebb. Végezetül Isten korra nyitott emberei egyensúlyozó alaptermészetüknek megfelelően a „köztes térben” mozognak. Egyszerre érzik magukat az egyházhöz kötődőnek és emberközelinek.

A hivatástípusok nem csak a katolikus hivatásfelfogás történelmi eredetű és egymás mellett létező sokféle részletével való ütköztetésben formálódnak ki. A mai „modern” világban szerzett tapasztalatok is maradandóan befolyásolják őket. Sok pap modernizációs stresszben él. Mindkét formáló erő, főleg a világhoz való viszonyulás a gyermekkortól kezdve kialakul. A papok élete során továbbfejlődhetnek, például ha valaki egy hagyományos vidéki plébániáról az ifjúsági munka területére, vagy egy kórházból egyházmegyei hivatalba, adminisztratív feladatkörbe kerül. Ez a formálhatóság azt a reményt táplálja, hogy az egyes típusok alapján véve tanulékonyak, és a tudatos önfejlesztés, illetve a jól szervezett személyiségfejlesztés során változhatnak: nemcsak úgy, hogy egyik alaptípusból a másikba váltanak, hanem úgy is, hogy saját erősségeiket a másokéival gazdagítják.

A típusok képviselői számára a feltöltődést biztosító eszközök tekintetében jelentős különbségek mutatkoznak. Ezek az eszközök maguk is nagyon sokfélék. Sokak számára nagy segítséget nyújtanak lelkiesség hagyományos területei, amelyek személytől függetlenül nagymértékben tehermentesítik a papokat: a rendszeres zsolozsmázás, a lelkivezetés, rendszeres gyónással és lelkigyakorlatokkal összekapcsolva. A papoknak sokat segítenek: személyes spiritualitásuk, az imáság végzése, az elmélkedés és a teológiai olvasmányok. Ettől megkülönböztethető a közösségi lelkiesség: a bibliakörökben folytatott beszélgetés, a közös ima. A II. Vatikáni Zsinat által a mindennapokban elvárt spiritualitás pedig egy negyedik változat. A papokat végezetül az emberi kapcsolataik hálói is megtartják: az olyan közösségek, melyekben a papok együtt dolgoznak, laknak és imádkoznak.

A négy hivatástípus képviselői nagyon különböző mértékben veszik igénybe e segítségeket mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt. Isten korra nyitott embereinek és közvetlenül utánuk a kortól független klerikusoknak van összességében a legtöbb, a korszerű egyházközségi vezetőknek pedig a legkevesebb segítséget nyújtó erőforrásuk. A korszerű egyházközségi vezetők felé haladva a segítségek bázisa is egyre csökken: az ő esetükben teljesen kiesnek az olyan hagyományos támogatások, mint a közösségi lelkiesség. Nekik csak a személyes spiritualitás, a lelkipásztori szolgálat és az emberi támogatás segít. Ez azért lehet nyomasztó, mert épp ennek a csoportnak lenne szüksége nagyfokú spirituális segítségre a fokozott modernizációs helyzetben, de ebből nyilvánvalóan nem rendelkeznek elegendően.

Ennek eredményeképpen a korszerű egyházközségi vezetők az átlagnál elégedetlenebbek a hivatásukkal.

1.3. A pap magánya és az elszigetelődés

A magány külső okait nem lehet közös nevezőre hozni. A kutatások alapján biztosra veszik, hogy a nőtlen életforma is egy ezek közül. De ez csak akkor lesz oka az elszigetelődésnek, az érzelmi elszegényesedésnek, ha úgy ítéljük meg, hogy jogtalanul és indokolatlanul pusztán kívülről szabták és erőltették a szent szolgálattevőkre, és belsőleg nem tudja elfogadni, vagy csak fél szívvel tud rá igent mondani. Ez az el nem fogadott és el nem viselt magányosság kezdi ki a lelket. Egy másik ok a papi hivatással járó szerepkör, mely hivatalosan minden személyes érzést elfojt, és ezáltal ellenőrizhetetlen utakra kényszerít, emberi közelségtől és emberi kapcsolatoktól való félelmet szül, s ezáltal döntésekre, elkötelezettség vállalásra való képtelenséget hoz magával. Az elszigetelődés további oka – bármilyen paradox az állításunk –, hogy a lelkipásztori munkában a személyes, valódi, hiteles tanúságtételt várják a paptól, ezzel szemben maga a pap is azt tapasztalja, hogy ha nem vigyáz, minden hivatásával együtt járó tevékenysége – legyen az plébániai munka, liturgia, hittanóra stb. – könnyen automatikussá, hiteltelenné válik, és ezzel elidegenítőként hat. Mivel embervoltából fakadóan a pap mint ember emocionálisan korlátozott, egyáltalán nem tehet eleget ennek a várakozásnak, odáig juthat, hogy színleli az érdeklődést, megjátssza magát. Egyedüllétébe az is belejátszik, hogy a mai társadalom széles rétegeiben már nem annyira keresett a pap, sokan ítélik érdektelennek, élettől távolinak, sőt életidegennek azt a szolgálatot, melyre az egész életét elkötelezte. Napjainkban nem egyértelmű, hogy a környezet támogatja a papi hivatás teljesítését, és ehhez jön még gyakran a hiábavalóság, sikertelenség érzése. Sokan érzik a pap igyekezetét, eszméit, kezdeményezéseit hiábavalónak, sőt mi több, terhesnek és kellemetlennek. Számos jól előkészített prédikáció marad visszajelzés és eredmény nélkül.

A teológiának és a kánonjognak nem lehet feladata, hogy ezt az elszigetelődésből fakadó életképtelenséget legitimálja, az egyedüllét fájdalmát letagadja, felbukkanó nyomait elegyengesse, s félrevezető, megtévesztő véleményt terjesszen róla. Sokkal inkább arra kell választ keresnie, hogy melyik egyedüllét válhat a szabadság, az individualitás, az új élet termőtalajává; hogy melyik az a magány, amelyik a lélek pusztulásához vezet, és melyik, amely a pusztán keresztül az új élet kezdete lehet.

1.4. A magány feloldására tett helytelen kísérletek és következményeik

A közösség, az emberi kapcsolatok közelsége, bensőségessége iránti erős vágyat érző pap helyzetét a hivatásával együtt járó kapcsolatoknak kell csillapítaniuk. Helytelen magatartási forma az, ha a pap a felszínes kapcsolatok számának növelésével, látszatkapcsolatokkal igyekszik a hiteles barátság iránti igényét kielégíteni. Másik jellemző megoldási kísérlet a magányból való szabadulásra, hogy szüntelen, megállás nélküli tevékenységbe, munkaőrületbe menekül. Állandóan az újat keresi, egyik feladatból a másikba vált, a lelkipásztori munkában sietteti, embertelenül hajtja valami, megszedíti a mennyiség szelleme, ám mindez valójában csak az elszigetelődésnek és a gyökértelenségnek a fonák oldala. Ha törekszünk arra, hogy minél inkább szétszórjuk magunkat, ezzel még nem teremtünk kapcsolatot, mert a másikat végeredményben csak kihasználjuk, gyógymódnak, gyógyszernek tekintjük.

További kísértés a magányból kitörni vágyó pap számára, hogy az egyházkormányzati hatalomból minél többet ragadjon öncélúan magához. A hatalomszerzésre irányuló törekvés azonban, mivel képtelen megosztani a feladatokat, mindenképpen megghiúsul. Az előre megrendelt elismerés, a megvásárolt tetszésnyilvánítás csupán elfedi a valódi magányt. Aki félve ügyel pozíciójára és hatalmára, az felebarát és embertárs sem tud lenni. A konkurencia és a rivalizálás a papok közötti emberi kapcsolatok egyik legjellemzőbb tönkrevője; a papok számára szervezett találkozók és együttlétek gyakran ezért válnak cinizmustól átítatott megjegyzések és intrikák színhelyévé.

Kísértést jelenthet a pap számára a dolgok, személyek istenítése. A plébánia hívei nagyon érzékenyek arra, hogy hogyan viszonyul a pap a vagyonhoz, mennyire függ érzelmileg tőle. Ehhez hasonlóan, ha a pap a közösséget vagy emberi kapcsolatait abszolutizálja, nem találhat otthont pótló kapcsolatokra ezekben a pótcselkvésekben sem, sokkal inkább megkötik a lelkipásztori szolgálatát végző papot.

Az elmagányosodáshoz vezető út az is, ha a pap arra törekszik, hogy senkivel se kelljen alaposan, sok időt rászánva foglalkoznia, senkinek ne mondjon ellent, mindenkinek igazat adjon. Nagyon destruktív módon hat, ha nem igyekszik sajátos arculatot adni egyéniségének és hivatásának, ha képtelen arra, hogy konkrét terv és szándék vezesse lelkipásztori gyakorlatában, és hogy célkitűzéseit el is érje, ha féltékenységből nem tud meghozni fájdalmas döntéseket. Ebben a vonatkozásban a pap gyakran válik a féltékenység áldozatává. A „mit szólnak a hívek?” félelme és agresszivitása tölti el. Ha nem bírja ki ezt a feszültséget, és enged a nyomásnak, pletykának, szóbeszédnek, egyre inkább magányos, megközelíthetetlen várrá alakul.

Az egyedüllét fájdalmát az sem enyhíti hatékonyan, ha nyilvánossá tesszük problémáinkat folytonos panaszainkkal, azzal, hogy mennyire segítségre szorulunk, és intimitásunk mennyire korlátozott. Legszemélyesebb dolgaink nyilvános kitergetése nagyon jól kielégíti a tömeg sóvárgását az egyén belső világába való bepillantásra, mellyel, ha az illető előbb-utóbb szembesül, az a valódi intimitás megélésére való képtelenséghez, durvasághoz és barbársághoz vezethet.

1.5. Az állandó diakonátus problémaköre

Az utóbbi néhány száz évben a diakónusi szolgálat gyakorlatilag a papképzést lezáró szakaszt jelentette, a klerikus fogalma alatt pedig nem a felszenteléssel közölt hierarchikus rendek gyűjtőfogalmát értették, hanem a papságra készülő, tonzúrárt felvett személyeket. Dolgozatomban bemutattam, hogy mindkét esetben – vagyis a „diakónus” és a „klerikus” esetében – milyen értelmet kellene a jogtörténet figyelembevételével a jelenlegi Törvényhozó szándéka szerint az egyes fogalmaknak tulajdonítani. Az állandó diakonátusnak a II. Vatikáni Zsinaton történt visszaállítása és a klerikusi státusz 1972-ben bekövetkezett rendezése előtti fogalomhasználat miatt a jelenlegi egyházi köznyelv szerint azonban a klérus leginkább a papságot,²³⁸ vagyis a papok csoportját, a diakónus pedig a „végzős papnövendékeket” jelenti. Az állandó diakonátus és a róla kialakult kép így jelentős százalékban nem más, mint olyan személyek közössége, akik különféle okok (például politikai üldözés, félelem a cölibátustól) miatt nem lehettek papok, de a diakonátus révén szeretnének legalább a papság közelébe kerülni. Külön problémát jelenthetnek egyes esetekben az ilyen diakónusok házastársainak hatása, akik – jobb híján – a papi külsőségek révén szeretnének büszkék lenni férjükre, biztatva őket erre a magatartásra. Az állandó diakonátus ezekben az esetekben csak jogilag, kényszerdedetten állandó, arra pedig, hogy az egyház szándéka szerint *önálló* legyen, az említett esetekben alig van esély.

Az ilyen diakónusi viselkedés az állandó diakonátus intézményén kívül veszélyt jelent a papi életnek a papokat és papnövendékeket megtartó kereteire is. Az önmagával viaskodó, a végleges papi elköteleződésre készülő fiatal könnyen megrendül, ha azt látja, hogy hivatása, még ha az állandó diakonátus félreértelmezésével produkált papi karikatúrákkal is, de valamilyen módon pótolható. Az állandó diakonátusnak a papságtól való leválasztását

²³⁸ A *Római dokumentumok* sorozat XVI. Kötetének magyar fordításán a Klérus Kongregáció helyett „Papi Kongregáció” szerepel kiadóként, ld. A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *A pap, az íge hirdetője, a szentségek kiszolgáltatója és a közösség vezetője a harmadik keresztény évezred távlatában*, (Római dokumentumok XVI.) Szent István Társulat, Budapest, 1999.

javallja tehát az egyetemes Törvényhozó szándéka, az állandó diakónusok érdeke, a papok érdeke és a papnövendékek érdeke. Ezek az érvek meglehetősen hangsúlyosnak tűnnek ahhoz, hogy a berögződött reflexek helyett az egyetemes jogalkotás szellemét tükrözze a részleges jogalkotás.

Az egyetemes Törvényhozó szándékát fejezik ki az a törvénybe eddig nem foglalt törekvés,²³⁹ hogy a diakónus és a püspök közvetlen kapcsolata a továbbiakban karakteresebben megjelenjen az egyházmegyei szervezetben. A diakónus helyét eszerint nem a felszentelt lelkipásztori kisegítő szerepével kívánja szinonimmá tenni, hanem a fejlődését olyan tevékenységi kör irányába kívánja alakítani, mely plébániák feletti, közvetlen a püspök segédjeként működő, valóban önálló diakónusi státuszt jelent (pl. lelkipásztori területek szakreferense). Az ilyen fő tevékenységi kör természetesen nem zárja ki, hogy a diakónus kisegítő szerepet vállaljon az egyes plébániák életében, de jellegét mégsem a kisegítő, hanem a püspök mellett ellátandó szolgálata jelenti. Igen örömdetes ez az előrelépés, mert számos torzulásnak vethet véget. A Törvényszövegek Pápai Tanácsának legújabb útmutatása, mely a Katolikus Egyház Katekizmusa Kompendiumának a meghatározását követi, a megfelelő értelmezés ezen irányát segíti.

2. A laikusi szolgálatok és a klérus együttműködése

A laikusok által betölthető hivatalokkal, a laikus krisztushívők hivatásának és küldetésének teológiai háttérével és egyházi hivatalokra való jogképességével fentebb már foglalkoztunk. Jelen alfejezetben azt a kérdést kívánom vizsgálni, hogy a már kifejtett jogképesség és küldetés kibontakoztatása a gyakorlati egyház életben milyen módon történhet meg, és jelent-e gyenge pontot a laikusi szolgálatoknak a klérussal való együttműködése.

A laikusi szolgálatokról általában kijelenthetjük, nem állnak fenn olyan gyakori tévedések és problémák, mint a diakonátus és a papság viszonya tekintetében. Ennek oka az, hogy a laikusi szolgálatok és a papi funkció alapvető teológiai különbsége még az egyszerűbben képzett világi hívők előtt is nagyjából ismert. Igazi veszélyt valójában az egyetemes papság identitásának félreértése, félremagyarázása jelent, konkrétan az a veszély, melyre maga a II. Vatikáni Zsinat hívja fel a figyelmet azzal a tanítással, mely szerint a hívek egyetemes papsága és a szolgálati papság egymástól nem csupán fokozatban, hanem lényegben is

²³⁹ A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia tagjai a 2008. májusában Rómában tett Ad limina látogatáson kaptak ilyen irányelveket.

eltérnek egymástól.²⁴⁰ A Zsinat másutt részletes tanítást is ad az egyetemes papság jellegéről,²⁴¹ kifejtve, hogy a hívők azzal gyakorolják az egyetemes papságukat, hogy életük örömeit illetve nehézségeit áldozatként ajánlják Krisztuson keresztül az Atyának. Ebből láthatjuk, hogy a világi hívők egyetemes papságának nem az a csúcsa és alapvető megnyilvánulási formája, amikor világiak a szubszidiaritás elve alapján kiegészítőként szent szolgálatot gyakorolnak, hanem amikor a mindennapi világi életükben az evangéliumi életet élik. Ehhez járul gyakran egy jószándékú, de megalapozatlan viszonyulás a klérus részéről a világiak iránt. Eszerint egyes klerikusok azzal vélik „felemelni” a laikusokat, hogy szent szolgálatot (pl. rendkívüli áldoztatás) bíznak rájuk olyan helyzetben is, amikor a körülmények ezt nem indokolják. Itt lepleződik le, hogy gyakran maguk a klerikusok nincsenek tisztában a laikátus valódi méltóságával és identitásával, és minden jószándékuk ellenére rejtett klerikalizmusuk lepleződik le azáltal, hogy a szent funkciók gyakorlásával vélik felemelni a világi krisztushívőket, mintha a keresztség és a bérmálás nem emelte volna fel az őket megillető méltóságra. Az ebből fakadó gyakorlati problémákat a szükség nélkül laikusok által végzett szent szolgálat jelenti, melyet alapvetően papoknak vagy diakónusoknak kellene elvégezniük.

A másik probléma, ami gyakori a klérus és a laikusok együttműködése területén, amikor az egyház vezetésének funkcióját olyan mértékben kívánják koncentrálni egyes klerikusok, hogy még a világiakat megillető autonómia is sérül tevékenységük folytán. Ebben az esetben a világiak még azokat a funkciókat sem gyakorolhatják, melyek alapvetően megilletik őket, vagy éppen őket illetik meg. Az is előfordulhat, hogy bár elláthatják a világiak a rájuk tartozó munkaterületüket, de nem érzik, hogy ezáltal megbecsülve lennének, és ezért vágnak a szent szolgálatokhoz tartozó funkciók gyakorlására.

3. A viszonylagos paphiány következményeként fellépő problematikus jelenségek összegzése

Számos problémát bemutatunk, melyek a paphiálynak nevezett jelenség miatt gyökeret vertek a mindennapi egyházi életben. Összefoglaltuk az áldozópapokat illetve a diakónusokat sújtó pszichés és szakmai gondokat, a laikusok identitásának alakulását, és a három említett funkció együttélésének és együttműködésének árnyoldalait. Az eddig elmondottakat

²⁴⁰ LG 10.

²⁴¹ LG 39.

összegezve a problémák gyökere tulajdonképpen arra vezethető vissza, hogy az ellátandó papi munkához nincs elég felszentelt pap jelen az egyház életében, ezért hol diakónusokkal, hol laikusokkal próbálják a kialakult hiányt kezelni. Ennek több következménye van:

- a szent szolgálat viszonylagossá lesz: már nem egyértelmű a gyakorlati életben, hogy mi a pap illetve a klerikus feladata, és mi a világiak igazi és nélkülözhetetlen szerepe;
- az egyes szolgálatok identitása súlyosan sérül, mert nem akként funkcionálnak, ami a lényegükből fakad (önálló és pótolhatatlan papi, vagy diakónusi vagy laikusi hivatás), hanem egymás pótlása határozza meg működésüket. Nevezetesen: a diakónusi hivatás önazonossága alapvetően, a világié pedig részben arra épül, hogy léte a pap feladatának pótlását hivatott betölteni (vagyis nem önálló és teljes értékű), a pap pedig azzal szembesül, hogy a hivatása pótolható.

Az egyes liturgikus elhajlások már csak következményei a felvázolt krízisnek. A szentségek, szentelmények rendes és rendkívüli kiszolgáltatói közötti különbség elhomályosodik, megszüntetve ezzel annak a lehetőségét, hogy a szolgálatok mögötti teológiai háttér igazán kibontakozzon és egyértelműen megjelenjen. Olyan liturgiákat lett kénytelen az egyház bevezetni, amely megvolt ugyan a liturgikus hagyományban, de teljesen más jelleggel és más módon (például az előreszenteltek liturgiájában Keleten és Nyugaton egyaránt jelen volt az igeliturgia ősi változata, de azzal a teljes értékű mondanivalóval, amely a nagypénteken szenvedő Krisztusra irányította a figyelmet, és nem egy szentmisét pótló cselekmény volt).

A feladat tehát egy olyan rendszer megteremtése volna, melyben a hatályos CIC feltételeivel mind az áldozópap, mind a diakónus, mind a laikus krisztushívő teljes értékű módon dolgozhat, és az egyes liturgikus-egyházkormányzati funkciók visszakapják az őket megillető mondanivalójukat, és emellett újra gazdát kaphatnak nem csupán a kiemelkedő városi közösségek, hanem az elárvelt kis falusi egyházközségek hívei is. Mielőtt azonban ezen kérdés megoldására kísérletet tennénk, megvizsgáljuk, hogy a nemzetközi és a magyarországi részleges egyházi jogalkotásban milyen módon történt a diakónusi szolgálatnak az egyházmegye életébe való integrációjának kísérlete, továbbá, hogy milyen tanulságokat tudunk levonni az ókori egyházi struktúra működéséből.

V. A szent szolgálat végzésével kapcsolatos egyházi hivatalok a részleges jogalkotásban, különös tekintettel az áldozópapságra és az állandó diakonátusra

Az eddigi fejezetekben megismerkedtünk az egyházi rend teológiájával, megvizsgáltuk a közelmúltban és napjainkban hatályos kánonjogi szabályozását, és röviden szót ejtettünk a szent szolgálatot végző személyek mentálhigiénés egészségét veszélyeztető tényezőkről. A helyi egyházak vezetőire: a püspöki karokra és az egyes megyéspüspökökre igen komoly feladat hárul: a helyi körülményekre vonatkoztatva kell megteremteniük azokat a feltételeket, melynek révén tökéletesen megőrzésre kerül az egyház két évezredes tanítása és tradíciója a felszentelt szolgálatról, teljesülnek az egyetemes egyház törvényei, és mindezt úgy, hogy mind a krisztushívők közösségének helyi igényei, mind a szolgálatot végzők testi-lelki egészsége megőrizhető legyen. A továbbiakban azzal a szándékkal vizsgáljuk meg a rendelkezésre álló részleges egyházi törvényeket, hogy többé-kevésbé keresztmetszetet kapjunk a kérdésnek a helyi egyházakban való rendezéséről. Természetes, hogy az emberiség sokszínűségének következményeként az elénk táruló kép is inhomogén jelleget mutat majd, mégis ismeretet nyújthat az előremutató, vagy esetleg javításra szoruló kezdeményezésekről.

Magyarországon és Erdélyben főleg az XX. század kilencvenes éveinek végén és az új évezred kezdetén megtartott egyházmegyei zsinatok anyaga nyújt információt és eligazítást arról, hogy vajon milyen irányban fejlődött a szent szolgálatot végzők élete és munkájuk körülménye az elmúlt évtizedek változásai nyomán. Nemzetközi viszonylatban az egyes nemzeti püspöki karok által a CIC egyetemes kánonjait a helyi viszonyokra vonatkozó, értelmező jellegű törvényeinek gyűjteménye szolgáltat támpontot a kérdéskör megismerésére. Természetes, hogy a felhasznált anyag nem ad kimerítő ismeretet a vizsgált témának a részleges jogalkotásban való rendezése szempontjából, de arra talán elegendő, hogy a szakdolgozat terjedelméhez szükséges szinten átfogó képet nyújtson a katolikus egyház részleges törvényhozásában fellelhető tendenciákról.

1. A magyarországi részleges törvényhozás

A magyarországi egyházi részleges jogszabályok vizsgálatával az alapvető szándékunk az, hogy megvizsgáljuk az állandó diakonátus (és általában a diakónusi szolgálat) önálló hivatallá válásának az esélyeit és tendenciáit, továbbá azt, hogy ha ezek a tendenciák fennállnak, akkor milyen viszonyt mutatnak az áldozópapok által betöltött funkciókkal. Mivel a diakónusok szolgálata mind az áldozópapok által, mind a laikus lekipásztori munkatársak által betöltött egyházi hivatalokkal is szimbiózisban van, ezért ha csak mellékesen is, de vizsgálódásunk tárgyának tekintjük a laikusok által betöltött egyházi funkciókat is.

A történelmi helyzetről alapvetően elmondhatjuk, hogy a magyarországi rendszerváltást követő, II. János Pál pápa által tett első látogatás egyik következménye volt az egyházmegyei zsinatok megtartása. A megváltozott történelmi élethelyzet indokolta különösképpen a Szentatyának a magyar egyház felé elhangzott felszólítását, melynek szinte valamennyi egyházmegye eleget is tett. Tizenöt éves távlatból szemlélve érdekes keresztmetszetet nyújtanak a zsinati könyvek az akkori kérdésekről, megoldandó problémákról, de ennek részletesebb elemzése nyilvánvalóan inkább egyháztörténeti, vallásszociológiai kérdés, mint kánonjogi.

Az előttünk álló szövegek tartalmát tehát csak a klerikusokra és a szent szolgálatot kisegítésképpen végző világiakra vonatkozó háttereként vizsgáljuk, különös tekintettel az áldozópap és a diakónus egymáshoz, a laikusok által elvégzett kisegítő funkciókhoz és az egyházmegyei szervezethez kapcsolódó viszonyára.

1.1. Esztergom-Budapesti Főegyházmegye

Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye zsinati könyve a klérusról három fejezetben rendelkezik: először a megújuló papi életről általában, majd a papképzésről és végül az állandó diakonátusról hoz határozatokat. A szövegek nagy része nem jogszabály, hanem a klérus helyzetét elemző, buzdító, spirituális tartalommal rendelkező szöveg. Jogi értelemben természetesen csak az egyes fejezetet lezáró „rendelkezések” tekinthetők jogszabályoknak, de a zsinati könyv szövegeinek nagy részét kitevő helyzetelemző, javaslattevő anyag vizsgálata mégis érdekes abból a szempontból, hogy a Törvényhozó milyen történelmi-szociológiai helyzetben és milyen javaslatok alapján végezte a feladatát.

A papokról szóló fejezet bőséges teológiai-spirituális háttértartalmat fogalmaz meg a papi szolgálattal kapcsolatban: a pap egzisztenciáját, tevékenységét szorosan a Fiúistentől eredőnek tekinti (2301.). Ez indokolja a pap életében az áldozati jelleg és a cölibátus megtartásának fontosságát.

A papi tevékenység szorosan az egyházhoz tartozik és abból fakad. Ebből eredezteti a zsinat a pap egyházhűségét és engedelmességi ígéretének megfelelő magatartását.

A papi élet jellemzői közül kiemeli a prófétai, pásztori és megszentelői küldetést. A próféta-ság részeként említi az életformaszerű, elmélyült kapcsolatot az Istennel, továbbá a rá bízott hívekkel. A pásztori szerepből fakad az egyházkormányzati felelősség, és a közösség számára a pap ajándék mivolta. A megszentelő tevékenységből kiemeli a szinódus az Eucharisziát, amely az alapvető forrása és példája a pap életének.

A pap *lelki életéről* szólva az napirendben az imádságnak szentelt idő elsőségéről, az Istennek szentelt élet fontosságáról, a lelkipavezetésről és a rekollekciókon, lelkigyakorlatokon való részvételről tesz említést a szinódus.

A pap szellemi életéről és pihenéséről szólva a szent tudományok – külön megemlítve a szentírástudományt – fejlődésének állandó figyelemmel kísérését ajánlja a szinódus, továbbá azt, hogy az általános ismeretek túl a pap a szent tudományoknak legalább egy ágában komolyabban képezze tovább magát, és ezzel gazdagítsa a paptársai szellemi életét. Igen pozitívnak tűnik ez a gondolat, hiszen így a szellemi javak megosztásával elkerülhető a szellemi gög és a magába zárkózás. A pihenéssel kapcsolatban a zsinati könyv a papságnak az éves szabadság gyakorlatáról tesz néhány általános gondolatot.

A pap közösségi életével kapcsolatban a szinódus az örvendetes fejlemények mellett – igény a főpástorral való aktívabb kapcsolattartásra, lelkeségi mozgalmak alapján szerveződő papi közösségek, évfolyamtalálkozók – a szöveg megemlíti a magára maradó vidéki papság problémáit.

A javaslatok szintén ezt a tematikát követik, szűkítve és konkretizálva az általános részben leírtakat. Ezek közül témánk szempontjából kiemelkedő jelentősége van a 2346. pontnak, ami az állandó diakónusoknak a papi közösségben való részvételét ajánlja. Végül következnek a rendelkezések, melyek a papok számára a rekollekciókon való részvételt, a háromévenkénti lelkigyakorlat elvégzését és az elhunyt papokért való szentmise végzését teszik kötelezővé.

Az állandó diakónusok életével és szolgálatával a 2501-2515. pontok foglalkoznak. Tematikája a papokkal szóló szöveghez hasonlít, de messze nem annyira strukturált, mint a papoké. A javaslatokat mindössze egyetlen fejezet előzi meg.

A diakonátus teológiai dimenzióját a LG 29. pontját idézve írja le. Ezzel kapcsolatban hangsúlyosan említésre kerül a tény, hogy a diakonátus a kézfeltételt nem a papságra, hanem a szolgálatra kapja, de ennek a szolgálatnak a teológiai és lelkeségi háttere már nem kerül kifejtésre. A szinodális szöveg megelégszik azzal, hogy a diakónust a az egyházi rend alsó fokát birtokló személynek, tehát klerikusnak, felszentelt szolgának tekinti.

Részletesebben a zsinat a diakónus társadalombiztosításának, javadalmazásának kérdését tárgyalja. Eszerint a külföldi példákat is szem előtt tartva nem ad arra lehetőséget, hogy a diakónus az inkardináció alapján igényt tartson a teljes ellátásra, hanem a szentelés feltételül szabja azt, hogy a diakónus világi jogi értelemben vett főállással vagy más jövedelemforrással rendelkezzen.²⁴² A 2510. pont ezen belül különbséget tesz a világi főállás tekintetében egyházi jogi személlyel kötött és a nem egyházi munkáltatóval kötött munkaszerződés között. Ez utóbbiaknál az önkéntes kisegítő jelleg és a konkrét plébániához való kötődés még hangsúlyosabb mint az egyházi munkaadónál dolgozó társaiknál. Meg kell jegyeznünk, hogy a szinódus ezen a ponton nagy türelemről és empátiáról tesz tanúságot azzal, hogy messzemenően figyelembe veszi a világban dolgozó diakónus emberi körülményeit.

Témánk szempontjából kiemelkedő jelentősége van a „javaslatok”-on belül a 2512-es pontnak. A diakónusi szolgálatot itt konkrét plébániához köti. Felsorolja a diakónusjelölt tulajdonságait: olyan férfi legyen, aki „hitében, keresztény életében példamutató”, és „az egyház iránt elkötelezett”. A jelöltet ugyan a megyéspüspök veszi fel, de mindez szorosan kötődik ahhoz a plébánoshoz, akinek a területén a leendő diakónus dolgozni fog. A plébános nemcsak ajánlja és bemutatja a diakónust, hanem megjelöli azt a konkrét munkakört is, melynek szolgálatára felkérni szándékozik.

A 2513. pont a már említett díjazással kapcsolatban ad irányelveket, a 2514. pont a rekollekciókon való részvételt ajánlja nem kötelező jelleggel a diakónusoknak, végül a 2515. pont a hittanári vagy hitoktatói diplomát kívánja feltételül a diakonátushoz.

A rendelkezéseket alkotó két jogszabály mindössze – a szövegben egyébként is igen nagy hangsúllyal rendelkező – díjazás témájának tekintetében hoz konkrét döntést: a 44.§ csak a már főállással rendelkező személyek diakónussá szentelését teszi lehetővé, a 45.§ pedig kötelezővé teszi a jelölteknek, hogy szentelés előtt írásban mondjanak le a klerikusoknak az inkardináció alapján történő ellátási jogáról. A 44.§ továbbá főpásztori

²⁴² CIC 281.kán.

engedélyhez köti, hogy diakónusok pártokban vagy szakszervezetekben vezető tisztségviselői funkciót betöltsenek.

A világiaknak a lelkipásztori munkában való részvételével kapcsolatban az esztergom-budapesti szinódus konkrét jogszabályt nem léptetett életbe – hiszen ezt konkrétan tartalmazza az egyetemes jog –, csupán szolgálatuk leírását, teológiai háttérét, és ezzel kapcsolatos javaslatokat fogalmazott meg. Eszerint a világiak tevékenységének három fajtáját különbözteti meg:

- sajátos tevékenységek, melyek a világi keresztény mivolt alapvető lényegéből fakadnak. Ilyen az vilgnak a belülről való megszentelése a munka végzése, családi élet, közéleti, művészeti vagy tudományos élet végzése révén;
- hivatalos egyházi tevékenységek az általános keresztény hivatás alapján: azok a tevékenységek, melyek szintén szorosan a keresztségből fakadnak, illetve ahhoz köthetők, de végzésükhöz az egyházi hatóság engedélye szükséges. Ilyenek bizonyos liturgikus funkciók (pl. kommentátor, felolvasó, kántor) és a hitoktatás végzése. Ez utóbbit a szinódus a CIC 776. kánonja alapján tekinti sajátosan világiak által is gyakorolható, és nem a klérust pótló tevékenységnek;
- a szent szolgálat kiegészítő jellegű végzése, melyet világi csakis a szent szolgálattevők akadályoztatása esetén végezhet (nyilvános paraliturgikus, liturgikus tevékenységek, szentmisén kívüli prédikáció, áldoztatás).

A helyzetképnél a szinódus a világiak és a klérus között lévő, a meggyökeresedett szokásokra visszavezethető távolságot írja körül. Javaslatként megfogalmazásra kerül néhány olyan terület, melynek művelésénél különösen fontos lenne a világiak segítségét igénybe venni.

1.2. Szeged-Csanádi Egyházmegye²⁴³

A Szeged-Csanádi Egyházmegye a szinódusát háromévi előkészület után 1995. június 18. és június 24. között tartotta meg, a kihirdető határozatot a Főpásztor 1995. szeptember 24-i keltezéssel írta alá.

A dokumentumban a VI. fejezet szól az áldozópapokról „Egyházi rend” címmel. Tanulságos, és dolgozatunk történeti részének jó néhány következtetésével egybevágó az a tény, hogy a fejezet, jóllehet ezt a címet viseli, kizárólag az áldozópapi rend gyakorlóiról

²⁴³ A Szeged-Csanádi Egyházmegyei Zsinat könyve 1995.

szól, a diakonátusnak sem az átmeneti, sem az állandó változatról nem esik szó benne. Az állandó diakonátus egyetlen egyszer kerül szóba a 608. pontnál egy mondat erejéig, az is a világiakról szóló fejezetben. Az áldozópapok és a diakonátus viszonyának tekintetében összehasonlítást így nem tudunk ugyan végezni; de a magyarországi körkép megismerése miatt érdemes elemezni a szeged-csanádi dokumentum tartalmát is.

Az egyházi rendről, pontosabban a papokról szóló fejezet a már ismert általános egyházi tanítás megismétlésével kezdődik: az általános és a szolgálati papság meghatározása, küldetése gyökerének és tartalmának, valamint az egyházban való helyzetének leírása.

A papok mentálhigiéniai krízisének leírásánál igen őszinte és józan a szöveg tartalma. Ehhez tartozik egy vázlatos statisztika a papság létszámának, demográfiai helyzetének és szellemi színvonalának elemzésével.

Az ajánlások főleg a papság spirituális-szellemi továbbképzésének igényére és a világiaknak az egyházi életbe való intenzívebb bevonásával kapcsolatosak.

A papokkal kapcsolatos rendelkezéseket, melyek valódi egyházi jogszabályok, a 185-190. pontoknál találjuk (45.§-50.§). Sajnos a határozatok nem mennek tovább az addig is meglévő egyetemes és részleges jogszabályok ismétlésénél és megtartásuk sürgetésénél. Eszerint a pap naponta köteles a lelkiismeretvizsgálatra és az elmélkedésre,²⁴⁴ illetve időhiány esetén legalább az egyikre (vagyis az idő hiánya olyan nagy jelentőségű, hogy az elfoglalt *lelkipásztor* felmenti a *lelkiismeretvizsgálat* kötelezettsége alól). Jogértelmezési szempontból érdemes lenne kikutatni, hogy ha az idő hiánya kimeríti egy ilyen jelentőségű kérdésben a *súlyos ok* fogalmát, akkor vajon mi az a tevékenység, amely a súlyok okként szereplő időhiánynál is súlyosabb és sürgetőbb? Az a tény, hogy ez a fontossági sorrend egy hivatalos egyházi törvényeket tartalmazó dokumentumban található, még érdekesebbé teszi a kérdést.

Az egyházmegyei szinódus nyomán a megyéspüspök a 46.§-ban háromévenként kötelezővé teszi a papok számára a lelkigyakorlaton való részvételt, megismételve ezzel a CIC 276. kán. 2.§ 4.-ben foglaltakat. Kötelezővé teszi negyedévenként a rekollekciókon való részvételt²⁴⁵ és a koronákon való megjelenést.²⁴⁶ Általános kívánalmat fogalmaz meg a papi öltözködéssel kapcsolatban konkrétum említése nélkül,²⁴⁷ és elrendeli a heti szabadnapot.²⁴⁸

²⁴⁴ 45.§

²⁴⁵ 47.§

²⁴⁶ 48.§

²⁴⁷ „A pap megjelenése, öltözködése legyen hivatásához méltó”, 49.§

²⁴⁸ 50.§

A továbbiakban a papokat illetve a papok által gyakorolt egyházi hivatalokat illetően „Az egyházi struktúra” cím alatt találunk megfontolásokat az esperes feladatköréről és a plébános-káplán viszonyról, de mivel ezekkel a témákkal kapcsolatban jogszabályok nem születtek, elemzésükre itt nem térünk ki.

Bár nem a klerikusi funkciókhoz tartozik, mégis érdekes lehet számunkra a XVI. fejezet vizsgálata, amely a „Világi hívek és az egyházközségi élet” címet viseli. Az 596. és az 597. pont szóról szóra idézi az AA 1., 3.-ban és a CIC 225. kánonjában leírtakat, minden hozzáfűzött gondolat nélkül. A helyzetkép itt is a paphiány következményeit (szekták elterjedése) és a papság valamint a világi hívek egymástól való folyamatát írja le.

A világiak feladatainak leírása nem olyan strukturált, mint azt az Esztergom-Budapesti zsinati könyvben láthattuk. Megfogalmazásra kerül a világnak a mindennapi élet során történő megszentelése, a karitás, az egyházközségi képviselőtestület munkája, és a szent szolgálat körébe tartozó tevékenységek rendkívüli, kiegészítő jellegű ellátása²⁴⁹. Érdekes megjegyeznünk, hogy ezen funkció ellátásánál a szinódus nem az írásban adott püspöki megbízást, hanem a liturgikus áldással beiktatandó²⁵⁰ lektorok és akolitusok jelenlétét tartja kívánatosnak. Szintén ennél a pontnál szerepel a már említett, az állandó diakonátus lehetőségét fenntartó mondat is.

A rendelkezések közül témánkba a 621. pont alatt szereplő 154.§ vág leginkább, amely megköveteli, hogy belátható időn belül minden egyházközségben (!) jelen kell lennie akolitusnak. Bár a jogszabály megfogalmazása nem egészen alkalmaz jogi terminológiát – pl. a határidőt nem pontosan, hanem „két-három” évben jelöli meg a jogalkotó –, az akolitusi szolgálatnak diakónusi tevékenységi való bizonyos fokú külső hasonlósága miatt rendkívül fontos az a tény, hogy a Szeged-Csanádi egyházmegye zsinati dokumentuma kívánatosnak tekint minden egyházközségben a pap mellett egy-egy liturgikusan beiktatott szolgálattelvői jelenlétet is.

1.3. Szombathelyi Egyházmegye²⁵¹

Az 1998. június 16-20. között megtartott Szombathelyi Egyházmegyei Zsinat határozatait Dr. Konkoly István megyéspüspök 2000. november 11-i keltezéssel, 2001. január 1-én léptette hatályba. A rendelkezéseket törvényerőre emelő megyéspüspöki határozat szövege jogi értelemben kissé homályosan és a kánonjogi nyelvezet szakmai szempontjait kissé mellőzve

²⁴⁹ 608. pont.

²⁵⁰ Vö. CIC 230. kán.

²⁵¹ A Szombathelyi Egyházmegye Zsinati Könyve, Szombathely, 2000.

foglalmoz: „Zsinati könyvünk rendelkezései 2001. január 1-jével lépnek életbe. Vannak azonban olyan rendelkezések, amelyeknek megvalósítása további előkészületet és szervezést igényel. Ezek a szükséges feltételek megteremtése után lesznek érvényesek.”

A kánonjogász számára ezen mondat olvasása után több kérdése merül fel. Vajon ezek után konkrétan melyek azok a rendelkezések, amelyek a zsinati könyvben törvényerővel rendelkeznek? A további előkészületek és szervezések ténye miben áll? Megvalósulásuk vajon praktikus, vagy inkább jogelméleti feltétele a rendelkezések törvényerejének? Továbbá, ha a szombathelyi megyéspüspök az egyházmegyéjében törvényhozói hatalommal rendelkezik, és a törvényhozás érvényességéhez szükséges minden alaki és formai feltétel teljesült, akkor a szükséges előkészítő jellegű és szervezési feltételek miért érvényességi feltételként szerepelnek? Miért nem a hatálybalépés fogalmát használja a határozat? Végül: mi az érvénybe lépés (helyesebben: hatályba lépés) konkrét dátuma? Sajnos hasonló problémákat tudunk megállapítani jó néhány rendelkezésről is, de ezekre majd alább térünk ki részletesebben.

Témánkat tekintve, a szombathelyi egyházmegyei zsinat az egyházi rend szentségét és a világi hívek lelkipásztori kisegítői szolgálatával kapcsolatos határozatait több fejezetbe szétszórva tárgyalja a dokumentum. A VII. fejezet viseli „*A pap élete és lelkiisége*” címet, melynek teológiai megalapozása és tartalma alapvetően a II. Vatikáni Zsinat és a CIC ide vonatkozó szövegeire épülnek. A helyzetfelmérés a statisztikai adatok ismertetésén túl a paphiány témáját, az elöregedést, kevés káplánt illetve a rövid ideig tartó kápláni időt, a szabadságotlás kérdését és az elöregedett plébániaépületek témáját említi.

Komolyabb strukturális tévedés lehetőségét veti fel az alábbi részlet:

„A papok (...) sajátosan papi feladatai (...): a szentmise, a gyóntatás, a betegek szentségének kiszolgáltatása, asszisztálás a házasságkötésnél, valamint a plébánia anyagi, szellemi és lelkiéletének a felügyelete és felelős irányítása. A lelkipáztorkodás egyéb feladatait: az áldoztatást (...stb, a laikusi feladatkörök felsorolása következik...), engedje át, vagy legalább ossza meg a világi munkatársakkal.”²⁵²

Ez a rendelkezés meg sem kísérli azt a megkülönböztetést, amelyet az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyei Zsinat megtett azzal, hogy külön választotta a sajátosan laikusi szolgálatokat – például a hitoktatás végzését – a szent szolgálatok kisegítésképpen történő ellátásától. Szerencsére a 76.§ tiszta helyzetet teremt a gyakorlat tekintetében azzal, hogy a

²⁵² 162.§

szentáldozásnak a rendkívüli kiszolgáltatókkal történő kiosztását a CIC normáinak megfelelő feltételekhez köti.

A másik tévedésként a következő szöveget idézhetjük: „...*mivel a diakonátus a papi rend egyik fokozata...*”²⁵³ Itt nem teológiai, hanem ismét kánonjogi terminológiai pontatlanságot érhetünk tetten, mivel a papság teológiai definíciójánál gyakran az egész szent szolgálatot papságnak, papi tevékenységnek tekintik, így időnként a diakonátust is. Ennek nincs elvileg akadálya, hiszen a kérdést – a szolgálati papság fogalmát – az egyház teológiailag eddig nem definiálta ebben a tekintetben kimerítő pontossággal.²⁵⁴ Azonban az egyház mértékadó jogi szövegeinek elemzésénél az egyházi rend szentségének fokozatai között csak a püspöki és az áldozópapi rendeket tekintik papi rendnek (hiszen csak ők rendelkeznek a konszekráció képességével), a diakónust karaktert adó szentségi fokozattal felszentelt szolgának definiálják, de nem papnak. Így, ha egy általános szövegben nem is, de egy egyházi törvényben mindenképp megkülönböztetést kellene tenni a „papi rend” és az „egyházi rend szentsége” fogalmak között.

A diakonátusról egyetlen már említett paragrafus szól, mely kívánatosnak tartja az állandó diakonátusnak az egyházmegyében történő bevezetését, ami igen üdvözlendő dolog. Igen nagy probléma azonban, hogy a már említett tévedésből fakadóan a diakonátust a papságba integrálva képzelel el, nem pedig önálló szolgálatként. A világi hívek lelkipásztori életben gyakorolt szolgálatáról a már említett 162.§-on túl „*A plébánia és a hívő közösség élete*” című, XI. fejezetben is olvashatunk. A fejezet nem csupán a laikusok által elvégezhető munkáról, hanem a plébániai élet valamennyi feladatáról szól, így a plébános, a káplán és az állandó diakónus feladatköréről is, és nem áll meg a lelkipásztori kisegítő feladatánál, hanem a laikusok által alapvetően ellátható-ellátandó munkaköröket is megemlíti. A fejezet rendelkezési közül azonban az állandó diakonátus kimaradt, a paphiány kezelését a megyéspüspök a jogszabályok szintjén a világi lelkipásztori kisegítőkkal kívánja enyhíteni,²⁵⁵ ugyanakkor fontos megjegyeznünk, hogy a lelkipásztori kisegítők esetében a 320. pontban megfogalmazott ajánlás javasolja az ilyen személyek lektorra és akolitussá történő avatását. Végül az állandó diakonátus és a világiak által ellátható lelkipásztori szolgálatok relációja, továbbá az egyes szolgálatok jellegének meghatározása miatt fontos megemlítenünk az ajánlások 341. pontját, amely a diakónusokról így szól: „...*amit ők végezhetnek, azt részben megtehetik a lelkipásztori kisegítők is.*” Mindenekelőtt: nemcsak a diakónusok, hanem a

²⁵³ 164.§

²⁵⁴ Teológusok körében vita tárgya, hogy csupán a konszekráció képességét, vagy az egyházi rendhez tartozó szent szolgálat teljes körét tekintik-e szolgálati papságnak.

²⁵⁵ 212.§

papok, sőt a püspök esetében is igaz, hogy tevékenységük egy részét elvégezhetik lelkipásztori kiséritők is. Nagyon veszélyes, egyfajta teológiai materializmushoz vezető út, ha a szent rend egyes fokozatainak önazonosságát a tevékenységi jogosultságaikból kiindulva határozzuk meg, annál is inkább, mert a keleti egyházak gyakorlata, amely végig megőrizte az önálló diakonátust, még kevesebb jogosultságot biztosít a diakónusnak, mint a latin egyház törvényei. A szent rend által felszentelt személy igazi jelentősége nem a tevékenységi körében, hanem abban a karaktert adó szentségben van, amely megerősíti a megszentelő kegyelmet, és az elvégzendő feladathoz szentségi, segítő kegyelmet ad. Ha ettől elszakadunk, és a feladatokra jogosító aktusként a püspöki megbízólevelet fontosabbnak tartjuk a Krisztustól kapott szentségnél, félő, hogy nem csupán elsiklunk a katolikus egyház tradíciójának és a szentségekről szóló tanítása mellett, hanem egyenesen ellentmondunk neki.

1.4. Veszprémi Főegyházmegye

A Veszprémi Főegyházmegye 1996. június 18-20. között tartotta meg zsinatát. Magára az egész dokumentumra jellemző ez a kettőség: a pontokba szedett ajánlások igen terjedelmesek, bőséges háttérrel mutatnak be és sok témát érintenek. Törvényerőre emelt rendelkezések nem követik gyakran őket, viszont a rendelkezések rövidek, tömörök, lényegre törők, és jogilag korrekt terminológiával rendelkeznek.

Közvetlenül a papokról a VI. (A szentségek) és a XI. (A megújuló papi élet) fejezetben foglalkozik a zsinat, de a plébániai lelkipásztorkodás és a szent szolgálat kérdése előkerül az V. fejezetben is, mely a világiaknak az egyházban betöltött szerepéről rendelkezik.

A szentségekről szóló fejezetnek az egyházi rend szentségével kapcsolatos ajánlásai és rendelkezései igen rövidek: a 158. és 159. pont a CIC 1008. és 1009. kánonját magyarázza röviden a II. Vatikáni Zsinat szövegeivel. A rendelkezések mindössze az egyébként kiemelten fontos lelki- és szellemi élet kérdésében rendelkeznek a napi zsolozsma, különféle áhítatgyakorlatok és a rekollekciók, valamint a legalább háromévenként elvégzendő lelki gyakorlatok említésével. A pap életformájával, munkájával kapcsolatos egyéb ajánlásokat és jogszabályokat itt nem találunk.

A szöveg azonban nem hiányos, mert a VI. fejezet lényegében ezt a gondolatot viszi tovább. Ismét a II. Vatikáni Zsinat idevonatkozó tanítását idézve teremti meg a rendelkezésekhez szükséges teológiai háttérrel, majd az evangéliumi erények, tanácsok leírásával és papi életre való vonatkoztatásával folytatja. A pap lelki életének támaszaiként

megjelölt fogalmak a zsinati dokumentumban lényegében megegyeznek a CIC-ben foglaltakkal. Ugyanezt mondhatjuk el a klerikusok egymáshoz és a világhoz való viszonyáról és a pap életének tiltott tevékenységéről is. Az ajánlások a továbbiakban a püspök-pap, plébános-káplán, pap-világiak kapcsolatáról szól, kiemelve a kommúnió egyháztanra alapuló dialógus és emberi viselkedés fontosságát valamennyi relációban.

Témánk szempontjából különösen fontos az ajánlások 278. pontja, amely nem törvény ugyan, de konkrétan említi az állandó diakonátust: „*Fontos lenne az állandó diakonátust komolyan venni. Egyházi emberek költözhetnének a megüresedő plébánia épületekbe.*” Az ajánlás, mely sehol sem ölt a későbbiekben törvényi keretet, nagyon pozitív abból az egyébként elgondolkodtató szempontból, hogy a diakonátust komolyan kívánja venni. Azért elgondolkodtató, mert abból, hogy a diakonátus komolyan vétele a Veszprémi Főegyházmegyében egy feltételes kíváncsalom, jelzi azt, hogy a szöveg megírásának idején a diakonátust valószínűleg nem vették komolyan. Mivel a diakonátus az egyház tradíciójában és tanításában a Krisztustól alapított szentségek egyikének fokozata, meglehetősen megdöbbentőnek tűnik a végkövetkeztetés. Problémás az ajánlásban a komolyan vétel indoka is, amely az ingatlanok állagmegóvását jelöli meg, és nem a szolgáló Krisztust szentségi módon megjelenítő, a szentség következményeként segítő kegyelemmel tevékenykedő diakónus értékeit fogalmazza meg. Sajnos ismét a magyarországi egyházi gondolkodásmódban gyakorta tetten érhető sajátos materialista gondolkodásmód sejlik fel az egyébként kétségkívül jószándékú és előremutató két mondat mögött.

Mivel a zsinati szöveg sehol nem említi az esetlegesen alkalmazott diakónusoknak a püspökhöz és a papokhoz való viszonyát, következtetést csak az üres plébániák megemlézéséből vonhatunk le. Eszerint a diakónus a paphiány következtében a pap pótlására szolgáló önállóan tevékenykedő, de nem önálló egyházi hivatal betöltő személy. Szükségessége következésképp a paphiány esetleges elmúlásával meg is szűnne.

Az ajánlások végén lévő rendelkezések a fiatal papok gyakorlati tapasztalatainak bővítésére szolgáló minimum öt év, különböző helyeken eltöltendő káplánidejét, az új egyházmegyei struktúra kidolgozását (plébániák összevonása), a világi lekipásztori kisegítők képzésének szükségességét és a papi kollegialitásnak a szentségkiszolgáltatás tekintetében korrekt működését említik.

A papi életforma mellett a plébániái lekipásztori feladatokkal kapcsolatban az V. fejezeten (*A világi hívek szerepe*) belül fejt ki a veszprémi zsinat a laikusok által végezhető lekipásztori feladatok mibenlétét. A zsinat az Esztergom-Budapesti Főegyházmege Zsinatához hasonló pontossággal különbözteti meg azokat az egyházi feladatokat – melyeket

a világiak az általános keresztény hivatásuk alapján gyakorolnak – azoktól a szent szolgálat körébe tartozó funkcióktól, melyet a szubszidiaritás elve alapján a klerikusokat kiegészítve végeznek. Természetesen az ilyen funkciók végzéséhez minden esetben szükséges a megyéspüspök engedélye.

Bár a veszprémi zsinat ajánlásai igen hasznos és részletes tartalmat mutatnak, törvényerőre egyetlen ajánlás sem emelkedett.

1.5. Egri Főegyházmege²⁵⁶

Az Egri Főegyházmege 1996. októberében megtartott zsinatának dokumentumait az egri érsek a 400/1997. szám, 1997. március 27-én kelt rendelkezésével emelte törvényerőre. A rendelkezés szövege rövid és tömör, de ugyanazt a hibát tartalmazza, amit a veszprémi dokumentummal kapcsolatban már leírtunk: „A zsinati rendelkezések a kihirdetés napján lépnek életbe, kivéve természetesen azokat az előírásokat, melyek külön előkészítést igényelnek, mert azok hatálya a megfelelő feltételek biztosítása esetén kezdődik.”. Bár a határozat az érvényesség helyett a hatályosság fogalmával él, mégis hibásnak tűnik a meg nem nevezett törvények meg nem nevezett feltételek teljesülése esetén meg nem nevezett időponttal kezdődő hatálya miatt.

A papság és a diakonátus témája együtt kapott önálló fejezetben helyet úgy, hogy mindkettő egyházi rend konkrétan említve van a címben. A szent szolgálat teológiai gyökereinek feltárásánál a zsinat főleg a II. Vatikáni Zsinat témába vágó szövegeire támaszkodott. A helyzetelemzés a papokkal kapcsolatban az előregedés, a fokozódó paphiány és a papok túlterheltségének problémáját, az egyenlőtlen javadalmazást és a tekintélyelvű közösségvezetési stílust említi konkrétan. Problematikus az engedelmisség és a plébános-káplán viszony is, ugyanakkor a papság igen pozitív a megnövekedett munka elvállalása és az egymással való szolidaritás tekintetében.

A diakonátus helyzetképénél igen érdekes gondolatokra bukkanhatunk az egri zsinat dokumentumában. A 7.2.10. pont leszögezi, hogy a diakonátus feltételei Magyarországon sem a képzés, sem a gyakorlati megvalósulás terén nincsenek még meg. Kissé érthetetlennek tűnik ez a megállapítás, hiszen a főegyházmegei a zsinat idejére már évtizedes múltja volt a világi teológusok, hitoktatók képzésének, a megvalósítás tekintetében pedig egy lappal előbb olvashattunk a papságra nehezedő túlterhelés problémájáról. A 7.2.11. pont az egyháznak a diakonátussal kapcsolatos ősi tradícióját említi, míg a 7.2.12. (a.-b) megállapítja és leírja azt

²⁵⁶ Az Egri Főegyházmege Zsinati Könyve, Eger, 1996.

a vitát, ami a témával kapcsolatban a zsinaton kialakult. A két álláspont közti különbséget korábban már a jelen fejezetben elemeztük, amikor az egyes álláspontot képviselők a szent szolgálat végzéséhez elegendőnek tartják pusztán az egyházi engedély meglétét, míg a másik pólus a katolikus egyház újkori beidegződéseiről és megszokásairól továbbjutva a valódi katolikus tradíció és teológia értelmében a szentségi kegyelem fontosságából és az egyetemes egyház döntésének tekintélyéből²⁵⁷ indul ki.

A törvényi erővel bíró rendelkezések már egyáltalán nem említik az állandó diakonátust. Mindenekelőtt a pap életének pilléreivel foglalkoznak²⁵⁸ (zsolozsma, szentmise méltó bemutatása, Szentírásolvasás, az Eucharisziával való bensőséges kapcsolat). Lerakják az egyházmegye átszervezésének alapjait²⁵⁹ a leendő lekipásztori központok fogalmának bevezetésével, majd a pap nélkül maradt egyházközségek lekipásztori ellátásáról és a nyugdíjas papokról való gondoskodásról rendelkeznek.

A világiakról szóló fejezet a II. Vatikáni Zsinat dokumentumai között megemlíti XII. Piusz pápa *Mystici Corporis* kezdetű enciklikáját is, mely az egész egyház küldetéséről tanít, beleértve természetesen a világi krisztushívőket is.

Az ajánlások 12.2.1. és 12.2.2. pontja világos különbséget tesz a világiak sajátos küldetéséből fakadó feladatainak és a szent szolgálatoknak a klerikusok hiányában ellátandó funkciójának gyakorlása között. A 13.2.2. pont kimondja, hogy az Egri Egyházmegye területén nők nem kapnak engedélyt áldoztatásra és lekipásztori kiegészítői funkció betöltésére.

A rendelkezések a világiak által betöltött lekipásztori kiegészítői hivatalait és a sajátosan világi küldetéshez kapcsolódó funkciókat egyaránt a plébános irányítása alatt helyezi el. Mivel a diakonátusról konkrét rendelkezés nem született, ezért a diakonátusnak sem a papsággal, sem a világiakkal való viszonyát nem tudjuk vizsgálni az egri főegyházmegyei zsinat dokumentumában.

1.6. Váci Egyházmegye²⁶⁰

A Váci Egyházmegye szinódusát 1995. november 12-22-én tartották Máriabesnyőn, ajánlásaiból az arra érdemesnek tartott részeket Keszthelyi Ferenc, az akkor hivatalban lévő megyéspüspök 1996. április 4-én 431/1996. szám alatt emelte törvényerőre. A közzé tevő

²⁵⁷ LG 29.

²⁵⁸ 2.3.1.-7.3.3.

²⁵⁹ 7.3.4.

²⁶⁰ A Váci Egyházmegye Zsinati Könyve, 1995-96.

határozat rövid, lényegre törő, és a jogi terminológiát tekintve igen korrektnek mondható. Nem hagy kétséget egyetlen rendelkezés érvényéről és hatályáról sem, így a benne foglaltak valóban elérhetik a céljukat.

A zsinati határozatokat olvasva a tematika és az elvi háttér felvázolása, valamint az ajánlások és határozatok stílusa komoly hasonlóságot mutat az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Zsinatának szövegeivel. Ez nem véletlen, hiszen az előszó is világosan hivatkozik az említett szinódusra, illetve annak zsinati könyvére.

A papokkal foglalkozó VII. fejezet teológiai háttérrel, helyzetelemzést, javaslatokat és végül négy rendelkezést²⁶¹ tartalmaz. A teológiai háttér kifejtésénél a szöveg a II. Vatikáni Zsinat szövegein túl gazdag a szentírási helyekre való hivatkozásokban és a pápai enciklikák idézésében is. Bőségesen kifejtésre kerül a papi állapot krisztocentrikus, ekkleziológiai és spirituális dimenziója. A javaslatok az ilyen módon kifejtett témákkal kapcsolatosak, így a fejezet három említett eleme (háttér, javaslatok, rendelkezések) egyike sem tűnik öncélúnak, hanem szerves egységet alkotnak egymással. Külön is említésre méltó kezdeményezés a váci egyházmegyében a papok számára kinevezendő spirituális,²⁶² a méltányos és az egyén adottságaira tekintettel lévő dispozició²⁶³ valamint a diakónusi szolgálatnak a papsággal való összefüggő jellege.²⁶⁴ Ez utóbbi pont témánk szempontjából különösen is fontos, mert az ajánlás teret adhat a presbitériummal szimbiózisban működő, de érzelmileg, egzisztenciális és alapvető tevékenységi kör szempontjából önálló diakónusi hivatal víziójára. A papokkal kapcsolatos rendelkezések spirituális (háromévenként lelkipályorlat), közösségi (kapcsolattartás a többi pappal, valamint szentmise az elhunyt papokért), és külső fegyelmi témákban rendelkezik.

Önálló fejezet foglalkozik az állandó diakónusokkal (IX.). Az elvi háttérrel tartalmazó rész a Lumen Gentium 29. fejezetére, a CIC vonatkozó kánonjaira és szentírási helyekre hivatkozva körvonalazza a diakónusi szolgálat mibenlétét. Munkajogilag egyértelmű helyzetet teremt azzal, hogy a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia iránymutatásával összhangban csak főállással vagy nyugdíjjal rendelkező jelöltek alkalmazhatók diakónusként. A javaslatok 243. pontja azonban szűkíti a lehetőségeket: az állandó diakónusok szolgálatát a Váci Egyházmegyében plébániához kötve, a helyi lelkipásztor segítségével rendelve határozza meg. A diakonátusra alkalmasnak tekintett személyt a plébános a helyi egyházközség ajánlásával

²⁶¹ 43.§-46.§

²⁶² 199.

²⁶³ 202.

²⁶⁴ 209.

és a leendő munkakör megjelölésével mutat be a megyéspüspöknek. Mindez a következő problémákat veti fel:

- sérül a diakónusnak a püspökkel való szoros viszonya, hiszen a diakónust a püspök elvileg a saját szolgálatára szenteli;
- a diakonátus „beleszorul” a lelkipásztori kisegítői szerepkörbe;
- az a látszat képződik, hogy a diakónus alárendeltje az áldozópapnak.

Sajnos ez a három szempont a valóban önálló diakónusi egyházi hivatal kialakulása felé vezető úton komoly zsákutcát jelenthet, melynek következményeit a szinódus óta eltelt másfél évtized alatt többször is megtapasztalhattuk.

Szerencsére a zsinat rendelkezései között már nem találunk ilyen szempontokat, egyetlen helyen fordul csak elő a plébánia, mint a diakónus működési területe, de ott sem kizárólagosan. Az állandó diakonátussal négy rendelkezés foglalkozik, melyek a jelöltek munkaviszonyával, a szentségkiszolgáltatáskor megőrzendő egyházi kommunióról, szolgálatvégzésüknek a lelkipásztorral való együttműködéséről és a szellemi képzésükről szólnak. Eszerint az állandó diakonátus a Váci Egyházmegyében mellékállásban ellátandó szolgálat, melyre a teológiának az intézményes keretek között való elvégzésével kell felkészülni. Hogy ez a felkészülés milyen szintű és milyen intézményben kell rá sort keríteni, nem említi meg a törvény szövege; tehát a szöveg alapján nem feltétlenül elengedhetetlen a teológiai egyetemi vagy főiskolai végzettség, hanem elvileg elégségesnek tűnhet egy egyházmegyei hitoktatóképző tanfolyamon szerzett oklevél is.

A világiakról szóló XVII. fejezet világos különbséget tesz a laikusok küldetésének, tevékenységi köreinek meghatározásában. Külön tárgyal arról a küldetésről, melyre a keresztség szenteli fel és kötelezi a krisztushívőt, ami nem más, mint a világnak a mindennapi életben történő megszentelése. Természetesen léteznek emellett olyan feladatok is, melyek végzése egyházi feladat, de szintén nem tartozik a szolgálati papság által ellátandó feladatkörökbe, és végül vannak azok a szent szolgálatok körébe tartozó funkciók, melyeket a világiak az általános papság erejében, de a klérust kisegítve vagy pótolva végez. Ezeknek kifejtését a szinódus teljes egészében a CIC kánjait idézve fejtí ki²⁶⁵; létezésüket nem a

²⁶⁵ CIC 230. kán, 1112. kán, 1168. kán, 517. kán. 2.

laikusi hivatás természetes megnyilvánulási formájának, hanem a paphiány következményének tekinti²⁶⁶.

A javaslatok ugyanezen tematika mentén bontakoznak ki. Külön kiemelendő a 402. pont, amely a Váci Egyházmegyével tőszomszédságban lévő Egri Főegyházmegye Zsinatának határozata értelmében a nőknek ugyanolyan esélyt biztosít a laikusok által ellátható plébániai lelkipásztori élet minden területén (beleértve a liturgikus szolgálatot is), mint a férfiaknak.

A világiakról szóló törvényi erővel rendelkező jogszabályok a helyi lelkipásztor felelősségi körébe utalja mind a hivatalos egyházi tevékenységeket ellátó közösségeket és szervezeteket, mind pedig az ilyen egyházi munka elvégzésére alkalmas világiak kiválasztását.

1.7. Pécsi Egyházmegye²⁶⁷

A Pécsi Egyházmegye zsinati könyvének sajátossága, hogy bár a könyv kezdetén több dokumentumot találunk – így az előszót, a zsinatot meghirdető püspöki körlevelet, a nyitó- és záró szentmise prédikációját, a nunciusnak az egyházmegyei zsinat fogalmát leíró gondolatait és direktíváit, valamint a zsinaton résztvevők névsorát – egyetlen helyen sem található a zsinat határozatait jogszabályként kihirdető szöveg. Természetesen a törvényhozónak a jogszabály kihirdetésére vonatkozó szándéka kiderül az említett szövegekből, és valószínűsíthető, hogy ez meg is történt akár egy püspöki körlevél keretében.

A „*Papság – papképzés*” címet viselő IV., az „*Egyházközség, plébánia*” címet viselő VII., és a „*Világi munkatársak pap nélküli plébániák*” című VIII. fejezet egyáltalán nem tartalmaz rendeleteket, csupán a helyzetet elemző eltűnéseket és javaslatokat. Ha ennek okát akarjuk keresni, el kell olvasnunk a főpásztornak a könyvhöz írt bevezetőjét, aki az egyházmegyei szinódus jellegét a II. Vatikáni Zsinathoz hasonlította, amely – mint tudjuk – nem dogmatikai és jogi határozatokat hozott, hanem pasztorális zsinatként értelmezte önmagát. Kétség nélkül állíthatjuk és állítanunk kell azt, hogy a II. Vatikáni Zsinat a Szentlélek munkálkodásának és az Egyház Tanítóhivatalának hiteles megnyilvánulása volt, de tény, hogy a végrehajtási határozatok már több, vitára okot adó következményt is hordoznak magunkban, melyet negyvenöt év elteltével érdemes az egyházhoz hű, pozitív kritikával kezelnünk. Éppen ezért egy olyan relatív és szellemi értelemben vett kaotikus

²⁶⁶ 394.

²⁶⁷ *A Pécsi Egyházmegye zsinata*, Pécs, 1999.

korban, melyet az addigi értékek felülírása jellemez, mint napjaink, érdemes lett volna kézzelfogható igazodási pontot, határozott állásfoglalást adni az általános fogalmazás helyett. Nem a szociológiai reflexiót tekintjük feleslegesnek: a valósággal való őszinte szembenézés – melyet a Pécsi Egyházmegye zsinata megtett – alapvető feltétele annak, hogy valóban szükséges és élhető, a jelen kor kihívásaira jó válaszokat hordozó egyházi törvények szülessenek. A probléma az, hogy egy egyházmegyei törvényhozást segíteni hivatott intézmény, jelen esetben az egyházmegyei szinódus, ha megáll a társadalmi folyamatoknak és az egyházi életnek az egymásra való hatásai elemzésénél, akkor nem biztos, hogy teljes mértékben teljesíti a feladatát. A II. Vatikáni Zsinat működése idején valóban nem az egyetemes dogmatikai vagy jogi határozatok meghozása volt az elsődleges feladat, hiszen soha nem szembesülhettek a zsinati atyák az egyház sokszínűségével annyira, mint abban az időben. Ebből fakadóan egy egyházmegyei szinódus talán épp akkor a leghűségesebb a II. Vatikáni Zsinat örökségéhez, ha a mindennapi életre, helyi adottságokra vonatkoztatva ad keretet az utóbbi negyven évben gazdagabbá vált teológiai gondolkodásnak, folytatva az egyetemes zsinaton megkezdett munkát.

Mint említettük, a témánkat jelentő papi és plébániai élet területével három fejezet foglalkozik; jogszabálynak megfelelő nyelvezettel a szentségtani rész 10. alfejezetében lévő három szövegrész rendelkezik.

A 10.1. bekezdés a papszentelésnek az egyház léte szempontjából kiemelkedő jelentőségű, konstitutív jellegét hangsúlyozza az kegyelmi életben levő közvetítő jellege miatt. Ebből fakadóan a papszentelést az egyházmegye kiemelkedő eseményének tekinti.

A 10.2. bekezdés a szentelendő felelősségére hívja fel a figyelmet a papi elköteleződés és a választott életpálya misztikus jellege szempontjából.

A 10.3. bekezdés a papszentelésnek, a primíciónak és a felszentelt papnak a krisztushívők részéről történő tiszteletének fontosságát és szeretetét, valamint a papszentelésen való nagyszámú részvételt kívánja meg az egyházi közösségtől.

A papságról szóló IV. fejezetben a zsinat szövege nem hivatkozik konkrét forrásokra a teológiai megalapozásnál. Ebben kiemelkedőnek tartja az eucharisztikus dimenziót, mint a papi állapot identitásának végső alapját. A papság és az eucharisztia összetartozása miatt a felszentelt papságot szükségszerűnek tekinti az egyház léte szempontjából, pap nélkül nem lehet egyházzal beszélni. A jel szerep azonban a IV. fejezet 1.2. pontja szerint nemcsak a szentmise bemutatásakor érhető tetten, hanem az igehirdetés és a kormányzati hatalom gyakorlása közben is. Ezért hívja fel a zsinat a pap hiteles életformájának, életvitelének fontosságára a figyelmet az 1.4. pontban.

A helyzetelemzés kiterjed a számszerű tények és az egyéb szociológiai tényezők – nemzetiségek, generációs problémák, a szekularizációnak a fiatal nemzedékre gyakorolt hatása – mellett arra, hogy a családi életnek és a plébánia közösségként való működésének kulcsszerepe van az új hivatások kialakulása szempontjából.

A diakonátus kérdése az egész zsinati szövegben csupán a papneveléssel kapcsolatban kerül elő a 4.3.1.1. pontban. Itt a „kisebb rendeket” (a zsinati szöveg ekként említi a lektori és akolitusi szolgálatot) a papi életre való felkészülés lépcsőfokaiként definiálták, a diakonátus pedig a papság első fokaként olvasható. Ez teológiailag kissé pontatlan, hiszen az eddig leírtak alapján a diakonátus valóban a szent szolgálat szentségének, az egyházi rendnek az első fokozata, de papi rendnek a három fokozat közül csak a püspökség és a presbiterátus tekinthető. A papságra készülők számára tehát a diakonátus a készületnek az utolsó fázisa, de mint szolgálat, nem csupán átmeneti jelleggel, hanem – mind nőtlenül, mind házasságban – állandó jelleggel is gyakorolható. Így a Pécsi Egyházmegye zsinata, bár konkrét határozatot nem hoz a kérdésben, nyitva hagyja a szent szolgálat bevezetésének ilyen jellegű lehetőségét az egyházmegyében.

Figyelemre méltó, hogy a javaslatok négy pontja (7.1-4.) közül három a papi életkörülmények időnként embertelen mivoltáról valamint az egyházmegyei vezetés és a papság között kialakuló konfliktusok kezelésének szükségességéről és módjáról szól. A plébániai élettel foglalkozó VIII. fejezet hangsúlyozza a világi hívek érett, felnőtt bevonását az egyház életébe, melyre a laikusok sajátos hivatásával és tevékenységi köreivel kapcsolatos funkciók adhatnak teret (képviselőtestületek, egyesületek, karitatív munka). A fejezeten belül a 4. alfejezet két pontja szól a pap nélkül maradt plébániák²⁶⁸ ellátásának a világi áldoztatók munkába állításával történő lehetőségéről.

Kiemelkedő jelentőséggel bír az 5. alfejezet, amely a csoportplébánia („*team-plébánia*”) lehetőségét taglalja. Jóllehet már volt ilyen kísérletre példa a Pécsi Egyházmegyében, de az sajnos kudarcba fulladt olyannyira, hogy – a szöveg tanúsága szerint – még a szerzetesi plébániákon sem a rendházból kijárva, hanem helyben lakva dolgozik az illető szerzetespap. Mindennek ellenére az 5.1. pont részletesen kifejti a CIC által is lehetőségként kínált több pap által vezetett plébánia modelljét, leírva annak az előnyeit. Kérdés, hogy az inhomogén neveltetésű és beállítottságú egyházmegyes klérus vajon hogyan tehető alkalmassá arra, hogy tagjai ne engedjenek az individualizmus kísértésének, és váljanak alkalmassá a közösségi életre. A gyakorlat azt mutatja, hogy erre csakis akkor nyílik

²⁶⁸ A Pécsi Egyházmegye területére jellemző az aprófalvakból álló településhálózat. Az oldallagos ellátás problémája tehát akkor is fennállna, ha nem sújtaná az egyházmegyét a jelenlegi mértékű paphiány.

reális lehetőség, ha a közös rendalapító révén családba forni tudó szerzetesi élet mintájára egyazon lelkeségi mozgalomhoz tartozó egyházmegyes papok élnek és dolgoznak klerikusi életközösségben.

1.8. Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye²⁶⁹

A Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye a többi egyházmegyéhez képest viszonylag későn, 2000. június 20-24. között tartotta meg az egyházmegyei szinódusát. Az egyházmegyei törvényeket kihirdető határozat szövege, melyet a kalocsa-kecskeméti érsek 2000. július 29-én írt alá, teljesen pontosan különbséget tesz a szinódus munkája nyomán létrejött dokumentum szövegében a lehetőség szerint megtartandó ajánlások és a törvényerőre emelkedő rendelkezések között, melyek valódi egyházmegyei törvények, és kötelező erővel bírnak. A törvénykönyv kihirdető szövege tehát a jogi terminológiát tekintve pontos, és nem hagy kétséget a tartalma felől sem az érvényesség, sem a hatályosság tekintetében.

Az általunk vizsgált témákkal a zsinati könyv 9. (*A pap élete és lelkesége*), 11. (*A diakonátus*) és a 16. (*Világiak és intézményeik*) fejezetei foglalkoznak.

A 9. fejezet teológiai alapvetése főleg bibliai, zsinati és egyéb szentszéki dokumentumokra (*Papi élet direktórium*a) támaszkodik, mely az Eucharisziával és a bűnbánat szentségével kapcsolatban köti legszorosabban a pap életét Krisztushoz. Ezzel, és kegyelmi életben nélkülözhetetlen közvetítő szerepével van összefüggésben az az igény, hogy élete hiteles, tanúságtévő élet legyen. Maga a papi nőtlenség is a hiteles, prófétai éltre való teljes önátadás jeleként mutatkozik meg a teológiai háttér kifejtése során.

A helyzetelemzés a számszerű adatokon túl foglalkozik a kommunista diktatúra évtizedeinek káros hatásaival, mely a kiüresedett egyházi életnek a fő oka. Súlyos problémaként kerül elő az öreg, beteg papok helyzetének megoldatlansága, és a papi életformával együtt járó magány, ami a fiatalabb korosztályhoz tartozó papok között gyakran a hivatás elhagyásához vezet. Az ajánlások ebben az irányban kínálnak megoldást: kiemelkedő fontosságúnak tartják a főpásztor és a papság, valamint a papok egymás közötti kommunikációját, konfliktuskezelési képesség megteremtését, a káplánokkal és papnövendék diakónusokkal való főpásztori törődést, és a nyugdíjas papokról való gondoskodást. Szorgalmazzák a tudományos továbbképzést és a lelki gyakorlatoknak legalább 3 évenként való kötelezővé tételét.

²⁶⁹ *A Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye Szinódusi Könyve 2000.*

Ezekben a kérdésekben rendelkezik a főpásztor is a 207-218. pontokban. A hiteles papi életről szólva felhívja a figyelmet a lelki élet eszközeire (imádság, zsolozsma, elmélkedés, gyónás, lelkigyakorlatok, Mária-tisztelet). A főpásztorral egységben élő presbitériumi elv alapján fejt ki a testvéri közösséget, főleg a középtávú lelkipásztori munkaterv és a konfliktuskezelés tekintetében. A tudományos továbbképzés kérdésében előírja a licenciátussal nem rendelkező papoknak a szentelés után abszolválandó káplánvizsgát, illetve valamennyi plébánosjelöltnek a plébánosvizsgát, továbbá legalább három évenként lelkigyakorlat végzését. Előírja a nyugdíjas papokról gondoskodni hivatott egyházmegyei alap létrehozását, melybe a papság jövedelmének 10%-ával köteles hozzájárulni. A további, a papi élet kereteit érintő rendelkezések inkább buzdító jellegűek (magántulajdon kezelés, külső megjelenés, egyházi ruha, szentmise végzése az elhunyt papokért).

A diakonátussal foglalkozó 11. fejezet teológiai alapvetése az állandó diakonátusnak a Trentói Zsinatot követő elvi és a II. Vatikáni Zsinatot követő gyakorlati felélesztésével foglalkozik, melyben az említett zsinatok szövegein túl szentírási szakaszokra, patrisztikus iratokra és szentszéki dokumentumokra hivatkozik. A helyzetelemzésnél fontos körülmény, hogy a Kalocsai Főegyházmegye az Esztergomi Főegyházmegye között az első volt, melyben Magyarországon először vezették be az állandó diakonátus intézményét. Így nem meglepő, hogy a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye zsinati dokumentuma talán az összes magyarországi példa közül a legkiválóbb teológiai látásmóddal elemzi az egyházmegyében szintén igen jól működő intézmény sorsának alakulását. A következő sorok mindenképp alkalmasak arra, hogy a jelen dolgozatban szó szerint idézzük őket, hiszen túlmutatnak az állandó diakonátusnak nemcsak a kalocsa-kecskeméti, hanem magyarországi szintjén is, érzékeltetve a probléma valódi jellegét: *„Nem terjedt el a diakonátus – paphiánytól független – teológia szemlélete, melyet a (...) vatikáni dokumentumok tartalmaznak. Ezzel magyarázható az a széles körben elterjedt, ám teológiailag teljesen tarthatatlan nézet, hogy „nem kell diakónussá szentelnünk az arra alkalmas jelentkezőket sem, hiszen lelkipásztori munkatársi tevékenységüket megbízás alapján világiként is elláthatják.” Ez az érvelés az egyházi életet merő funkcionalitásában szemléli, érzéketlen a szentségi-kegyelmi dimenzió iránt, az egyházi rend teológiájának hiányos ismeretéről árulkodik.”*²⁷⁰ Az eddigi egyházmegyei zsinatok szövegeit áttanulmányozva az idézett mondat igazsága bizony sajátos

²⁷⁰ A Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye Szinódusi Könyve 2000, 99

megvilágításba helyezi a magyar egyházi életet mind a teológiai ismeretek, mind a spiritualitás szempontjából.

A javaslatok szintén igen magas fokú teológiai érzékenységről és a témát illető intelligenciáról tanúskodnak. A diakónus lehetséges funkciói között csak a legutolsó helyen kap helyet a papot pótló szerep, és itt is hangsúlyozásra kerül, hogy az ilyen fajta tevékenység nem a diakónus sajátja, hanem csupán a paphiány által generált szükség okozta állapot. A diakónus igazi identitását a pap melletti, szolgáló jellegből fakadó jel-szerep és tevékenységi kör adja meg. Igen értékes ezen rend ilyen fajta értékelése, és kívánatos volna a magyar egyházi körökben való szélesebb elterjedése is.

A Főpásztor által törvényerőre emelt határozatok az állandó diakónus munkajogi helyzetével, lakóhelyének megváltozása esetén történő exkardinációjáról és inkardinációjáról, valamint a Szent István Diakonátusi Körnek, mint a diakónusjelölteket hivatalosan képző és a diakónusokat továbbképző egyházmegyei intézményről szólnak.

A világiakkal kapcsolatban a kalocsa-kecskeméti zsinat szintén a laikusok valódi önazonosságából indul ki. A szubszidiaritás elvére épülő kisegítői funkciókat csak érintőlegesen tárgyalja, hangsúlyozva, hogy létüket nem ezek a tevékenységek teszik értékessé, és hogy az egyházi szolgálatot ellátó, teológiai képzettséggel rendelkező világiakat nem szabad pappótléknak vagy pót-papoknak tekinteni.²⁷¹

1.9. Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye²⁷²

Amint a debrecen-nyíregyházi egyházmegye történetéből és zsinati dokumentumának címéből kiderül, az 1999. október 25.-28. között megtartott szinódus volt az első az akkor hat éves egyházmegye életében. A zsinati könyvben foglaltakat törvényerőre emelő megyéspüspöki határozat sajnos az eddigiek nagy részéhez hasonló pontatlanságokat tartalmazza: „Azok a javaslatok, melyek értelemszerűen előkészítést kívánnak, a szükséges feltételek megteremtése után válnak érvényessé.” Első olvasásra azt gondolhatnánk, hogy a javaslatok törvényerőre emelésének bizonytalansága nem okoz problémát, hiszen a szövegen bizonyára megkülönböztethetőek lesznek egymástól a bizottságok által benyújtott *javaslatok* a főpásztor által jogszabályként kihirdetett *rendelkezésektől* vagy *határozatoktól*. Azonban a tartalomjegyzéket és a könyv szövegét áttanulmányozva észrevehető, hogy a dokumentum

²⁷¹ 334. pont.

²⁷² A Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye első zsinata. Zsinati dokumentumok Debrecen, 2000.

sehol nem tartalmaz rendelkezéseket, csak helyzetelemzést és javaslatokat. Ezek után visszatérve az idézett mondathoz, a következő kérdések fogalmazhatóak meg:

- konkrétan mely javaslatokról van szó?
- mit jelent az „értelemszerű előkészítés” fogalma, melynek teljesülése a határozat szerint érvényességi feltétel?
- ha a Törvényhozó a hatalmát minden alaki és formai feltételnek eleget téve gyakorolta, akkor a jogszabálynak miért az érvénye és nem csupán a hatálya kérdéses?

Az általunk vizsgált területet két fejezet érinti: a „Papok és szerzetesek” címet viselő fejezet a papokkal és az állandó diakonátussal, az „Egyház hívei” című pedig a krisztushívők általános hivatása mellett a plébániai munkaterületeiről szólnak.

A papi étellel kapcsolatos teológiai megfontolások igen gazdag spirituális tartalomra épülnek: az egyént meghívó Isten szavára adott egész életre szóló válaszként értékelik a papi, szerzetesi hivatást, mely szükségszerűen az egyházi közösségre irányul.

A papság állapota négy fő témakör szerint kerül leírásra:

- külső körülmények
- testi, szellemi, lelki élet
- a papok közösségi élete
- betegség, öregség, halál a papok életében

A szövegben különösen karakterisztikus a megfogalmazás szeretetteljes, biztató jellege, bármilyen problematikus részterületet érint (pl. a plébános-káplán viszony pontos és korrekt szabályozása). Igen pozitívan értékeli a papok közösségi törekvéseit és a papi életközösségek létrehozásának lehetőségét, és bátorítja a spontán módon kialakult „nem hivatalos” (vagyis nem rekollekció, lelkigyakorlat vagy esperesi korona alkalmából létrejött) papi testvéri közösségeket.

Az állandó diakonátussal kapcsolatban a Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegyei Zsinat a Lumen Gentium 29. pontjára támaszkodva alapvetően a diakónus jel-szerepét emeli ki. Nyitott ennek a szolgálatnak a bevezetésére, melynek konkretizálását a megyéspüspökre bízta. Külön részletezi, hogy az állandó diakonátus bevezetése esetén milyen körültekintéssel

válasszák ki a valóban méltó étellel rendelkező jelölteket, és hogyan legyenek tekintettel a szolgálati területként meghatározandó közösség érzékenységre. Az állandó diakonátusra való nyitottság és teológiai látásmód tekintetében tehát pozitív a zsinat látásmódja, azonban az áldozópap-diakónus viszonyra vonatkozóan nem derül ki információ a szövegből.

A világi krisztushívők feladatairól szólva azonban igen bőséges és rendkívül őszinte, jó meglátásokat olvashatunk azokról a problémákról és sebzettségekről, ami a papság és a világi krisztushívők közötti közös munkát, kommunikációt megnehezíti.

A világi krisztushívők alapvető kifejtése után a rendkívüli feladatok kerülnek kifejtésre, melynek két módját írja le a zsinati dokumentum: a lektori- és akolitusi szolgálatot, valamint a lekipásztori kisegítői intézményt.

A szöveget olvasva a zsinat alapvetően a lektori és akolitusi szolgálatot részesíti előnyben a lekipásztori kisegítőhöz képest azzal, hogy ajánlja: minden egyházközségben legyenek felavatott lektorok és akolitusok. Az akolitusok képesítése a szentáldozásnak a szentmisén történő rendkívüli kiszolgáltatásán túl kiterjed az igeliturgiák vezetésére és a betegek áldoztatására is. A lekipásztori kisegítők lényegében ugyanazon feladatokat látják el, mint a lektorok és az akolitusok, de ilyen megbízás nők is kaphatnak. Mind a lektorok és akolitusok, mind a lekipásztori kisegítők a plébános irányítása alatt végzik a munkájukat.

1.10. Székesfehérvári Egyházmegye²⁷³

A Székesfehérvári Egyházmegye szinódusát a Zsinat megtartását követő évben, 1998-ban emelte törvényerőre Dr. Takács Nándor Jusztin megyéspüspök. A 800/1998. szám alatt, 1998. augusztus 15-én kelt határozat sajnos ugyanazt a hibát rejti magában, amit az esetek többségében eddig megállapítottunk: *„Azok a rendelkezések, amelyek értelemszerűen előkészítést és szervezést kívánnak meg, a szükséges feltételek megteremtése után válnak érvényessé.”* Mivel a hasonló hibákhoz korábban már többször is fűztünk kritikai megjegyzéseket, ettől most eltekintünk, azonban fontos megjegyezni, hogy nem egy rendelkezés – például az üresedésben lévő plébániák megpályáztatása²⁷⁴, a papok szombat-éve²⁷⁵ vagy a triennális- és plébánosvizsgák²⁷⁶ eddig nem váltak gyakorlattá. A szombat-év esetében természetesen lehet a paphiányra hivatkozni, de ez tudható volt a határozat törvényerőre emelése pillanatában, másrészt a többi sorstárs rendelet nem a papság pozitív

²⁷³ A Székesfehérvári Egyházmegye Zsinati Könyve 1997. június 24-28. Székesfehérvár, 1998.

²⁷⁴ 279§

²⁷⁵ 288§

²⁷⁶ 289§

hozzáállásán vagy a szervezésen, hanem egészen más tényezőkön múlt, aminek részletezése nem a jelen munka témaköre.

Témánkban a székesfehérvári zsinati dokumentumban több fejezetben is találunk jogszabályokat. A többi zsinati határozathoz képest formai szempontból sajátos de igen logikus és jól használható rendezési elv, hogy a javaslatokat fehér alapú keretben lévő szám, a törvényerőre emelt rendelkezéseket pedig sötét négyzetben, paragrafussal ellátott szám jelzi; a két számozás egymástól független és folytatólagos.

A felszentelt szolgálat szentírási és teológiai megalapozása a szentségekről szóló részben, a 151-159. pontig terjed, mely az apostoli alapoktól kezdve a *succesio apostolica* hangsúlyozásán, a szentség karaktert adó jelegén és az általa adott képességen keresztül a Szent Rend fokozataiig és a kiszolgáltató, valamint a felvevő meghatározásáig terjed. Itt jegyezzük meg, hogy a 159. pont szövegének tervezete eredetileg így szólt: *„Az egyházi rend rendes kiszolgáltatója a püspök.”* Hogy a téves mondat a bérmlás szentsége vagy az egykori kisebb rendekkel kapcsolatos beidegződés hatására keletkezett, azt nehéz volna ma már megmondani; mindenesetre a problémára egy negyedéves papnövendék hívta fel közvetlenül a szavazás előtt az egyik teológiai tanár zsinati tag figyelmét, akinek a felszólalására módosítottak az teológiai tévedést tartalmazó mondatot a jelenlegi *„Az egyházi rend kiszolgáltatója csak a püspök”* változatra.

A *„Papi élet és szolgálat”* című fejezet foglalkozik a továbbiakban a papság életkörülményeinek taglalásával, és két határozat erejéig²⁷⁷ itt kerül említésre az állandó diakonátus is. A helyzetképben megfogalmazott ajánlások reális látásmódján túl megfontolandó a 377. pont, mely egyértelműen elhatárolódik a papi szerep menedzser típusától. Érdekes továbbá, hogy míg más egyházmegyékben a papi lelkigyakorlatok három évenkénti előírásáért szállnak síkra az ezredforduló környékén, addig a Székesfehérvári Egyházmegyében már 1997-ben elégtelennek ítélték a csupán háromévenkénti kötelező papi lelkigyakorlatot és a továbbképzések akkori rendszerét (rekollekció, korona),²⁷⁸ mely azóta sajnos szintén nem változott semmit.

A rendelkezések a papi élet és lelkiesség területén jórészt az eddigi zsinatok tematikáját követik (lelki élet eszközei, bensőséges kapcsolat a püspök és a papok között, papi munkaközösségek létrehozásal, dispoziciók rendezése) a fentebb már említett három téma és a 292.§ kivételével, mely a papi illetményrendszernek a stoláris funkcióktól független, igazságos kialakítását írta elő. Ahogyan az előző három jogszabály, úgy tűnik, ez is a

²⁷⁷ 295.§-296.§

²⁷⁸ 378.

„további szervezést” igénylő, „később hatályba lépő” rendelkezések közé tartozhat, mert az elmúlt tizenkét évben még a megvalósítására való utalás sem volt tetten érhető a Székesfehérvári Egyházmegyében – vélhetően nem a falusi papság makacs ellenállása miatt.

A 295.§ az állandó diakónusi szolgálat meghonosítását és széles körű elterjesztését tekinti kívánatosnak, a 296§ pedig a papi közösséghez való kapcsolódását írja elő. Míg az előző rendelkezés mindenképp előrevivő és üdvözlendő, addig a második igen problematikus mind a papság, mind a diakónusok részéről. Ha ugyanis szakmai fórumnak tekintjük a papi közösséget, akkor mindenképp helye van az állandó diakónusnak az ilyen közösségekben. Ha azonban a papi közösség a családot jelentő funkcióval kíván rendelkezni a papok számára, akkor az egzisztenciális szempont (cölibátusban való elköteleződés) és a diakonátus teológiai és spirituális önállósága is sajátosan diakónusi szerveződést kívánna, melyet ennek a zsinatnak kellett volna megalapoznia.

Az állandó diakónusokról szóló további határozatok²⁷⁹ az egyházmegyében lévő egyházi hivatalok definiálására szánt „Az egyházmegye vezetése” című fejezetben kaptak helyt az általános- és püspöki helynökök, főesperesek, esperesek, plébánosok, káplánok és templomigazgatók munkaköri leírása után. Az állandó diakónus eszerint felszentelt személy, a hierarchia tagja, teológiailag képzett személy, aki a káplánhoz hasonlóan a plébános irányítása alatt látja el feladatát azzal, hogy káplánt helyettesít, társplébániát vezet vagy speciális területen végzi diakónusi küldetését. Meg kell jegyeznünk, hogy a pap struktúrájának való látszólagos alárendelés ellenére kifejezetten pozitív elemek is kiolvashatók a szövegből, hiszen a diakónust a káplánhoz hasonlítja, aki köztudottan csak a munkájában, de nem a személyében van a plébános irányítása alá rendelve. A káplán, mint áldozópap, a szentségi szinten a plébánossal egy szinten részesedik a szolgálati papságból. Ha a diakónus helyzetét hozzá hasonlítjuk, akkor elmondható, hogy bár a diakónus nyilván nincs egy hierarchikus szentségi szinten az áldozópappal, de személyében mégis a megyéspüspök alá tartozik. A másik pozitív elem a 454.§-ban olvasható „speciális terület”, mely lehetőséget ad arra, hogy a papi rétegpasztorációs munkához hasonlóan a diakónus is közvetlenül a megyéspüspök felügyelete alatt álló, valóban diakónusi funkciót lásson el a papok pótlása helyett.

A világi hívek lelkipásztori kiegészítői szolgálatáról szólva megállapíthatjuk, hogy a Székesfehérvári Egyházmegye zsinata azok között van, amelyek a legrészletesebb és legpontosabb leírását adták a laikusok által elvégezhető kiegészítő jellegű funkcióknak. Ezek között megkülönböztetésre kerül a lektorok (és felolvasók), az akolitusok (és rendkívüli

²⁷⁹ 450.§-456.§

áldoztatók), igeliturgia-vezetők, megbízott plébánia-vezetők valamint általában a lelkipásztori kisegítők szerepének leírásával. A rendkívüli áldoztatásra szóló püspöki megbízás férfiak számára megadható az akolitusi szolgálat feladásával is, azonban a rendelkezések közötti szövegösszefüggés értelmében csupán a rendkívüli áldoztatásra, és nem az igeliturgia végzésére jogosít fel, mint a Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye esetében. Természetes, hogy kisegítői jellege miatt a világi hívek lelkipásztori kisegítői munkája a helyi plébános felügyelete alá van rendelve.

A Székesfehérvári Egyházmegye III. Zsinata utóéletének tekinthető a tíz évvel később, 2007. június 28-án kihirdetett Székesfehérvári Egyházmegyei Törvénykönyve.²⁸⁰

Láttuk, hogy az egyházmegyei zsinat, bár nagyon jó javaslatokat és határozatokat hozott, mégis az eltelt több, mint egy évtized távlatában szükségessé vált megítélni, hogy mely jogszabályok tarthatók be a való életben, és melyek azok, amelyek túl idealisztikusak; vagy egyszerűen csak olyan területet szabályoznak, amely nem jogi rendezést, hanem inkább emberi kultúrát, empátiát igényelne. Épp az Egyházmegyei Törvénykönyv kihirdetése lehetett volna kiváló alkalom arra, hogy ne maradjanak „további szervezést” és „előkészítést” igénylő rendelkezések. Ha egy évtized nem volt elegendő idő egy jogszabály előkészítésére és háttérének megszervezésére, akkor az eddigi tapasztalatokból kiindulva bizonyosak lehetünk abban, hogy az illető törvény kihirdetése veszélyezteti a jogbiztonságot. Miután azonban sem a később „érvényessé” váló határozatok, sem a hatályba lépés időpontja nincs meghatározva, a törvénykönyv egészének hatályossága kérdéses; lényegében a kialakult jogszokás és közmegegyezés tartja életben.

A törvénykönyv szövege a maga egészében jórészt az egyházmegyei zsinati határozatok szó szerinti megismétlése, kivéve néhány területet, ami módosításra került; így például az Egyházmegyei Hatóság nevének megváltoztatása, a főesperesi hivatal és kerületek megszüntetése vagy a lelkipásztori körzetek felállítása. Témánkat tekintve a zsinati szöveghez képest nincs jelentős változás, egyedül az állandó diakónusok képzéséről szóló 409.§ kapott kiegészítést a korábbi szöveghez képest (aláhúzással jelölve): „*Képzésüket [t.i. az állandó diakónusokét] és szolgálatukat az MKPK rendelkezései és az azokkal összefüggő római dokumentumok iránymutatása szerint kell megszervezni.*” A jogszabályok hierarchiájának ismeretében érdemes lenne javítani a szövegen, hiszen nem a szentszéki dokumentumok vannak összefüggésben az egyházmegyei jogszabályokkal, hanem fordítva.

²⁸⁰ Egyházmegyei Törvénykönyv, Székesfehérvári Egyházmegye.

Az székesfehérvári egyházmegyei törvénykönyv szövegével kapcsolatban több helyen is található teológiai, tematikai és terminológiai szempontból javításra szoruló rész.

1.11. Gyulafehérvári Főegyházmegye²⁸¹

Egészen sajátos helyzettel találja szembe magát az, aki a Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye törvényeit kívánja vizsgálni. Történelme és vallási, nemzeti identitásáért vívott küzdelme sajátos viszonyokat teremtett az itteni katolikus egyházon belül. Ennek következménye az egyházmegyére jellemző, értéket megőrző vallási és néprajzi értelemben vett konzervativizmus²⁸², melyet a zsinati könyv helyzetelemző szövege néven nevez és meg is indokol. Fontos megemlítenünk ezt a háttérrel, mint a jogalkotást meghatározó tényezőt, ugyanakkor nem mehetünk el szó nélkül amellett a realitás iránti érzék és a józan nyitottság mellett sem, ami alapvetően határozza meg a zsinati könyv egészét. A gyulafehérvári zsinat érdekes terület a doktori tézisek tematikája szempontból is, hiszen történelmi okok miatt nem a magyarországi jogalkotásról szóló fejezetben tárgyaljuk, mégis teljesen különbözik más nem magyarországi egyházmegye belső életétől az erdélyi katolikusok egyházi élete.

Magáról a zsinati könyvről az erdélyi magyarság iránti szimpátiától eltekintve, kizárólag szakmai szempontból elmondhatjuk, hogy az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyei Zsinat dokumentuma mellett az egyik legkiválóbb egyházmegyei jogszabálygyűjtemény, amelyet a magyar nyelvterület zsinati dokumentumait vizsgálva kezünkbe vehettünk. Mindehhez hozzávehetjük azt is, hogy általában a magyarországi zsinati munkák eredményeinek szakmai színvonalát meghatározza az esztergomi zsinat szövegeihez való viszony, és erősen kiérződik az, hogy egyik-másik egyházmegye talán inkább egy Rómából kapott „rendelkezés” kényszerét látta az egyházmegyei zsinat megszervezésében és lebonyolításában, amelyen papírforma szerint a lehető leghamarabb túl kell lenni, mintsem a valóban új szakasz kezdésének a lehetőségét.

Az erdélyi zsinat nem vett át szöveget az esztergomi határozatokból, és tematikailag sem követi. Ehelyett igen őszintén, a pozitív és problematikus területeket egyaránt néven nevezve lát a legújabb kor részleges egyházi törvényeinek megalkotásához. A zsinati rendelkezéseket törvényerőre emelő érseki határozat szövege pontos, szakmailag kifogásolhatatlan, és semmiféle kétséget nem hagy a bennfoglalt tartalom hatályosságát és érvényességét illetően.

²⁸¹ *Zsinati Könyv*, Kolozsvár, 2001.

²⁸² Uo. 226.o.

Az egyházmegye papságát illetően lényegesen jobb statisztikai adatokat találunk, mint amit Magyarországon tapasztalhatunk. Az erdélyi egyházmegyében a papság átlagéletkora 46,5 év (ez 10-15 évvel fiatalabb, mint az anyaországban), létszámot és tevékenységet tekintve 1800 hívőre jut egy pap, ami körülbelül kétszerese a magyarországinak. Mindez magyarázza egyrészt azt, hogy más problémák várnak hangsúlyosabban megoldásra az erdélyi egyházi életben, mint nálunk, másrészt azt, hogy vannak olyan kérdések (állandó diakonátus, lelkipásztori kiegészítők), melyekre csak hosszabb távon kell választ találni, mint nálunk.

A papi élet megújításával foglalkozó fejezet Márton Áron püspök körleveléből indul ki, és erre építve mutatja be röviden a papi állapot teológiai hátterét. Kiemelt fontosságúnak tekinti az igehirdetést, csúcsának pedig a szentmiseáldozat bemutatását. Kiemeli a zsolozsma fontosságát, és megismétli a CIC-nek a klerikusokra előírt szabályait. A javaslatok a papi spirituális kinevezését, a nyugdíjas papokkal való törődést említik, és javasolják a főállású szakpasztoráció megteremtését. Különösen józan és testvéri hangnemű javaslatot olvashatunk a hivatásukat elhagyott papokról és a velük való foglalkozásról.

A törvényerőre emelt rendelkezések az igehirdetés időtartamának limitálásáról, a lelki gyakorlat végzésének kötelezettségéről, a papszentelés utáni vizsgákról és a méltó papi életről (elhunyt papokért végzett szentmise, papi öltözék, papi állapothoz illő életvitel) szólnak.

Bár a paphiány kérdése Erdélyben még nem aktuális, a zsinat mégis foglalkozik az állandó diakonátus kérdésével, önálló fejezetet szentelve a témának. A biblikus teológiai háttérből és tanítóhivatali megnyilatkozásokból kiindulva a diakonátust állandó és önálló fokozatnak tekinti,²⁸³ megkülönböztetve azt a papságtól, továbbá bemutatja az állandó diakónus alkalmazásának kánon- és munkajogi feltételeit és lehetőségeit.

Az állandó diakonátussal kapcsolatos legfontosabb gondolat: „A gyulafehérvári főegyházmegyében jelenleg hiányzik az állandó diakonátus intézménye.” Nem a ténymegállapítás miatt fontos, hanem azért, mert az említett szolgálatot nem „nem létezőnek” vagy elutasítandónak tekinti, hanem kifejezetten *hiányként* fogalmazza meg, hogy nincsenek a szent szolgálat ezen módját végző személyek Erdélyben. Végül az alapszöveg a papság körében tapasztalható megosztottságról számol be, amelyet az állandó diakonátus bevezetésének lehetőségével kapcsolatos reakciók váltottak ki.

²⁸³ 144.

Bár törvényerőre emelt határozatok nincsenek, rendkívül pozitív szándékról tanúskodnak az ajánlások, melyek a következőket kezdeményezik:

- a diakonátussal foglalkozó szakbizottság egyházmegyei szintű létrehozása;
- a papság és a világi hívek körében végzendő ismeretterjesztés az állandó diakónusok szolgálatával kapcsolatban;
- anyaországi tapasztalatszerzés szakemberek révén;
- a papi hivatás mellett az állandó diakonátus lehetőségének megismertetése a fiatalok körében;
- az állandó diakónusok képzési modelljének kidolgozása;
- diakónusjelöltek kiválasztása;
- valós diakonális munkaterületek kijelölése;
- nyitottság a diakónusi szolgálat bevezetése felé.

Azt, hogy a diakonátus még a helyét keresi Erdélyben, csupán abból érződik, hogy az erről szóló fejezet a papnevelés és a papi élet között foglal helyet, továbbá, hogy a betegek lelkipásztori ellátásával kapcsolatban az alapszöveg²⁸⁴ akkor tartja szükségesnek az állandó diakónusok munkába állítását, ha az egyházmegye nem képes papot biztosítani ezen feladat ellátására. Ez a két szempont azonban nem elegendő ahhoz, hogy negatív képet alkossunk az erdélyi egyházmegye leendő diakónusait illetően, hiszen a szöveg sehol nem beszél a diakónusi szolgálat relativitásáról, papokat pótló jellegéről. Az említett jelenségek inkább a téma újdonságát, ismeretlenségét jelzik, azonban ezt rendkívül ellensúlyozza az a pozitív szemlélet és nyitottság, melyet a szöveget olvasva megismerhetünk.

A világi hívekről szóló fejezet gyakorlatilag egyáltalán nem szól általuk végzett, szubszidiaritás elvén alapuló szent szolgálatokról. Teológiailag igen korrekt módon megkülönbözteti a világiak alapvető hivatásához tartozó profán és egyházi területeket. Az összesen kilencoldalnyi anyag²⁸⁵ mindössze csak egy félmondat erejéig említi a laikusok által végzett pap nélküli liturgia lehetőségét, de még ott sem derül ki, hogy ebbe vajon beletartozik-e a szentségkiszolgáltatás területe, vagy sem. Még itt is, csupán mint a laikus krisztushívők által végezhető feladatok meghatározásának igényeként jelenik meg a fogalom, nem pedig konkrét hiányterületként. A világiak helytállását pozitívan befolyásolja a kisebbségi létből fakadó önálló felelősségvállalásra való készség, ugyanakkor hiányos a

²⁸⁴ 47.

²⁸⁵ 164.-172.

klérus és a világiak együttműködése. A laikusokkal kapcsolatos fő feladatának a teológiai képzést tekinti az erdélyi egyházmegyei zsinat. A rendelkezések is ezt a szempontot tartalmazzák: a világiakra nem mint a papság kiegészítésére szolgáló potenciális lelkipásztori kiegészítőkre tekint, hanem olyan teljes értékű személyekre, akik a maguk feladatának gyakorlásával teszik teljesé a klérus működését. Mind az összefogásuk (Lelkipásztori Intézet), mint a munkaterületük (a Főpásztor mellett létrehozandó, világiakból álló szakmai munkacsoport), mind a felnőttképzés megszervezésének igénye ebben a szellemben kerül megfogalmazásra.

1.12. A magyar nyelvterület diakonátussal foglalkozó részleges joganyagának összegzése

A magyarországi és erdélyi részleges egyházi törvényeket vizsgálva nehéz általános következtetést hozni a diakonátust illetően. A legkorszerűbb elvi megfontolásoktól és kristálytisztá jogteológiai megközelítésektől az ismeretlennel való óvatos ismerkedésen keresztül a megszokást a tradíciótól szétválasztani kevésbé kívánó mentalitásig igen széles a paletta. Bizonyára igen sok múlott az egyes főpásztorok személyiségén, a közvetlen munkatársaik látókörén, lelkiségén és képzettségén, valamint a zsinatokon résztvevők általános hangulatán, amelyek összessége meghagyta lenyomatát az elkészült dokumentumokon.

Ha az összegzést arra a szempontra szűkítjük, mely a dolgozat alapkérdése, nevezetesen, hogy a rendelkezésre álló joganyag mennyiben ad lehetőséget a diakonátus szentségi fokozatának az önálló egyházi hivatallá formálódása felé, egyszerűbb végkövetkeztetésre jutni, azonban az eredmény nem túl biztató. Ha a magyar egyházzal el is mondható, hogy nyitott a kérdésben, meglehetősen befolyásolja a döntéseit a paphiány kezelésének égető kérdése, és magát az állandó diakonátus intézményét is ebből a perspektívából közelíti meg. A diakonátus elvi önállóságának elvi elismerése esetén is csupán a papot pótló feladatkörök kerülnek említésre. Ilyen értelemben szinte a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye volt az egyetlen, melynek zsinati dokumentuma a diakonátust alapvetően önálló szolgálatként kezelte, és feladatai között csak legutolsósorban említette a papot pótló szolgálati funkciókat, nem elhallgatva ezeknek az állandó diakónusok identitására való negatív hatását.

2. Példák a nemzetközi részleges jogalkotásból

Az állandó diakonátussal kapcsolatos részleges jogalkotás vizsgálatának kezdetén nem mehetünk el szó nélkül egy olyan probléma mellett, amely az egyháznak a diakonátusra vonatkozó tanítása és a püspöki karoknak a *Ministeria quaedam*-ban foglalt azon joga között van, mely szerint az állandó diakonátus intézményének bevezetése az említett püspöki karok döntési hatáskörébe tartozik.

Mint korábban kifejtésre került, az apostoli küldetést közlő egyházi rend szentségének alapítása Jézus Krisztustól származik, és mint ilyen, megváltoztathatatlan jelleggel bír. Ennek a küldetésnek a teljes és maradéktalan átadása a püspökszentelésben történik. Bár az áldozópapság és a diakonátus kialakulása egy történelmi folyamat révén történő közvetett alapítás, de ez a két szentségi fokozat is az egyetlen isteni alapítású apostoli szolgálat egy-egy gyakorlási módja. Ez olyan karakteres jelleggel bír, hogy míg a kisebb rendek esetében az egyháznak megvolt a joga a kisebb rendek létrehozására, eltörlésére és módosítására, ez a hatalom a hierarchikus, szentségi jelleggel bíró három szent rend tekintetében nem áll fenn.

Az említett problematikus ellentmondás tehát abban áll, hogy ha az egyháznak nincs joga az isteni akaratra visszavezethetően létező szent rend megszüntetésére, akkor mennyiben van joguk az egyes püspöki karoknak dönteniük valamely szent rend intézményes bevezetéséről vagy elhagyásáról? A kérdést még markánsabbá teszik Antióchiai Szent Ignác tanúságtételei a diakonátus és a helyi egyház kapcsolatáról és annak szimbolikájáról. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az egyházi rend – így a diakonátus is – olyan meghatározó jelleget kölcsönös a felszentelt személyek szolgálatára nézve, hogy a felszentelt személy a szent rendjének gyakorlásától csak büntetőeljárást követően, jogerős határozattal tiltható el. Ha az egyes személyek vonatkozásában a szent rend léte ilyen jogot formál, vajon nem áll-e elő ehhez hasonló, paralel helyzet az illető rend és az egész egyház, vagy részegyház viszonyában?

Természetesen erre a feltett kérdésre elég választ nyújt az egyetemes Tanítóhivatalnak a diakonátusról szóló igen pozitív tanítása, valamint az az intelligencia és türelem, ahogyan a Szentszék a másfél évezredes folyamatot korunkban korrigálni igyekszik; de nem felejthetjük el ezt a kérdést akkor, amikor az egyes püspöki karok által kiadott törvényeket értelmezzük és jelentőségüket, tartalmukat vizsgáljuk.

Az Apostoli Szentszék által jóváhagyott, egyes püspöki karok által hozott törvények a CIC-nek a diakónusokkal foglalkozó törvényei közül a 236., 276.k.2§.3., és a 288. kánonjával foglalkoznak részletesebben. Az egyes püspökkari részleges jogszabályok

vizsgálatának fő célja az, hogy a magyarországi részleges törvények áttekintéséhez hasonlóan kiderítsük: a diakónusokra vonatkozó más püspökkari részleges jogszabályokból kikövetkeztethetünk-e valamilyen tendenciát az állandó diakonátus egyházi hivatallá válásának felé, és ha igen, akkor az önállóságot tekintve vajon milyen viszonyban van az áldozópapok által betöltött egyházi hivatalokkal?

Az állandó diakónusok életformáját szabályozó általános törvényekről már feljebb szoltunk. A 236. kánon az állandó diakónusok képzésével kapcsolatban rendelkezik. Három éves képzési ciklust ír elő a jelölteknek, akár házaspár, akár cölebsz diakonátusra készülnek. A képzés helyét és módját egyedül az életkor szabja meg: a fiatal jelölteknek – a papi szemináriumokhoz hasonlóan tűnő – külön házban, míg az érettebbeknek a püspöki konferenciák által megszabott rend szerint kell képzésüket megkapni.

Mivel a diakónusjelöltek túlnyomó része az érettebb (35 éven felüli) házaspár életformából kerül ki, felvetődik egy elvi kérdés: ha a képzés helyét nem a házaspár állapot, hanem az életkor szabja meg, vajon melyik az az életkor, amikortól a püspök nem köteles a jelöltet külön házba küldenie a képzésre? Elképzelhető ugyanis olyan – meglehetősen elméleti – helyzet, hogy egy házaspár fiatal már huszonévesen jelentkezik a diakónusjelöltek közé, de házaspár lévén 35 éves koráig várnia kell. Mivel a LG 28 maga is az „érettebb korú” férfiak felszenteléséről beszél, a választ ezen kifejezés tartalmában kell keresnünk, melyet a CIC a 35. betöltött életévnek tekint. Ezen szempontok figyelembe vételével elmondhatjuk, hogy a jelölteknek, akár házaspár, akár nőtlenség, 35 éves korukig külön házban tartózkodva kellene nevelkedniük. Ismételten hangsúlyozzuk, hogy ez a felvetés a többnyire idősebb korból jövő jelöltek nagyobb száma és a rugalmas gyakorlat miatt teljesen teoretikus, mégis rámutat arra, hogy a CIC szövege számos olyan nyitott kérdést hagyott maga után, amelyet a későbbiekben részleges jogszabályokkal esetleg pontosítani kell.

A 276. kánon a klerikusoknak azon kötelezettségéről szól, mely az állapotukból fakadó életszentséget foglalja magába. A kánon 2.§-a részletezi ezt a kötelezettséget, melynek az állandó diakónusokra vonatkozó rendelkezése a püspöki karokra bízta a zsolozsma mértékének megállapítását. Érdekes megjegyezni, hogy míg a VI. Pál féle Liturgia Horarum Általános Rendelkezései az egyház nevében történő imaként vetette meg a szerzetesek és a diakónusok imádságának teológiai alapját (elkülönítve ezeket a püspökök és áldozópapok közbenjáró jellegű szolozsmájától), addig a CIC a klerikus életszentség eszközeként tekint a kötelezően elvégzendő klerikus zsolozsmára.

A 288. kánon a klerikusokra vonatkozó jogszabályok közül négy alól mentesíti az állandó diakónusokat.

A laikusok által elvégezhető feladatokat főleg a CIC 230. kánonja szabályozza a lektori és akolitusi szolgálat kereteinek meghatározásával. A legtöbb Püspöki Konferencia él a lektori és akolitusi szolgálat lehetőségével, hol csupán néhány mondatban, hol részletesebben tárgyalva a képzésüket. A szolgálatok feladásának alsó korhatára a betöltött 18., 21., és 25. év között változik. Előfordul, hogy olyan püspöki konferenciák is szabályozzák a szolgálatok gyakorlásának kritériumait, melyek nem kívánják bevezetni az állandó diakonátust, hanem a szolgálatokkal kívánnak a papok segítségére lenni (pl. Japán, Kína). A lektori és az akolitusi szolgálatok szabályozásának hasonlósága és a szakdolgozat fő témája miatt azonban az erre a témára vonatkozó részletes ismertetéstől jelen munkánkban most eltekintünk.

2.1. Észak-Afrikai Püspöki Konferencia

Az afrikai püspöki konferencia – valószínűleg az eltérő kultúrájú és helyzetű régiók miatt – a magába foglalt terület egyes egyházmegyéinek saját döntésére bízta a kérdést.²⁸⁶

2.2. Argentín Püspöki Konferencia

Az Argentín Püspöki Konferencia partikuláris törvényei részletes képzési tervet tartalmaznak mind az állandó diakonátusra való kiképzésről, mind a szolgálat jellemző vonásairól²⁸⁷.

A képzés tematikájáról szóló törvény öt cikkelyből áll; vázlatos tartalma a következő:

1. art.: a képzés helye és időtartama és az erre a célra létrehozott intézményben megszervezett kurzus, melynek időtartama legalább három év

2. art.: a spirituális képzés szempontjai:

- közösség az egyházmegyével
- Krisztus és az Egyház iránti szeretet
- egység a Római Pápával, a Megyéspüspökkel és munkatársaival
- a szentmise, mint a diakónus életének központja; a zsolozsma végzése, és a Szent Szűz tisztelete a rózsafüzér elvégzésével
- a gyakori szentgyónás

²⁸⁶ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali Complementare al C.I.C. Seconda Edizione Aggiornata, Pontificia Università della Santa Croce Testi Legislativi 4*, Colletti a San Pietro, Roma, 2009. 33.

²⁸⁷ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 61.

3. art.: az elméleti képzés szempontjai: a dogmatika, a szentírástudomány és a pasztorális teológia fontosságát emeli ki

4. art.: a pasztorális képzés szempontjait tartalmazza

5. art.: a diakónusképző intézmény vezetése. Az intézmény jellege (egyházmegyei-egyházmegyeközi), vezetése igen nagy hasonlóságot mutat a papi szemináriumokéval. A törvény a három éves képzés részletes tantárgybeosztását is hozza az elméleti és a gyakorlati óraszámok feltüntetésével.

A képzés tematikája a diakonátusnak a papsághoz képest önálló pályaképéről tanúskodik, amely ezen szolgálat speciális dimenzióit hivatott kiemelni, és a jelölteket erre rávezetni.

Az állandó diakónusok zsolozsma kötelezettsége Argentínában a Laudes és a Vesperás elimádkozását jelenti.

2.3. Ausztrál Katolikus Püspöki Konferencia

Az állandó diakónusokra vonatkozó szentszéki normákat és a CIC kánonjait tekinti követendőnek, de részleteket nem határoz meg.²⁸⁸

2.4. Osztrák Püspöki Konferencia

Részletesen foglalkozik az állandó diakónusi szolgálattal és a képzésükkel. A vonatkozó törvény preambulomot és hat fejezetet tartalmaz, melyből a számunkra legérdekesebbnek az 5. és a 6. fejezet tűnik, melyek a felszentelt diakónusok jogaival és kötelességeivel, továbbá a szolgálatuk meghatározásával foglalkozik. A diakónusok eszerint szorosan kötődnek a diakónusi körhöz, és a CIC-ben foglalt jogokkal²⁸⁹ élve munkacsoportokat hozhatnak létre. Figyelemre méltó, hogy a diakónus tevékenységének leírásakor a szolgálatok közül az első helyen az egyházi diakóniát, szeretetszolgálatot említi, majd a keresztelés és a szentáldozás, valamint a szentségi áldás kiszolgáltatása mellett a püspök és a pap melletti asszisztenciát nevezi meg. A paphiány okán végzett plébániai kiegészítői funkciót csak legutolsó helyen említi a törvény. Elmondhatjuk tehát, hogy az osztrák részleges törvények több lehetőséget is tartalmaznak arra vonatkozóan, hogy a diakonátus önálló egyházi szolgálattá váljon.

²⁸⁸ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 93.

²⁸⁹ CIC 283. k. 1.§

2.5. Belga Katolikus Püspöki Konferencia

A belga püspöki kar nem szabályozza részletesen a diakonátus kérdését. A képzésüket illetően a három éves terminust írja elő, de az egyházi tanulmányok és a képzés kérdését az egyes egyházmegyékre bízta.²⁹⁰

2.6. Benini Katolikus Püspöki Konferencia²⁹¹

A benini püspöki kar nem határozza meg részletesen a képzés menetét, de világos alapokat fektet le a diakónusok képzésével és állapotával kapcsolatban. Szintén a CIC által megkívánt három éves terminust határozza meg, melynek során a jelölteknek kiképzést kell kapniuk a pasztorális teológia, a szentírástudomány, a dogmatika, az erkölcsstan, a liturgika és a kánonjog területén, továbbá az egyes egyházmegyék által megkívánt témakörökben. Külön megemlíti, hogy a házas jelölteknek a feleségét is fel kell készíteni azokra a kötelességekre, melyek a klerikusi állapottal együtt járnak. Végül a törvény megfogalmazza azt, hogy a diakonátus nem csupán egy funkció, hanem élethivatás.

Külön is kiemelendő ez a mondat, hiszen a benini atyák ezzel a megállapítással kiemelkedő szolgálatot tettek azért, hogy a diakonátusra ne a papság csökkent verziójaként tekintsenek, hanem mint olyan hivatásra, ami meghaladja a funkcionalitást, és önálló, beteljesült életpályát jelentő úttá válhat.

2.7. Bolíviai Püspöki Konferencia

A bolíviai püspöki konferencia nem részletezi az állandó diakónusjeltek képzését, hanem teljesen a 236. kánon általános szabályozását veszi át, melyet egy 1970. július 9-én a bolíviai Püspöki Konferencia számára a Szentszéktől jóváhagyott részleges jogszabály naprakésszé tétele hivatott konkretizálni.²⁹²

Az állandó diakónusok napi zsolozsmakötelezettségéhez Bolíviában a Laudes és a Vesperás mellé a Kompletórium elimádkozása is hozzájárul.²⁹³

²⁹⁰ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 133.

²⁹¹ Uo. 142.

²⁹² J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 152.

²⁹³ Uo. 155.

2.8. Brazil Nemzeti Püspöki Konferencia

A brazil püspöki konferencia hét pontban szabályozza az állandó diakónusok képzését.²⁹⁴ Az alapvető hivatkozási pont a jelöltek igehirdetői, liturgikus és karitatív munkára való kiképzése terén a szentszéki és a püspökkari jogszabályok. A képzés időtartama minimum három év, melyhez az illetékes elöljáró vezetése alatt eltöltött lektori és akolitusi gyakorlati szolgálat is tartozik. A szent tudományok közül konkrétan a szentírástudományt, a dogmatikát, az erkölcsant, a liturgikát, a pasztorálist és a kánonjogot, valamint a hozzájuk tartozó segédtudományokat említi a törvény. A diakónusi lelkeséghez a brazil püspökök a Krisztushoz és az ő Egyházához valamint pásztoraihoz fűződő gyermeki szeretet, a papsággal (presbitérium) való egységben megélt szolgálatot, és az életforma központjaként megemlélt Eucharisztia tiszteletet nevezi meg a jogszabály.

A diakonátus esetében a szent rend jelöltjei közé való felvétel (admissio) alsó korhatára a betöltött 30. életév. A brazil püspöki konferencia a diakónusoknak szintén a Laudes és a Vesperás elimádkozását írja elő, de megjegyzi, hogy ezt az imádságot mint Krisztus és az Egyház imádságát végzi a klerikus.

2.9. Kanadai Katolikus Püspöki Konferencia

A kanadai püspöki kar a vonatkozó előírásaiban egy 1969. január 20-án, a Szentszéktől Kanada számára jóváhagyott dokumentumra hivatkozik. Eszerint a diakónusjelöltek spirituális és hittani képzése három év, melyet egy gyakorlati év követ. A diakónusi lelkeség alapjának a Szentírást, az Eucharisziát és a zsolozsmát tekinti, melyből Kanadában a Laudest és a Vesperást kell kötelezően elimádkozniuk a szerpapi hivatást élethosszig vállalóknak.

2.10. Chilei Püspöki Konferencia

A chilei püspöki konferencia a képzés tekintetében igen rugalmasnak bizonyul: a diakónusok képzésének új rendszerét kívánják kidolgozni, melyhez egyaránt kéri a megyéspüspökök a papok, a már felszentelt diakónusok és a laikus krisztushívők részvételével létrehozott tanács segítségét. Ennek a képzési tervnek igazodnia kell az igényekhez, a diakónus életállapotához (pl. civil foglalkozás) és az egyetemes törvényekhez (minimálisan három éves időtartam).

A képzést négy fő területre osztja fel a dokumentum:

²⁹⁴ Uo. 170.

- spirituális képzés: a diakónusi lelkiület elsajátítása, a szolgáló Krisztus megjelenítése a szentségi (liturgikus) szolgálat, a szentmise központba állítása, a szentírás olvasása és a konkrét karitatív szolgálat végzése által;
- hittani képzés: a megyéspüspök határozza meg a püspöki konferencia általános terve alapján. Ehhez igénybe lehet venni a teológiai intézetekben elvégezhető képzéseket;
- pasztorális képzés: a jelöltet ki kell képezni az igehirdetésre, a liturgikus szolgálatra, a szociális munkára és a karitatív szolgáltra. Ennek része a lektori és az akolitusi szolgálat megfelelő ideig tartó gyakorlása.
- folyamatos továbbképzés: a diakónust a felszentelés után folyamatosan tovább kell képezni a munkakörének megfelelően. A továbbképzésért felelős személy a megyéspüspök.

A chilei püspöki konferencia a zsolozsmából a Laudes és a Vesperás elimádkozását írja elő az állandó diakónusoknak.

2.11. Kínai Regionális Püspöki Konferencia

A kínai püspöki konferencia egyetlen jogszabályt sem hozott az állandó diakonátust illetően. A témánkat illetően mindez azért említésre méltó, mert a püspöki kar a CIC 230. kánon 1.§-ával kapcsolatban kifejezetten és részletesnek mondhatóan rendelkezik²⁹⁵ a lektori és akolitusi szolgálat feltételeiről (teológiai, pasztorális képzés és betöltött 25. életév). Az ilyen módon történő szabályozás tehát valószínűleg az állandó diakonátus intézményének elutasításából fakad.

2.12. Kolumbiai Püspöki Konferencia

A kolumbiai püspöki konferencia az állandó diakónusok kiválasztásának és képzésének tekintetében egy 1968. májusában tartott püspöki kari határozatot tekint irányadónak, melyet a gyűjteményben nem részleteznek.²⁹⁶ Kolumbiában az állandó diakónusok számára a Laudes és a Vesperás elimádkozása van kötelezően előírva.

²⁹⁵ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 256.

²⁹⁶ Uo. 268.

2.13. Ecuadori Püspöki Konferencia

Az ecuadori püspöki konferencia határozatainak második („Segunda”) és negyedik („Cuarta”) törvénye²⁹⁷ szabályozza az állandó diakónusok képzését és életét. A diakónusjelöltet pap ajánlja a megyéspüspöknek, akinek a közösségében a diakónus tevékenykedni fog. Az egyéb feltételek a CIC általános kánonjainak tartalmát tükrözik: megismétli a szenteléshez szükséges alsó korhatárt (betöltött 25., illetve házások esetében 35. életév), a püspöki konferencia által meghatározott képzés letöltését. A szabályok különösen is hangsúlyozzák a politikai tevékenységtől való függetlenséget és a házások esetében a tisztességes és harmonikus házasságot.

Latin-Amerikáról általánosságban elmondhatjuk, hogy igen kicsi a papoknak a hívekre vetített aránya, és rendkívül nagy távolságot, területet kell egy lelkipásztor munkájának lefednie, ellátnia. A diakónusoknak a papok alá vetett állapota így a gyakorlati lelkipásztori élet szempontjai felől megközelítve teljesen logikus és érthető, de mindenképp meg kell jegyeznünk, hogy nem valósul meg az az ősi közvetlen kapcsolat, ami a püspököt és a diakónust összeköti. A püspöki, a papi és a diakónusi szolgálat ecuadori minta szerint való viszonya tehát a tények ismeretébe elfogadható, de nem alkalmas általános modell megalkotására, mivel az itteni speciális helyzet jelentősen megváltoztatja nemcsak a klérus struktúráját, hanem az egyház ősi tradíciója alapján kívánatos modelljét is.

Az ecuadori püspöki konferencia a Laudes és a Vesperás elvégzése mellett a Kompletórium elvégzését is előírja a diakónusoknak.

2.14. Fülöp Szigeteki Katolikus Püspöki Konferencia

A Fülöp Szigetek részleges jogszabályairól a kínai gyakorlathoz hasonló helyzetként számolhatunk be: az állandó diakónusokról semmilyen jogszabály nem rendelkezik, ellenben a CIC 230.kán.1.§-hoz kapcsolódó törvény lehetőséget biztosít arra, hogy a 21. életévüket betöltött laikus férfiak állandó jelleggel megkapják a lektori és akolitusi fokozatot úgy, hogy ezen szolgálatok gyakorlására jogosító engedélyüket évenként meg kell újítani. A Fülöp Szigetek Püspöki Konferenciája nagy valószínűséggel így akarta megoldani azon feladatokat, amelyek jó része állandó diakónusra tarthatna számot.

²⁹⁷ Uo. 318-319.

2.15. Francia Püspöki Konferencia

A francia egyházban a diakónusok képzését összefoglaló törvény²⁹⁸ az állandó diakónusok képzésének három szakaszát különbözteti meg:

- a valódi képzést megelőző próbaidő;
- a bevezető hároméves képzés, melyet a diakónusszentelés követ;
- a szentelést követő szintén hároméves képzés, amely teljesség teszi a bevezető készületet, és amely kiterjed a diakónusi szolgálat intellektuális, lelkesítő és pasztorális szempontjaira.

A diakónusképzés megszervezése történhet egyházmegyénként külön, de egyházmegyeközi intézményekben is.

Az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettsége Franciaországban a Laudes és a Vesperás elvégzésére terjed ki.

2.16. Gambiai és Sierra Leone-i Területközi Katolikus Püspöki Konferencia

A Gambiai Püspöki Konferencia röviden rendelkezik az állandó diakonátusról, de a vonatkozó törvény²⁹⁹ két sajátos részletet tartalmaz, melyek a szent szolgálatra való feltételek között szerepelnek. Az egyik, hogy a jelöltnak az alkalmassági kritériumok között a megyéspüspökkel, a papsággal és a világi krisztushívőkkel egyaránt jól kell tudnia együttműködni. Figyelemreméltó tehát, hogy elég karakteresen megjelenik a diakónusi szolgálatnak a püspöki ordóval való szoros összekapcsolódása.

A másik sajátosság, hogy a gambiai püspöki kar a szentelés alsó korhatára tekintetében nem tesz különbséget a nőtlen és a házas jelöltek között, hanem a CIC által nyújtott jogával élve mindkét életállapotú jelentkezők esetében a betöltött 35. életévet tekinti alsó korhatárnak, felemelve így a nőtlen jelöltek betöltött 25. életévének a CIC-ben előírt alsó korhatárát.³⁰⁰

A Gambiai és Sierra Leone-i Területközi Katolikus Püspöki Konferencia az állandó diakónusoknak a Laudes és a Vesperás elimádkozását írja elő.

²⁹⁸ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 357.

²⁹⁹ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 402.

³⁰⁰ Ezt erősíti meg a CIC 1031.kán.3.§-hoz fűzött gambiai püspökkari törvény is.

2.17. Német Püspöki Konferencia

Bár Németországban az állandó diakonátus igen elterjedt intézmény, a német püspöki konferencia csak három rövid pontból álló törvényben³⁰¹ foglalja össze az állandó diakónusok képzését.

1. Az állandó diakónusok képzésének időtartama három év, melyet abban az esetben lehet két évre csökkenteni, ha a jelölt fő foglalkozásuként már részt vett a lelkipásztori életben (például mint lelkipásztori kiegészítő);
2. A nőtlen állandó diakonátusra készülő fiatal jelölteknek a képzését egy, a megyéspüspöktől kijelölt házban kell elvégezni;
3. A képzést a Német Szövetségi Köztársaságban szolgáló állandó diakónusokra vonatkozó előírások szerint kell elvégezni.

A 3. pontban lévő előírások azonban említenek egy vonatkozó kiegészítést is, mely a jelen dolgozat témája szempontjából kiemelkedő jelentőségű megállapítást tesz: *„Der Ständige Diakon untersteht als Kleriker dienstrechtlich dem Diozesenbischof. – Az állandó diakónus klerikusként munkajogi szempontból a megyéspüspök alatt áll.”* Vagyis az egyházi gyakorlatában valamint a jelenleg hatályos német részleges egyházi törvényeiben és a német világi munkajogban az állandó diakónusnak a megyéspüspökkel való viszonya megegyezik.

Az állandó diakónusoknak a német püspöki konferenciához tartozó területeken a Laudes és a Vesperás elimádkozását írják elő a törvények. Érdekes az egyházi ruha viselésének kötelezettsége, mely alól csak a világi munkahelyen főfoglalkozásuként dolgozó diakónusok mentesülnek, az egyházi munkaviszonyban alkalmazottak tehát implicit nem,³⁰² bár a német gyakorlatot ismerve meg kell jegyeznünk, hogy az oratoriánus ruhával vagy római kolláréval definiált klerikusi ruha viselésének kötelezettsége még a papok esetében sem számít gyakorinak, nemhogy a diakónusok esetében, legyenek azok akár fő-, vagy mellékfoglalkozásúak.

³⁰¹ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 417.

³⁰² J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 419.

2.18. Ghánai Püspöki Konferencia

A ghánai püspöki konferencia által hozott törvény II. cikkelye vonatkozik az állandó diakónusokra. A jogszabály a már ismert általános normákat ismétli, de tartalmaz néhány speciális előírást is. A jelölteknek eszerint az erre jóváhagyott intézményben kell három éves képzésben felkészülniük. A képzésnek tartalmaznia kell a biblikus, dogmatikus, kánonjogi, liturgikus, egyháztörténelmi, erkölcsstani és kateketikai stúdiumokat, de emellett figyelemre méltó sajátosságként ki kell képezni a diakónusjelölteket gazdasági-vagyonkezelési ismeretekre is.

A nőtlen és a házas diakónusjelölteknek a gambiai törvényekhez hasonlóan egyaránt a betöltött 35. életév az alsó korhatár a diakónusszenteléshez, tehát a nőtlen jelöltek 25. életévben betöltött alsó korhatárát a gambiai törvények magasabb életkorban határozzák meg. Ha a jelölt házas, akkor legalább 5 évet kell a házasságban eltöltenie ahhoz, hogy felszentelhető legyen. Meg kell jegyeznünk, hogy ez a szabály bár egyedülálló, mégis igen komoly bölcsességet és a realitás iránti érzéket tanúsít a törvényhozók részéről, ami példa lehetne az európai szabályozásra is. Természetesen a szenteléshez bocsátás joga kizárólag a saját megyéspüspököt illeti meg.

A II. cikkely 8.§ ismételten hangsúlyozza, hogy a nőtlenül felszentelt diakónus már nem köthet házasságot, és a házas diakónus megözvegyülés esetén nem nősülhet újra.

A III. cikkely az állandó diakónusoknak a napi zsolozsmából a Laudes és a Vesperás elimádkozását írja elő.

2.19. Guatemalai Püspöki Konferencia

A guatemalai püspöki konferencia az állandó diakonátus intézményének felújítását az egyes megyéspüspökökre bízta, akiknek a lelkipásztori szükség mérlegelése és a papi szenátussal való konzultáció után kell a kérdésben döntenie.³⁰³ A diakónusjelöltek kiválasztása és képzése tekintetében a püspöki konferencia a kérdést részletesen szabályozó törvényt alkotott.

A kiválasztás tekintetében a legfőbb kritériumnak a guatemala-i püspöki konferencia az élet megszentelésére és a szolgálatra való készséget tekinti. A fiatalok képzése vonatkozásában az egyetemes törvényekben foglaltakat ismétli meg a Törvényhozó, míg a többiek esetében a plébános vagy a megyéspüspök által kijelölt más áldozópap vezeti a

³⁰³ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 497.

gyakorlati felkészülést. A hivatás meglétének elbírálója a megyéspüspök, aki egyaránt konzultál a plébánossal és a jelöltet ismerő közösséggel.

A szentelésre bocsátás alsó életkora megegyezik az általános törvényekkel, illetve kiegészül az *admissio* (a klerikusjelöltek közé való felvétel) alsó életkorának meghatározásával is: nőtlen jelöltek esetében az *admissio* alsó korhatára betöltött 22. életév, a szentelésé betöltött 25. év, míg a házasok esetében az *admissio*é betöltött 32., a szentelésé betöltött 35. életév. A házas jelölteknél fontos szempont a példaadó házaseset és a család szolgálata.

A jelöltek képzése három évig tart a különböző szent tudományok területén, és egyaránt érinti a lelkiélet, a lelkipásztori gyakorlat és a karitatív szolgálat szempontjait. A képzés során a diakónusjelöltnek meg kell ismerkednie mindazokkal a kulturális sajátosságokkal, melyekkel az általa szolgálni kívánt közösségek rendelkeznek.

A zsolozsmát a guatemalai részleges törvények értelmében a diakónus az egyházért és az egész világ üdvösségéért végzi. Naponta el kell imádoznia a *Laudest* és a *Vesperást*, lehetőség szerint a többi krisztushívővel vagy legalább a saját családja körében.

Guatemalában állandó diakónus nem lehet tagja politikai pártnak, hacsak a megyéspüspök ezt indokolt esetben meg nem engedi számára.

2.20. Indiai Katolikus Püspöki Konferencia

Előjáróban megjegyezzük, hogy ez a püspöki konferencia csak a latin rítusú püspököket foglalja magába, a keleti katolikus egyházak püspökei más konferenciát alkotnak (főleg a szír-malabár és szír-malankár egyházak püspökei, akik több millió katolikus krisztushívőből álló egyházakat vezetnek Indiában).

Az indiai püspöki konferencia a 236. kánonnal kapcsolatban az állandó diakónusok indiai képzésére vonatkozó, a Népek Evangelizációjának Kongregációjától Prot.N.3046/83. szám alatt 1983. július 5-én jóváhagyott dokumentumra hivatkozik. A fiatal diakónusjelöltek képzésére vonatkozóan a CIC által előírtaknak megfelelően külön házban való képzést ír elő, amely kiterjed a spirituális, teológiai és pasztorális képzési területekre.

Az állandó diakonátus bevezetését az Indiai Püspöki Konferencia az egyes megyéspüspökök szabad belátására bízta, azonban az esetleges bevezetés előtt azonban az illető megyéspüspöknek konzultálnia kell a régió többi megyéspüspökével.³⁰⁴

³⁰⁴ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 560.

Az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettsége Indiában a Reggeli és az Esti dicséret elvégzésére terjed ki, azonban ha az illető diakónus által ismert nyelven nem áll rendelkezésre megfelelő fordítás, akkor a megyéspüspök más imádságot is előírhat számára a zsolozsma pótlásaként.³⁰⁵

2.21. Anglia és Wales-i Püspöki Konferencia

Az angliai püspöki konferencia csupán az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettségére tér ki, melyet a Reggeli és Esti dicséret elvégzésében definiál. Ebből implicit láthatjuk, hogy Nagy-Britanniában az állandó diakonátus egy létező intézmény, de működését nem látták szükségesnek részleges törvényekkel szabályozni.

2.22. Olasz Püspöki Konferencia

Az olasz püspöki konferencia részletes, 16 pontból álló részleges törvénnyel szabályozza az állandó diakónusok kiválasztását és képzését.³⁰⁶

Fontos szempont, hogy az állandó diakonátusra a jelöltet a helyi plébános mutatja be a megyéspüspöknek. Ezzel gyakorlatilag elmondhatjuk, hogy a diakonátus Itáliában alapvetően egy plébániai rendszerbe illeszkedő, a helyi lekipásztor munkáját segíteni hivatott intézmény, nem pedig a püspök szolgálata alá közvetlenül rendelt szolgálattelvő. A törvény részletesen szabályozza a nőtlen és a házas jelöltek képzését, intellektuális és gyakorlati képzését. A tudományos képzés megtörténhet világi vagy egyházi egyetemen és főiskolán (30-32. pont). A jelölt szoros értelemben az *admissio* szertartásával válik diakónusjelöltté, amikor kifejezi az egyházi szolgálatra való önátadás szándékát is (15. pont). Mindemellett fontos, hogy az egyház tradicionális tanítását képviselje, valamint, hogy házas állapot esetén a családi életével és gyermekei nevelésével tanúságot tegyen a keresztyén tanításról.

A szentelésre bocsátás feltételei és akadályai tekintetében a tartalom megegyezik a CIC kánonjaiban foglaltakkal (17-24. pont). Az állandó diakónusok életformájával kapcsolatban fontos megjegyeznünk, hogy tilos számukra a katonai szolgálat vállalása, nem lehetnek tagjai politikai pártoknak, nem lehetnek képviselők sem helyi önkormányzatokban, sem regionális és nemzeti parlamentben, és nem vállalhatnak világi kormányzati hatalommal járó hivatalt sem helyi, sem regionális, sem nemzeti szinten.

³⁰⁵ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 561.

³⁰⁶ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 606-610.

A zsolozsmázás kötelessége Itáliában kiterjed a Laudes és a Vesperás elvégzése mellett a Kompletórium elimádkozására is.

2.23. Luxemburg

Mivel Luxemburgban csak egyetlen egyházmegye működik, a részleges törvényeket nem püspöki kar, hanem az illetékes ordinárius hozta.

Az állandó diakónusokról szólva a törvény csak a zsolozsmáról szól, melyet a Laudes és a Vesperás elimádkozásának kötelezettségével minimál.³⁰⁷

2.24. Máltai Püspöki Konferencia

A máltai püspök konferencia igen részletes partikuláris törvényt hozott³⁰⁸ az állandó diakonátusra vonatkozóan, mely 18 pontra és azokon belül több alpontra tagolódik.

A törvény tartalma nagy hasonlóságot mutat az olasz határozattal, de a szakdolgozat számára leginkább fontos momentum szempontjából mégis másképp rendelkezik, mint az olasz részleges jog, mégpedig az 1.2-es szám alatt, mely kijelenti, hogy kizárólag a megyéspüspök joga bárkit az állandó diakonátusra jelölni, illetve eldönteni, hogy jelöl-e bárkit is vagy nem. Ezzel úgy tűnik, hogy a máltai törvények között nem jelenik meg a plébános közvetítő szerepe olyan mértékben, melyet más részleges törvényeknél láthatunk, hanem a püspök és a diakónusjelölt között a papnövendékhez hasonló közvetlen viszony van, melyben a plébános csak informatív jelleggel bír.

A diakonátusra való jelölés mellett az is a megyéspüspök kizárólagos joga, hogy papi szenátus meghallgatásával eldöntse: vajon bevezeti az egyházmegyéjében az állandó diakonátus intézményét, vagy nem (1.1. pont).

A törvények igen részletesen³⁰⁹ foglalkoznak a diakónusjelöltek alkalmassági kritériumaival, a képzéssel és a szentelés utáni folyamatos továbbképzéssel. Mivel ezek a normák az eddig leírtakat és az általános normákat követik, nem foglalkozunk velük részletesebben. Címszavakban a különböző törvények tematikája a következőképp épül fel:

³⁰⁷ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 696.

³⁰⁸ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 700-706.

³⁰⁹ A 3.2. pont például a keresztlevél, a bérnáltási igazolás, az elvégzett tanulmányokról szóló okirat, a rendőrségtől beszerzendő erkölcsi bizonyítvány és házas jelölt esetében a házasságkötésről szóló igazolás szükségességét részletezi.

- 1.1-2.: A megyéspüspök kizárólagos joga az állandó diakonátus intézményének bevezetésével és a diakonátusra jelöléssel kapcsolatban;
- 2.1-2.: A diakónusjelöltség előfeltételei;
- 3.1-3.: A diakonátusra pályázó tennivalói a jelöltséghez;
- 4.1-6.: A jelölt szükséges életkora, tanulmányai és a társadalmi (politikai) életben való részvétele;
- 5.: Az admissio;
- 6-13.: A kiképzés helye és részletes tematikája (mindkét életállapotú jeöltek esetében három év a képzési idő);
- 14.: A lektori és akolitusi szolgálat a képzés rendjében;
- 15.: A szenteléshez szükséges okmányok;
- 16.: A szentelés előtti tennivalók;
- 17-18.: Az állandó diakónus életformája (17.2.: a Laudes és a Vesperás mellett a Kompletóriumot is kötelező elvégeznie).

2.25. Mexikói Püspöki Konferencia

A mexikói püspöki konferencia 5 pontban hoz részleges törvényt az állandó diakónusok képzésére vonatkozóan.³¹⁰ Eszerint a tanulmányoknak három akadémiai évet kell felölelniük, mely tartalmazza a dogmatikus, biblikus, spirituális, erkölcszociológiai, liturgikus és kánonjogi képzést, ezen kívül kiterjed az igeszolgálat, a liturgikus és karitatív diakonális funkciókra való felkészítésre is. A tanterv részleteit a püspöki konferencia hagyja jóvá.

A jelölteknek, akár nőtlenek akár házasságban élők, a 35. életévet kell betölteniük ahhoz, hogy felszentelhetők legyenek az állandó diakonátusra.

Az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettsége a mexikói püspöki konferencia területén a Laudes és a Vesperás elismádkozására terjed ki.

2.26. Namíbiai Katolikus Püspöki Konferencia

A Namíbiai Püspöki Konferencia részletes és narratív törvényekkel teremti meg az állandó diakonátusra jelöltek képzési és működési területeit.³¹¹ Különösen fontos a témánk szempontjából az a körülmény, hogy a namíbiai törvények szerint a megyéspüspök és a

³¹⁰ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 758-759.

³¹¹ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 783-789.

diakónus közti viszony jóval közvetlenebb és szorosabb, mint azon országos szabályok, melyek az állandódiakónusok munkáját csak a plébániai rendszer kiegészítő személyzeteként tudják működtetni: *The (...) form of his ministry, the direct sharing in the pastoral service of the diocesan Bishop...*”. A jelöltek közé való felvétel menete során a diakonátusra pályázó személy a plébánossal való konzultációt követően közvetlenül a megyéspüspökkel lép kapcsolatba: „*The call to the diaconate includes: (...) a call from the diocesan Bishop after consultation with the parish priest...*”. Mindezt azért tartottam szükségesnek kiemelni, mert ahogyan a fejezet elején említésre került, a részleges törvények vizsgálatánál a megyéspüspök és a diakónus viszonyának vizsgálata kiemelkedő szempontot képvisel.

A namíbiai püspökök által hozott törvény négy fejezetből áll. A vonatkozó szentszéki törvényekre és a szentszék által jóváhagyott namíbiai törvényekre való hivatkozást követően

- az I. fejezet röviden összefoglalja a diakonátus teológiai és spirituális háttérét, valamint tevékenységi körét;
- a II. fejezet a diakónus tevékenységi körének részleteit mutatja be; lebontva azt az Ige, a Liturgia és a szegények valamint a perifériára szorultak szolgálatára;
- a III. fejezet a diakonátusra való jelentkezés módját és a jelölt alkalmassági feltételeit írja le;
- a IV. fejezet pedig a kiképzés tematikáját határozza meg részletesen, nagyon komolyan figyelembe véve az egyes jelöltek eltérő életállapotát vagy működési területét.

A felszentelt állandó diakónusok a zsolozsmából a Reggeli és az Esti dicséretet kötelesek levégezni.

Összességében elmondhatjuk, hogy akár az egyéni életutakra való odafigyelés, akár az ősi tradicionális püspök-diakónus viszony, akár a spirituális háttér felől vizsgáljuk a témát, a Namíbiai Püspöki Konferencia vonatkozó határozataiban olyan intelligens törvényhozást ismertünk meg, amely bátran hozható fel akár az európai, akár az amerikai részleges törvényhozók előtt.

2.27. Nicaraguai Püspök Konferencia

A Nicaraguai Püspöki Konferencia csupán a lektorok és akolitusok képzéséről szól bővebben,³¹² az állandó diakónusokéről egyáltalán nem. Az, hogy ez a hiány nem az állandó diakonátus lehetőségének kizárását jelenti, abból látszik, hogy szabályozásra kerül az állandó diakónusok által előírt zsolozsmakötelezettség, mely a Laudes és a Vesperás elvégzésére terjed ki.³¹³

2.28. Nigériai Katolikus Püspöki Konferencia

A Nigériai Katolikus Püspöki Konferencia részletesen szabályozza mind a szolgálatokra³¹⁴ (lektorátus, akolitátus), mind az állandó diakonátusra való jelölés és kiképzés feltételeit.³¹⁵ A feltételek (hároméves képzés, alsó korhatár, stb.) megegyeznek az egyetemes normákkal, azonban két érdekes sajátosságot találhatunk: míg a lektorok és az akolitusok esetében a Törvényhozó megelégszik a saját nemzeti nyelv ismeretével, addig az állandó diakónusoktól megköveteli az angol nyelv ismeretét is, melyet nyelvvizsgálóval kell igazolni. Ezen kívül a házasságban nem csupán a betöltött 35. életév a feltétel, hanem az is, hogy a jelölt legalább 10 éve éljen egyházi házasságban (kifejezetten hangsúlyozza a szöveg a tíz éves időtartam tekintetében az egyházi házasság fontosságát). A képzés kiterjed mind a spirituális, mind a teológiai, mind a gyakorlati dimenzióra.

A törvény végezetül azokat az aggályokat kívánja eloszlatni, mely szerint a házasság diakonátus veszélyt jelentene a nőtlen papi szolgálatra való hivatások kialakulására.

Az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettsége Nigériában a Laudes és a Vesperás elimádkozására terjed ki.

2.29. Új-Zélandi Katolikus Püspöki Konferencia

Az Új-Zélandi Katolikus Püspöki Konferencia az állandó diakónusok képzésével kapcsolatban Divine Whorsip and the Disciline Of the Sacraments Kongregáció Prot.no 1187/88. szám alatt 1991. június 28-án jóváhagyott programjára hivatkozik.³¹⁶ Az állandó

³¹² J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 807.

³¹³ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 808.

³¹⁴ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 815.

³¹⁵ Uo. 816.

³¹⁶ Uo. 845.

diakónusoknak a püspöki konferencia területén a Reggeli és az Esti dicséretet kell naponta elimádkozniuk.³¹⁷

2.30. Indiai-Óceáni Püspöki Konferencia

Az Indiai-Óceáni Püspöki Konferencia vonatkozó törvénye³¹⁸ nem csupán nyelvében, hanem tartalmában is rendkívül nagy, többnyire szó szerinti hasonlóságot mutat a Francia Katolikus Püspöki Konferencia hasonló témájú részleges jogszabályával. A többlet a képzés tematikai részletezésében (intellektuális, pasztorális és spirituális – melyben kiemelkedik a Szentírás, a szentségek és Imaórák Liturgiájának fontossága) található. A püspöki konferencia területén az állandó diakónusoknak a Laudest és a Vesperást kell naponta elimádkozniuk.

2.31. Holland Püspöki Konferencia

A Holland Püspök Konferencia által hozott törvény³¹⁹ igen rövid és szűkszavú, csuán a civil foglalkozással bíró jelöltekről szól, akiknek négy éves képzést ír elő az erre a célra létrehozott intézményben. A felszentelt diakónusok a Laudest és a Vesperást kötelesek elimádkozni Hollandiában.

Érdekes sajátosság, hogy a klerikusi ruha (sötétszínű öltözék római kolláréval) viselésének kötelezettsége Hollandiában valamennyi papra és diakónusra kiterjed. Mivel nincs kifejezetten kivéve az állandó diakónusok csoportja az említett körből, feltételezhetjük, hogy ez alatt nemcsak a papságra készülöket, hanem valamennyi diakónust értenünk kell.

2.32. Óceániai Püspöki Konferencia

A Csendes-Óceán több kontinensnyi területén lévő szigetvilág igen változatos, egymástól a földrajzi adottságok miatt erősen izolált kultúrákkal rendelkezik, melyből egyedül talán a diaszpóra és a szigetvilágra jellemző életstílus lehet a közös nevező. Ez tükröződik az Óceániai Püspöki Konferencia állandó diakónusokat érintő jogszabályán is,³²⁰ mely az egymástól eltérő körülmények között igen nagy figyelmet szentel annak, hogy a jelöltek a katolikus tanítás elsajátításán túl felkészüljenek az őket befogadó helyi közösség sajátosságaira. A diakónusjelölteknek kiképzést kell kapniuk a szentírástudományból,

³¹⁷ Uo. 846.

³¹⁸ Uo. 857-858.

³¹⁹ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 867.

³²⁰ Uo. 886.

dogmatikából, erkölcszociológiából, szentségi jogból, az egyháznak a szolgálatról szóló tanításából és a diakonátus szpiritualitásából.

A legalább három évig tartó képzésnek vagy az egyes egyházmegyékben, vagy a közös kulturális háttérrel rendelkező vidékek egyházmegyéi által fenntartott intézményben kell történnie. Amennyiben a jelöltnek nincs lehetősége az említett intézményben a képzésen részt venni, a megyéspüspök személyesen végzi a felkészítést, vagy papot delegál a feladat elvégzésére. Figyelemre méltó ez a szabály, hiszen a leendő diakónus és a püspök közvetlen viszonya derül ki belőle, melyben az esetlegesen részt vevő pap csupán a püspököt képviselő, helyettesítő funkcióval rendelkezik. A törvény az érettebb korú jelöltek számára – függetlenül a cölebsz vagy a házasság állapotától –, a hároméves tanulmányokat lezárandó egy éves gyakorlati képzést ír elő.

A felszentelt állandó diakónusok zsolozsmakötelezettsége Óceániában a Reggeli és az Esti dicséret elimádkozására terjed ki.

2.33. Panamai Püspöki Konferencia

A Panamai Püspök Konferencia általános szabályai között csupán egy rövid jogszabályt találunk,³²¹ amely a CIC-cel összhangban meghatározza a képzés helyét és időtartamát mind a fiatalabb, mind az érettebb korú jelölteknek; továbbá előírja az állandó diakónusok számára a Laudes és a Vesperás elimádkozásának kötelezettségét.

A törvény c.) pontja azonban a jogszabályokhoz csatolt függelék 2. pontjára utal, amely rendkívül bőszeges és részletes, kilenc fejezetből álló anyagot szolgáltat az állandó diakonátusra való kiválasztás és kiképzés, valamint a diakónusi szolgálat témájához. Az egyes fejezetek tartalma nagy vonalakban:

- I. *A motiváció – a diakonátus szolgálat jellege*
- II. *Világi munkatársak* – a felszentelt szolgák hiányában igen sok laikus krisztushívő dolgozott és dolgozik a panamai egyházban lelkipásztori kisézőként, akiknek a munkája rendkívül értékes az egyház számára.
- III. *Az állandó diakonátus helyreállítása Panamában*: az új Kódex és a Panamai Püspöki Konferencia határozata tette lehetővé ezen szolgálat bevezetését, melyet a felszentelt diakónusi szolgálat szentségi jellegével, az igehirdetésre való szentségi képesítéssel és a paphiánnyal indokolnak elsöszlegesen. A Szentszéktől No.225/69.

³²¹ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 898.

szám alatt 1976. május 12-én próbaidőre jóváhagyott szabályzat adta meg a diakonátus panamai bevezetésének intézményes kereteit.

- IV. *A jelöltek kiválasztása és kiképzése*: a kiválasztás szempontjai és feltételei tekintetében nincs eltérés vagy hozzáadás a CIC-ben foglalt egyetemes törvényekhez képest, azonban a törvény szövege kiemeli az apostoli képzés fontosságát, illetve tanévekre és óraszámokra lebontva ismerteti részletesen a diakónusképzés tematikáját.
- V. *Folyamatos továbbképzés*: igazodjék a diakónus szolgálati helye által támasztott követelményeknek. Figyelemre méltó, hogy az V./3/a. pont alapján egyedül a megyéspüspök felelős a diakónusok folyamatos továbbképzésért.
- VI. *A diakonátus dimenziói*: főleg az ige, a liturgia és karitatív szolgálat hármassága köré csoportosul a három alapvető vetülete az állandó diakónus szolgálatának. Az igahirdetés a hitoktatás végzését és a perifériára szorult közösségek gondozását is jelenti, a liturgia diakóniája az eucharisztikus lelkiséget és a peremre szorultaknak az Oltáriszentséghez való elvezetését is jelenti, míg a diakonális tevékenység a szociális-karitatív munkának az Egyház nevében történő elvégzését és megszervezését tartalmazza.
- VII. *A diakónus lelkisége*: meghatározza a szolgálat, a közösséghez való szoros viszony, és ha házas, akkor a házasság szentsége. A lelkiélet eszközei számára a rendszeres szentáldozás, a Laudes és a Vesperás (lehetőleg közösségben, vagy a családja körében történő) napi elvégzése, a rendszeres lelkigyakorlat végzés, és a Szentírás, különösen az Evangélium közösségben vagy családi körben történő rendszeres olvasása.
- VIII. *Strukturális viszony*: talán a legfontosabb mondanivalóval rendelkező fejezet a témánkat tekintve, hiszen ez helyezi el az állandó diakónus szolgálatát az egyház hierarchikus rendjében. Eszerint a diakónus közvetlenül a püspökkel van viszonyban, nem pedig a papnak magától értetődően alávetett személy. A püspök és a diakónus között emiatt közvetlen párbeszédre van szükség. A plébános a diakónus szolgálatát tekintve egyfajta igazgatóként jelenik meg, de a törvény szövegéből egyértelmű, hogy ez a plébánosi hivatalnak a püspököt helyi szinten képviselő jellegéből, és nem az áldozópapi fokozatnak a diakonátushoz képest magasabb fokából fakad. A törvény szövege elfogadást és testvéri viszonyt vár el az áldozópapoktól az állandó diakónusok felé.

- Végül a IX. fejezet előírja, hogy a püspöki konferencia elnökének előírása szerint dolgozzák ki a diakónusi hivatás és szolgálat konkrét kereteit megfogalmazó normákat.

2.34. Paraguay-i Püspöki Konferencia

A Paraguay-i Püspöki Konferencia a panamaihoz hasonló tematikájú, de kevésbé részletes szabályozást³²² ad az állandó diakonátusról. A képzés időtartamát három évben határozza meg, melynek a helye a CIC 236. kánonjának megfelelően a jelölt életkorától függ. A képzés spirituális, hittani és pasztorális szempontok alapján kerül meghatározásra, melyhez kapcsolódik a folyamatos továbbképzés témája. A diakónus lelkiségét alapvetően az Oltáriszentséghez való viszonya, Isten Igéjének olvasása és befogadás, valamint a szeretetszolgálat jellemzi.

Sajátosság, hogy a Paraguay-i Püspöki Konferencia a házasság jelöltek esetében nem csupán a betöltött 35. életévet, hanem a legalább tíz éve fennálló házasságot is megköveteli ahhoz, hogy a diakónusjelölt a felszentelésre bocsátható legyen, továbbá kifejezetten tiltja az állandó diakónusoknak, hogy politikai párt tagjai legyenek.

A püspök és a diakónus viszonyáról implicit a 3/7. pont szövegéből sejthetünk közvetlen viszonyt, amennyiben az említett szöveg előírja, hogy szentelés előtt a püspök személyesen konzultáljon annak a közösségnek a tagjaival, amelynek a szolgálatára a jelölt előreláthatólag vállalkozni fog.

Az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettsége Paraguayban a Laudes és a Vesperás elvégzésére terjed ki.³²³

2.35. Perui Püspöki Konferencia

A Perui Püspöki Konferencia az állandó diakónusok képzésével kapcsolatban csupán egy, a Szemináriumok és Hivatások Püspöki Hivatala (Comisión Episcopal de Seminarios y Vocaciones) által előkészített dokumentumot említ³²⁴, amely az alapját képezi az állandó diakónusokkal kapcsolatos kérdések megoldásának. A perui állandó diakónusok sajátos

³²² J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 934-936.

³²³ Uo. 939.

³²⁴ Uo. 983.

kötelessége a Laudes és a Vesperás elimádkozása mellett az Olvasmányos Imaóra elvégzése is.³²⁵

2.36. Portugál Püspöki Konferencia

A Portugál Püspöki Konferencia semmilyen részleges törvényt nem hozott az állandó diakónusok képzésével, életformájával és munkájával kapcsolatban; azonban ez nem jelenti a diakónusi szolgálat lehetőségének kizárását. Ez az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettségének a Laudes, Vesperás és Kompletórium elvégzésében való meghatározásából vehető ki.³²⁶

2.37. Porto Rico-i Püspöki Konferencia

A Porto Rico-i püspökök Portugáliánál jóval részletesebben szabályozzák az állandó diakónusok életét (Art.1.)³²⁷; ez azonban nem jelent többet a CIC általános normáinak rövid részletezésénél. Eszerint a diakónusjelöltek életkora (betöltött 25. illetve házasoknál 35. életév) ugyanaz, mint a CIC-ben, azonban a házasok esetében a betöltött 35. életév mellett legalább 10 éve házasembernek kell a jelöltnek lennie. A jelöltség és a hároméves képzés során a Porto Rico-i szabályozás nagy jelentőséget tulajdonít a próbának, melynek gondolata mind az *admissio*-ra való bocsátással, mind a képzés tematikájával kapcsolatban felmerül. A képzés kiterjed a próba mellett a spirituális és hittani (dogmatikai, szentírásstudományi, liturgikus, erkölcssteológiai és kánonjogi) ismeretekre is. Az ordinárius által meghatározott gyakorlati képzés során a jelöltnek el kell sajátítania ezen kívül az egyház szociális tanítását, a pedagógiai és kateketikai gyakorlatot, valamint a plébániai adminisztrációs feladatok ellátását.

Az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettsége egyedülálló módon Porto Rico-ban nem a Laudes és a Vesperás, hanem a Laudes és a Kompletórium elimádkozását jelenti (Art. 2.)³²⁸.

2.38. Dominikai Püspöki Konferencia

A dominikai részleges törvényeknek a CIC 236. kánonjához fűzött kiegészítése az általános elveken túl nem fogalmaz meg konkrétumokat³²⁹. A CIC által előírt hároméves képzéssel

³²⁵ Uo. 964.

³²⁶ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 988.

³²⁷ Uo. 1033-1034.

³²⁸ Uo. 1035.

kapcsolatban a részleges norma annyi évet kíván a felkészüléshez, amennyi szükséges; tehát a három éves minimum adott esetben hosszabb időt jelenthet. A képzés feletti felügyeleti jogot és jóváhagyását a megyéspüspök végzi, vagyis ő felelős a kurzus tematikájáért is. A zsolozsmázás kötelezettségét az állandó diakónusok a Laudesnek és a Vesperásnak a Liturgia Horarum szerinti elimádkozásával tehetnek eleget.³³⁰

2.39. Salvador-i Püspöki Konferencia

A salvador-i részleges törvényhozó sajátos látásmódja, hogy a törvény teljes szövegében³³¹ csak a házassági diakonátus lehetőségével számol, a cölebsz vagy a szerzetes diakonátussal nem. A szentelésre bocsátáshoz nem csupán a 35. életév betöltése, hanem a házasságban eltöltött minimum 5 éves időtartam is szükséges, a három éves képzés tematikájáért és megszervezéséért a megyéspüspök a felelős. Ezt a tanulmányi rendet a Püspöki Konferencia vizsgálja felül (21/e. pont).

A törvény az állandó diakónus szignifikáns tevékenységi területének a karitást látja (12/a), melynek a szent tudományok mellett jelentős teret kell kapnia a képzés folyamán. Ebből érezhető az, hogy a Salvador-i Püspöki Konferencia, ha nem is szabályozza kiemelkedő részletességgel a diakónusi szolgálat egyes elemeit, mégsem papot pótló, hanem sajátos utat lát ebben a hivatásban.

Az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettsége Salvadorban a Laudes és a Vesperás elvégzését jelenti (11. p).

2.40. Skandináv Püspöki Konferencia

A skandináv püspökök csupán egy általános mondat erejéig térnek ki az állandó diakónusok képzésének támaszára, mely szerint a képzést a továbbiakban meg kell határozni és a Szentségi Kongregációnak jóváhagyásra be kell nyújtani.

Az állandó diakónusoknak a püspöki konferencia területén a Laudest és a Vesperást kell elimádkozniuk.³³²

³²⁹ Uo. 1045.

³³⁰ Uo. 1046.

³³¹ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 1066-1068.

³³² Uo. 1086.

2.41. Skót Püspöki Konferencia

Skócia püspökei a skandináv szabályhoz hasonlóan csupán egy, a Szentszékhez beadandó normáról határoztak.³³³ Az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettsége is a hasonló témájú skandináv törvény tartalmának felel meg.³³⁴

2.42. A Szlovén Köztársaság Püspöki Konferenciája

A szlovén püspökök konferenciájának vonatkozó részleges törvénye³³⁵ csupán nagy vonalakban fogalmaz meg általános elveket a diakónusképzést illetően. A lelkiéletre való nevelés mellett a diakónusjelölteknek kiképzést kell kapniuk a szentírástudomány és a liturgia területén is, melyre akár a Teológiai Fakultáson, akár bármely rendelkezésre álló teológiai és pasztorális kurzuson szert tehetnek. A diakónusjelöltek feleségei méltó életvitellel kell rendelkezniük férjük szolgálatához.

Az állandó diakónusoknak Szlovéniában a Laudest és a Vesperást kell elimádkozniuk a jóváhagyott liturgikus könyvek szerint.

2.43. Spanyol Püspöki Konferencia

Az állandó diakonátussal foglalkozó spanyol részleges törvény (Art. 1.1.)³³⁶ a Spanyol Püspöki Konferencia 1977. november 21-26. között megtartott általános ülésének határozatára utal, mely a püspöki konferencia törvényeit tartalmazó dokumentum 1. számú Függelékében³³⁷ találjuk meg, melyet a Szentszék 1978. április 29-én hagyott jóvá. Ehhez csatlakozik egy 1982. február 2-án jóváhagyott kiegészítés is.

A tizennégy oldalas terjedelemből láthatjuk, hogy a spanyol egyház igen részletesen és behatóan foglalkozik a témával. Mivel a törvény szövege igen részletekbe menő és narratív, csupán a tematika rövid felvázolására és a püspök-diakónus kapcsolat vizsgálatára teszünk kísérletet.

I. fejezet

- *A diakonátusról szóló egyházi tanítás teológiai háttere* – a szöveg a II. Vatikáni Zsinat szövegei alapján szentírási és patrisztikus helyekre hivatkozva mutatja be a

³³³ Uo. 1098.

³³⁴ Uo. 1101.

³³⁵ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 1112.-1113.

³³⁶ Uo. 1120.

³³⁷ Uo. 1143-1157.

diakonátus teológiai alapjait, melyet a legújabb pápai megnyilatkozásokra és szentszéki dokumentumokra való utalással zár le.

- *A diakónusi szolgálat a különböző pasztorális kontextusokban* – az Ige, a Liturgia és a karitatív szolgálat elemzése, mely magába foglalja a peremre szorultak gondozását is.
- *A diakónus, mint a püspök és a presbitérium munkatársa* – témánk szempontjából kiemelkedő jelentőségű a fejezet, hiszen ez helyezi el a diakónusi szolgálatot az egyház struktúrájában. Megismétli a *non ad sacerdotium, sed ad ministerium* elvet, kiemelve a püspök és a diakónus közötti viszonyt. Az áldozópapok ebben a fejezetben kizárólag testületileg (vagy a presbitérium, vagy papi szenátus tagjaiként), vagy a püspököt képviselő személyként vannak megemlítve. Eszerint a diakónus közvetlenül a püspökhöz tartozik, az ő szolgálatára van szentelve; a papnak csak annyiban van alávetve, amennyiben az a püspököt képviseli plébánosként, vagy a szentmise bemutatójaként.

II. fejezet

- *A diakónusi hivatás jellemzői*
- *A hivatás „megkülönböztetése”* – a jelölt hivatásának a püspök részéről történő elfogadásának illetve a jelölt kiválasztásának a feltételei és folyamata. Itt kerültek meghatározásra az olyan feltételek, mint például a korhatár, melynek nem csupán – a CIC kánonjainak megfelelő – alsó, hanem a betöltött 60. életévben megállapított felső határa is van.

III. fejezet

- *A diakónus képzése* – a képzés irányítóit, általános alapelveit írja le.
- *Előképzés* – a jelöltről való szükséges információk beszerzése, a jelölt állapotának (cölebsz, házasság) megfelelő spirituális képzés ideje.
- *A képzés ideje és tematikája*
- *A lektori és az akolitusi szolgálat gyakorlása, valamint a szentelésre bocsátás*

IV. fejezet

- *Missziós pasztoráció*
- *Folyamatos továbbképzés*

A függelék a továbbiakban részletesen ismerteti a propedeutikus (előképzési) időszak és a szentelést megelőző képzés tantervét.

Spanyolországban az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettsége a Laudes és a Vesperás elvégzésére terjed ki.³³⁸

2.44. Katolikus Püspökök Nemzeti Konferenciája (USA)

Bár az állandó diakonátus intézménye az USÁ-ban terjedt el leginkább, érdekes módon a képzésükről egyetlen részleges jogszabály sem rendelkezik. Az állandó diakónusok életformájával kapcsolatban is csupán a zsolozsmakötelezettséget definiálja az amerikai püspöki konferencia, melyet a Laudes és a Vesperás elimádkozásában határoznak meg.³³⁹

2.45. Dél-Afrikai Katolikus Püspöki Konferencia

A dél-afrikai részleges jog az 1995. január 23-án *Az állandó diakonátusról kiadott dél-afrikai általános szabályok*³⁴⁰ címmel, a püspöki konferencia által kiadott norma szövegére hivatkozik. Az állandó diakónusok a napi zsolozsmából a Reggeli és az Esti dicséretet kötelesek elvégezni.³⁴¹

2.46. Svájci Püspöki Konferencia

A Svájci Püspöki Konferencia által hozott jogszabályok³⁴² gyakorlatilag ugyanazzal a tartalommal rendelkeznek, mint a dél-afrikaiak. A törvény szövege a témával kapcsolatban egy, a svájci püspökök által 1984. január 25-én *Az állandó diakonátusról kiadott svájci általános szabályok*³⁴³ kiadott dokumentumra hivatkozik.

Az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettsége Svájcban szintén a Laudes és a Vesperás elimádkozásából áll.³⁴⁴

2.47. Thaiföldi Püspöki Konferencia

Ezen püspöki konferencia nem hoz részleges törvényt az állandó diakónusok képzéséről, azonban ez – a *Tanzániai Püspöki Konferencia* kifejezett, törvénybe foglalt³⁴⁵ elutasításával

³³⁸ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 1121.

³³⁹ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 1190.

³⁴⁰ „General Directives for the Permanent Diaconate in Southern Africa”.

³⁴¹ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 1242.

³⁴² Uo. 1259.

³⁴³ „Direttive generali per il Diaconato permanente in Svizzera”.

³⁴⁴ J. MARTIN DE AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali*, 1271.

szemben – nem jelenti a diakonátus intézményétől való elzárkózást, mivel a CIC 276. kán. 2-3-hoz fűzött részleges jogszabály említést tesz az állandó diakónusokról a Reggeli és az Esti dicséret elvégzésének a számukra kötelezővé tételével.³⁴⁶

Szinte szó szerint ugyanezt lehet elmondani a *Venezuelai Püspöki Konferencia* részleges jogáról is, mely csupán az állandó diakónusok zsolozsmakötelezettségének hasonló tartalommal történő meghatározásáról rendelkezik.³⁴⁷

2.48. Zimbabwe-i Püspöki Konferencia

A zimbabwe-i törvények szövege a diakónusképzést illetően teljesen a CIC 236. kánonjának szövegére hagyatkozik;³⁴⁸ az állandó diakónusok számára a püspöki konferenciák többségéhez hasonlóan a Reggeli és az Esti dicséret elimádkozását írja elő.³⁴⁹

2.49. Az egyes püspöki karok diakónusokra vonatkozó részleges jogának összegzése

Amilyen színes képet mutat világszerte az állandó diakonátus intézményének elterjedése és fejlődése, ugyanolyan a rá vonatkozó joganyag tartalma is. Akárcsak a magyar egyház esetében, úgy nemzetközi viszonylatban sem lehet egy-két igen pozitív példától eltekintve azt mondani, hogy több mint negyven évvel az első állandó diakónusok felszentelése után a diakonátusnak kánonjogi értelemben vett valódi hivatallá történő fejlődése és elvi háttére pozitív tendenciát mutatna.

Sokrétű problémával állunk tehát szemben. Az információáramlás következtében az európai kultúrára épülő társadalom krízise, a hagyományos értékek relatívvá válása globális méreteket ölt, ami egyáltalán nem kedvez az teljes egzisztenciális elköteleződést kívánó latin rítusú papi hivatásnak. Miközben a papság száma világviszonylatban ugyan lassú növekedést mutat, egyes régiókban a paphiány olyan súlyos problémát jelent, ami már a helyi egyház létét veszélyezteti. Ilyen helyzetben természetes, hogy a diakonátus az a szalmaszál, amelybe az ilyen régiók főpásztorai utolsó reményként kapaszkodnak. Nyilvánvaló következmény azonban az is, hogy ez szétroncsolja az egyházi rend fokozatainak egymáshoz való

³⁴⁵ Uo. 1289.

³⁴⁶ Uo. 1303.

³⁴⁷ Uo. 1330.

³⁴⁸ Uo. 1347.

³⁴⁹ Uo. 1348.

hagyományos viszonyát, és önhibájukon kívül hamis identitást ad az alsó klérus jó néhány képviselőjének.

Az eddigieket áttanulmányozva, ha nem is mondhatjuk el, hogy teljes ismeretünk van a magyar- és a világegyház témánkba vágó részleges egyházi jogáról, a fő sodorvonalakkal az eddigi néhány oldalon mégis nagy vonalakban megismerkedhettünk. Az egyházi rend szentségével foglalkozó teológiai háttér néhány szempontjának, az elmúlt mintegy száz év egyetemes jogfejlődésének és a magyar, valamint a nemzetközi részleges jog általános tendenciájának valamint a klérus mentálhigiénés állapotát veszélyeztető körülmények felvázolása után a következő néhány oldalban kísérletet szeretnénk tenni arra, hogy az ókori egyházszervezetnek és az egyházi rend fokozatainak a patrisztikus korból megismerhető viszonyait legalább néhány szempontból megismerjük. Az egyházszervezet korai állapota és az abból kiinduló fejlődési folyamat több szempontból magyarázatot adhat korunk kritikus jelenségeire és a kezelés módjának lehetőségeire.

VI. Az áldozópap és a diakónus által ellátott egyházi hivatalok organikus fejlődése az első évezred egyházában, különös tekintettel a patrisztikus kor egyházszervezetére

Az egyházi rend teológiai háttérének vizsgálata, újkori hivatali kereteinek fejlődése és a klerikusok mindennapi életében előforduló problémalehetőségek megközelítése után a jelen fejezettel ismét visszatérnénk a dolgozat alapkérdésében foglaltak egyik fontos elemének kifejtésére. Az alapkérdés ugyanis arra irányul, hogy a bemutatott krízis az ókori egyházszervezetben levő viszonyok naprakésszé tételével kerüljön orvoslásra természetesen úgy, hogy a kor követelményeinek megfeleljen és a hatályos egyetemes egyházi törvényekkel harmóniában legyen. Ehhez azonban szükséges megismernünk az egyházmegyei szervezet első évezredben működő modelljét és fejlődési stádiumait, kiemelve azokat a hivatali kereteket, melyek témánk szempontjából a legtöbb információt hordozzák.

A dolgozat alapkérdésében foglaltaknak megfelelően a következő szempontok szerint vizsgálom az ókori egyház szervezetét:

- milyen sajátosságokat mutat az áldozópapi illetve a diakónusi rend képviselői által ellátott egyházi hivatalokban az egyes rendek önazonossága?
- milyen viszonyban vannak az áldozópapok illetve a diakónusok által ellátott egyházi hivatalok a püspöki renddel és egymással?
- milyen fejlődés érhető tetten az első évezredben a vizsgált kérdéskörben?
- milyen következtetéseket vonhatunk le a sajátosságokból, viszonyokból és azok alakulásából a jelenkori krízisre és a megoldási lehetőségekre vonatkozóan?

A munkát az apostoli kor utáni egyházszervezet és az első század után elterjedt monoepiszkopális struktúra bemutatásával kezdem, majd vizsgálatra kerül az a kérdés, hogy az itt megismert viszonyok milyen módon, milyen egyházi hivatalok révén konzerválódnak vagy alakulnak át az egyházi intézményrendszer fejlődésével.

1. Az őskeresztény egyházszervezet

A Szentírásból megismert egyházi élethez alapvetően tartozott hozzá az apostolok tekintélyének eligazító szerepe, olyannyira, hogy ez időnként szélsőséges jelenségeket is

produkált, mint például a korintusi egyház esetében, ahol a hívők közötti megosztottsághoz vezetett az igehirdető személyéhez és tekintélyéhez való ragaszkodás.³⁵⁰ Az apostolok először főleg a zsinagógai gyökerű zsidó közösségekben kezdték el a missziós munkát, majd később Pál apostol a görög nyelvű zsidók és a pogányok között. Mivel – ahogyan Erdő Péter is rámutat monográfiájában³⁵¹ – a korai keresztény közösségek működése és a bennük működő hivatali struktúrák erős rokonságot mutatnak a korábbi zsinagógai közösségekkel; hasonló összefüggést a páli misszió révén létrejövő hellén közösségeknél is feltételezhetünk. Ennek megfelelően az első évszázad egyházszerkezete két fő modell szerint szerveződött meg: zsinagógai (jeruzsálemi) és a Szent Pál által alapított egyházközségek szerkezete.

1.1. A jeruzsálemi egyházszerkezeti modell

Maga az *ecclesia* szó, melyet leginkább egyháznak, gyülekezetnek fordítunk, a Hetvenes bibliafordításban a héber *kahal* megfelelője, mely a választott nép közösségét, illetve a választott néphez tartozók gyülekezetét jelentette. A korai keresztényekben igen meghatározó volt az a tudat, mely szerint a zsidó nép kiválasztottságának a keresztények az örökösei; ez a tudat jelent meg ebben a szóhasználatban is. A közösség vezetésének jellege és a benne található hivatalok szintén rokonságot mutatnak a zsinagógai közösséggel, akár az elnevezéseket, akár a hivatalokhoz tartozó tevékenységi köröket nézzük. Így a zsinagógai elöljáró felügyeleti tevékenységét az *episzkopé* szó jelölte, mely a keresztény *episzkoposz* szóval van kapcsolatban. Magát a zsinagógát testületi vezetés irányította, akiket véneknek, *preszbütereknek* neveztek, a közösségi szolgálattelvőt pedig görögül *diákonosznak*.

Az újszövetségi szentírás tanúsága szerint ehhez hasonló a jeruzsálemi egyház vezetése is: az apostolokon kívül a presbiterek kaptak részt a kormányzati hatalomból. Pál és Szilas az összegyűjtött adományokat³⁵² az apostolokhoz és a jeruzsálemi egyház véneihez vitte; a mózesi törvény megtartásával kapcsolatos kérdésben³⁵³ szintén hozzájuk fordultak, ahol a kérdést az apostolokból és vénekből álló zsinat döntötte el. Pál apostol az ApCsel 16,4 tanúsága szerint a hiteles egyházi tanítást az apostolokra és a presbiterekre hivatkozva adta elő. Amikor Pál apostol visszatérve harmadszorra járul Jakab apostol elé Jeruzsálembe, mindannyian összegyűlnek a presbiterek. Mindez a presbiterek kiemelkedő jelentőségére, és az őket övező tiszteletre utal.

³⁵⁰ 1Kor 4,1-21

³⁵¹ ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, Szent István Társulat, Budapest, 2001, 83-92.

³⁵² ApCsel 11,30

³⁵³ ApCsel 15,2

A hivatalra, mellyel a presbiterek rendelkeztek, Jakab apostol ír a levelében,³⁵⁴ melyet a betegek kenete szentírási alapjának is tekintünk. Bár egyéb konkrétumot Lukács nem említ a jeruzsálemi presbiterekkel kapcsolatban, mégis feltételezhetjük, hogy hatalmukat rituális módon, kézfeltétellel nyerték el, ahogyan Pál is kézfeltétellel rendelte az elöljárókat a különféle egyházak élére.³⁵⁵

1.2. A Szent Pál apostol által alapított közösségek

A Szent Pál apostol által alapított egyházakat illetően a Szentírásból igen sok információt szerezhetünk részben az Apostolok Cselekedeteiből, részben a páli levelekből. Alapvetően elmondhatjuk, hogy a közösségek vezetőit általános megnevezéssel elöljárónak nevezik. Így a Korintusiakhoz írt I. levelében Szent Pál megemlékezik Sztefanásról,³⁵⁶ aki magát házanépével együtt a szent szolgálatra szentelte, a rómaiakhoz írt levelében általában az elöljárói hivatalról,³⁵⁷ a Kolosszeiekhez írt levelében Archipposzról,³⁵⁸ és a Tesszalonikiekhez írt első levelében szintén általában az elöljárókról.³⁵⁹ A már említett ApCsel 14,23-ban olvashatjuk, hogy Szent Pál presbitereket rendel az egyházak számára, továbbá az ApCsel 20,17-28-ban Szent Lukács leírja, ahogyan Pál elbúcsúzik a milétoszi egyház presbitereitől, akiket elöljáróknak nevez. Tanítványának, Titusznak megbízásba adja, hogy az egyes közösségek élére presbitereket rendeljen,³⁶⁰ majd ugyanazon hivatalt püspökségnek is nevezve meghatározza annak feltételeit. Hasonlóan rendelkezik Timóteus felé is a püspökséggel kapcsolatban³⁶¹ és a presbiterek fegyelmi ügyeire vonatkozóan,³⁶² ahonnan egyértelműen kiderül a kézfeltételnek, mint szentelési aktusnak a jelentősége is. A presbiterek emellett még Szent Péter első levelében is említésre kerülnek mint elöljárók,³⁶³ akiket az Apostol a kötelességeik teljesítésére, pásztori feladataikra figyelmeztet.

A Szent Pál által alapított egyházközösségek diakónusainak létezéséről is értesülhetünk: a filippiekhez írt levél köszöntő soraiban³⁶⁴ nem részletezi ugyan az egyházi hierarchia különböző fokozatait, de közvetlenül az elöljárókkal együtt említi őket. A már említett

³⁵⁴ Jak 5,14

³⁵⁵ ApCsel 14,23

³⁵⁶ 1Kor 16,15

³⁵⁷ Róm 12,8

³⁵⁸ Kol 4,17

³⁵⁹ 1Tessz 5,12

³⁶⁰ Tit 1,5

³⁶¹ 1Tim 3,1-8

³⁶² 1Tim 5,17-22

³⁶³ 1Pét 5,1-4

³⁶⁴ Fil 1,1

Timóteushoz írt első levelének püspökségről szóló sorai után rögtön a diakónusi szolgálat kereteit és felvételének feltételeit taglalja.³⁶⁵

Ami a püspöki és presbiteri szolgálatot illeti, a páli levelekből és a szentírás más szövegeiből nem olvasható ki az, hogy egymástól elhatárolt, külön szolgálatról volna szó, sokkal inkább egyazon feladatkör kétfajta megnevezését láthatjuk. Ezen szolgálat képviselői kollegiálisan vezették az egyházközségeket, és ellátták a mai értelemben vett papi funkciókat. A kollegiális vezetésből kiemelkedő és a presbitériumtól határozottan megkülönböztetett püspöki rendre utaló első írásos emlékünket Antióchiai Szent Ignác vértanú levelezései³⁶⁶ jelentik, akitől részletes információkat kapunk arról, ahogyan a I. század végén, II. század elején a hármasközi klérus és az egyházközségek élén álló egyetlen püspök a kormányzati hatalmat gyakorolta.

Ezek mellett megemlíthetjük a sajátos szervezettel rendelkező antióchiai közösséget, melynek működését az Apostolok Cselekedetei mutatja be a 11,22-től kezdődően. Itt a szentírás nem beszél sem presbiterekről, sem diakónusokról, inkább karizmatikus tevékenységi körök kerülnek említésre, mint például a próféták és tanítók hivatala.

A jeruzsálemi és a páli szervezeti modell különbsége lényegében az apostolok személyes jelenlétének meglétének vagy hiányának érzékelhető leginkább. A jeruzsálemi egyházban Szent Jakab apostol egészen a vértanúhaláláig vezette a közösséget, amely a vele kapcsolatos tekintély miatt erősen meghatározta az egyházi életet és annak strukturális alakulását. Természetes, hogy Jeruzsálemben egy élő apostol mellett a kollegiális vezetésben résztvevő presbiter szerepe eltért attól a helyzettől, amely a Szent Pál apostol által alapított egyházközségben alakult ki. Ezeket Szent Pál vándorprédikátorként alapította, így nem lehetett jelen a későbbiekben a hitélet minden napjaiban, hanem küldetését és tekintélyét továbbadva bízta rá a helyi elöljáróra az egyházi élet irányítását, mint például Timóteus vagy Titusz esetében.

1.3. Az apostoli kor utáni egyházszervezet az I. században

Az apostoli kor utáni évtizedekben, egészen az I. század végéig még nem volt egységesen kialakult kerete az apostoli szolgálatnak, a szentírásból megismert struktúrához hasonlóan

³⁶⁵ 1Tim 3,8-13

³⁶⁶ *Antióchiai Szent Ignác hét levele* (ford. Vanyó László) in: *Apostoli atyák* (szerk. Vanyó László), II. kiadás, Szent István Társulat, Budapest, 1988, 163-204.

egyazon fogalmat illetnek a püspök és a presbiter címmel. Ebből az időből főleg a *Didakhé*³⁶⁷ és Római Szent Kelemennek a korintusiakhoz írt leve³⁶⁸ nyújt számunkra információt.

A *Didakhé* leírja a korai egyházközség szerkezetét, melyben a vándor misszionáriusok, a próféták (akiket az irat a 13. fejezetben „*legfőbb főpapnak*” nevez), a *tanítók* (11.fejezet) után említésre kerül a hierarchikus egyházi rend is a püspökök és a diakónusok rendjének megnevezésével, akiknek az előbb említett próféták és tanítók szolgálnak (15. fejezet 1.). A *Didakhé* 15,1 szövege csak a püspököket és a diakónusokat említi, akik a próféták és tanítók utódai, a presbiterekről hallgat: „*Kézfeltétellel válasszatok magatoknak az Úrhoz méltó püspököket és diakónusokat, szelíd és nem pénzéhes, igazmondó és kipróbált férfiakat; ők látják el ugyanis nektek a tanítók és próféták szolgálatát*”.³⁶⁹ A *diakonos* ebben a szövegben egyszerűen szolgál, aki különféle feladatokat lát el szolgálata sajátos körülményeinek megfelelően. A *Didakhé* semmit sem mond az ordinációról; egyes teológiai vélemények szerint a *cheirotonein* nem szentelést, hanem választást jelent.³⁷⁰ Látjuk azt is, hogy ebben a szövegben már szintézisbe kerül az, amit fentebb a páli alapítású és az antióchiai típusú egyházi vezetésről leírtunk.

Szent Kelemennek a korintusiaknak írt, Kr.u. 96. körül keletkezett levele, melyben a pápa a korintusi egyházban lévő megoszlásra reflektálva súlyos szavakkal utasítja rendre a lázadókat, hogy ne zavarják meg az apostoli tekintély alapján működő egyházi rendet. Az a tekintély, amelyről már említést tettünk, megjelenik ebben a levélben is. A levél megállapítja, hogy a püspökök az őket rendelő, felszentelő apostolokon keresztül Jézus Krisztustól kapták az egyház vezetésére megbízásukat, aki az apostoloknak a missziós parancsban adta meg az evangélium hirdetésére a küldetést. Az apostolok ezt a kötelességüket a püspökökön keresztül teszik; így a püspökök nem csupán az apostoloknak szóló kötelességnek, hanem a nekik kijáró tekintélynek is részesei lettek. A levél szerint a püspökök és a diakónusok egyazon lelki feladatot látják el a közösségben: „*Az apostolokat Jézus Krisztus rendelte számunkra, hogy hirdessék az evangéliumot, Jézus Krisztust pedig az Isten küldte el. Krisztus az Istentől, az apostolok Jézus Krisztustól, de mindkettő annak rendje szerint az Isten akaratából volt. Átvették a parancsolatokat, és Urunk Jézus Krisztus feltámadása által megbizonyosodva, és Isten ígében megerősödve, a Szentlélek teljes birtoklásával elmentek, hogy hirdessék az evangéliumot, az Isten országát, mely el fog érkezni. Miután a különböző*

³⁶⁷ *Diadkhé, azaz: a tizenkét apostol tanítása* (ford. Vanyó László) in: *Apostoli atyák* (szerk. Vanyó László), II. kiadás, Szent István Társulat, Budapest, 1988, 93-101.

³⁶⁸ *A Római Szent Kelemen levele a korintusiakhoz* (ford. Ladocsi Gáspár) in: *Apostoli atyák* (szerk. Vanyó László), II. kiadás, Szent István Társulat, Budapest, 1988, 105-145.

³⁶⁹ AUDET, J.P., *La Didaché. Instructions des Apotres*, Paris, 1958, 241.

³⁷⁰ *Kommentar zu den Apostolischen Vätern. Die Didache*, Göttingen, 1989, 241.

vidékeken és városokban hirdették az igét, előjárókat állítottak mindenütt, kiket próbára tettek a Lélekben, a püspököket és azok számára, akik hinni fognak. Ez nem volt újdonság, mert a régi időkben is írtak már a püspökökről és a diakónusokról. Az Írás ugyanis ilyenképpen beszél róluk: »Püspököket állítok nekik az igazságosságban, diakónusokat pedig a hitben«.

A tekintély, melyről a Kelemen-levél szól, messze túlmutat az emberi értelemben vett fogalmakon. Természetfeletti tényezőként szerepel, mely Isten akaratát közvetíti. Az apostoli szolgálat és tekintély pedig nem vész el az apostolok halálával, hanem az egyház térbeli és időbeli terjedésének következtében szükségszerűvé vált továbbadásával az apostolok utódainak és munkatársainak is sajátjává válik. A levél egyébként összefüggésben van a pasztorális levelekkel is a következők tekintetében:

- a jelöltek számára felállított követelmények és a Szentlélekben való próba;³⁷¹
- az *episzkoposz* és a *diákonosz* terminusoknak a páli leveleknek megfelelő használata.³⁷²

A diakónusok munkájáról ebből az időből igen kevés információnk van, de valószínűsíthető, hogy a jeruzsálemi egyházközséghez hasonlóan az egyházi élet animátoraiként működtek, felelősek voltak az özvegyek és az árvák között végzett szeretetszolgálatért. Nagy valószínűség szerint a katekézis és különféle liturgikus funkciók is részei voltak munkájuknak.³⁷³

Szent Kelemennek a korintusiakhoz írt leveléből szintén nem derül még ki, hogy egyetlen személy vezette volna az egyes egyházközségeket; a „püspök” és a „presbiter” megnevezés, ahogyan már említettük, ugyanarra a feladatkörre egyaránt előfordul; sőt, a vándortanítók és próféták is hasonló tekintélynek örvendenek. Így, ha a mai terminológiát és szentségtani kategóriákat akarnánk a Kelemen-levélben leírt egyházi struktúrára alkalmazni, akkor szentségi értelemben felszentelt püspököknek kell tekintenünk a misszionáriusi feladatot ellátó prófétákat és tanítókat, de az apostolok (és utódaik) által az egyes régiók vagy meghatározott városok élére rendelt püspököket és presbitereket is (mint például a Szent Pál apostol által ordinált Szent Timóteus és Titusz püspököket).

³⁷¹ Vö. 1Tim 3,1-7; 8,10 sköv.

³⁷² Vö. Fil 1,1

³⁷³ Didakhé 14, 1-3; 15,1.

Az első évszázad egyházkormányzatával kapcsolatban leírtakat az alapkérdésünk tükrében összefoglalva tehát azt mondhatjuk, hogy az apostoli tekintély és küldetés örököseinek az ún. „előljárók” és a diakónusok tekinthetők. Közös gyökerük az apostoli küldetésből való részesedés, azonban munkájuk területe több-kevésbé eltérő: míg az előljárók a kormányzati és a liturgikus funkciókat látták el alapvetően, addig a diakónusok ugyanennek a küldetésnek a mindennapi teendők tekintetében fungáló munkatársai voltak. Fontos kiemelnünk, hogy a diakonátus tehát nem az előljárói szolgálat *pótlására*, hanem segítésére született meg, amely ténynek napjaink problematikáját tekintve nagyon komoly jelentősége van.

2. A monoepiszkopális egyházközségek kialakulásától a III. századi egyházakig

Az első század végére kialakuló, egyszemélyű vezetéssel bíró egyházszerkezet létre az első utalásokat a Szentírásból az I. század végén íródott *Jelenések Könyvéből* és *Szent János Apostol harmadik leveleiből* olvashatjuk. Szent János apostol a látomásban kapott üzeneteket a Jelenések Könyvének második fejezetében hét egyház angyalának címezi, akik – a Jel 1,20-ban olvashatókkal összefüggésben – nem természetfeletti értelemben vett angyalok vagy őrangyalok, hanem az egyes közösségek vezetőit jelképező alakok. Mivel a felszólítás mind a hét esetben egyetlen személy felé szól: „Az (...) egyház angyalának ezt írd”, joggal feltételezhetjük, hogy az illető egyházban, ha korábban volt is az eddig leírtakhoz hasonló kollegiális vezetés, mégis a vezetői rétegből kiemelkedett egy személy, aki magát a közösséget képviselte az Isten felé.

Nem ennyire egyértelmű, de hasonló következtetést vonhatunk le Szent János apostol harmadik leveléből is, ahol negatív példaként említi a hatalmával visszaélő közösségi vezetőt, Diotrefeszt.³⁷⁴ Bár az írás nem zárja ki a kollegiális vezetés lehetőségét, mégis a hatalommal való olyan visszaélésről olvashatunk benne, amely egy konkrétan kiemelt hivatalra enged következtetni.

Az I. század végére, II. század elejére kialakult és elterjedt monarchiális püspökségre Antióchiai Szent Ignác már említett hét levele ad számunkra igen részletes információt, amely az egyházi hierarchia többi fokozatáról is tanúskodik. Szent Ignác a vértanúságra készülve sok egyházat végiglátogatott, és azok szervezetéről részletesen beszámolt a leveleiben. Ebben a szervezetben a püspök mindenhol egyedülként van megemlítve, akinek

³⁷⁴ 3Ján 9-11.

a presbiterek testülete és a diakónusok segítenek.³⁷⁵ Erről a monarchiális püspökségről világos szavakkal tanúsítja: egy Jézus Krisztus teste, és egy a Kehely, ahogyan egy a püspök is a presbiterekkel és a diakónusokkal.³⁷⁶ A híveknek úgy kell tisztelniük a püspököt, mint Jézus Krisztust, a presbitereket mint Krisztus apostolait, a diakónusokat pedig az egyház szolgálata miatt.³⁷⁷ A püspök nélkül senki nem tehet semmit az Egyházban: az ő engedélye nélkül senkit nem lehet megkeresztelni, nem lehet szeretetlakomát (szentmisét) ünnepelni, csak az az eucharisztia érvényes, amely vele közösségben történik.³⁷⁸ Ott van Jézus Krisztus és az egyetemes egyház, ahol a püspök körül összegyűlnek a krisztushívők.³⁷⁹ A püspök hatalma továbbá nem a nép részéről delegált hatalom, mint a többi karizmatikus esetében, hanem isteni küldetésből fakad, melyet Szent Ignác a családapának a háza népe felett gyakorolt, a római jogban meghatározott hatalmához hasonlít.³⁸⁰

Antióchiai Szt. Ignácnak a háromfokozatú egyházi hierarchiára vonatkozó megállapításai Római Szent Kelemen leveleire hasonlítanak: „*A diakónusokat hasonlóképpen mindenki úgy tisztelje, mint Jézus Krisztust, ahogyan a püspököt is, mert az Atya képmása, a presbitereket pedig Isten tanácsaként és az apostolok testületeként. Nélkülük nem lehet egyházzal beszélni*”.³⁸¹ Továbbá: „*Kövessétek mindannyian a püspököt, ahogyan Jézus Krisztus az Atyát, a presbitériumot pedig úgy, mint az apostolokat; a diakónusokat úgy tiszteljétek, mint Isten rendelkezését*”.³⁸² Ezekben a szövegekben Szent Ignác a püspöki hivatalt egyértelműen egyes számban említi, míg a presbiterek és a diakónusok többes számban szerepelnek. Fontos körülmény az is, hogy a presbiterek tekintetében a funkció testületi jellegű kormányzati feladatkört jelent. A diakónusokra vonatkozóan az őket megillető tiszteleten kívül nem találunk információt a tevékenységi körükkel kapcsolatban. Erre vonatkozóan Szent Jusztinosz írásai szolgálnak bővebb információval. A diakónusok liturgikus tevékenységével kapcsolatban a következőket írja: „*Az előljáró hálaadása és az egész nép felelete után az általunk diakónusoknak nevezettek minden jelenlevőnek osztanak a hálaadás kenyéréből és a vízzel elegyített borból, visznek belőle a távollévőknek is*”.³⁸³ Ez megerősíti az eddig leírtakat, hiszen láthatjuk, hogy míg az előljáró feladata a liturgia

³⁷⁵ Trall 3,1

³⁷⁶ Filad 4

³⁷⁷ Trall 2; Filad 7,1

³⁷⁸ Szmirn 8,1

³⁷⁹ Szmirn 8,2

³⁸⁰ Ef 6,1

³⁸¹ Trall 3,1

³⁸² Szmirn 8,1

³⁸³ SZENT JUSZTINOSZ, *I. Apológia*, 65, 3-5 in: *A II. századi görög apologeták* (ford. Vanyó László), Szent István Társulat, Budapest, 1984.

elvégzése, addig a diakónusé az előjáró által konzekrált Eucharisztianak a közösség számára való szétosztása.

A Szent Ignác által leírt monarchikus püspökségre épülő hierarchiáról tanúskodik a Kr.u. II. század közepéről Szent Dionüsziosz korinthusi püspök és Hégészipposz, aki római útja során számos püspökkel lépett kapcsolatba, és püspöki utódlási listákat is készített.³⁸⁴ Dionüsziosz Achája, Kréta és Ázsia nagy tekintélyű egyházainak írt leveleiben írja, hogy minden egyházban egy személyben uralkodó, monarchikus püspök kormányoz. Hegeszipposz ugyanebben az időszakban, Kr.u. 160 körül beszámol arról, hogy a keleti egyházakból nagy tömegek vándoroltak Rómába, ahol a Krisztus és az apostolok tanításában való hit és az apostoli folytonosság megléte volt a keresztények ismertetőjegye. Minden egyház, melyet Hégészipposz megemlít, egyetlen püspök által kormányozott közösség volt. Szintén ugyanebben az időszakban tartottak különböző területeken – Palesztínában, Pontuszban, Galliában, Rómában és Ázsiában – regionális zsinatokat a montanista eretnecség és a húsvéti vita ügyében, melyeken a környék püspökei összegyűltek.³⁸⁵ Az egyházak katolicitása a közös hiten túl abban a tényben állott, hogy az őket vezető püspökök az apostolok utódai voltak.

A II. és a III. századi egyházszervezetről tehát a fentiek ismeretében egyértelműen megállapíthatjuk a monarchiális jelleget, melyben a püspök egyszerre képviselte az apostoli tekintélyt az egyház felé, a rábízott egyházat pedig a külső kapcsolatok tekintetében. A testületi vezetés maradványát a presbitérium vitte tovább, mely a püspökkel szoros kapcsolatban, neki alárendelve működött, és a szent funkciók, valamint a tanítás vonatkozásában képviselte a püspököt a közösség tagjai vagy egyes részei felé, illetve a liturgián a püspöknek asszisztált a szent cselekmény folyamán. A diakónusok szintén a püspök körüli szolgálatot végezték, de velük kapcsolatban nem jelenik meg a testületi jelleg, liturgikus asszisztenciájuk és egyéb tevékenységük pedig sokkal inkább a gyakorlati tennivalókhoz kötődött, mint a presbiterké. Az egyes rendek viszonyáról elmondhatjuk, hogy az egész egyházi közösséghez hasonlóan mind a presbitérium tagjai, mind a diakónusok a püspök felől értelmezték funkcióikat, hiszen a püspök volt az, aki az apostoliságot, és így magát Krisztust megjelenítette. Egyik rend feladatainál sem találkozzunk pótló, kiegészítő funkciókkal; sokkal inkább azt látjuk, hogy a presbiter és a diakónus sajátos, egymással össze nem téveszthető jellegű és területű tevékenység ellátásáért felelt.

³⁸⁴ EUSZÉBIOSZ, *Egyháztörténelem* 4, 22-23 in: *Euszebiosz egyháztörténelme* (ford. Baán István), Szent István Társulat, Budapest, 1983.

³⁸⁵ Uo. 5, 23, 3.

3. A helyi egyház klérusa a III.-VI. században

A 313-ban az ún. „Milánói Ediktummal” az egyház a társadalomban betöltött szerepét tekintve teljesen új helyzetbe került. Lehetőség nyílt intézményeinek minden kényszertől mentes, szabad kibontakoztatására és tanításának korlátozás nélkül történő hirdetésére úgy, hogy a kereszténység mellett elköteleződni vágyóknak nem kellett a szüntelen életveszéllyel számolniuk. Az idő előrehaladtával később a kereszténység nem csupán eltűrt szellemi irányzat, hanem meghatározó szellemi, vallási majd később politikai tényező is lett. A korábbi, kis városi közösségek hirtelen gyarapodni kezdek; hitük a vidéki területeken is követőkre talált. Az első évszázadokban kialakult egyházkormányzati modell és a benne lévő hierarchikus funkcióknak tehát új kihívásokkal kellett szembenézniük, ami szükségszerűen hatott a három hierarchikus rend képviselőinek tevékenységi körére és az egyes rendek egymáshoz való viszonyára. Elmondhatjuk, hogy a IV.-VI. században megfigyelhető fejlődés kulcsfontosságú információkat hordoz ahhoz, hogy megértsük a mai korban megfogalmazott problémák gyökerét. Ehhez azonban vizsgáljuk meg előbb monoepiszkopális közösségekből kiindulva az egyes hierarchikus fokozatoknak sajátos jellegének és viszonyainak az említett három évszázadban végbement változását.

3.1. Diakónusok

Római Szent Hippolytus *Az apostoli hagyomány* c. művének³⁸⁶ VIII. fejezetében mutatja be először a diakónus teológiai és jogi helyzetét az Egyházban. A diakónus szentelése eszerint – az egyéb szolgálatokkal³⁸⁷ ellentétben – a püspök és a presbiter szenteléséhez hasonlítható, melyet egészen konkrétan ki is fejt az özvegyek beiktatásáról szól X. fejezetben: *(az özvegy) ne kapjon kézfeltételt, mert nem végez felajánlást, és nincs liturgikus feladata. A szentelés pedig a klérus számára van, a liturgia miatt.*” A diakónusszentelést bevezető háttérnél Hyppolitus kiemeli a püspök és a diakónus közvetlen viszonyát: *„(...) a püspök szolgálatára (szentelik), hogy azt tegye, amit ő parancsol.*” A diakónus nem tagja a püspök tanácsadó testületének, hanem a gyakorlati tennivalókat intézi – ezt fejezi ki, hogy egyedül a püspök helyezi fel kezét szenteléskor a diakónusjelöltre. A szentelési ima világosan tartalmazza a diakónus liturgikus tevékenységét: *„bemutassa szentélyedben, amit az ajánl fel neved dicséretére, akit a főpapságra rendelték*” – azaz a diakónus liturgikus feladata a püspöknek

³⁸⁶ RÓMAI SZENT HIPPOLITUS, *Traditio Apostolica* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 83-107.

³⁸⁷ U.o. X.-XIII. fejezetben az özvegyek, a lektorok, a szüzek és a szubdiakónusok beiktatásáról szól.

az áldozati adományok felajánlásánál segédkezni. A szentelési ima tartalmaz egy könyörgést, ami azért is érdekes lehet számunkra, mert a II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus reformig része volt a diakónusszentelés szövegének:³⁸⁸ „*Add, hogy (...) méltó legyen magasabb fokozat elérésére.*” Bár korunk beidegződései alapján arra a következtetésre juthatnánk, hogy a diakonátus ebben a korban már csupán átmeneti fokozat volt a papság felé vezető úton, a gondolat itt még anakronizmus lehet. A könyörgés itt sokkal inkább egy invokáció, mely a jelölt életének és szolgálatának olyan minőségéért (lelki tisztaság) könyörög, ami méltóvá teheti egy később esedékes pap- vagy püspökszentelésre. A *Traditio Apostolica*-hoz hasonló közvetlen püspök-diakónus viszony láthatunk több más II. és III. századi forrásban is. Ezek közé tartozik Antióchiai Szent Ignácnak a már említett efezusiakhoz³⁸⁹ és magnésziaiakhoz³⁹⁰ írt levelei, ahol két diakónus, Burrosz és Dzotion az efezusi és magnésziai püspökök helytartójaként és közvetlen munkatáruiként szerepel, és akiket Szent Ignác a szolgatársainak nevez. Hermasz *Pásztorának* XXVI. fejezetében egyes diakónusokról negatív példaként olvashatunk a szegények javaival való visszaélés miatt,³⁹¹ míg másokat a püspökök dicsérik, amiért a megóvták a szegények vagyonát. A *Didaskalia* a diakónust a püspök saját szolgájaként írja le: „*A diakónus mindenben úgy felel a püspöknek, amint Krisztus az Atyának, hogy az legyen az ő bírója, aki őt felszentelni képes. A diakónus legyen a püspök szeme, füle, szíve és lelke...*”³⁹²

A diakónusoknak az egyházkormányzati struktúrában való számbeli és fontossági súlyával kapcsolatban elmondhatjuk, hogy a korabeli szokások és a helyi egyházi törvények – például a Neokaiszareiai Zsinat 15. kánonja³⁹³ – az első századokban a bibliai hagyományt³⁹⁴ szem előtt tartva a nagyobb egyházközségekben is hétben határozták meg a diakónusok számát. A kisebb közösségekben a helyi szükséglet figyelembe véve ennél kisebb volt a diakónusok száma. Ez a szám később változott; Alexandriában a IV. sz. kezdetén 9, Edesszában 451-ben 39, Bizáncban a VI. sz.-ban 100 diakónus működött. A római egyházban Fabianus pápa (236-251) alatt a város hét régiójának megfelelően a régi szokásokat megőrizve hét regionális diakónus szolgált, akikre a szegények és betegek

³⁸⁸ VÁRNAGY, A., *Liturgika*, Lämpás Kiadó, Abaliget, 1993, 161.

³⁸⁹ Ef 2,1

³⁹⁰ Magn 2,1

³⁹¹ HERMASZ, *A pásztor* (ford. Ladocsi Gáspár) in: *Apostoli atyák* (szerk. Vanyó László), II. kiadás, Szent István Társulat, Budapest, 1988, 355.

³⁹² *Didascalia Apostolorum* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 162.

³⁹³ *A Neokaiszareiai Zsinat kánonjai* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 283.

³⁹⁴ Vö. ApCsel 6,1-6

gondozása volt bízva. Később itt is változott a szám, 520 körül Rómában körülbelül 100 diakónus dolgozott. A diakónusok kettős feladatuk volt: egyrészt a szegények szolgálata, másrészt a rájuk bízott liturgikus funkciók elvégzése, ami a prédikációból és a keresztség kiszolgáltatásából állt.³⁹⁵ Tertullianus írja a keresztségről szóló művében,³⁹⁶ hogy a püspök engedélyével illetve a püspökkel való kommúnió megőrzésével a diakónusok maguk is keresztelhetnek.

A liturgikus szolgálat mellett fontos megemlítenünk a diakónusok kormányzati szerepkörét is, ami a karitatív feladatokhoz tartozó tevékenységi körből indult fejlődésnek. A szegények gondozásával kapcsolatosan és abból kiindulva egyre inkább a diakónusok feladatai közé tartozott az egyház anyagi javainak a kezelése is, ami jelentősen megnövelte hatalmukat, olyannyira, hogy a *Diadascaliá*-ban a diakónusok bizonyos felsőbbsege jelenik meg a papokhoz képest, mivel a mű őket Krisztushoz, míg a presbitereket csupán az apostolokhoz hasonlítja.³⁹⁷ Előfordul azonban, hogy a papokat úgy mutatja be, mint az Egyház képviselőit és a püspök tanácsadóit, akik az oltár és az püspöki trón körül helyezkednek el. A diakónusokat olykor „harmadikok”-nak nevezi, ami valószínűleg arra utal, hogy ők a püspök és a papok után következnek. Másrészt viszont úgy tűnik, a diakónusok a papokét is meghaladó tekintélynek örvendenek. Valószínűleg a hívek maximálisan megbíznak a diakónusokban, és így nem kell állandóan a vezető terhére lenniük, hanem a diakónusok által közlik vele kívánságaikat. A *Diadascaliá*-ban a diakonátus tekintélye jelentősen megnövekszik, ami a diakónusok és presbiterek kapcsolatának romlásához vezet majd. A diakónusok szociális és karitatív tevékenységi köre kiegészül a liturgikus összejöveteleken végzett különféle szolgálatokkal: ők jelölik ki a helyeket az idegenek és zarándokok fogadásakor, rájuk vannak bízva az adományok, vigyáznak a rendre és a csöndre, figyelnek a megfelelő öltözékre. A liturgián a diakónus feladata az adományok behozatala és szétosztása. A *Traditio Apostolica* szerint a keresztelés szertartásánál a presbitert kíséri és átnyújtja neki a „*katekumenek olaját és a krizmát. Feladata továbbá, hogy a keresztelendővel együtt a vízbe merüljön*” (XXI. fejezet)³⁹⁸. A diakónusok másik tevékenységi köre a tanítás volt: „*Jöjjenek össze és tanítsák azokat, akik a*

³⁹⁵ Vö. ApCsel 6, 10; 8, 5, 38

³⁹⁶ TERTULLIANUS, *A keresztségről* (ford. Vanyó László) XVII,1 in: *Tertullianus művei* (Ókeresztény írók 12.), Szent István Társulat, Budapest, 1986, 182.

³⁹⁷ *Didascalia Apostolorum* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 149.

³⁹⁸ RÓMAI SZENT HYPPOLITUS, *Traditio Apostolica* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 94.

templomban vannak” (XXXIX. fejezet)³⁹⁹. Különleges hangsúlyt kap a püspökkel szoros egységben végzett szociális tevékenységük.

A püspökkel való személyes és közeli kapcsolat miatt – Ambrosiaster és Szent Jeromos⁴⁰⁰ tanúsága szerint – a IV. századra több egyházban, így a római egyházban is komoly viszály alakult ki a diakónusok és a presbiterek között az egyházi rendben elfoglalt helyet és méltóságot illetően. A komoly kormányzati hatalomra szert tett diakónusok időnként olyan – gyakran liturgikus – túlzásokba estek a szabálytalan viselkedésükkel, melyek jogosan váltották ki az áldozópapok tiltakozását. Nem mondhatjuk tehát, hogy az ókori egyházban problémamentes és harmonikus volt a két rendfokozat együttműködése, hiszen a fejlődés bizonyos fázisai szükségszerűen súrlódásokhoz vezettek, melynek rendezésére a zsinati törvényhozás többször kitért. Példaként említhetjük a Niceai Zsinat XVIII. kánonját,⁴⁰¹ mely kifejezetten rendelkezik az áldozás módjáról és elkülöníti a diakónusokat a presbitériumtól, megemlítve, hogy a diakónus alacsonyabb rangúak a papoknál; illetve ehhez hasonlóan a Laodikeai Zsinat XX. kánonját,⁴⁰² mely egyenesen megtiltja, hogy pap jelenlétében diakónus leüljön.

A presbiterek és a diakónusok között az ókorban és napjainkban időnként megtapasztalható feszültségek, bár esetenként meglehetősen hasonló tendenciát mutatnak, mégis egészen más háttérből fakadnak. Míg az ókorban két önálló egyházi hivatal képviselőinek vetélkedését láthatjuk, akik sajátos funkciókat láttak el, addig ma a világos funkciókkal rendelkező, de számbelileg legyengült presbitérium kereteit próbálja magára alkalmazni a helyüket kereső diakónusok egy része. Azt is látnunk kell, hogy a zsinati korrekciókat igénylő ókori elhajlás bármilyen botrányosnak tűnik is az evangéliumi értékekhez viszonyítva, nem függ össze a presbiteri és diakónusi rend kérdésünk szempontjából vizsgált viszonyával, hiszen a hatalmi harc közben mindkét rendfokozat teljesen önálló és stabil helyet élvezett az egyházszervezetten belül. Napjainkban, mint említettük, korántsem mondható el, hogy a spirituális és a részleges jogban meghatározandó stabilitás olyan egzakt lenne, amely a két rendfokozat képviselői között felmerülő problémákat az ókori esetekhez hasonlóvá tenné.

³⁹⁹ Uo., 103.

⁴⁰⁰ Vö. DOMALGSKI, B., *Römische Diakone im 4. Jahrhundert – Zum Verhältnis von Bischof, Diakon und Presbyter*, in: *Der Diakon. Wiederentdeckung und Erneuerung seines Dienstes*. Verlag Herder, Freiburg, 1981, 44-56.

⁴⁰¹ *A Nikaiai Egyetemes Zsinat kánonjai* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 291.

⁴⁰² *A Laodikeai Zsinat kánonjai* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 323.

3.2. Presbiterek

A presbiteri cím használatával már az Újszövetség lapjain is találkozhatunk,⁴⁰³ bár – mint fentebb említettük – a presbiteri fokozat ekkor még nem különült el a püspökségtől. A III. századi presbiterek hivatala a kereszténységnek a vidéki területeken történő elterjedéséig megfelelt annak a modellnek, melyet Antióchiai Szent Ignác leveleiből⁴⁰⁴ ismerhettünk meg. Eszerint a presbiterek kollégiumot alkotva a püspöki rend tanácsadói, akiket a *Didaskalia* tanítása szerint⁴⁰⁵ úgy kell tisztelni, mint apostolokat, a püspök tanácsadóit és az egyház koronáját. Isteni szolgálatot végezve segédkeznek a püspöknek és az ő oldalán ülnek, vele ünneplik az eucharisziát;⁴⁰⁶ a püspökkel együtt ők is felteszik a kezüket papszenteléskor a szentelendőre.⁴⁰⁷

Szent Ignác szerint a püspök megbízásával a presbiterek végezheték az eucharisziát,⁴⁰⁸ azonban alapvető feladatuk nem ez, hanem a püspök mellett asszisztencia volt; illetve a püspök engedélyével elvégezheték a keresztelest és a keresztelezők oktatását.⁴⁰⁹

Körülbelül a III. század végétől fordulnak elő Galliában falusi imahelyek és templomok, melyekben presbiterek szent szolgálatot végeznek.⁴¹⁰ Kinevezésükhöz helybenlakási kötelezettség társult: az Arles-i Zsinat 314-ben a 21. kánonjában⁴¹¹ úgy határoz, hogy ezek a presbiterek és diakónusok maradjanak azon a helyen, ahová a szolgálatra kijelölték őket, és ne menjenek máshová.

A presbiterek önazonosságának meghatározása szempontjából kulcsfontosságú Római Szent Hyppolitus a *Traditio Apostolica*-jának VII.⁴¹² és a már említett VIII. fejezete, mely a pap- és a diakónusszentelést írja le. A papszentelés rítusa nagy hasonlóságot mutat a püspökszenteléssel, hiszen itt is és a diakónusszentelésnél is a kézfeltétel számít a lényegi mozzanatoknak a hozzá tartozó imádsággal együtt. A kézfeltételt a többi jelenlévő presbiter is

⁴⁰³ Pl. Jak 5,13; Tim 5,17

⁴⁰⁴ Szirn 8,1; Magn 2,1

⁴⁰⁵ *Didascalia Apostolorum* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 149.

⁴⁰⁶ RÓMAI SZENT HYPPOLITUS, *Traditio Apostolica* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 85.

⁴⁰⁷ Uo., 87; 1Tim 4,14

⁴⁰⁸ Szmirn 8

⁴⁰⁹ TERTULLIANUS, *A keresztségről* (ford. Vanyó László) in: *Tertullianus művei* (Ókeresztény írók 12.), Szent István Társulat, Budapest, 1986, 182; *Didascalia Apostolorum* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 94.

⁴¹⁰ TOUR, I., *Les paroisses rurales dans l'ancienne France du IVe au XIe siècle*, Paris 1900, 5.

⁴¹¹ *Az Arles-i Zsinat kánonjai* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 270.

⁴¹² RÓMAI SZENT HYPPOLITUS, *Traditio Apostolica* in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 87.

elvégni, mivel a presbitériumot egyazon Lélek hatja át. A *Traditio Apostolica* szerint tehát papok kézfeltétele a közös szolgálatukat átható Szentlelket, és a szentelés, valamint a presbitériumba való felvétel jóváhagyását jelenti, de – amint a szöveg teológiailag és jogilag egyaránt határozottan megállapítja – semmiképpen sem a papok társszentelői mivoltát. Egyedül a püspök kézfeltétele hozza létre a papszentelést, mivel a presbitereknek nincs hatalmuk a szent rend kiszolgáltatására.

A papszentelési ima epiklézise a „*presbitérium tanácsadójaként*” hívja a Szentlelket, és az egyházkormányzathoz kéri a szentelés kegyelmét. A felszentelt szerepét a Mózes körül szolgáló vénekéhez⁴¹³ hasonlítja, majd egy általános doxológiával zárul. A diakónusszenteléssel ellentétben nem kerül említésre a presbiter liturgikus funkciója; a szentelés ilyen hatására csak a fentebb már említett X. fejezetből következtethetünk, mely a kézfeltételt egyértelműen a három – mai értelemben vett – hierarchikus fokozat számára tartja fenn a szakrális funkciók miatt. A diakónusszenteléssel foglalkozó VIII. fejezet is érinti a presbiterek témakörét, amennyiben a diakónusok kormányzati tevékenységét a már említett ügyintézői szereppel azonosítja, és kizárja őket abból a klerikusi tanácsból, melynek a presbiterek magától értetődően a tagjai. Itt ismét szóba kerül a papszentelésnél említett presbiteri tanács *Lelke*, akiben a papok a püspök hatalma alatt részesednek. Ez is megerősíti a már korábbi feltevésünket, mely szerint a presbiterek fő tevékenységi területe a püspök melletti kollegiális kormányzati funkció és a tanácsadás volt, liturgikus szerepük a püspök által vezetett eucharisztia az ünnepélyes, sajátosan presbiteri asszisztencia, mely bizonyos jegyekben inkább a mai koncelebrációra hasonlít, bár formáját tekintve nem teljesen azonos azzal.⁴¹⁴

A presbiterek liturgikus funkciójának tekintetében a kereszténységnek a vidéki területeken történő elterjedése hozott jelentős változást, amiről már III. századi írásos dokumentumok is tanúskodnak. Alexandriai Dionüsziosz ír presbiterekről és tanítókról, akik ezeken a helyeken igehirdetőként működnek.⁴¹⁵ Ugyanebben az időben a Szent Archelausz és Manétász vitájáról szóló irat is megemlíti, hogy a várostól nagy távolságra lévő helyen egy presbiter

⁴¹³ Vö. Kiv 18,13-27

⁴¹⁴ „(...) ő pedig (t.i. a püspök) az összes presbiterekkel együtt tegye kezét az adományra”. A presbiterek tehát elvégezték az Eucharisztia bemutatásánál az epiklézis gesztusát, de a létrehozó szavakat és a kánont a püspök egyedül mondta. A „koncelebráció” ezen formája maradt fenn máig a keleti ortodoxoknál és egyes saját latin rituáléval rendelkező nyugati szerzetesrendben, például a karthauziaknál; de más rítusban találhatunk hasonló példát is a római liturgiában, így például a nagycsütörtöki krizmaszentelés végzésénél vö. JUNGSMANN, J.: *A szentmise – Történelmi, teológiai és lelkipásztori áttekintés*, Prugg Verlag, Eisenstadt, 1977, 217-219; GRESHAKE, G., *Pap vagy mindörökké. A papi hivatás teológiájának és lelkiségének kérdései*, Szent István Társulat, Budapest, 1985, 202-203.

⁴¹⁵ EUSZÉBIOSZ, *Egyháztörténelem* 7,24, 6 in: *Euszébiosz egyháztörténelme* (ford. Baán István), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 325.

prédikált, aki az említett vitában Archelauszhoz fordult segítségért. Hasonlóképpen Alexandriában, amikor Szent Athanáz letette az egyházi előjárói hivatalából Áriuszt, a határozatot aláíró 19 presbiter és 20 diakónus között Athanázon kívül nem volt sem püspök, sem khórepiszkoposz, vagyis az egyes templomokat a negyedik század elején Alexandriában presbiterek vezették. Ha a presbiterek által vezetett egyházak jogi értelemben még nem is tekinthető plébániáknak, mégis a plébániarendszer csíráit kell látnunk bennük.⁴¹⁶ A püspök körül gyülekező presbitérium egysége ebben az időszakban még megmaradt, de míg korábban a presbiterek által végzett liturgiára inkább a püspök távolléte vagy akadályoztatása esetén (fogság, utazás) volt példa, később mind erőteljesebbé vált a helyi egyházakon belül növekvő számú kisebb közösségekben a presbiterek által végzett liturgikus tevékenységek térnyerése is.

3.3. Khórepiszkoposzok

Ahogy már említettük, a vidéki, falusi környezetben kialakuló közösségek lelkipásztori ellátása új feladat elé állította az egyházi vezetést. Keleten a III. század közepéig az úgynevezett „khórepiszkoposzokat” részesítették előnyben ennek a munkának az elvégzésére.⁴¹⁷ A khórepiszkoposzok szentségi fokozatot tekintve olyan püspökké szentelt klerikusok voltak, akik csupán a liturgikus funkciókat gyakorolták, mindenekelőtt az önállóan bemutatott Eucharisziát, hiszen a presbiterek szorosan kötődtek a püspök körül gyülekező presbitériumi testülethez, így önálló lelkipásztori feladat elvégzésére ekkor még nem rendelték őket. Miközben a kormányzati hatalom teljesen a városi püspöké maradt, az ő helyetteseként a khórepiszkoposz is rendelkezett a maga területén azokkal a fakultásokkal, melyekre a munkájához szüksége volt.

Euszébiusz *Egyháztörténetében* Szamoszatai Pál eretnekségével kapcsolatban ír a nárcisztikusan viselkedő, eretnekké vált városi püspökhöz lojális falusi püspökökről és papokról.⁴¹⁸ A Niceai Zsinat 8. kánonja más összefüggésben szintén megemlíti ezt a címet, amikor úgy rendelkezik, hogy a kathar eretnekségből megtért püspökök a katolikus egyházban kapjanak presbiteri vagy khórepiszkoposzi titulust, ha azon a településen már működött katolikus püspök.

⁴¹⁶ KURSTSCHEID, B., *Historia Iuris Canonici. Historia institutorum Romae*, Officium Libri Catholici 1941, 53-61.

⁴¹⁷ SZUROMI SZ.A., *A papi ordó fokozatainak fejlődése, a kezdetektől a Statuta Ecclesiae Antiqua (V. sz.) fegyelmi hagyományáig*, in *Teológia* 37 (2003) 19-28.

⁴¹⁸ EUSZÉBIOSZ, *Egyháztörténelem* 7,30,10 in: *Euszébiosz egyháztörténelme* (ford. Baán István), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 335.

A khórepiszkoposzokat a területhez tartozó klérus és nép választotta, a felszentelést pedig a városi püspök végezte egyedül, más püspökök asszisztenciája nélkül. Az ilyen püspökök a kisebb rendeket és a szubdiakonátust adhatták föl; a diakonátust és az áldozópapságot csak a városi püspök írásbeli engedélyével (Ankürai Zsinat 13. kánonja).⁴¹⁹ A Neokaiszareiai Zsinat 14. kánonja értelmében a városi püspök székesegyházában azonban joguk volt a papság jelenlétében szentmisét bemutatni, amit a vidéki presbiterek nem tehettek meg (13. kánon).⁴²⁰ A püspökök ilyen nagy száma azonban sem az egyházkormányzat egysége szempontjából nem volt szerencsés, sem a püspöki cím megbecsülésének nem kedvezett; továbbá az ilyen püspökök teológiai alulképzettsége szinte melegágya lett a különféle eretnokségek kialakulásának és elterjedésének. A későbbi zsinatok ezért az ilyen püspököknek mind létszámát, mind a tevékenységi körét erősen korlátozni igyekeztek, amivel egyúttal megindult az intézmény sorvadása is. A Szerdikai Zsinat 6. kánonja⁴²¹ 343-ban már korlátozni igyekezett a khórepiszkoposzok létszámát: „*Ne legyen szabad viszont faluba vagy kis városba püspököt kinevezni (...) nehogy leértékelődjön a püspöki név és a vele járó tekintély*”. Hasonlóképpen, a 343-381 között megtartott Laodikeai Zsinat 57. kánonja⁴²² előírja, hogy a vidéki területekre ne püspököt állítsanak, hanem időszakosan látogató személyeket rendeljenek, akik semmit nem tehetnek a városi püspök engedélye nélkül. Ezek a vizitátorok tulajdonképpen a városi püspök presbitériumából a vidéki közösségben körüljáró presbiterek voltak, akik a lelkipásztori feladatok elvégzése után visszatértek a városba, hasonlóan a mai szórványlelkész funkciójához.

A későbbi zsinatok is erősen lecsökkentették a khórepiszkoposzok létszámát, így ez a hivatal fokozatos sorvadásnak indult. A monofizitáknál és a nesztoriánusoknál egészen a XIII. századig előfordultak khórepiszkoposzok, a maronitáknál és a jakobitáknál még a XX. században is léteztek, de legtöbben közülük csak áldozópappá voltak szentelve.⁴²³

A nyugati egyházban az V. és a VI. századtól fordulnak elő olyan püspökök, akiket khórepiszkoposznak neveznek,⁴²⁴ azonban a fogalom kissé más jelentést hordoz, mint Keleten. A keleti egyházakban, mint láttuk, a khórepiszkoposz a kisebb vidéki

⁴¹⁹ Az *Ankürai zsinat kánonjai*, in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 276.

⁴²⁰ A *Neokaiszareiai Zsinat kánonjai*, in: ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983.

⁴²¹ A *Szerdikai Zsinat kánonjai* in ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 307.

⁴²² A *Laodikeai Zsinat kánonjai* in ERDŐ, P.: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 329.

⁴²³ GILLMANN, F., *Das Institut der Chorbischofe im Orient*, in *Revue August.*, 1903, 48, 114.

⁴²⁴ KURSTSCHEID, B., *Historia Iuris Canonici. Historia institutorum*, Romae, Officium Libri Catholici 1941, 253-257.

közösségekben élő és működő, önálló kormányzati hatalom nélkül szolgáló felszentelt püspök volt, míg Nyugaton inkább a városi püspök mellett álló, alkalmanként őt kisegítő püspököt neveztek khórepiszkoposznak.

A khórepiszkoposz jogosítványai később Nyugaton is folyamatosan csökkennek: a IX. században már a presbiteri hivatalokhoz sorolják. Ekkor már a khórepiszkoposzok semmiféle püspöki funkciót nem végezhetnek, sőt, egyre inkább csak azokat az áldozópapokat nevezik így, akik a püspök helynökei. Ha egy ilyen khórepiszkoposznak nevezett pap valakit megkísérelt volna pappá vagy diakónussá szentelni, a szentelést érvénytelenek tekintették és meg kellett ismételni. A X.-XI. századtól már sem Angliában, sem a Frank Birodalomban, sem Germániában nem találkozunk khórepiszkoposzokra utaló példával, titulusuk beépült a főesperesi és a nagypréposti címbe.

Az eddig leírtakat összegezve: ha az egyházmegyei szervezetnek a monoepiszkopátus általánossá válásától a patrisztikus kor végéig tartó fejlődését vizsgáljuk, a legfontosabbnak tűnő standard eleme a folyamatnak az, hogy a helyi egyház élén mind kormányzati, mind erkölcsi, mind spirituális értelmében a püspök áll, aki az apostolok utódja. Az első három évszázadban minden egyházközséget püspök vezet; szorosan a hivatalához kötődik mind a presbiteri, mind a diakónusi rend. A püspök-presbiter és a püspök-diakónus viszony között csupán a jellegében volt eltérés: míg a diakónus személyesen közvetlenül a püspök közvetlen köréhez tartozott, addig a presbiter a presbitériumon keresztül szolgált a püspök mellett.

Az első változás ebben az egységes struktúrában a II.-IV. századi kereszténységnek a vidéki területeken történő elterjedésével történt: a khórepiszkoposzok vidéki szolgálatával megbomlott a püspöki ordón belül az az egység, ami a lelkipásztori munka, az egyházkormányzati hatalom és a spirituális vezetés között fennállt. Az erre a korra kialakult általánosan elfogadott elvet úgy lehet összefoglalni, hogy a helyi közösségekben *önállóan végzett* – elsősorban liturgikus – lelkipásztori munkára a *püspökszentelés képesít*, de ez már nem jár együtt szükségszerűen azzal az apostolutódnak kijáró tisztelettel és kormányzati képességgel, amellyel a városi püspök rendelkezett – akivel egyébként szentségi szinten a khórepiszkoposz egyenlő volt. A presbiteri és diakónusi fokozatnak a püspökséghez és ezzel összefüggésben az egymáshoz való viszonya továbbra is fennmaradt, hiszen a pár főből álló, városi társaik által igencsak lenézett falusi presbiterek testületileg, a diakónusok pedig egyénileg látták el a khórepiszkoposz mellett a kis vidéki közösségek lelkipásztori és liturgikus szolgálatát.

A khórepiszkopátus VI. századi megszűnésével a püspöki funkciókat illető egység többé-kevésbé helyreállt, de a vidéki szolgálati területekre a presbitériumból kikerülő

presbiterek helyzetében jelentős változás állt be. Ettől a kortól fogva ugyanis már nem volt szükségszerűen megkívánt feltétel az önálló lelkipásztori tevékenységhez a püspökszentelés, hiszen a püspököt az addig csak testületi módon, elsősorban kormányzati területen segítő presbiterekből önálló liturgikus és lelkipásztori szolgálattá lépett elő az áldozópap feladatköre. A helyi közösség számára ettől kezdve már nem a püspökség, hanem az áldozópapság jelentette azt a funkciót, mely köré az egyházközség tudata, élete szerveződött. A püspök visszavonult a kormányzati terület elvontnak tűnő, távoli területére, aki felé a közösség legfeljebb a számára új papot szentelni képes méltóságot látta. A presbitérium egysége szintén felbomlott, gyakorlati szerepét a káptalanok vették át.

A diakonátus rendjének változása szintén követte ezt az ívet: a khórepiszkoposz vezette vidéki egyházban még fennmaradt a püspöki és a diakónusi rend közötti szoros viszony, azonban mihelyt a vidéki területeken a presbiterek vették át a khórepiszkoposzok irányító szerepét, helyi szinten ez a közvetlenség megszűnt, és a diakónusok egyre inkább a presbitereknek alávetett személyekké váltak.

Két olyan egyházi hivatal maradt, amely még hosszú évszázadokig megőrizte a püspök és a presbiter, valamint a diakónus közötti eredeti kapcsolat nyomait: a presbiterek esetében a (székesegyházi) archipresbiter, a diakónusok esetében pedig az archidiakónus hivatala. Nem csupán a közvetlen viszony emléke miatt lehet tanulságos azonban ennek a két feladatkörnek a vizsgálata, hanem a fő működési területük miatt is: mindkét hivatal egyfajta esszenciáját adja annak az eredeti feladatkörnek, amit a presbiter és a diakónus a kezdeti, közvetlen püspöki működésen alapuló helyi egyházakban ellátott.

4. A presbiterátus és a diakonátus archaikus jellegének és viszonyainak maradványai az archipresbiter és az archidiakónus hivatalában⁴²⁵

Az ókori egyházi struktúra működésére való rövid kitekintés végeztével érdemes megemlítenünk tehát az archipresbiteri és az archidiakónusi hivatalt, melyek – bár idővel kizárólag papok látták el őket, – még évszázadokig megőrizték annak a hivatali rendszernek a nyomait, amelyben korábban a presbiterek és a diakónusok egymás mellett, egymást kiegészítve szolgáltak.

⁴²⁵ Vö. KURSTSCHIED, B., *Historia Iuris Canonici. Historia institutorum*, Romae, Officium Libri Catholici 1941, 160-169.

4.1. Az archidiakónusok

A diakonátus ókori működésének leírásakor láthattuk, hogy a II. századtól a püspök mellett egy diakónus különösképpen a püspök segítségére volt, mint vagyongazdálkodó, és mint a szegényekről gondoskodó személy; illetve akinek a püspök különleges egyedi megbízásokat adott. Természetes, hogy a szociális munka elvégzése és a rászorultakról való konkrét gondoskodás jóval komolyabb anyagi háttérrel igényelt, mint a székesegyházi liturgia vagy az egyházkormányzati funkciók elvégzése. Ezért került a vagyongazdálkodás végzése és irányítása a karitatív feladatokat koordináló diakónus kezébe. Ez, és a püspök melletti szolgálat személyes, közvetlen jellege egyre inkább növelte a diakónus befolyását és hatalmát a helyi egyház mindennapi életében. Mivel – ahogyan fentebb már leírtuk – az egyes egyházak méretétől függően több diakónus is ellátott szolgálatot, szükség volt arra, hogy munkájukat egy személy összehangolja és irányítsa. Kézenfekvő volt, hogy ez a személy az a diakónus legyen, aki a püspök mellett egyébként is jelentős hatalommal rendelkezett. A III. századtól kezdik a többi diakónus munkáját irányító, közvetlen a püspöki kúriához tartozó diakónust fődiakónusnak, azaz archidiakónusnak nevezni. Hivatalának további fejlődése a IV.-VIII. századra tehető.

Az V. századtól különböző helyi egyházakban több példát is találunk archidiakónusok működésére. Ettől az időszaktól tehát konkrét egyházi hivatalként beszélhetünk erről a feladatköréről. Hivataluk, amint a források kifejtik, igen sokféle tennivalót foglal magában. Kezdetben a kormányzati hatalmat tekintve – nyilván a püspökkel való közeli és közvetlen hivatali viszonyból fakadóan – az archidiakónus volt a püspök helyettese és első számú utóda, illetve székküresedés esetén ő ügyelt az egyházi tanítás épségére, és kormányozta az egyházmegyét. Az egyházmegyei vagyongazdálkodás funkciója több forrás egybehangzó tanúsága alapján az ő kifejezett tevékenységi körébe tartozott. Az archidiakónus feladata volt a fiatal klerikusok, mai értelemben vett papnövendékek nevelése is, akik a püspöki székvárosban, a diakóniai házban laktak; az ő ítélete határozta meg, hogy kit lehet az egyes rendekre felszentelni. Ez kerül kifejezésre abban a liturgikus mozzanatban, amikor a szentelés után a különféle kegyzsereket az újonnan felszentelt személy az archidiakónus kezéből nyerte el. A felszentelés után is az ő felügyelete alatt maradtak a klerikusok. Fegyelmi ügyekben az archidiakónus kötelessége volt a klerikusok figyelmeztetése, illetve esetleges fegyelmi eljárás lefolytatása. Feladatuk volt a székesegyházi liturgiával kapcsolatos helyekről, kegyzserekről és a szentségekhez szükséges anyagokról való gondoskodás; így például az archidiakónus kezelte a krizmát, és a papok is tőle kapták meg évenként a szentségkiszolgáltatásokhoz szükséges mennyiséget belőle.

Láthatjuk tehát, hogy bár ezt a hivatalt az önálló diakonátus megszűnésével egyre inkább papokkal töltötték be, mégis megőrizte az eredeti „ügyintézői” jellegét, hiszen ha sorra vesszük az eddig leírtakat – vagyonkezelés, szegénygondozás koordinálása, a papnevelésről való gondoskodás, liturgikus eszközök és szerek gondozása – mindegyik az egyház életét biztosító struktúrák, keretek megszervezésére és fenntartására irányul. Ezek értelmében, ha napjainkban a diakónusi fokozat hivatallá válásának lehetőségeit keressük, nem feledkezhetünk el arról a kézenfekvő példáról, amit az első évezredben az archidiakónusi hivatal mutat meg számunkra.

A IX. századtól azután, mint említettük, áldozópapokkal töltötték be ezt a funkciót. Egyre inkább a püspöki kúria és az esperesek közötti összekötő szerepet kapott, és átalakult a legutóbbi időkhöz fennálló főesperesi hivatallá, amelynek a latin megnevezése a XX. századig archidiakónus volt. A közelmúltig a liturgiákon az archidiakónusi hivatalt betöltő kanonok dalmatikában és infulában látta el a diakónusi szolgálatot a püspöki ünnepélyes szentmisén vagy a székeskáptalan konventmiséjén. A Székesfehérvári Egyházmegye 1997-ben megtartott III. Zsinatán a főesperes feladatának már csupán az esperesek vizitálását és a főesperesi koronák megszervezését, lebonyolítását tekinti.⁴²⁶ A kommunikáció és a mobilitás fejlődésével azonban a főesperesi kerületek és funkció a legtöbb egyházmegyében, így a Székesfehérvári Egyházmegyében is értelmét veszítette, ezért az egyházmegye területi beosztásának újrendezésekor 2004-ben magát a hivatalt is megszüntették, a főespereseket pedig emeritus címmel felmentették ezen feladatuk alól.

Történelmi szempontból érdekes fejlődésnek és párhuzamnak lehettünk tehát tanúi az elmúlt évtizedekben, hiszen ha a bíborosi kollégium diakónusi rendjét és a pápa mellett szolgáló, püspökké szentelt bíboros diakónus funkcióját nem nézzük, akkor a helyi egyházakban a két évezredes metamorfózis következtében teljes átalakuláson átment főesperesség, vagyis a főesperesi koronákat megszervező áldozópap hivatala volt az ősegyházi, bibliai diakonátusnak, mint egyházi hivatalnak az utolsó maradványa. Megszűnése épp azokra az évtizedekre esett, amikor a II. Vatikáni Zsinatot követően lehetőség nyílt a diakonátus felélesztésére. Sajnos ez a felélesztés azonban kimerül ezen fokozat időtartamot tekintve állandó viselésében, de önálló egyházi hivatallá nem alakult, kitéve így az állandó diakónusokat az identitáskeresés és ezzel összefüggésben akár a visszaélések veszélyének. Hogy azonban ezt a történelmi ellentmondást szintézissé

⁴²⁶ 523-524. pont, in: *A Székesfehérvári Egyházmegye Zsinati Könyve*, Székesfehérvár, 1998.

kovácsolhassuk, vizsgáljuk meg előbb röviden az áldozópapi rend hasonló funkciójának, az archipresbiteri hivatal fejlődésének történelmi útját.

4.2. Az archipresbiterek

Ahogy a püspöki székhelyeken növekedett a presbiterek száma, közös egyetértéssel egyet maguk közül elsőnek tekintettek. A hivatalt említő első források között van Szókratész *Egyháztörténelem* című műve, melynek 6. könyvében a szerző az origenista vita kapcsán prótopreszbüterosznak nevezi az alexandriai egyház papját, Pétert, aki konfliktusba kerül Theofilosz püspökkel.⁴²⁷

A püspököt körülvevő presbitériumot vezető archipresbiter feladata az áldozópapokra felügyelni és a püspök távollétében az ünnepélyes szentmisét és könyörgéseket elvégezni, hasonlóan az első századok gyakorlatához, melyet a presbiterek liturgikus funkciójáról már leírtunk. Lényegében elmondhatjuk, hogy a liturgia tekintetében a püspökség (székesegyház) archipresbiterre épp úgy helyettese a püspöknek a liturgia és a megszentelői feladat tekintetében, mint ahogyan az archidiakónus a kormányzati funkcióban.

A püspökségi, székesegyházi archipresbiterátus mellett azonban elterjedt a hivatalnak egy másik változata is, mely főleg Nyugaton a kereszténység vidéki területeken történő elterjedésével volt összefüggésben. Míg Keleten az egyháznak a vidéki területeken való elterjedésére először a khórepiszkoposzok hivatalával, majd az V. századtól egyre inkább presbiterekkel válaszoltak, Nyugaton az ilyen közösségek élére kezdettől fogva nem állítottak fel püspöki székeket. A püspökség környezetében élő hívő közösségekhez a püspök áldozópapot küldött, aki a püspökségről bejárta ezeket a területeket, és ellátta a papi feladatokat hasonlóan ahhoz, amit fentebb az ókori keleti egyház gyakorlatával kapcsolatban a laodiceai zsinat 57. kánonjában előírt vizitátor papokról leírtunk. Ha a hívők kiemelkedő vallási élete vagy a nagy távolság megkívánta, akkor a püspök határozata alapján a falvakba kijáró klerikusok a számukra kijelölt területen helybenlakási kötelezettséggel letelepedtek, és területükön a lelkipásztorkodáshoz szükséges valamennyi engedély megkaptak a püspöktől, kivéve természetesen azokat, melyek a püspöki rend számára fenn vannak tartva. Ezen jogok közé számított az V. századig az ilyen módon nagyobb helyeken vagy várakban felállított egyházak vagyonkezelésének joga, de a VI. századtól ezt a feladatot már az ide kinevezett, vezető funkciót ellátó papok végezték. Később azokat az egyházakat, melynek vezetői a

⁴²⁷ Szókratész *egyháztörténelme* (ford. Baán István), Szent István Társulat, Budapest, 1984, 389.

környéken lévő összes kisebb templomok, kápolnák felett ilyen vezetői jogosítványokat kaptak, parochiális egyházaknak, vagyis plébániáknak nevezték.

A nagyobb templomokban és az ezekhez tartozó területeken nagyobb létszámú klerikus szolgált. A VI. századtól azokat a nagyobb (parochiális) templomokban vezető funkciót ellátó papokat, akik alá kisebb templomokban vagy kápolnában szolgáló más papok tartoztak, a „székesegyházi archipresbiterekhez” hasonlóan szintén archipresbitereknek nevezték. Az ilyen „vidéki archipresbiterek” feladatai a VI. századtól a következők voltak:

- saját templomában és a parochia területén levő templomokban és kápolnában liturgiát végezni és a szentségeket a híveknek kiszolgáltatni, főünnepeken ünnepélyes szentmisét végezni;
- akár személyesen, akár diakónus által vasárnaponként és főünnepeken prédikálni;
- a parochia területén élő klerikusok életére felügyelni, a fiatal klerikusokat (mai értelemben vett papnövendékeket) nevelni;
- a cölibátus ellen vétő nagyobb klerikusokat a püspöknél vagy az archidiakónusnál feljelenteni.

Ahogy az többek között a 614-ben megtartott Párizsi Zsinat 11. kánonjából⁴²⁸ megtudhatjuk, a VII. századtól a vidéki egyházak vagyonkezelése is az archipresbiterek feladata lett. Az archipresbiternek adott jogosítványok kiterjesztése mellett a püspöknek fenntartott funkció maradt a nép nyilvános megáldásának joga, a bérmlás, az eretnekek visszafogadása, a klerikus és laikusok számára az egyházi tanítás kifejtése, templomokba és kápolnába klerikusok kinevezése, új kápolna alapítására adott engedély, szüzek és özvegyek megáldása, egyházi vagyonnal kapcsolatos szerződések jóváhagyása.

A „székesegyházi archipresbiter” hivatala a IX. század közepéig fennmaradt, azonban a káptalanok elterjedésével egyre inkább egy kanonoki címmé alakult, majd beleolvadt a nagyprépost titulusába.

A „vidéki archipresbiter” fogalmának nagyobb mértékű átalakulása Galliában történt a karoling reformnak idején, ahol a misszionáriusok tevékenységének és a reformnak köszönhetően a vallási élet virágzásnak indult, melynek nyomán egyre több vidéki egyházközséget alapítottak. Az ilyen módon megalapított nagyszámú plébániák összefogására természetes módon fejlődött ki a dékáni hivatal, mely a plébánia és a

⁴²⁸ MANSI, J. D., *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, Florentinae, 1764, 547.o.

püspökség közötti összekötő szövet jelentette. A dékánt gyakran archipresbiternek nevezték, azonban ezt a címet külön kell kezelni az antik archipresbiterhez képest. Míg a Merovingok korában az archipresbiter egy egyetlen parochia élén álló áldozópap volt, aki a területéhez tartozó kisebb templokban szolgáló klerikusokra felügyelt, addig a karoling kor archipresbiterére már több, neki alárendelt plébániák felett gyakorolt különféle jogokat. Évente egyszer meg kellett látogatnia a területén lévő plébániákat és klerikusokat, és meg kellett vizsgálnia, hogy az áldozópapok megfelelően vannak-e felszentelve, megfelelően végzik-e a szent szolgálatot, milyen módon ünneplik a szentmisét és a szentségeket, mindenekelőtt a keresztséget és a Szent Útravalót; hogy a templomi ruhák és kegyeszek milyen állapotban vannak, hogyan kezelik az egyházi vagyont és a tized beszedését, és milyen a klerikusok életmódja. Mindezekről a dékán júliusban tett jelentést a püspöknek. Minden egyes hónap első napján a területén lévő klerikusokat össze kellett hívnia, ahol szentmisén vettek részt, majd teológiai kérdésekről és klerikusi kötelezettségekről tartott előadást. Ugyanígy plébánosok bűnügyeiben a dékán vitte az ügyet a püspök elé, és felügyelt a büntetés vagy a bűnbánati gyakorlat megfelelő végrehajtására.

Összegezve az archipresbiter hivatalának alakulását: organikus kapcsolatot az archaikus presbiterátussal a székesegyházi archipresbiter funkciója esetében találunk, aki a püspököt a szentségi, liturgikus téren képviselte és helyettesítette. Megfontolandó azonban az is, hogy amikor az archipresbiteri feladatkör a kuriális munkához képest új elemmel – ti. a vidéki klérus vezetésével – gazdagodott, a III. és a VI. század között is csak a megszentelői funkció koordinálása volt a feladata; a vagyonkezelést továbbra is a püspöség végezte vélhetően az archidiakónus irányítása alatt. Mindaz tehát, amit röviden az archipresbiter és az archidiakónus hivataláról elmondunk, megerősíti az első századokkal kapcsolatban levont következtetést; vagyis azt, hogy a diakonátus nem a presbiterátusnak egy csökkentett, kiegészítő jellegű, függőségi viszonyban levő változata volt, hanem a presbiterátustól teljesen eltérő, önálló feladatkör sajátos munkaterülettel. Láthattuk továbbá azt is, hogy a két funkció viszonya és tartalma csakis a püspöki feladatkörből és a helyi egyház egészéből kiindulva értelmezhető, melyben mind a kettő hivatal egymással párhuzamosan látja el küldetését.

5. Az első évezred egyházszerzetének fejlődése és mai párhuzamai

Napjainkban gyakori ellenvetés az állandó diakonátussal szemben az az érv, hogy a korai évszázadokban a diakónus szolgálatát nem a plébániai életben, hanem közvetlenül a püspök mellett, vele személyes kapcsolatban végezte. A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy féligazságot tartalmaz ez az érv, hiszen ha következetesek vagyunk, akkor ennek a gondolatnak mentén a püspök-diakónus közvetlen viszony helyreállítása mellett vissza kellene állítani a gyakran életközösségben élő, a püspökkel szintén közvetlen viszonyban álló presbitériumot, és minden önálló közigazgatási jelleggel rendelkező településre püspökséget kellene alapítani. A tanyákra és a nem önálló településrészekben a presbitériumból kijáró szórványlelkész végezhetné ebben a rendszerben a munkát.

A megoldás nyilván nem az irreális és teoretikus elképzelésekben van. A diakonátusnak valóban a püspökkel való közvetlen viszonyban, és (alapértelmezésben) nem az áldozópapoknak alávetett módon kellene egyházi hivatallá fejlődnie. A püspök felé történő közvetlen alárendeltség azonban nem csupán az ő közvetlen közelében végzett kuriális munkát jelentheti, ahogyan azt számos ókori példán is láthattuk, hanem a kisebb egyházközségekben, vagy a perifériára szorultak körében végzett diakonális tevékenységet is.

A diakonátussal foglalkozó modern egyházi irodalom gyakran visszaállításként, helyreállításként értelmezi az állandó diakonátus intézményének bevezetését. A fentiek ismeretében azonban – amint fentebb már megtettük – újra feltételeznünk kell, hogy a mai értelemben vett *állandó* diakonátus az ókorban – a már bemutatott archidiakónusi hivatal képviselőjét leszámítva – nem létezett. A diakonátus azonban a mai gyakorlattal ellentétben valódi, *önálló* hivataalként jelent meg, amelynek saját feladatköre és pályaképe volt. A diakonátus elnyerése általában szükséges volt a későbbi papszenteléshez, és a diakónusokat előre meg nem határozott idő elteltével általában, de nem szükségszerűen pappá is szentelték. Aki nem kívánt pappá lenni, az természetesen megmaradhatott ebben a rendben, de akár megtörtént a későbbi papszentelés, akár nem, a diakonátus nem csupán a papságra való felkészülés, hanem alapvetően valódi egyházkormányzati funkciókkal rendelkező fokozat volt. Ezzel szemben a mai gyakorlat az ókoritól eltérően éppen az időtartam véglegesítését, de az önállóság hiányát jelenti. A jelenlegi diakonátus állandósága az ebben a rendben való végleges megmaradást jelenti úgy, hogy a diakonátusnak az áldozópapi identitástól független önértelmezését a részleges jogban csak az elszórt nyomokban találhatjuk meg, a lehetőségét

azonban szinte egyáltalán nem. Természetesen ez nem segít sem a papságnak abban, hogy hivatásának az új módon való értelmezése megtörténjen, sem a diakónusoknak abban, hogy egyáltalán kialakuljon. Ezen elvi kérdés megoldását nem az állandó diakonátus engedélyezésében, hanem a diakónusi szolgálat önállóságában kell keresnünk. Az ókori egyházban és a napjainkban működő keleti ortodox egyházban a mai értelemben vett állandó diakonátus nem létezett, amint erről az igen ősi szentelési szövegek is tanúskodnak.⁴²⁹ Azokat, akik az ókori egyházban, vagy napjainkban a keleti ortodox egyházban az önálló diakónusi szolgálatot ellátják, bizonyos – meghatározatlan, akár évekig tartó – időtartam elteltével pappá szentelték-szentelik. Ez alól a keleti ortodoxoknál csak a protodiakónus (archidiakónus) hivatala a kivétel, amelynek viselője élete végéig diakónus marad, de az őt illető megbecsülés és a püspöki kúriában betöltött szerepe gyakran messze a presbiterek fölé emeli, hasonlóan mindahhoz, amit az ókori példakkal kapcsolatban elmondtunk. Láthatjuk tehát, hogy az önálló diakónusi hivatal mind az ókori egyházban, mind a keleti ortodoxoknál annak ellenére maradt meg, hogy viselőik előbb-utóbb papokká lettek. Következésképp: a felvázolt problémát nem az időtartamot tekintve állandó diakonátus bevezetése oldja meg, hanem az, ha a diakónusi szolgálat önálló egyházi hivatallá fejlődve lenne gyakorolható, melyet akár állandó, akár átmeneti diakónusokkal betölthetünk. A gyakorlati életet tekintve azonban elmondható, hogy azok, akik életük végéig a diakónusi szolgálat gyakorlásában látják keresztény élethivatásuk kiteljesedését, nagyobb eséllyel tudnak az önálló diakónusi szolgálat kialakításának munkatársai lenni, mint a papnövendék diakónusok.

Amikor a következőkben kísérletet teszünk arra, hogy a hatályban lévő egyetemes egyházi törvényekkel harmóniában egy, az áldozópapok és az önállóan kezelt diakónusok munkáját az első évezred egyházszervezete alapelveinek figyelembevételével működő egyházmegyei kormányzati modell lehetőségeit kutassuk, két fontos szempontot kívánunk az ókori egyházi struktúra működéséből kiemelni:

- az egyházmegye, mint olyan egység jelentőségének hangsúlyozása, melyben Krisztus Egyháza megjelenik. Kiemelten fontos hangsúlyoznunk, hogy itt az egyházmegye ilyen módon való kiemelése nem a Római Szentszékkal való relációban történik, hiszen a Római Egyház által vezetett egyetemes egyház és a helyi egyházak jelentősége nem verseny jellegű, hanem egymást kiegészítő fogalmak. A helyi egyház jelentőségét ezért – a gondolatmenetünknel maradva – a plébánia fogalmával

⁴²⁹ Vö. *Sacramentarium Veronense*, Roma, 1966, 120; *Le Sacramentaire Grégorien I.*, Fribourg, 1992, 96.

szemben szeretnénk hangsúlyozni. Természetesen erre a plébánia fogalmának nem a teológiai vagy jogi értelmezésével, hanem a mindennapi gyakorlatával szemben van szükség, hiszen a plébániarendszer kialakulása óta a helyi közösségekben az egyházmegyéhez, mint helyi egyházhoz való tartozásának tudata teljesen elsikkadt, és csupán egy felügyeleti szervvé degradálódott intézménnyé vált, mellyel csupán kiemelkedő ünnepek alkalmával, protokolláris módon lehet kapcsolatba kerülni.

- Az egyházmegye központi szerepének hangsúlyozása mellett ugyanilyen fontos, hogy az egyházi rend szentségének központi gondolatát ne az áldozópapságban, hanem a püspöki fokozatban lássuk. Egyértelmű, hogy az egyház legfontosabb konstitutív eleme, keresztény lelkiségünknek, minden keresztény elköteleződésnek és az istenkapcsolatunknak az Eucharisztia az alapja, és az ezt létrehozni képest papságot (sacerdotium) már az áldozópapi rend is közli. Azonban soha nem felejtethjük el, hogy bár a Szentmise, Szent Liturgia bemutatásánál az áldozópap teológiailag Krisztust reprezentálva cselekszik, de csakis a püspök megbízása és képviselte révén, hiszen Krisztus az apostoloknak hagyta meg az Utolsó Vacsorán az eucharisztia végzésének parancsát, az ő utódai pedig a püspökök. Az áldozópapnak azt a képességét tehát, hogy a szentmisén az eucharisziát létrehozhatja, csakis az áldozópapnak a püspökkel való teológiai viszonyába helyezve lehet helyesen értelmezni.

Ezen két megfontolás helytállóságát bizonyítja a Szentszéknek az egyes közösségeknek az eucharisziához való jogáról alkotott álláspontja is. A legújabb időkben, egyes teológusok részéről a kötelező papi cölibátussal szembeni legfőbb érv az volt, hogy a közösségeknek joguk van ünnepelni az eucharisziát, és ehhez szükséges az áldozópapi szolgálat, melyet emiatt nem volna szabad életformai szempontok alapján korlátozni. Az ilyen véleményen állók szívesen ütköztetik a papi cölibátus törvényét az egyháznak azzal a kötelességével, mely az utolsó vacsora alapítási igéiből – „*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*”⁴³⁰ – fakad. Bár ez az állítás rendelkezik ugyan némi igazságtartalommal, igen következetlen abban a tekintetben, hogy nem határozza meg az eucharisziához való joggal, vagy az eucharisztia végzésének kötelezettségével rendelkező közösség jellegét, kiterjedését. A II. Vatikáni Zsinat utáni teológia egyik jelentős szerzője, Henri Boulad lelkesedésében egy húszemeletes ház

⁴³⁰ Lk 22,19

lakóközösségét is ilyenként említi.⁴³¹ Az eucharisziát azonban, mint az egyházi közösség létének az egyik alapvető elemét (és így a közösségnek az eucharisziához való jogát) nem a plébániai, hanem a helyi egyházi – vagyis az esetek többségében egyházmegyei – szinten kell értenünk az érvényes keresztség és a közösséget vezető személynek az apostoli folytonosság láncolatában levő püspökszentelése mellett. A plébániát, mivel nem felszentelt püspök vezeti, nem tekintjük önálló egyháznak, ezért – bár a plébánia életében kiemelkedő jelentősége van a szentmise végzésének – a plébánia definíciójába nem tartozik bele szükségszerűen és elengedhetetlenül az eucharisztia végzésének sem joga, sem kötelessége.

⁴³¹ BOULAD, H., *Quo vadis Ecclesia? Gondolatok a holnap egyházáról* (ford. Hermann Judit), Korda Kiadó, Kecskemét, 2000, 22-24.

VII. A diakonátus önálló hivatallá formálódásának lehetősége az ókori példák és a hatályos CIC alapján

Jelen fejezetünkkel elérkeztünk dolgozatunk alapkérdésének kifejtéséhez. Vizsgálódásunk tárgya az eddig kifejtettek alapján egy olyan egyházmegyei kormányzati struktúra kialakításának a lehetősége, melynek a következő szempontoknak kell megfelelnie:

- maradéktalan harmónia valamennyi egyetemes, a latin rítus számára hozott egyházi törvénnyel, vagyis a hatályos CIC kánonjaival;
- az ókori egyházkormányzati modellel való szerves rokonság;
- a klérusban lévő mentálhigiénés krízis kezelésére való alkalmasság;
- a részleges törvényekben található joghézagok okozta kétségek eloszlátása;
- az egyházi rend teológiai hátterének és az ezzel kapcsolatos egyházi tradíció szempontjainak érvényre juttatása;
- az áldozópapok és a diakónusok helyes önazonossága kialakítására való lehetőség biztosítása;
- a(z akár állandó, akár átmeneti jelleggel gyakorolt) diakónusi fokozat önálló egyházi hivatallá formálódására való lehetőség biztosítása.

1. Az egyházi hivatal fogalma

Mielőtt a diakonátust egyházi hivatalként akceptáló egyházszerkezeti modell leírását megkísérelnénk, idézzük fel a CIC 145. kánonjának 1.§-át, mely az egyházi hivatal fogalmát meghatározza: „*Officium ecclesiasticum est quodlibet munus ordinatione sive divina sive ecclesiastica stabiliter consitutum in finem spiritualem exercendum.*” „Egyházi hivatal bármely akár isteni, akár egyházi rendeléssel tartós jelleggel megalapított feladatkör, melyet lelki cél érdekében kell gyakorolni.”

Erdő Péter az egyházi hivatal alapfogalmát a definícióban levő négy fontos elem részletes kifejtésével tárgyalja.⁴³² Eszerint a meghatározás lényeges részei a következők:

⁴³² ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Szent István Társulat, Budapest, 2005, 160-162

- Az egyházi hivatal feladatkör, a hozzá tartozó küldetéshez szükséges kötelességek és jogok összessége.
- Az egyházi hivatalt isteni vagy egyházi rendelés hozza létre. A katolikus egyházi tanítás és a CIC alapján alapvetően két hivatalt, a pápait⁴³³ és a püspökit⁴³⁴ vezetjük vissza isteni rendelésre, azonban a hivatalok pontosabb körülírását, jogaik és kötelességeik közelebbi meghatározását egyházi jogszabályok is meghatározhatják. Az egyházi rendeléssel létrehozott egyházi hivatal esetében fontos, hogy a hivatalt létrehozó egyházi hatóság arra illetékes legyen. Egyes hivatalok általános jellegét, leírását megtalálhatjuk a CIC-ben, mások esetében a jeleget és a funkciót maga az alapító hatóság az alapításkor határozza meg.
- A hivatal tartós jelleggel megalapított feladatkör, ami objektív tartósságot jelent. Nem szűnik meg tehát a hivatal akkor sem, ha üresedésben van, vagy ha viselőjét csak átmeneti időre nevezték ki a hivatalra. Ennek értelmében nem minősül hivatalnak az olyan megbízatás vagy feladatkör, melyet egyszeri vagy tartós tevékenységgel el lehet végezni. Előfordulhat, hogy egy egyházi hivatal úgy szűnik meg, hogy megüresedése után nem neveznek ki rá hivatalviselőt, mivel azonban itt nem a feladatkör elvégzéséről van szó, a megüresedéssel történő megszűnés nem csökkenti a feladatkör hivatal jellegét.
- Az egyházi hivatalt lelki cél érdekében kell gyakorolni. A definíciónak ez az eleme az egyház speciális küldetéséből fakad. Mivel ez a régi joghoz képest nem szükségszerűen jelenti a rendi vagy a joghatósági hatalomban való részesedést,⁴³⁵ a mai jogban a laikusok is elláthatnak egyházi hivatalokat. Témánk szempontjából fontos azonban megjegyezni, hogy jó néhány hivatal betöltésének érvényessége a klerikusi állapothoz, vagy az áldozópapi rendhez, vagy a püspöki rendhez kötődik; így bár egyházi hivatalt általában bármely megkeresztelt elláthat, a konkrét hivatalnál előfordulhat a viselőjével kapcsolatban ezt a képességet korlátozó szempont.

Az egyházi hivatalokat alkotó feladatkörök módosulhatnak, ha változik az a szervezeti egység, melyre kiterjed.⁴³⁶ Az egyházi hivatalokhoz kapcsolódó illetékességet a hivatal alapítására illetékes hatóság módosíthatja.⁴³⁷

⁴³³ CIC 331. k.

⁴³⁴ CIC 375. k. 1.§

⁴³⁵ 1917-es CIC 145.k. 2.§

⁴³⁶ CIC 431. k. 3.§, 449. k. 1.§

⁴³⁷ CIC 148. k.

1.1. Az egyházi hivatallal kapcsolatos alapfogalmak

Jelen alfejezetben az egyházi hivatal fogalmával kapcsolatos alapfogalmakat szeretnénk tisztázni Erdő Péter vonatkozó tanulmányának⁴³⁸ segítségével.

1.1.1. A „ministerium” szó a hatályos Kódexben

a.) A szó fő jelentése a szolgálat tevékenysége, mely a II. Vatikáni Zsinat utáni szövegekben új jelentésváltozatokkal gazdagodott. Ilyenek:

aa.) *ministerium verbi*, az ige szolgálata;

ab.) *ministerium sacrum*, a szent szolgálat mely egésze sajátos terminus technicus lett a jelenlegi CIC-ben, az egyházi rend szentségét felvett személyek tevékenységi körét jelölve. Ezek közül kiemelkedik a liturgikus tevékenységek megnevezése, de jelenti a felszentelt személyek feladataihoz tartozó valamennyi tevékenységet is, így például a bírói hatalmat. A *ministerium sacrum* kifejezés ilyen használata II. vatikáni zsinati eredetű, a 232. kánonban a *ministerium ecclesiasticum*, a 237. kán. 1.§-ban a *status clericalis* helyett szerepel. Előfordul, hogy olyankor is ezt a kifejezést használja a Kódex, amikor a szöveg eredetét képező zsinati szövegben más kifejezés állott, így például az OT 20-ban kifejtett kateketikai és homiletikai tevékenységgel kapcsolatban, ahol a II Vatikáni Zsinat dokumentuma az „*in arte catechetica et homiletica exercenda*” kifejezést használta.

A *ministerium pastorale* jelzővel a szó az egész lelkipásztori tevékenységet jelöli: a CIC 551. kánonban ilyen módon az *officium pastorale* helyébe lép, továbbá jelentheti magát a művet, funkciót, feladatot vagy közfunkciót, amely Krisztusnak⁴³⁹ vagy az Egyháznak,⁴⁴⁰ vagy magának a papnak⁴⁴¹ sajátos tevékenysége.

b.) a *ministerium* emellett jelenthet elvégzendő dolgot vagy kötelezettséget, azonban nem teljesen világos, hogy ilyen jelentéstartalomnál vajon magát a cselekvést, vagy az objektív értelemben vett feladatot jelenti-e a szó.

c.) a harmadik jelentés egy bizonyos méltóság alacsonyabb fokát, tevékenységi körét is jelölheti, mely a lektorok és akolitusok szolgálatával kapcsolatos kánonok⁴⁴² esetében – lévén ezek az új CIC-ben már nem a klerikusi állapothoz tartozó kisebb rendek, hanem laikusi szolgálatok⁴⁴³ – az 1917-es CIC-hez képest teljesen új tartalmat kölcsönöz.

⁴³⁸ ERDŐ, P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Szent István Társulat, Budapest, 2003, 29-38.

⁴³⁹ CIC 519. kán.

⁴⁴⁰ CIC 618, 654. kán., 1025. kán. 1.§

⁴⁴¹ CIC 889. kán. 1.§

⁴⁴² CIC 230. kán. 1.§, 1035. kán. 1.§, 1050. kán. 1.

⁴⁴³ AAS 64 (1972) 532 („Ordines, qui hucusque minores vocabantur, 'ministeria' in posterum dicendi sunt”).

1.1.2. A „munus” szó a hatályos Kódexben

Bár a szót a Kódex kevesebbszer használja, mint a II. Vatikáni Zsinat szövegei, mégis, mivel a III. és a IV. könyvnek a címében szerepel, kiemelkedő jelentőséggel rendelkezik.

a.) A korábbi Kódexhez képest a *munus* már egyetlen helyen sem jelent ajándékot.

b.) Ritkán kötelezettséget jelent, vagy egyes kötelező cselekményeket.⁴⁴⁴ Gyakrabban használja a Kódex – a Zsinati szövegekhez hasonlóan – a *tria munera* sajátos, teológiai jellegű kifejezés kapcsán. Szó van a Kódexben Krisztus hármass feladatáról,⁴⁴⁵ az Egyház hármass feladatáról.⁴⁴⁶ Ebben az értelemben szerepel a szó Szent Péter⁴⁴⁷ vagy a római pápa *munus*ával kapcsolatban, ahol objektív feladatot, kötelezettséget jelent.⁴⁴⁸

c.) Az eddig leírt speciális teológiai értelemben vett kötelezettség jelentésén kívül a Kódex szinte mindig a tágabb értelemben vett hivatal vagy feladat jelentéssel használja, ezekkel a funkciókkal kapcsolatos jogok és köteleességek összességét érti alatta. A *munus* szó a hivatalok és közfunkciók tekintetében az egyik legáltalánosabb jogi fogalom. Emellett az 1917-es Kódex⁴⁴⁹ és a hatályos Kódex⁴⁵⁰ szóhasználatában jelenthet konkrét egyházi hivatalt is.

1.1.3. Az „officium” szó a hatályos Kódexben

A *ministerium*, *munus* és *officium* szavak közül ez a leggyakrabban használt szakszó a Kódexben, jelentése a korábbi dokumentumokban (1917-es CIC, II. Vatikáni Zsinat szövegei) levőkkel alapvetően megegyezik.

a.) Gyakran jelent kötelezettséget vagy kötelező cselekedetet.⁴⁵¹ Ezzel kapcsolatban azonban liturgikus cselekedetre értett kötelező istenszolgálatot csak az 556. kánonban jelent, kötelező klerikusi vagy szerzetesi zsolozsmára értve (*officium divinum*) pedig egyáltalán nem. Jelenthet kötelező viselkedési módot⁴⁵² és sajátos kötelezettséget⁴⁵³ is.

b.) Az *officium* szó legfőbb jelentése a Kódexben a méltóságnak bizonyos fokozata, valakire rábízott feladatot, jogok és kötelezettségek összességét jelenti, vagyis egy olyan

⁴⁴⁴ CIC 364. kán., 482. kán. 1.§., 502. kán. 1.§., 755. kán. 3.§., 1333. kán. 1.§ 3., 1733. kán. 2.§

⁴⁴⁵ CIC 204. kán. 1.§

⁴⁴⁶ CIC 747. kánon előtti cím, 834. kánon előtti cím; CIC 375. kán. 2.§, 519. kán.

⁴⁴⁷ CIC 331. kán.

⁴⁴⁸ CIC 332. kán. 2.§, 333. kán. 1-2.§, 334. kán.

⁴⁴⁹ 1917-es CIC 1747. kán. 1.§: *munus parochi*

⁴⁵⁰ CIC 253. kán. 1.§, 367. kán., 425. kán., 1428. kán.

⁴⁵¹ Pl. CIC 225. kán. 2.§, 510. kán. 2.§, 540. kán. 1.§, 789. kán., 793. kán. 1.§, 494. kán. 1.§, 810. kán. 1-2.§, 1287. kán. 1.§, 1430. kán.

⁴⁵² CIC 1470. kán. 2.§

⁴⁵³ CIC 235. kán. 1.§, 236. kán., 529. kán. 1.§, 773. kán.

munust, feladatkört, amely sajátos jegyekkel rendelkezik. Ilyen értelemben jelenik meg az egyházi hivatal (*officium*) definíciójában is, melyet a 7.1. pontban fentebb már említettünk.

c.) Az *officium* szó harmadik jelentése a Kódexben közigazgatási intézményt jelölő dologi struktúráként, vagyis irodát, vagy több munkatárssal működő szervezeti egységet, azonban ez a jelentés igen elenyésző a másik kettőhöz képest.⁴⁵⁴

2. A diakónusi szolgálat jelenlegi kereteinek az egyházi hivatal kánonjogi fogalmához való viszonya

A fentiekben sokszor idézett II. vatikáni zsinati konstitúció, a Lumen Gentium 29. pontja a következőképpen határozza meg a diakónusok tevékenységi körét: „*A diakónus feladata, ha az illetékes hatóság megbízza vele, hogy ünnepélyesen kiszolgáltassa a keresztséget, őrizze és kiosssa az Oltáriszentséget, az egyház nevében eskessen és megáldja a házassulókat; elvigye a Szent Útravalót a haldoklóknak, Szentírást olvasson a híveknek, oktassa és buzdítsa a népet, vezesse a hívek istentiszteletét és imádságát, kiszolgáltassa a szentelményeket és temessen. A diakónusok merüljenek el a tevékeny szeretet és az oltárszolgálat munkáiban*”. A fentiekben láthattuk, hogy a jelenleg hatályos egyházi törvényekben, legyenek azok akár egyetemes törvényekként a CIC-ben vagy más egyéb végrehajtási utasításban, vagy legyenek részleges törvények, lényegében erre a két mondatra épül a diakónusok tevékenységi körének jogi meghatározása.

Ha az egyházi hivatal definíciójára és a mindennapi egyházi gyakorlatra tekintünk, azt kell mondanunk, hogy a diakónusi szolgálat megfelel az egyházi hivatal definíciójának is, hiszen:

- a LG29 kifejezetten említi az illetékes egyházi hivatalt;
- a LG29 mellett a gyakorlat és a vizsgált részleges joganyag azt mutatja, hogy az állandó diakónus tevékenységi területét valóban az illetékes egyházi hatóság, vagyis a megyéspüspök jelöli ki;
- részletesen felsorol egy sor olyan tevékenységet – feladatkört –, melynek rendelése nemhogy egyházi, de kifejezetten isteni eredetű: gondoljunk például a keresztrejelésre vagy az igehirdetésre, mellyel Jézus a mennybemenetelkor utolsó akaratként bízta meg az apostolokat;

⁴⁵⁴ CIC 173. kán. 2.3.§, 451. kán., 775. kán. 3.§

- a leírt tevékenységek tartós jellegűek és lelki cél érdekében kell őket elvégezni.

Megnyugodva fejezhetnénk be tehát a doktori értekezésünket azzal a kijelentéssel, hogy témánk kifejtése végén arra a konklúzióra jutottunk: a diakonátus jelenlegi gyakorlata megfelel az egyházi hivatal modern kánonjogi definíciójának, így a további kutatás szükségtelen. Ha azonban visszaemlékezünk a klérus (kiemelten az áldozópapság és a diakonátus) mentálhigiénés problémájával kapcsolatban leírtakra, ha alaposabban megvizsgáljuk mind a LG 29 idézett szövegét és az eddig feltárt egyetemes és részleges joganyagot, érezhetjük, hogy a megvalósulás csak formailag tökéletes, mert a diakónusi hivatal nem találta meg az egyházszervezet rendjében az a helyet, ami a valódi önazonosságának megfelel. Sőt, ha igazán őszintén megvizsgáljuk az áldozópapsághoz kötődő – formailag kifogástalan képet mutató – egyházi hivatalokat, több esetben ugyanerre a következtetésre kell jutnunk, melynek az okát szintén ide vezethetjük vissza.

Térjünk vissza a VI. századi székesegyházi archipresbiter és az archidiakónus feladatköréhez – mint az első három évszázad presbiteri illetve diakónusi tevékenyégi körének kései eszenciáját jelentő egyházi hivatalához – most kifejezetten azzal a szándékkal, hogy ez a két hivatal megmutassa azt az identitást, mellyel a presbiteri rend és a diakonátus évszázadokon át olyan keretek között tudott egymás mellett munkálkodni.

Amint fentebb leírtuk, a székesegyházi archipresbiter a püspöki székhely liturgiájáért és annak koordinációjáért volt felelős, sőt, ha a püspök akadályozva volt, ő végezte el vasárnaponként a püspökség ünnepélyes szentmiséjét. Ez a feladat a legősibb időszak presbiteri feladatkörének megőrzését jelentette. A presbiteri rend alapvető és legfontosabb feladata az egyházi tradícióban tehát a megszentelő feladat és az igehirdetés, valamint a rá bízott személyek lelki vezetése – összefüggésben a presbiter címének jelentésével.⁴⁵⁵ Ha ehhez hozzáadjuk az áldozópapi rend spirituális fejlődését, sőt – *locus theologicus*-ként használva – a papszentelési liturgia szentelési szertartásának szövegét és szimbólumait, akkor egyértelműen kiderül, hogy az áldozópap legmélyebb identitását az Eucharisziával (mint a szentmisével és mint az Oltáriszentséggel) való viszonya határozza meg, illetve ehhez társul legfontosabb feladatként az igehirdetés és a többi szentség valamint szentelmény ünneplése. Az áldozópapi rendnek az Eucharisziával való kapcsolata annyira szoros, hogy még az áldozópap alapvető életformáját is felülmúlja, nevezetesen azt, hogy szerzetesként, cölebsz egyházmegyés klerikusként, vagy a keleti egyházban – illetve rendkívüli esetben a nyugati

⁴⁵⁵ *Preszbüterosz*: (bölc)s öreg, vén, amelynek jelentőségét még jobban érezzük, ha a megfelelő szláv szó, a *sztarec* jelentésére gondolunk.

egyházban pápai engedéllyel – házas emberként szentelték-e fel a papi szolgálatra. Éppen ezért az áldozópapság központi gondolatának megfelelő hivatali struktúra és az állandó diakonátus bevezetése, valamint a két szolgálat egymással való harmonikus viszonya a legkevésbé sem a kötelező papi cölibátus függvénye.

Az archidiakónus feladata – szintén megőrizve a legősibb idők diakónusának tevékenységi körét – a szegénygondozás, illetve ezzel összefüggésben az egyházi javak kezelése és ebből fakadóan az egyházi struktúrák fenntartása volt. Ahogy fentebb már leírtuk, ez a viszony máig megjelenik a szentmise liturgiájában. Talán érezzük, hogy ha komolyan vesszük az archipresbiter és az archidiakónus által ellátott hivataloknak és feladatköröknek az egyházi tradíció szerint való elosztását, akkor igen sok jelenlegi probléma gyökerére választ kaphatunk. Az első ilyen gyökér az a folyamat, ami az önálló diakonátust fokozatosan eltüntette, és tevékenységi körét az áldozópapiba integrálta.

Ezen túl a LG 29 értelmezésével is probléma van. Ez a szöveg több esetben olyan funkciókat ír le, amelyek valóban részei a diakónus feladatkörének, de nem alapvető, hanem kiegészítő jelleggel. Vegyük példának a keresztséget. Mint fentebb már leírtuk, ezt a szentséget a diakónus az 1917-es CIC kánonjainak hatálya alatt csak rendkívüli esetben, vagyis a pap távollétében szolgáltathatta ki ünnepélyes módon. Ugyanígy a szentáldozást és az esküvő végzését is. Ami azonban a diakónus szolgáló jellegéből fakadó sajátos feladata volt (evangélium éneklése, szentségkitétel és eltétel), azt mindig megengedetten, sőt kifejezetten neki kellett végeznie. Gondolatunk alátámasztására nemcsak a hatályát veszített régi Kódexet idéznénk – hiszen, mint az egyházi hivatal fogalmánál leírtuk, az illetékes egyházi hatóság megváltoztathatja az egyházi hivatalhoz tartozó tevékenységi kör tartalmát –, hanem a Keleti Egyháznak a diakónusokkal kapcsolatos gyakorlatát is, ahol a diakónus csak halálveszély esetében szolgáltatja ki a keresztséget, illetve csak rendkívüli esetben áldoztathat (leginkább a pap megbízásából beteget). Az egyetlen tevékenység, mellyel a diakónus sajátos feladatként rendelkezik, a liturgikus homília végzése.⁴⁵⁶ Mindezt abban a keleti egyházban, melynek liturgikus közegében a diakónus az egyik legmegbecsültebb szolgálattevője az eucharisztikus ünnepnek. A diakónust tehát nem azzal emeljük ki, ha az identitásától távolabb álló funkciókat határozzuk meg a számára, hanem ha az igazi identitásából fakadó tevékenységi kört és működési területet jelölünk ki neki.

Éppen ennek érdekében törekedni kell az egyébként olyan helyzetek elkerülésére, mely jogilag ugyan szabályos, de mégsem felel meg az áldozópapság és a diakónus

⁴⁵⁶ CCEO 614. kán. 4§

sajátosságainak és egymáshoz való viszonyának. Erre olyan alkalmakat említhetünk példaként, amikor a diakónus végez egy szent szolgálatot (keresztelés, esketés, temetés, házszentelés, szentséges litánia, szentségi körmenet stb.) és a pap ministrál neki. Leszámítva az indokolt szituációkat (pl. személyes jóbaráttal vagy hozzátartozóval kapcsolatos szent funkció), az ilyen tevékenységek szabályosak ugyan, de a helyes önazonosság kialakulásának tekintetében kárt okozhatnak. Talán ezért is érthető a legújabb szentszéki végrehajtási utasításnak a kérdésben már idézett módosítása, mely az szentmise keretén belül történő házasságkötés megáldását a papra bízta, illetve a diakónus számára csak pap távollétében ad lehetőséget a temetés elvégzésére.⁴⁵⁷

3. A leírt krízisjelenségek kezelésének szükségessége a plébániarendszerben

A diakonátus egyházi hivatallá formálódásán túl tehát nemcsak a kánonjogi elveknek való formai megfelelés a tét, hanem egy olyan egyházkormányzati struktúra megteremtése, melyben mind az áldozópap, mind a diakónus a rendjének lényegéből fakadó feladatköröket gyakorolja. Az egyetemes törvényeket a részleges törvényhozásnak olyan jogszabályokkal kell kiegészítenie, melyben a megszentelési és igehirdetési funkció alapvető végzője az áldozópap, aki az életformáját nem a depresszív magányba fordulással éli, munkáját nem a frusztráció veszélyével látja el. Csak ezzel tudjuk elkerülni a fentebb leírt veszélyhelyzeteket; azt, hogy a kis létszámú papság az érzelmi kiégés következtében idejekorán elhagyja a hivatását, vagy a klérusban maradván kárt tegyen a krisztushívők hitéletében. A diakónusokkal kapcsolatban pedig az a fontos, hogy önértelmezésük ne az áldozópapság csonkított változatából és pótlásából induljon ki, és ne merüljön ki papi allűrök eljátszásában, hanem a velük kapcsolatos egyházi tradíció és teológiai tanítás maradéktalanul érvényesülhessen a mindennapi szolgálat során is.

A dolgozatban az eddig leírt problematikus témaköröket a következő pontokban foglalhatjuk össze:

- Jóllehet az áldozópapot és a diakónust egyazon szentség, az egyházi rend szentsége képesíti a szent szolgálatra, mégis a két szolgálat a teológiai és strukturális

⁴⁵⁷ A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA. *Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktóriuma* (Római dokumentumok XVII.), Szent István Társulat, Budapest, 2001, 32., 36. pont

sajátossága miatt alapvetően teljesen önálló tevékenységi kört céloz meg. A kívánatos az lenne, a megtalálnánk a diakónusok önálló működési területének kereteit.

- A papság létszáma rohamosan csökken, az átlagéletkor és a társadalom felől érkező szellemi-spirituális elvárás, a közösségteremtésre való képesség és a szakmai felkészültség iránti jogos igény egyre magasabb. A papság jelentős százalékát a kialakult helyzet frusztrálja és hivatásától idegen funkciókba kényszeríti, melynek komoly mentális defektusok lesznek a következményei a szellemi helytállást és stabilitást igénylő papi hivatás esetében. Az ebből fakadóan sérülékeny papi életutak a fiatalok számára emiatt, és a szekularizált világ által sugallt szellemi divatok miatt nem lesznek vonzóvá, melynek következtében a papi hivatást vállalók száma aggasztóan csökken.
- A papi funkciók ellátására elegendő pap hiányában részben diakónusokat, részben világiakat vonnak be. A diakónusok tevékenysége esetében ez a diakónusi identitás válságához és félresiklásához, a világiak által végzett szent szolgálat esetében a szent szolgálatnak az egyházi rend szentségéhez való viszonyának megrendüléséhez vezet. Róma útmutatásai a diakónusnak alapvetően nem lelkipásztori kiegészítői, hanem – a legősibb hagyomány alapján – önálló, közvetlenül a püspök alá rendelt feladatkört szán.
- Miközben a felszentelt személyek száma a fentebb leírt okok miatt egyre inkább csökken, a krisztushívők és a főleg vidéki társadalomban élők továbbra is igényt tartanak a szent szolgálatok felszentelt személyek által történő végzésére és a társadalomban való jelenlétükre. Ennek a jelenlétnek a hiánya egyre inkább a téveszmék elterjedését, a szektás tanítások megjelenését eredményezheti.

4. A plébániarendszer problémáinak átfogó megoldására irányuló kísérlet a Székesfehérvári Egyházmegye Törvénykönyvében

A klérus létszámának az utóbbi évtizedekben megmutatkozó drasztikus csökkenése a Székesfehérvári Egyházmegyében a gyakorlat oldaláról vetette fel az imént feltett kérdést. A 2003 áprilisában szolgálatba lépő jelenlegi megyésfőpásztor, Spányi Antal az egyházmegye helyzetét megismerve az egyik legégetőbb kérdésnek tekintette a probléma orvoslásának keresését. Az esperesi kerületeket 2005 tavaszán jelentősen átrendezték olyan módon, hogy a főesperesi címet és kerületeket megszüntették, és a tizenhárom meglévő esperesi kerület

számát egyesítések és átrendezések útján ötre csökkentették. Mindez előrevetítette azt a szándékot, hogy a későbbiekben a plébániarendszer is hasonló revízióknak legyen alávetve azzal a szándékkal, hogy az egyes plébániák, melyek egyedül rövid úton működésképtelenné válhatnak, összefogással színvonalasabb, életképes működést tudnak prezentálni.

2007 tavaszán Bodajkon a megyéspüspök bejelentette a plébániarendszer újragondolását, melyben a papság létszámának hosszú távú prognózisa alapján a jelenlegi 151-ből 50, majd később 30 plébánia működését vetítette előre. A tervezet szerint a papok beosztása szintén változott volna: a plébánosi hivatal a lelkipásztori funkcióról – az akkori megfogalmazás szerint – egy „menedzser-típusú”, az egyházközség életét, munkaterületeit koordináló funkcióvá vált volna. Az ennek a feladatnak ellátására szellemileg vagy életkori sajátosságok miatt képtelen papok pedig kisegítőkként, a szentségi életben és egyéb lelkipásztori területen működő munkatársakként dolgoztak volna a plébánosok mellett.

A bejelentés sokkolóan hatott a papság nagy részére, melynek nagyrészt a félreértés és a probléma teljes egészében való át nem látása volt az oka. A helyi egyházközségben lakó és dolgozó plébános, aki évek alatt megszokta, megszerette a lelkipásztori helyét, nemigen foglalkozott az egész egyházmegye problémáival, sokkal inkább lekötötték mindennapi gondjai. A püspökség ezzel szemben az egész egyházmegye működését hosszú távon biztosítani tudó megoldást kívánt keresni. A papság oldaláról tapasztalható ellenállás végül odáig vezetett, hogy az egyházmegye vezetői lépésről lépésre engedtek a kezdeti tervből; az egyházmegyei törvénykönyvbe végül egy igen szolid, mindenképpen átmeneti megoldásnak tűnő megoldás került.

A 2007. június 28-án kihirdetett és 2007. augusztus 1-én hatályba lépett Székesfehérvári Egyházmegye Törvénykönyve külön fejezetben, a 376.§-tól a 382.§-ig terjedő részben foglalkozik a lelkipásztori körzettel. Ezekből a jogszabályokból részletesebben is a 376.§, a 377.§ és a 382.§ írja le ezen intézmény mibenlétét, rendeltetését és működési területeit, a közbefoglalt 378.§-tól a 381.§-ig – logikailag és tematikailag kevésbé érthető módon – a krisztushívők alapvető jogait érintő néhány általános elvet tartalmaz szó szerint, de nem kimerítően idézve a CIC-et. Ha a krisztushívők alapvető joga a 377.§-ban elő is kerül, a további ilyen témájú paragrafusokat ezen paragrafus bekezdéseiként kellett volna szerkeszteni, lévén hogy ezek a 377.§ kifejtésének részei.

A 376.§ a lelkipásztori körzetet az esperesi kerület részeként definiálja. Ez az alapvetés azért újragondolandó, mert az esperesi kerület az egyetemes jogban nem kötelezően létrehozandó felosztás. Szerencsésebb lett volna a lelkipásztori körzet létét a gyakorlati szempont alapján a plébánia felől (melyben a konkrét lelkipásztori munka megvalósul, és amelynek a feladatait

kell átvenni), vagy a teológiai szempont alapján az egyházmegye felől (melyben Isten egyháza maradéktalanul jelen van) megközelíteni.

A lelkipásztori körzetet a megyéspüspök alapíthatja meg, illetve ő módosíthatja. Benne az egyes egyházközségek⁴⁵⁸ megtartják önállóságukat. A 377.§-ban foglaltak szerint a lelkipásztori körzetben történik meg a krisztushívőket alapvető jogként megillető lelkipásztori ellátás teljessége. Ebből következően a 376.§ szerint a lelkipásztori körzet az, ahol a vasárnaponként minden esetben lehetőség van a szentmisén való részvételre; a többi egyházközség szempontjából erre nincs minden esetben mód.

A lelkipásztori körzet vezetését és munkáját a 382.§ írja le. Eszerint a lelkipásztori körzet vezetője az a *plébános* (vagyis más hivatalt viselő, vagy szakpasztorációs munkát végző pap nem lehet), aki erre a feladatra kineveztek. Hogy a kinevezést ki adja (az esperesi kerület részeként meghatározó elv az esperest indokolná, a gyakorlat azonban a megyéspüspök illetékességét állapítja meg), arról nem rendelkezik a Törvénykönyv. Fontos szabály, hogy eltérő rendelkezés hiányában a plébánossal nem rendelkező egyházközségekben ő gyakorolja a plébánosi jogkörök teljességét. Jóllehet a Törvénykönyv ezt nem említi, eltérő rendelkezés alatt nyilvánvalóan az egyes plébánosok kinevezési iratát (dispozíció) kell értenünk. A saját plébánossal rendelkező egyházközségek istentiszteleti rendjének összhangban kell lennie az egész körzetével. A lelkipásztori körzet vezetőjét a felszentelt személyeken kívül világiak is segítik a lelkipásztori ellátásban, de hogy milyen módon, arra szintén nem tér ki a Törvényhozó. A lelkipásztori körzet munkáját végző pasztorális tanács tagjai a körzetben lévő valamennyi pap és diakónus, a lelkipásztori munkatársak, a képviselőtestületi elnökök és „mindazok, akiknek részvétele hasznosnak látszik.”

A pasztorális tanács tevékenysége a következőkben van összefoglalva:

- legalább negyedévente történő összejövétel;
- az Egyházmegyei Hivatal célkitűzéseivel és programjainak időpontjaival szinkronban lévő munkaterv elkészítése;
- az Ordinárius által jóváhagyandó közös istentiszteleti rend elkészítése;
- leendő lelkipásztori munkatársak kiválasztása és képzésükről való gondoskodás;
- annak elősegítése, hogy minden plébánián megvalósulhasson a lelkipásztori ellátás teljessége.

⁴⁵⁸ A kánonjogi terminológia alapján a „plébánia” szó használata lenne pontosabb, hiszen az „egyházközség” fogalom teljesen más jogi tartalmat hordoz, mint amit a törvény szövege rendezni kíván.

A lelkipásztori körzetek létrehozását és a Székesfehérvári Egyházmegyében történő próbálkozást több módon lehet értékelni. Mindenképpen pozitívum, hogy egy olyan törekvést látunk, mely tovább tekint az adott pillanatnál, tovább lép az általános elveknél és hosszú távon kínál konkrét módszert az orvosláshoz. Esetleges javítanivaló a tematika, a teológiai háttér figyelembevétele, a kánonjogi nyelvezet felületes kezelése területén volna. Az újítás alaposabb és átgondoltabb tudományos és kommunikációs háttérmunkával megteremtheti a feltételét annak, hogy a szükséges változtatások és új jogi intézmények bevezetésének működtetése valódi gyümölcsöket hozzon, elkerülvén a pusztán formális megoldás látszatát.

5. A plébániarendszerrel összefüggő diakonális rendszer lehetősége a CIC kánonjaiban

Jelen alfejezetünkkel elérkeztünk dolgozatunk legfontosabb pontjához, ahhoz, hogy az eddigiek ismeretében megkíséreljünk egy olyan egyházkormányzati modell fő vonalainak meghatározását, mely az eddig tárgyalt feltételeknek figyelembevételével működhet. Kiindulópontként a CIC-nek a plébánia és a plébános tevékenységét meghatározó kánonjait választjuk, erre alapozzuk további gondolatmenetünket.

A II. Vatikáni Zsinaton végbement fejlődést követve a jelenlegi Kódex a plébánia meghatározásánál – bár továbbra is alapvető jelentőségűnek tekintik a területi jelleget,⁴⁵⁹ -- nem a területi, hanem a közösségi dimenzióból indul ki. Eszerint a plébánia a krisztushívőknek a részegyházon belül tartós jelleggel megalapított közössége, melynek lelkipásztori gondozását a megyéspüspök felügyelete mellett a plébánosra bízták, aki az említett közösségnek saját pásztora.⁴⁶⁰

A CIC a plébános kötelességeit az 528-537. kánonban írja le, ezen kötelességeken belül a sajátosan – tehát szorosan – a plébánosi tevékenységeknek a következőket tekinti:

- a keresztelés kiszolgáltatása;
- a bérálás kiszolgáltatása halálveszély esetén, vagy a megyéspüspök értesítése után felnőttkeresztség alkalmával;
- a haldoklók szentségi ellátása;

⁴⁵⁹ CIC 518. kán.

⁴⁶⁰ CIC 515. kán. 1.§

- a házasságkötésnél való közreműködés;
- a temetés;
- a keresztkút megáldása húsvéti időben, körmenetek tartása és ünnepélyes áldás a templomon kívül;
- ünnepélyes szentmise végzése vasárnap és parancsolt ünnepnapon.⁴⁶¹

Ebből a felsorolásból látható, hogy a CIC a plébános alapvető és legfontosabb tevékenységének az áldozópapi rend lényegével összefüggő szentségi funkciókat tekinti, melyek személyesen a plébánost terhelik. Szintén a plébános személyes feladatai közé sorolja az 528-529. kánon a közösségépítés különféle aspektusait, mint például a családlátogatás, beteglátogatás, szegénygondozás, egyházi társulások megszervezése.

A plébánosi kötelességek felsorolásánál három esetben az elvégzendő feladatokat a CIC nem a plébános közvetlen kötelességeként írja le, hanem a plébános gondoskodásának függvényében. Az említett kánonok a következők:

- 528. kánon 1.§: *Parochus obligatione tenetur providendi ut Dei verbum in paroecia degentibus annuntietur.*”, a plébános köteles gondoskodni arról, hogy Isten ígését a plébánián élőknek a maga teljességében hirdessék;
- 532. kánon: „...*parochus... curet ut bona paroeciae administretur ad normam can. 1281-1288.*” ...a plébános(nak)... legyen gondja arra, hogy a plébánia javait az 1281-1288. kán. szerint kezeljék.
- 535. kánon 1.§: *...prospiciat parochus ut iidem libri accurate conscribantur atque diligentur asserventur.*”, ...A plébános gondoskodjék arról, hogy ezeket a könyveket [t.i. az anyakönyveket] pontosan vezessék és gondosan őrizzék.

Az 528. kánonhoz meg kell említeni, hogy a vásár- és ünnepnapon végzett szentmise a plébánosnak sajátosan is kötelessége,⁴⁶² amikor a liturgikus homília végzése a szentmisében kötelező.⁴⁶³ Bár a szentmisében tartandó homiliát végezheti a főcelebráns kívül más pap vagy diakónus is, mégis a szövegösszefüggésből az derül ki, hogy a plébánosnak a személyesen végzett igehirdetés kiemelten kötelessége. A gondoskodás itt tehát nem jelentheti azt, hogy a plébános a személyes kötelességét gyakorlatszerűen más által végzi

⁴⁶¹ CIC 530. kán.

⁴⁶² CIC 530. kán. 7.

⁴⁶³ CIC 767. kán. 2.§

úgy, hogy ő maga nem vesz részt személyesen a munkában, hanem hogy alkalomszerűen helyette,⁴⁶⁴ vagy a plébánia kiterjedése miatt rendszeresen őt segítve más felszentelt személy is segít neki az ígehirdetés munkájában.⁴⁶⁵

Az 532. és az 535. kánonról szólva az említett feladatok ellátása beletartozik a plébánia kormányzásának és a plébániáról való gondoskodásnak a feladatkörébe, így ezek felügyelete valóban a plébános kötelessége közé tartozik. Mégsem ír elő a Törvényhozó olyan közvetlen munkavégzést, melyek az áldozópapi, lelkipásztori funkcióval vannak összefüggésben. A plébános, jóllehet a plébániának saját pásztora, mégis az egyházmegyét – így annak részeként magát a plébániát is – isteni jogon irányító főpásztora a megyéspüspök, akinek hivatala jellegéből fakad az a jog, hogy bizonyos lelkipásztori feladatokat az egyházmegyében fenntartson magának. Ezen gondolatok összekapcsolásával, nevezetesen a nem sajátosan papi renchez kötődő plébánosi feladatok létéből és a megyéspüspök főpásztori hatalmából kiindulva elképzelhető egy olyan rendszer, melyben a püspök bizonyos feladatokat, melyeket az egyetemes jog nem közvetlen plébánosi feladatnak hanem a plébános irányítása alatt más személy által is ellátandó feladatként jelöl meg, önmagának tartson fenn, majd ezután más személynek delegálja.

Az ókori Rómában a püspök a város lelkipásztori ellátását a tituláris templomokban működő presbiterek és a karitatív munkát koordináló diakónusok segítségével végezte, akik működési területüket a saját diakóniájukon látták el.⁴⁶⁶ Ennek a kormányzati modellnek a máig élő maradványát fedezhetjük fel a bíborosok – akik a szó eredeti értelmében Róma város és környékének meghatározó, *kardinális* klerikusai – püspöki, presbiteri és diakónusi rendjében.⁴⁶⁷

A delegáció fő célszemélyei éppen a diakónusok lehetnének, akik az ősi Róma városi egyházkormányzatához hasonlóan diakóniákba szervezve végeznék munkájukat.

5.1. A plébániarendszer átszervezésének szükségessége és a diakonális rendszer kiépítésének lehetősége

A diakonális rendszer gondolatánál nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a feszültséget, amely a diakónusi egyházi hivatalnak a püspöktől való közvetlen függése és a paphiány

⁴⁶⁴ Vö. CIC 770. kán. A lelkigyakorlatok rendezésének kötelessége a plébánosoké, de azt lelkipásztori megfontolások alapján általában nem a plébános, hanem más klerikus vagy laikus végzi.

⁴⁶⁵ Káplán, diakónus vagy pap nélkül végzett igeliturgia esetén laikus lelkipásztori kisegítő.

⁴⁶⁶ DOMALGSKI, B., *Római diakónusok a 4. században* in: *Diakónia – Diakonátus – Diakónus* (szerk. Molnár Ferenc) Szent István Diakonátusi Kör, Kalocsa, 1996, 109–122.

⁴⁶⁷ SZUROMI, SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, Szent István Társulat, Budapest, 2003, 54.

sújtotta vidéki plébániarendszer által támasztott igények között fennáll. A magukra maradt plébániák felszentelt személyeket várnának. Kézenfekvő lenne ezt az igényt, amennyire lehet, diakónusokkal pótolni, de a fejlődés és az ősi hagyomány, továbbá az egészséges diakónusi identitás is a közvetlenül a püspök alá rendelt diakónusi hivatalt javallja a felszentelt diakónusok számára.

A plébániarendszer jelenlegi formájának kialakulásánál, mint azt a dolgozat bevezetőjében felvázoltuk, a maitól lényegesen eltérő társadalmi és szociológiai körülmények között kellett működnie az egyháznak, a maitól ismét csak lényegesen eltérő létszámú és képzettségű klerikussal. Ha nem egy száz évvel ezelőtti körülmények hatására kialakult plébániahálózat stabilizálása, hanem a CIC kánonjainak és a Szentszék egyéb dokumentumainak⁴⁶⁸ a valós életbe történő átvitele a célunk, akkor a plébániák területének meghatározásánál az egyik legfontosabb szempont nem az, hogy lehetőség szerint minden település saját plébániával rendelkezzen, hanem az, hogy a plébániák tekintetében az egyháznak az erre vonatkozó tanítása és kánonjai maradéktalanul érvényre jussanak. Ennek szellemében nem csupán az áldozópapok létszámát, hanem teljesítőképességüket is figyelembe véve kell kialakítani a plébániák elhelyezkedését, fő tevékenységi területként az 544. kánon szellemében a megszentelő funkciót központba állítva.

Ennek a gondolatnak természetesen van ellenérve, mégpedig az új Kódexnek a már említett, II. vatikáni zsinati ekklezológián alapuló közösségi plébániafogalma. Ha a plébánia több települést foglal magába, akkor a közösség fogalma ugyanolyan elvonttá válik a plébánia esetében is, mint amilyenné az egyházmegye esetében lett, melyet sokkal inkább érzünk adminisztratív intézménynek, mint közösségnek. A tények azonban azt mutatják, hogy egyes plébániák ma is gyakran foglalnak magukba néha megyényi területeken több alapközösséget. Példaként az izlandi egyházmegyére is gondolhatunk, amely mindössze négy plébániára van osztva, melyet a megyéspüspök hat egyházmegyés és öt szerzetes – bencés, kapucinus – áldozópap segítségével lát el. Gondolhatunk a mai magyarországi körülményekre is, ahol számos területen – például a zalai, vasi, baranyai aprófalvakban – annyira kis közösségek élnek, melyek egyenként még akkor is képtelenek volnának önálló plébániaintézmény és még kevésbé egy áldozópap eltartására, ha elegendő pap állna rendelkezésre a szent szolgálathoz. A papok száma és teljesítőképessége azonban rohamosan csökkenő tendenciát mutat; így főleg az aprófalvas településhálózattal rendelkező régiókban

⁴⁶⁸ A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA: *A pap, az ige hirdetője, a szentségek kiszolgáltatója és a közösség vezetője a harmadik keresztény évezred távlatában.* (Római dokumentumok XVI.) Szent István Társulat, Budapest, 1999; A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA: *A pap, mint a plébániai közösség pásztora és vezetője.* (Római Dokumentumok XXIII.) Szent István Társulat, Budapest, 2003.

10-15 plébánia ellátása is nehezedik egy-egy áldozópap vállára, amely a szentségi lelkipásztori szolgálaton túl az adminisztráció (anyakönyvek, képviselőtestület) fenntartását is magába foglalja. Mindezek mellett azt is tényként könyvelhetjük el, hogy egyes plébániák gyakran foglalnak magukba Magyarországon is több természetesen kialakuló közösséget, mint filiális egyházközségek vagy misézőhelyek. A már említett aprófalvakban vagy az alföldi tanyavilágban nem is lehet józan elvárás valamennyi természetesen létrejövő közösség plébániaként való definiálása.

A plébánia alapításához marad tehát a már gyakran idézett kánonok és szentszéki dokumentumok megtarthatóságának szempontja és az egyházmegye áldozópapi állományának számszerű és szellemi állapota. Ez a két aspektus határozza meg, hogy hány plébánia működhet hosszú távon egy egyházmegyén belül, és ehhez mérten kell a tudatunkban újraértelmezni a plébános és a káplán fogalmát is.

Nem feledkezhetünk el azonban arról sem, hogy az egyes egyházmegyék igen sok ingatlannal – templomokkal, plébániaépületekkel – rendelkeznek, és vidéki, falusi környezetben szinte az egyház jelenti az egyetlen kulturális és közösségteremtő, az értékes hagyományokat megőrző tényezőt. Élesen el kívánunk határolódnunk szakdolgozatunkban attól az egyes lelkeségi mozgalmakban hangoztatott intellektualista szemlélettől, mely szerint a kereszténység a jövőben városi vallás lesz. A vidéki, falusi plébániai lelkipásztori munkát sok éves gyakorlatból ismerve határozottan állíthatjuk, hogy ezen gondolkodásmód a falusi emberek nem ismeréséből fakad, gyakorlati véghezvitele egyháznak egy meghatározó rétegének elárulása volna.

Az eddig elmondottak egyik oldalán tehát egy kevés pappal és teljesítőképességgel rendelkező egyházmegyei rendszer van, melynek életre kellene váltania az egyház tanítását és jogszabályait, a másik oldalon pedig a krisztushívők jelentős rétegét kitevő vidéki közösségek, melyek közösségként felszentelt szolgákat várnának.

Túl egyszerű volna azt mondani, hogy az ellentmondást pótoljuk ki állandó diakónusokkal, akik felszentelt szolgákként vannak jelen a vidéki egyházközségekben. Ha ezt csupán mechanikus módon tesszük meg, akkor ugyanazt tesszük, amit eddig problémaként leírtunk: a diakonátust a papokat pótló, önálló identitással nem rendelkező, csupán a paphiány enyhítésére szolgáló személyeknek tekintjük, akik maximum a plébános helyi képviselő, de semmi kapcsolatuk nincs a megyéspüspökkel, holott épp a vele való közvetlen viszonynak kellene identitásukat meghatározni.

A sokszoros ellentmondást feloldandó, visszatérnénk az előző alfejezet végére, ahol a diakonális rendszer feloldását vetettük fel. Eszerint a megyéspüspök az egyházkormányzati

hatalmával élve fenntarthatja és más intézmény(ek) ellátására bízhatja azokat a funkciókat, melyek az egyháztörténelem hajnalán a diakónusok feladatai voltak, így például a vagyonkezelés⁴⁶⁹ és az egyházi struktúrafenntartás- és szervezés⁴⁷⁰ feladatait. Egy önálló, közvetlenül a megyéspüspöknek alárendelt, de a plébániarendszerrel az 532. kánonban leírt plébánosi felelősség miatt együttműködő diakonális hálózatot építhetne ki, hasonlóan az ősi Róma városi egyházszervezetéhez, melyben a tituláris templomok és a hét diakónia egymással összefüggésben, de a sajátos jellegnek megfelelő munkamegosztással működött. Ez a közvetlenül a megyéspüspök irányítása alatt működő diakonális rendszer teret adhatna ahhoz, hogy a megfelelően képzett⁴⁷¹ állandó vagy átmeneti diakónusok felszentelt küldetése az egyházi struktúrában a szent rendjük jellegének megfelelő hivatallá formálódhasson azon a helyen, ami híven mutatja viszonyukat a püspökökhöz és a presbiterekhez. A diakónus emellett – a paphiány adta helyzetből fakadóan, szubszidiáris jelleggel – természetesen az igehirdetés és a szentségkiszolgáltatás területén is élhetnének a szentelésben kapott küldetésükkel.

A konkrét, mindennapi életre lebontva, az eddigi teológiai, intézménytörténeti, egyetemes és részleges jogi szabályozást és ez utóbbi hiányosságait, valamint a klérus mentálhigiénés problémáit figyelembe véve ez az alábbiakat jelenti:

Az egyházszervezet központi gondolata nem a plébánia és a plébános, hanem az egyházmegye és az azt vezető megyéspüspök lenne. A plébániarendszer és az azt vezető áldozópapok (plébánosok, káplánok) fő profilja a szentségi lelkipásztorkodás, az igehirdetés valamint a személyes kapcsolatok révén működő lelkivezetés és közösségi munka volna, melynek végzésével a megyéspüspököt képviselik. A plébániáknak az eddigieknél nagyobb területi kiterjedése azonban szükségszerűen igényli azt a szervező és struktúrafenntartó munkát, amely – mint fentebb leírtuk – a szentmise liturgiájában az eucharisztikus adományokat előkészítő és kiosztó diakónus profiljának felel meg. A megyéspüspök ezeket a struktúrafenntartó (vagyonkezelés, épületek állagmegóvása, hitoktatás megszervezése, plébániai munkatársak munkájának koordinálása, az esetleges munkajogi szerződések elkészítése) és közösségszervező feladatokat a diakonális rendszerben működő diakónusokra bízna, akik helyben lakva, a helyi igényeket számon tartva alapvetően ezeket a tevékenységeket végeznék el. Minden természetes módon kialakult (falu) közösségbe

⁴⁶⁹ Vö. CIC 535. kán.

⁴⁷⁰ Hitoktatás megszervezése, épületek állagmegóvása, építkezések megszervezése, perifériára szorultak szociális gondozása, stb.

⁴⁷¹ Az alapvető teológiai képzettségen túl főleg a gazdasági és szervezési területen kellene a diakónusjelölteknek jártasságot szerezniük.

kívánatos volna egy-egy diakónus rendelése, akinek fő feladata nem a pap pótlása lenne, hanem az, hogy az említett munkájával előkészítse az áldozópap által végzett igehirdetést (liturgikus homília, felnőttkatekézis) és megszentelői funkciókat (szentségek, szentelmények). Nagyon fontos, hogy az áldozópapok, amennyire csak a körülmények megengedik, kiemelt kötelességüknek tekintsék a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásának személyes végzését minden településen (még azokét a szentségeket és szentelményeket is, melyeket a diakónus a hatályos jog szerint rendes kiszolgáltatóként elvégezhet), mert a saját identitásuknak önmaguk és a krisztushívők előtt történő megerősítése ezt kívánja. Erre és a szellemi továbbképzésükre a nem papi jellegű feladataiktól való mentesülésük révén több időt és energiát nyerhetnek. Természetesen szükséghelyzetben a diakónus is végezheti a rendjéhez tartozó szentségkiszolgáltatásokat, de a már említett pappótlás-jelleg veszélye miatt ez nem kívánatos; ehelyett a diakónusnak a mindennapos tevékenységében a liturgikus tevékenysége során is a püspököt (a pap szolgálatán keresztül történő) segítő jellegének kell érvényesülnie, akárcsak a régi jog szerinti latin rítusú, és a jelenlegi keleti gyakorlat szerint.

A liturgiával kapcsolatban az igeliturgiák jelenlegi gyakorlatát mindenképpen újra kellene gondolni, amelyet több szempont is javall. Az 1248. kán. 2.§ paphiány esetére a megyéspüspök előírásai szerint végzett igeliturgiát írja elő. Mivel az előírás az egyetemes jog része, nyilvánvalóan normatív jelleggel rendelkezik. A kánon szövege azonban megemlíti a megyéspüspök előírásait is, mint az igeliturgia jellegének meghatározóját, és ez az a pont, melyen a jelenlegi, félreértésekre okot adó gyakorlat megváltoztatható lenne.

Az igeliturgia ugyanis az egyházban ősidőktől fogva használatos gyakorlat, de az egyházi tradícióban nem a mise pótlására, hanem böjti időkben vagy betegek szentségi ellátásánál gyakorolt liturgikus aktus. A böjti alkalmakkor végzett igeliturgia mind a keleti, mind a nyugati egyház liturgikus praxisának ősi eleme *Missa presanctificationis*, Előreszenteltek Liturgiája néven, melynek nagyon komoly liturgikus, spirituális mondanivalója van. Ha azonban az igeliturgiát a misét pótló eszközként használjuk, akkor a pótló jelleg kerül előtérbe, és torzul mind az igeliturgia ősi mondanivalója, mind az azt végző diakónus valódi szolgálati jellege. Az igeliturgia ebben a kontextusban a csökkenett időtartamú, tehát a hittanos gyermekek körében nagy népszerűségnek örvendő misefajta jelenti, míg az azt végző diakónus a „majdnem pap” látszatában szerepelhet önmaga és a hívek előtt is, előidézve azokat a káros tendenciákat, amelyeket az eddigiekben kifejtettünk. A diakónus fontos tennivalója tehát ebben az esetben az lenne, hogy diakóniája területéről a krisztushívőknek a plébániai vasárnapi szentmisére való eljuttatását megszervezze.

Nyilvánvaló, hogy a jelenlegi, kényelemre épülő lelkipásztori gyakorlatból az ilyen irányba történő elmozduláshoz szemléletváltásra van szükség. Azonban ez a szemléletváltás több olyan gyakorlati eredményt szül, melynek komoly teológiai alapja van:

- teljesül a diakónus valódi feladatköre, vagyis a szentmise feltételeinek megteremtése (hiszen ő gondoskodik a hívek misére való eljuttatásáról);
- megvalósul a plébánia közösségi dimenziója, hiszen a mindennapi életben érezhetővé válik a plébánia egyes részközösségeinek az Eucharisztia révén történő összetartozása;
- a gyakorlatban is megvalósul mindaz a tanítás, melyet az Egyház a plébániai ünnepélyes nagymisével kapcsolatban az eddig idézett kánonokban és szentszéki dokumentumokban elénk tár;
- a vasárnapi ünnepélyes szentmisén, melyet a plébános a plébániákkal együtt funkcionáló diakóniákra rendelt szerepök asszisztenciájával mutat be, mindennél hitelesebben jelenik meg az egyházi rend különböző fokozataira felszentelt képviselőinek valódi szolgálati jellege, és szolgálatuknak egymáshoz való viszonya.

Amennyiben különleges körülmények – gazdasági okok, eszközök hiánya (személygépkocsi, mikrobusz), betegség, de nem a kényelmi szempont – mégis lehetetlenné teszik az áldozópap és a krisztushívők vasárnapi találkozását, igénybe lehet venni a diakónus által végzett igeliturgia lehetőségét, de a fent leírtak miatt az eddigi magyar gyakorlattól eltérő módon.

Az Egyház a VI. Pál féle zsolozsmáskönyvben található, a zsolozsmával kapcsolatos liturgikus jogszabályoknak minősülő Általános Rendelkezések⁴⁷² 12. pontjában így ír a zsolozsma és az Eucharisztia kapcsolatáról: „Az *Eukarisztia ünneplése, a 'keresztény közösség egész életének központja és csúcsa', istendicséret és hálaadás, az üdvösség misztériumainak emlékezete, könyörgés és a mennyei dicsőség elővételezése; ezeket terjeszti ki a zsolozsma a nap különböző óráira.*”

A zsolozsma létének alapvető meghatározó eleme tehát a szentmise kegyelmeinek a nap különböző óráira való kiterjesztése és ezáltal történő megszentelése, a krisztushívőknek az Eucharishtiába való egész napos bekapcsolása. Talán nem rugaszkodunk messze a zsolozsma lényegétől, ha ezt a jelleget nem csupán időben, hanem térben is értelmezzük

⁴⁷² A II. Vatikáni Egyetemes Szent Zsinat határozata szerint megújított és VI. Pál pápa tekintélyével kihirdetett Szent Zsolozsma. Az Imaórák Liturgiája (Liturgia Horarum) a római szertartás szerint. I. Advent, Karácsonyi idő, Hivatalos kiadás, Budapest, 1991, 28

azoknak a csoportoknak a tekintetében, akik a fent leírt okok miatt nem tudnak szentmisén részt venni. Az eucharisztiaán részt venni nem tudó krisztushívők a diakónus vezetésével végzett zsolozsmával tehát a lehető legtökéletesebben szentelik meg a vasárnapot, részesülve ez által a plébániai ünnepélyes szentmise kegyelmeiben is. Mindehhez csak annyit kell tenni, hogy a vasárnapi szentmise olvasmányait és az ehhez kötődő áldoztatást nem a mai gyakorlat szerinti csonkolt mise keretébe, hanem a Laudes vagy a Vesperás megfelelő részéhez illesztve végezzük, melyet – mivel az 1248. kán. 2.§ az igeliturgia végzésének részleteit a megyéspüspökre bízta, – egy egyszerű megyéspüspöki, vagy országos szinten püspökkari előírás lehetővé tette.

A zsolozsmába ágyazott igeliturgia és áldoztatás előnyei:

- teljes értékű liturgiával szentelhetik meg a krisztushívők a vasárnapot;
- gyakorlattá válik a szentmiséről távol maradni kényszerülő közösségnek a vasárnapi eucharisziával való teológiai kapcsolata;
- kiküszöbölhető a diakónus pappótló, félreérthető szerepe, hiszen a zsolozsma esetében teljes értékű liturgián végezhet a rendjének megfelelő, teljes értékű szent szolgálatot;
- évszázadok után újra a helyére kerülhet a zsolozsma, mint az Egyháznak a szentmise és a szentségek melletti legfontosabb liturgiája; teológiai és gyakorlati értelemben is tökéletes megoldást kínálva a mai kritikus állapotokra.

Az egyes plébániákon végzendő munka egységének és az egyes plébániáknak a CIC-ben megállapított önállóságának megőrzése miatt fontos, hogy a diakonális rendszer megszervezése úgy történjen, hogy a diakóniák határai a plébániák határaival azonosak legyenek.

A diakóniai rendszer gyakorlati bevezetésének gondolatánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a tapasztalatokat, melyeket a Székesfehérvári Egyházmegyében való hasonló jellegű, de a szakdolgozatunkban leírtaktól több ponton különböző kezdeményezéssel kapcsolatban leírtunk. A probléma fő gyökere azokban az igen erős kötelekben keresendő, mellyel papságunk a megszokott kategóriákhoz, fogalmakhoz és ezek értelmezéséhez, valamint a megszokott életviteléhez hajlamos ragaszkodni. Bár elvileg tökéletesen működő, sőt megkívánt lépés volna a plébániáknak az összevonások révén történő területi kiterjesztése, szinte bizonyosra vehető, hogy a papság ellenállása ezt nem

tenné lehetővé. A diakóniáknak a plébániákhoz viszonyított területi méretével kapcsolatban az eddig leírtakat figyelembevéve egy olyan struktúra kidolgozása lenne kívánatos, melyben a diakóniák mérete kisebb a nagy kiterjedésű plébániáknál, vagy maximum egy plébánia méretű. Itt a plébánia-fogalom így jelentős értelmezési- és funkcióátalakuláson megy át, mert nem csak egyetlen helység vallási intézményét fogja jelenteni, hanem több település szentségi-lelkipásztori ellátásának feladatára létrehozott intézményt. A diakónia követné az adott térség településszerkezetét úgy, hogy minden településen vagy misézőhelyen kívánatos volna egy diakónia létrehozása. Mivel azonban a papság az „egy falu – egy plébánia” rendszerben szokott hozzá a feladatainak értelmezéséhez, az élet- és szolgálati keretek hirtelen átalakítása megbukna a papság ellenállásán, mint ahogyan az eredeti elképzelésnek az egyébként nagyon hasznos mivolta ellenére a Székesfehérvári Egyházmegyében is megtörtént.

A diakóniák bevezetésének kevésbé radikális, emiatt jobban keresztülvihető, de kevesebb eredményt hozó lehetősége, ha a plébániák mérete és rendszere megmarad az eddigi gyakorlat szerint, és a diakóniák mérete nagyobb a meglévő plébániák területénél, hasonlóan a régi római egyházban lévő tituláris templomok és diakóniák egymáshoz való viszonyához. Ebben a modellben a diakónia több plébánia területét foglalja magában, vagy legalább egy nagyobb plébániát. A diakóniát a fődiakónus vezeti más, az egyes településeken helyben lakó diakónusokkal és/vagy laikus munkatársakkal. A fődiakónus feladata ebben a rendszerben az, hogy az egyes plébániák diakóniákra bízott feladatának ellátását a lehető legjobban összehangolja és irányítsa, az ellátandó munkával a konkrét diakónusokat, munkatársakat megbízza, illetve azok elvégzését ellenőrizze vagy számon kérje.

5.2. Az archipresbiter (esperes) hivatalának az eredeti fogalmak szerinti helyreállítása

Az esperes hivatal – aki a jelenlegi jogban is az ősi archipresbiter⁴⁷³ címet viseli – és az esperesi kerületek létrehozása a plébániával ellentétben a jelenleg hatályos egyetemes jogban nem kötelező, és a kis létszámú plébániákra osztott egyházmegyékben nem is indokolt. A magyar egyházban szokásos méretű egyházmegyék esetében az esperesek szolgálata azonban igen hasznos lehet, és a fentebb leírt a diakóniai rendszer működésével újra a nevének megfelelő ősi funkcióit gyakorolhatná. A továbbiakban ugyanis nem a zárszámadások és egyházközségi képviselőtestületi jegyzőkönyvek begyűjtése, valamint a plébániai átadás-

⁴⁷³ CIC 553. kán. 1§

átvétel hitelesítése lenne a tevékenységük fő területe, melyek adminisztrációs feladatok lévén a diakonális funkciók közé tartoznak, hanem a megszentelői feladat, mint a presbiteri rend fő profiljának koordinálása. Neki kellene gondoskodnia arról, hogy a liturgia az egyház előírásai szent legyen ellátva, méltó módon legyen őrizve az Oltáriszentség; a szent olajok, a liturgiához használt eszközök és ruhák megfeleljenek a rendeltetésük által megkívánt állapotnak és esztétikai feltételeknek. Ő ügyelne arra, hogy a papok szellemi és spirituális értelemben elláthassák a fő feladatukat (továbbképzés, szupervízió), és hogy nem történik-e „pasztorációs szempontok”-ra való hivatkozással kényelmi okok miatt eltolódás az alapvetően áldozópapok által végzendő megszentelő tevékenységről a diakónusok kiegészítő szerepére, és így újból a pappótlás megvalósulására. Tevékenysége így nem az adminisztrációs feladatok ellenőrzése, hanem újra a presbiteri rend önazonosságának meghatározását adó funkciók segítése, felügyelete volna.

5.3. Az archidiakónus hivatalának helyreállítása

5.3.1. Diakónusok az egyházmegye központi vezetésében

A plébániai struktúra újragondolása után érdemes az áldozópap és a diakónus szerepének az egyházmegye központi hivatalaiban való szerepére is kitérnünk.

Központi funkciót a magyar egyházban gyakorlatilag sehol nem lát el jelenleg állandó diakónus. Áldozópapok által a egyházmegyei központokban ellátott központi hivatalok a magyar egyházi gyakorlatban általában a következők:

- püspöki helynök;
- irodaigazgató;
- püspöki titkár – szertartó;
- egyházmegyei vagyonkezelő.

A felsoroltakból a püspöki helynök hivatalát az általános jog a kormányzati hatalom jellege miatt az áldozópapi rendhez köti,⁴⁷⁴ ami az objektív okok és az egyetemes törvények iránti engedelmesség, valamint az ésszerűség miatt az általunk leírt kormányzati modellben is teljesen szükségszerű olyannyira, hogy amennyire csak lehet, célszerű volna az általános helynököt egyéb lelkipásztori beosztással nem terhelni. Ha az eddigiekben leírtak történelmi

⁴⁷⁴ CIC 478. kán. 1.§

megfelelőjét keressük, az általános helynök feladatköre nagyrészt a kora középkori székesegyházi archipresbiternek felel meg, hiszen a püspök közvetlen közelében segítő helyettesi rendes hatalommal a megyéspüspököt az egyházkormányzati funkció gyakorlásában.

Vizsgáljuk meg azonban a többi felsorolt hivatal tevékenységi körét!

5.3.1.1. Az irodaigazgató

Az irodaigazgató (és jegyző) tevékenységi körét a 482. és a 484. kánon határozza meg pontosabban. A 483. kán. 2.§ csak azokban az esetekben kívánja meg a jegyző pap mivoltát, ha egy pap hírneve csorbát szenvedhet; egyébként sehol nem fordul elő az a kíváncsi, hogy az irodaigazgatónak papnak kell lennie. Az említett kánon 1.§-ből pedig kiderül, hogy az irodaigazgatón kívül az egyes ügyekre alkalmilag kinevezhető más jegyző is; tehát az irodaigazgató papságát a CIC egyáltalán nem tartja szükségesnek.

Az irodaigazgató feladatai:

- gondoskodni a hivatal iratainak megszerkesztéséről, kiküldéséről, valamint a hivatala levéltárában való megőrzéséről;
- jegyzőként iratokat és okmányokat készíteni határozatokról, intézkedésekről stb.,
- írásban foglalni bizonyos dolgok, jogcselekmények megtörténtét;
- az iratokat másoknak megmutatni, másolatot hitelesíteni.

Láthatjuk, hogy az irodaigazgató feladatköre kiemelkedően fontos az egyházmegye adminisztrációjában, fontos bizalmi állás, teljes körű diszkréció, pontos munkavégzés és nagy tapasztalatot kíván az egyházi intézmények vezetése tekintetében. Bár nem szükségszerű, de éppen a bizalmi jellege és az egyházi intézmények kormányzásának ismerete indokolja azt, hogy az egyházi rendre felszentelt, az egyházi szolgálatra önmagát végelegesen elkötelezett klerikus lássa el ezt a hivatalt.

Az irodaigazgatói munkakör jellege azonban nem eucharisztikus, liturgikus vagy az igehirdetői tevékenységhez tartozó munka, sőt, adminisztratív jellege kifejezetten távol áll az áldozópapi fokozat lényegét meghatározó elemektől. Ha azonban a diakonátusról eddig leírtakat komolyan vesszük, akkor – a 483. kán. 1.§-ának fenntartásával – éppen egy kifejezetten diakonális hivatalról beszélhetünk.

5.3.1.2. A püspöki szertartó

A püspöki szertartó (titkár) feladatkörével kapcsolatban a Székesfehérvári Egyházmegye Zsinati Könyvében található függelék⁴⁷⁵ a következőket írja le:

- előkészíti a püspöki szertartásokat, az azokkal kapcsolatos szövegeket, kellékeket;
- a püspököt vagy a püspöki helynököt elkíséri az ünnepélyes szertartások végzésére;
- elkészíti a hitoktatási megbízásokat;
- összeállítja a hitoktatók továbbképzési napjait;
- végzi a postázást, számon tartja a cím- és telefonszám változásokat;
- nyilvántartja az egyházmegyei körlevelek címzettjeit (nyugdíjas papok, egyházi intézmények is);
- segíti az anyakönyvi másolatok, zárszámadások összegyűjtését, stb.

A továbbiakban nem érdemes a felsorolást folytatni, mert általában ilyen és ezekhez hasonló jellegű ügyek intézése teszi ki a püspöki titkár mindennapjait a munkaköri leírás szerint. Akár a püspöki szentmisén reverendában és karingben ministráló, a püspöksüveget és pástorbotot kezelő szertartó, akár a postázást végző püspöki titkár képét idézzük képzeletünkbe – akinek, ha ideje és más kötöttsége engedi, az irodai adminisztrátor segíthet a borítékcímzésben és bélyegezésben⁴⁷⁶ – főleg az a kérdés fogalmazódik meg, hogy ennek a munkának az elvégzéséhez miért van szükség az eucharisztia végzésének képességével rendelkező áldozópapra? Sajnos az áldozópap által betöltött püspöki titkárság intézményét a viszonylagos paphiány következtében maga a történelem sodorta el, így a gyakorlati kérdésfelvetés megszűnt ugyan, de a teológiai nyitva maradt.

A katolikus lelkiségben Lisieux-i Szent Teréz példája mutatja meg talán a legjobban, hogy a kicsinynek tűnő dolgoknak is kulcsfontosságú jelentőségük van az életszentség elnyerése szempontjából. Fontos tehát a püspöki szertartások szép és méltó előkészítése és bemutatása, fontos az irodai munka és az adminisztráció pontos és átlátható elvégzése, amely nélkül képtelenség volna működtetni egy egyházmegyei szervezetet. A kérdés csupán az, hogy ha létezik az egyházi rendnek egy olyan fokozata, melynek 1.) a központi gondolatához tartozik a püspök személyes ügyeinek intézése, 2.) liturgikus szempontból a szolgálati funkciókat végzi, hiszen az ünnepélyes szentmisén amúgyis a püspök konszekrál, melyhez

⁴⁷⁵ A Székesfehérvári Egyházmegye Zsinati Könyve, Székesfehérvár, 1998, 207-238.

⁴⁷⁶ A Székesfehérvári Egyházmegye Zsinati Könyve, Székesfehérvár, 1998, 220.

egyáltalán nem szükséges, hogy a személyes kísérlője koncelebráljon vele – miért nem diakónus végzi a püspök közvetlen közelében a diakónusra tartozó feladatokat?

5.3.1.3. Az egyházmegyei vagyonkezelő

Az egyházmegyei vagyonkezelő feladatait a CIC 494., 1283-1284., 1286. kánonjai írják le. A magyar egyházi gyakorlatban ezt a hivatalt szinte kizárólag papok látják el, akik az említett hivatal mellett általában álhierarchikus kitüntetések, címeket is viselnek. Bár a lelkipásztorkodásban eltöltött tíz év nem tekinthető hosszú időnek, de annak megállapítására elegendő, hogy a közös áldozópapi rend, az említett címek és a vagyonkezelésből fakadó hatalom sajnos igencsak beárnyékolja az egyházmegyei vagyonkezelőnek az alsópapsággal való kommunikációját, továbbá elmondható, hogy a pénzzel való napi foglalkozás súlyosan veszélyeztetheti a papi lelkiség alakulását.

Az egyház ősi gyakorlatában ezt az egyébként igen fontos funkciót is diakónusok gyakorolták, ami szintén a diakonátus már többször kifejtett jellegéhez szorosan hozzátartozik. A gazdasági ügyekhez értő – esetleg közgazdasági végzettséggel rendelkező – diakónusnak az egyházmegyei vagyonkezelői funkcióra való kinevezése megmenthetne egy papot attól, hogy a hivatására veszélyes munkakört kelljen űznie. Emellett egyensúlyt hozhatna létre a vagyonkezelő és az alsópapság közti kommunikációban, hiszen az egyházmegyei vagyon feletti rendelkezés hatalma és a diakonátusnak az áldozópapsághoz viszonyított foka kiegyenlített feltételeket teremtene ahhoz, hogy a két fél között testvéri, de minimum az általános emberi normáknak megfelelő párbeszéd alakulhasson ki.

5.3.2. Az archidiakónus

A korábban leírt diakonális rendszer munkájának koordinálásával nem szabad a megyéspüspököt személyesen terhelni, ezért mindenképp szükséges egy, az egyházmegyei hivatalban dolgozó olyan diakónus – *fő-* vagy *archidiakónus* – kinevezése, aki a diakonális rendszer személyes felügyeletét, a diakonális hálózatban működő diakónusok munkájának összehangolását végzi. Az, hogy az archidiakónusokkal hány diakónus dolgozik együtt a központi hivatalokban, kizárólag az egyházmegye méretétől függ. Az eddig felsorolt hivatalok száma szerint a püspöki kúriában szolgáló klerikus személyzetnek a következő módon állhat össze:

- megyéspüspök;
- általános helynök (segédpüspök vagy áldozópap);

- az egyházmegye méretétől függően 1-4 diakónus (archidiakónus, irodaigazgató, püspöki szertartó, vagyongazdálkodó).

Az archidiakónus tehát az egyházmegye méretétől függően elláthatja a másik három funkciót is. Ha különböző személyek látják el a négy hivatalt, meg kell jegyeznünk, hogy az archidiakónus, az irodaigazgató és a vagyongazdálkodó hivatalt állandó diakónusokkal, a püspöki szertartót átmeneti diakónussal érdemes betölteni.

Ami a világi jog szerinti munkaviszonyt illeti, mind a kúriában dolgozó diakónusokra, mind a diakóniákat vezetőkre igaz, hogy a javadalmazást nem a klerikusi állapotból fakadó született jog alapján kell megállapítani, hanem a Munka Törvénykönyve alapján az elvégzendő munka mennyisége szerint fő- vagy részmunkaidős szerződést kell kötni, mely egyértelműen tartalmazza az egyes diakónusok munkaköri leírását is. A diakónusok a fizetésüket és az egyéb juttatásokat ez alapján a szerződés alapján kapják meg, melyet korrekt megtörténtét szintén az archidiakónus felügyelné, szükség esetén a vagyongazdálkodóval konzultálva.

5.4. A diakonális rendszer hatása az áldozópapok mindennapi munkájára és identitására

Amint az eddigiekben megállapítottuk: a klérus krízisének jelentős százalékát előidéző problémák – mint az identitás-válság, az egyes szolgálatok egymáshoz való viszonyának tisztázatlansága és összemosódása, a papokra nehezedő olyan feladatok, melyek a papi profiltól idegen, frusztrációt okozó tevékenységek – kiküszöbölhetőek egy olyan strukturális átszervezéssel, mely a hatályos CIC-en és az egyház ősi tradícióján alapul. A papságra nehezedő mentálhigiénés problémák közül a magány és a világgal való konfrontáció okozta problémák enyhítésének módjával kell foglalkoznunk ahhoz, hogy a dolgozat ezen témáját feldolgozó alfejezetében felvázolt problémakör kezelését teljes mértékben megkíséreljük.

A magány és a szekularizált világgal, továbbá a papnak a saját híveivel való szembenállásából fakadó konfrontáció voltaképpen egyetlen problémakör, hiszen a társadalmi életben részt vevő, aktív közéleti szerepet játszó papnak a feladatából fakadó feszültséget lényegesen jobban fel tudja dolgozni, ha az Istennek szentelt állapotot külön választjuk a magányosságban megélt papi étellel. Itt fontos megkülönböztetnünk a *magányosság* fogalmát attól a magánytól, mellyel minden érett személyiséggel rendelkező embernek tudnia kell szembenézni, akár a házasság, akár a cölebsz klerikus, akár a szerzetesi

hivatást választja. A magány hiteles megélése érték, melynek elsajátításával a személy az emberi kapcsolatokban nem akasztja magát a másik emberre, hanem felelősséget tud vállalni a kapcsolataiért, támasz tud lenni embertársai számára. Nem feledhetjük el azt sem, hogy miként a házasság a házastárs felé, úgy a cölibátus Isten felé intenzív, személyes kapcsolatot, az életre és a szeretetre adott abszolút igent és nem megcsonkított, embertelen életformát jelent. A problémát továbbra is a *magányosság* fogalmának tartalma jelenti, melyben az ember egyre inkább autokrata, antiszociális lehet, és elveszítheti azt az alkalmazkodóképességet, mely a társadalomban való egészséges jelenlét alapfeltétele.

A CIC a 278. kánon 2.§-ban a klerikusoknak a klerikusi állapottal összeegyeztethető cél érdekében történő társulásához való jogáról⁴⁷⁷ rendelkezik. Nem nehéz belátnunk, hogy az a törekvés, mely szerint a papok a szent szolgálat teljes értékű végzése, a lelkek vezetése és az emberi méltóságuk megőrzése érdekében lelkileg is egészségesek maradjanak, nemhogy összeegyeztethető a klerikusi állapottal, hanem egyenesen összefügg azzal; bár nem felejtethetjük el azt sem, hogy ez a jog nem jelenti szükségszerűen a közös lakás és háztartás jogát is, hiszen ez bizonyos helyzetekben korlátozná a disponibilitást és így az egyház jogait. A CIC a 280. kánonban nyomatékosan ajánlja a klerikusok életközösségben való életét, olyannyira, hogy ennek érdekében még a plébános és a káplán helybenlakási kötelezettsége alól is mentesíti a klerikust,⁴⁷⁸ illetve buzdít, hogy a plébános és a káplán között ne csupán szakmai, hanem életformai közösség is alakuljon ki.⁴⁷⁹ A CIC lehetőséget biztosít arra is, hogy egy vagy több plébániát egyetemlegesen több papra, vagyis papi közösségre bízzanak úgy, hogy a vezető funkciót egy konkrét pap viseli, de valamennyien rendelkeznek a területre szükséges felhatalmazásokkal.⁴⁸⁰

Magyarországon több próbálkozás is történt a papi közösségek létrehozására. Bár a püspökökről elmondható, hogy nyitottak voltak ennek a gondolatnak a megvalósítására, mégis a legtöbb ilyen kezdeményezés több-kevesebb sikert elérve kudarcba fulladt. Az okokat kutatva több következtetésre juthatunk, de mégis elmondhatjuk, hogy az ok az egyházmegyes papság inhomogén jellegéből fakad, mely a világi klérus szükségszerű velejárója. Az részegyháznak – leszámítva a személyi prelatúrát – nem az a rendeltetése, hogy konkrét lelkiiséget, lelkipásztori modellt vagy profilt adjon, hanem hogy az egyetemes

⁴⁷⁷ Itt jegyezzük meg, hogy a klerikusoknak a társuláshoz való joga nem jelenti az életközösségben való életformához való jogot is, hiszen ez adott helyzetben akadályozhatja a krisztushívők lelkipásztori ellátásának munkáját, ami a klerikusok alapvető kötelessége. Mint azonban alább kiderül, a CIC a 280. kánonban a klerikusok életformáját tekintve az életközösséget tartja a leginkább ajánlott állapotnak.

⁴⁷⁸ A plébános esetében a CIC 533. kán. 1.§, a káplán esetében az 550. kán.1.§-a rendelkezik a kérdésben

⁴⁷⁹ CIC 55. kán. 2.§

⁴⁸⁰ Vö. CIC 517. kán. 1.§; 542-544. kán.

egyházat egy konkrét területen megjelenítse és a krisztushívőket egybefogja, számukra az üdvösséghez szükséges eszközöket biztosítsa. A katolicitásból szükségképpen következik, hogy az egyházmegyes papság soraiban különböző lelkiségű, indíttatású és lelkipásztori stílust magáénak valló klerikus található. Ez a különbözőség, és a közösségi életformára való nevelés hiánya hozhatja magával azt a következményt, hogy a papok hosszú távon nem, vagy csak igen nehezen képesek nem csupán együtt dolgozni, hanem közös életformát fenntartani. A megoldást mégis magában hordozhatja a közösségi életforma. A kérdés csak az, hogy mi teremtheti közösséggé az egymás mellett élő személyek csoportját.

A szerzetességre tekintve, mely a papság megújulásának az egyháztörténelem kezdetétől példaadó forrása volt, a megoldást a rendalapító által adott közös regulában megfogalmazott lelkiségben és az evangéliumi tanácsok vállalásában találhatjuk meg. Ahogyan a természetes családtagok esetében a közös származás és vérrokonság családteremtő tényező, úgy a közös lelki atya (rendalapító) szellemi öröksége is képes családdá alkotni a személyek csoportját. Az egyházmegyei inkardináció a vonatkozó szentszéki dokumentumok szerint nem csupán jogi kötelék, hanem egy érzelmi-szellemi hovatartozás kifejeződése is.⁴⁸¹ Ezen közös kötelék mentén létrejöhetnének olyan papi közösségek, melyek közös lelkiség vállalásával szellemi, lelki családokat alkothatnának az egyházmegyén belül. Nagyszerű lehetőséget biztosítanak erre a szerzetesrendek harmadik rendjei,⁴⁸² vagy a megfelelő egyházi hatóságtól jóváhagyott szabályzattal rendelkező más lelkiségi mozgalmak. Az egyes mozgalmak alapszabályzatát a helyi közösségre a megyéspüspök tekintélyével jóváhagyott rendelkezések, statútumok irányítanák, melynek megtartását a közösséghez való csatlakozáskor a tagok önként vállalnák. A közösségek számára az egyházi jog által adott intézményes keret arra szolgál, hogy megtartó erőt, támpontot és közös alapot adjon a tagoknak ahhoz, hogy krízis esetén ne hagyják el a magány ellenszereként is segítő papi közösséget. Ahhoz, hogy a papi közösség valóban megfelelő stabilitással rendelkezzen, szükséges, hogy ne csupán spontán kezdeményezés, hanem a jog által adott szilárd alap is a rendelkezésre álljon.

A CIC a krisztushívők társulásának több módját is tartalmazza. Esetünkben a papi közösségek jogi megalapozására két módot kívánok megvizsgálni.

⁴⁸¹ A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA: *Az állandó diakónusok képzésének alapszabályzata* (Római dokumentumok XVII.), Szent István Társulat, Budapest, 2001, 8.; A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA: *Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktórium* (Római dokumentumok XVII.), Szent István Társulat, Budapest, 2001, 2.

⁴⁸² CIC 303. kán.

a.) A megyéspüspök az egyes papi közösségeket a CIC 312. kán. 1.§ 1. és a 302. kánon alapján hivatalos klerikusi társulásokként hagyja jóvá. A megszentelt élet intézményei és az apostoli élet társaságai mellett ez a forma nyújtja azt a stabilitást, amit fentebb a közösségben való kitartással kapcsolatban leírtunk. Lehetőségként kínálkozik az is, hogy egy már fennálló, esetleg a Szentszéktől jóváhagyott klerikusi társulás vagy szerzetesi intézményhez kötődő harmadik rendi közösség⁴⁸³ részeként⁴⁸⁴ alapít az illetékes szerzetes előjáróval együttműködve a megyéspüspök papi közösséget. Példaként erre a Ferences Világi Rendet lehet felhozni, melynek célja a 303. kánon értelmében Assisi Szent Ferenc és a Ferences Rend lelkeségének a világban való megélése, és amely a Szentszék által hivatalos társulásként megalapított nemzetközi közösség.⁴⁸⁵ A közösség szabályzata úgy rendelkezik, hogy *a ferences világi rendi klerikusok személyi testvéri közösségbe is tömörülhetnek, hogy elmélyítsék azokat az aszketikus és lelkipásztori indíttatásokat, amelyek számukra Szent Ferenc életéből és tanításából, valamint a Ferences Világi Rend Regulájából fakadnak, és elősegítik, hogy hivatásukat jobban megéljék az egyházban. Kívánatos, hogy ezek a testvéri közösségek saját Statútumokkal rendelkezzenek, amelyek intézkednek a felállításukra, testvéri találkozóikra és a lelkeségi képzésükre vonatkozó konkrét módozatokról, nemkevésbé pedig hatékonyá és élővé teszik közösségüket az egész renddel.*⁴⁸⁶ A leírtakban éppen azoknak a szempontoknak jogszabályba öntését láthatjuk, melyeket az eddigiekben leírtunk, ráadásul úgy, hogy mindez egy már meglévő, a Szentszéktől jóváhagyott, több száz éves múlttal rendelkező hivatalos társulás szabályzatában olvasható. Egy, már (felsőbb hatóságtól) megalapított klerikusi társulás vagy harmadik rendi közösség helyi, papi részének létrehozásakor tehát a megyéspüspöknek még az új intézmény megalapításának kockázatát sem kell viselnie, sőt, a közösség rendelkezik a felsőbb hatóság által történt alapítás tekintélyével is. A harmadik rendek esetében a szerzetesi intézmény ezen felül még a saját spirituális tapasztalatával is segítheti az egyházmegye papi közösséget. A társulás tagjai pedig a püspök által egyeztetett és a saját szabályzatban meghatározott módon dönthetnek arról, hogy a közösségi élet milyen formáját (életközösséget vagy rendszeres találkozókat) valósítják meg.

⁴⁸³ Vö. CIC 303. kán.

⁴⁸⁴ Vö. CIC 312.kán. 2.§

⁴⁸⁵ Vö. A *Ferences Világi Rend Általános Konstitúciói* 1. cikkely 5.

⁴⁸⁶ A *Ferences Világi Rend Általános Konstitúciói* 35. cikkely 2.

b.) A második mód egy még szorosabb közösségi forma, melyben a megyéspüspök az Istennek szentelt élet Világi Intézményeként⁴⁸⁷ alapítja meg az illető egyházmegyes papi közösséget. Az a.) pontban leírtakhoz hasonlóan ez az intézményi keret sem követeli meg szükségképpen az életformaszerűen vállalt közösségi életet⁴⁸⁸, a lelkiiségéhez szorosan hozzátartozik a világban való élet⁴⁸⁹, és a klerikus tagok alapszabályként az egyházmegyébe illetve a részegyházba inkardinálódnak.⁴⁹⁰ Ennek a második módnak a sajátossága az, hogy azon papok számára alapítható, akik nem csupán a klerikusi állapot következményeként, hanem az egyházi rend szentségével való szoros összefüggésben *önmagában is* hivatásuknak érzik a megszentelt élet és az evangéliumi tanácsok szent kötelekekkel történő vállalását úgy, hogy mindezt az egyházmegye keretei között, oda inkardinálódva teszik.⁴⁹¹ Igen nagy előnyt jelenthet ennek a fajta közösségnek a jogi és erkölcsi megtartó ereje, ugyanakkor kétségtelen tény, hogy a megszentelt élet vállalására indítást érző klerikusok túlnyomó része a meglévő és kipróbált szerzetesi intézmények mellett döntene. Ebből fakadóan annyira kevés lenne a speciálisan megszentelt életre és az egyházmegyes papi hivatásra egyaránt indítást érző papok száma, hogy számukra felesleges lenne új intézményt alapítani. Ráadásul az ilyen intézmény a jellegéből fakadóan olyan önállóságot igényelhet a belső fegyelmi élet területén, ami köztes kormányzati tényező lehet a megyéspüspök és a saját papja között, éket verve ezzel az egyházmegye belső működésébe.

A két lehetőséget átgondolva megállapíthatjuk, hogy mindkét verzióknak megvan a maga sajátos előnye, de a gyakorlati megvalósíthatóság, a konkrét magyar problémák megoldásának igénye, a rugalmasság követelménye és esetleg a felsőbb hatóságnak a már megalapított intézményekben jelenlévő tekintélye inkább az a.) pont gyakorlatba ültetését javallja.

Bármelyik jogi keretet használjuk is az elmagányosodó papság helyzetének gyógyítására, remélhetjük, hogy relatívvá váló világunkban a magukra maradt papok számára otthont és emberileg stabil pontot nyújthat az a papi közösség, mely nemcsak a szolgálatban

⁴⁸⁷ Vö. CIC 710-729. kán.

⁴⁸⁸ CIC 714. kán.

⁴⁸⁹ CIC 710., 713. kán. 1.§, 3.§

⁴⁹⁰ CIC 266. kán. 3.§

⁴⁹¹ Vö. CIC 598-601. kán., 712. kán.

és az ünnepek alkalmával, hanem a mindennapi életben is testvérekké formálja a papság tagjait.

5.5. A diakonális rendszer révén önálló hivatallá váló diakonátus

A diakonális rendszer működésének felvázolása után vizsgáljuk meg, hogy az említett kormányzati modell létrehozása esetén megvalósulnak-e azok a kívánalmak, melyeket fejezetünk elején meghatároztunk.

- Mint láttuk, a diakonális rendszer kifejtésénél végig egyetemes jogszabályokra hivatkoztunk. Sehol nem volt szükséges a CIC-ben vagy a Szentszék-től kiadott egyéb végrehajtási utasításokban levő jogszabályok módosítására. Változtatásra egyedül a részleges, püspökkari vagy egyházmegyei szintű törvényhozás gyakorlatában és teológiai látásmódjának finomításában van szükség, melyet nagyban segítene az egyház saját tradíciójának újrafelfedezése és tisztelete.
- A diakonális rendszerben a diakónus helyzete és munkakörének működése szoros rokonságot, szerves egységet mutat az egyház legősibb tradíciójával: mind az áldozópap, mind a diakónus a püspöknek közvetlenül alárendelt módon végzi *sajátos* feladatát. Az ehhez szükséges lépéseket mindenekelőtt a lelkipásztori munkakörök meghatározásával kapcsolatos paradigmaváltásban kell megtennünk. Az eddigi gyakorlat szerint, mely az elvégzendő munkát vertikálisan osztotta el (vagyis az áldozópapokra váró jelenlegi teljes feladatköreinek csökkentett mértékű, de változatlan tematikájú továbbruházása diakónusokra és laikus munkatársakra), addig a továbbiakban a feladatok elosztását nem mennyiség csökkentése, hanem a jelleg alapján kell újra meghatározni (vagyis a megszentelői, az igehirdetői és a papokra tartozó kormányzati funkcióknak a papoknak, az adminisztrációs, a struktúrafenntartással kapcsolatos és a liturgikus szolgálói feladatokat a diakónusoknak adva).
- Láthattuk, hogy a diakonális rendszerben jobban körvonalazódna az áldozópap és a diakónus küldetése közötti különbség úgy, hogy a diakónus feladatköre *hivatalként* is önállósulhatna, elősegítve az állandó diakónusi pályakép kialakulását. Az áldozópapok mentesülhetnének azoktól a funkcióktól, melyek a hivatásuktól idegenek, vagy szakképzettség hiányában csak nehezen, a lelkipásztort frusztráló

hatással végezhetőek el, vagy amelyek elidegenítik a papot a hivatásától (pl. vagyonekezelés). Ha az említett két egyházi rendre felszenteltek önazonosságának alakulásában és feladataik jellegének megfelelő alakításában az új kormányzati modell segítséget nyújthat, sokban hozzájárulhat a lelki egészséget veszélyeztető tényezők kiküszöbölésében azokon a módokon, melyeket a fentiekben már kifejtettünk.

- Mind a magyarországi, mind a külföldi részleges törvényeknél láthattuk az egységesség hiányát. Ez a hiány nem volna baj, ha sokszínűségre utalna; azonban a jelenlegi helyzetre és a vizsgált témára vonatkoztatva inkább a zavartság jellemző, melyek további bonyodalmakhoz és az egyházi tanítás elhomályosulásához vezethetnek. A részleges törvények sokszínűségének nem a tartalmi ellentmondásokban, hanem az egyetemes törvényeknek a sokszínű emberi kultúrára való lebontásában kellene jelentkeznie, ehhez azonban a hiteles egyházi tradíció szerinti gondolkodásra és törvényértelmezésre volna szükség. Mivel a diakonális rendszer az ősi egyházkormányzati modellel való szerves rokonsága révén rendelkezik ezzel a jelleggel, eligazító elv lehet a zavaros állapotok felszámolásában.
- Mivel a plébániai struktúra új módon történő működése és a diakonális hálózat megvalósítása az egyházi rend egyes fokozatainak sajátos jellegére épül, a mindennapi életben és a munkaterület meghatározásában is kifejezésre jut mind az áldozópapok, mind a diakónusok hivatásának sajátos jellege és a püspökhöz, valamint az egymáshoz való hiteles viszonya. Az áldozópapnak nem kell tartania attól, hogy küldetése csak a kifejezetten rá tartozó funkciók tekintetében lesz pótolhatatlan, és a diakónusnak sem kell az identitását egy pótló jellegre építenie, melyből soha nem fakadhat önálló, felnőtt, teljes értékű élethivatás. A papi és a diakónusi önértelmezés és az egyházmegyében a szent rend fokozatainak a krisztushívők előtt elfoglalt helye nem csupán teológiai elmélet vagy egyháztörténelmi tény, hanem a mindennapokban megélt gyakorlat lesz.
- A hiteles egyházi hagyományokon alapuló megújult teológiai gondolkodásmód imént említett gyakorlata visszahat az áldozópapok pályaképére és elköteleződésére is, azonban ehhez szükséges tekintetbe vennünk néhány fontos tény, melyek a megélt hivatásnak keretet biztosító életállapotot és körülményeket illetik. Mindenekelőtt kiemelten fontos tény, hogy az áldozópapot és a diakónust ugyanazon szentség, az egyházi rend szentsége képesíti a feladataik elvégzésére. Küldetésük teljesítésének módja *lényegben* és nem csupán *fokozatban* különbözik a laikusoktól.

Mindemellett a diakónusok túlnyomóan nagy része házasemberként, egzisztenciával, stabilitással rendelkezve nyeri el az egyházi rendet, míg az áldozópapnak nemcsak a már említett magánnyal, hanem a disponibilitás miatt a gyökértelenséggel is szembe kell néznie. Nyilvánvalóan nem vethető össze a kétfajta elköteleződés, hiszen mind a kettőnek megvannak az örömei és a nehézségei is, de tény, hogy ugyanazon szentség két fokozata a legtöbb esetben merőben más életállapotban kap keretet.

Továbbra is fenntartjuk, hogy az állandó diakonátus része és önállósága nem függ össze a papi cölibátus kötelező mivoltával. Ezt az állításunkat a szakdolgozat folyamán többször is alátámasztottuk. Azonban a latin egyházat tekintve számolnunk kell azzal a nagyon meghatározó ténnyel, hogy az áldozópapok és a diakónusok életállapotai – a szerzetespapok és szerzetes állandó diakónusok viszonyát leszámítva – igen fontos különbséggel rendelkeznek.

A részleges törvényhozóknak, a megyéspüspököknek és a Püspöki Konferenciának figyelembe kell tehát venniük mind a papi és diakónusi rend cölibátustól függetlenül is meglévő önállóságának, mind az életállapotoknak a cölibátussal összefüggő különbözőségét, és olyan jogszabályokat kellene hozniuk, amelyek az Esztergom-Budapesti Zsinat 2505. pontjának értelmében a diakónusi hivatás tisztázásának előfeltételeként egyértelművé teszik az állandó diakónusi életforma kereteit. Mivel a liturgiában való helytelen gesztusok és tevékenységek különösen veszélyesek, nevesíteni kell minden visszaélést, ami elsősorban a liturgikus életben nyilvánul meg. A Szentszék előírása szerint⁴⁹² szabályozni kell a papoknak fenntartott hivatalok neveit és a megszólításokat. A diakónusok például nem lelkipásztorok és *nem lehetnek lelkészek* továbbá a nyugati egyház szokása szerint⁴⁹³ nem illeti meg őket az „*atya*” megszólítás sem.⁴⁹⁴ Az egyházi ruha viselésére az állandó diakónusok nem kötelezettek⁴⁹⁵, de egyes esetekben, akár egyéni igény, akár külső indokok alapján (pl. kórházi vagy vidéki szolgálat) szükséges lehet, hogy viseljenek ilyet. Ugyanakkor a már említett okok miatt ebben a tekintetben is szükséges szétválasztani az állandó

⁴⁹² A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipásztorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*, (Római dokumentumok VI.) Szent István Társulat, Budapest, 1998, 1. cikkely 3.§

⁴⁹³ Az ortodox egyházban az „*atya*” megszólítás nem csupán a klerikusoknak járó cím, hanem megilleti a nem pap szerzetest is.

⁴⁹⁴ A nyugati egyháznak ez a szokása vélhetően az állandó diakonátus eltűnésével és főleg a papnak (püspök és áldozópap) az eucharisztikus közösséggel való kormányzati viszonyával van összefüggésben.

⁴⁹⁵ A klerikusok egyházi ruhaviselési kötelezettségének alóli, az állandó diakónusok mentességéről ír részletesebben ROTHE, W., *De obligatione deferendi habitum ecclesiasticum* in *Archiv für Katholisches Kirchenrechts* (2001), 48.

diakónusok és a papok (hozzájuk értve az átmeneti diakónusok) gyakorlatát. Az áldozópapi és a diakónusi önazonosság megőrzése végett a részleges Törvényhozók feladata lenne, hogy meghatározzon olyan egyházi ruhát, mely az állandó diakónusok sajátja. Az egyházi ruhák II. Vatikáni Zsinat előtti színskálájáról *Willibald M. Pöchl* írt a kánonjogtörténeti könyvében.⁴⁹⁶ Ennek a színskálának a nyomai máig megmaradtak a pápa, a bíborosok és a püspökök esetében. Semmi akadály nincs annak, hogy a Püspöki Konferencia a 284. kánon értelmében megállapítson egy olyan színt, amely a bíborosoknak fenntartott vörös és a püspököknek fenntartott lila színhez hasonlóan az állandó diakónusok számára van rezerválva úgy, hogy ők az egyházi ruha (reverenda és kollárés ing) tekintetében kizárólag ezt használhatják.⁴⁹⁷

- Végül az önálló egzisztencia mellett önállóvá válik az a kánonjogi értelemben vett hivatal is, melyet diakónusokkal lehet betölteni. Amint már megállapítottuk, az egyházi hivatalnak a betű szerinti értelmezése tekintetében jelenleg is megvannak annak a feltételei, hogy a diakónus a küldetését egyházi hivatalként végezhesse, hiszen a felszentelés után a püspök hivatalos levélben kijelöli szolgálatának területét és tartalmát. A probléma a diakónus által betöltött egyházi hivatalnak nem a megvalósulásával, hanem értelmezésével van, mely az eddig leírtaknak megfelelően a jelenleg papi tevékenységnek tekintett funkciók mennyiségi csökkentését pótló jelleggel ellátó feladatkört foglal magába, legyen szó akár átmeneti, akár állandó diakónusról. A diakonális rendszerben – az egyházmegyei hivataltól egészen a kis falvak diakóniáinak vezetéséig – a diakónusi tevékenység az áldozópapival összefüggésben, de mégis önállóan értelmezve jelenik meg.
- A diakonális rendszer végül választ ad arra a kérdésre is, hogy miért van szükség a diakónusszentelésre még annak ellenére is, hogy tevékenységük nagy részét püspöki megbízással rendelkező lekipásztori munkatárs is elvégezheti. Természetesen a legfontosabb választ maga a II. Vatikáni Zsinat, és a Zsinat nyomán a különböző szentszéki dokumentumok adják meg a szentségi kegyelem és az egyházi rend által közölt karizmák említésével. Mindemellett azonban a diakónus klerikus lévén ugyanúgy elkötelezi magát a szent szolgálat mellett, mint az áldozópap, életét az egyháznak ajánlva, amit gyönyörűen fejez ki a szentelés rítusa folyamán az oltár előtti arca borulás gesztusa. A diakónus mivel klerikus, vétségei esetén épp úgy

⁴⁹⁶ PLÖCHL, W., *Geschichte des Kirchenrechts, Band III. Das Katholische Kirchenrecht der Neuzeit – Erster Teil*, Verlag Herold, Wien – München 1959, 423-424.

⁴⁹⁷ A régebbi magyar szokásoknak megfelelően ez lehetne a kék szín.

számonkérhető, mint az áldozópap. Ami azonban a legfontosabb: világosság válik, hogy a diakóniák vezetése olyan egyházkormányzati tevékenység, mely nem gyakorolható a diakonátus szent rendje nélkül, mint ahogyan csak áldozópapot lehet kinevezni plébánossá, vagy püspököt megyéspüspökké. Nem állja meg tehát a helyét az a vélekedés, hogy nincs olyan funkció, melyet megfelelő megbízatás birtokában laikus munkatárs ne végezhetne. Reméljük azonban, hogy a következő évtizedekben a katolikus egyházi köztudatban a szentségekkel kapcsolatos tanítás, mely eddig is a hittételek szerves részét képezte, olyan módon mélyül el, hogy hasonló kérdések felvetésére sor sem kerül.

Konklúzió

Dolgozatomban választ kerestem az egyházi renddel kapcsolatos teológiai véleményekben és tanítóhivatali megnyilatkozásokban, valamint választ kerestem az egyház szervezetének történelmében. Többféle módon szembesültem a krízis jelenségeivel mind a magam, mind paptársaim életében. Igyekeztem a tapasztalataimat és a megszerzett információkat szintézisbe hozni, és a kánonjog adta keretek között megoldást találni. A téma kutatásában nem az egyházmegyei kormányzás problémáira való egzakt válaszadás szándéka irányított – ez mind a dolgozat kereteit, mind a képességeimet jelentősen meghaladta volna –, hanem a megoldási lehetőségek keresése vezetett.

Dolgozatom oldalain tehát ezt a válaszkeresést fogalmaztam meg, majd a megoldás vizsgálata után a következő eredményre jutottam:

- Az áldozópapság és a diakonátus feladatköre egyaránt nélkülözhetetlen az egyház mindennapi életében.
- Jóllehet a(z állandó) diakonátus és az áldozópapság közös gyökérből, az egyházi rend szentségéből fakad, ugyanakkor egymástól különböző, állandó, teljes értékű és önálló feladatkört képeznek teológiai, egzisztenciális (életformai), spirituális és kánonjogi szempontból. Ez utóbbi aspektusból a két feladatkör önállóságát és teljes értékűségét támasztja alá
 - az egyházi rend ezen két fokozatáról szóló egyházi tanítás és teológiai vélemény;
 - az egyház első évezredében működő egyházkormányzati modellek;
 - az 1917-es és az 1983-s CIC között végbement fejlődés;
 - a papságra és a diakonátusra való képzés közötti különbség;
 - az áldozópapok és az állandó diakónus életformája közötti különbség;
 - az áldozópapok és a diakónusok tevékenységi köre és jellege közötti különbség.
- A diakonátus és az áldozópapi szolgálat a világegyház jelentős részének részleges jogszabályaiban az egyetemes törvényekhez képest nincs eléggé szétválasztva. Ennek okai többek között:
 - A diakónusi szolgálat szükségszerűsége első látásra nem szembetűnő, mivel sajátos feladataikat, az egyház strukturális működésének

megteremtését és fenntartását leginkább papok és laikus lelkipásztori kisegítők végzik el.

- Az eleve túlterhelt papok a diakonális tevékenység felvállalása miatt teljesítőképességük végét járnak. Pótlásukat többek között diakónusokkal igyekeznek megoldani, akik egyúttal a papi munka egy részét is elvégzik, valójában nem diakónusként, hanem papság pótlóiként működve.
- A 83-as CIC előtti fogalmak okozta beidegződés.

A részleges törvényhozók (püspöki konferenciák, megyéspüspökök, esetleg nemzeti zsinatok) előtt az a feladat áll, hogy a CIC adta lehetőséggel élve, a papi és a diakónusi munkakörök szétválasztásával és az állandó diakónusok életformájának és képzésének konkrétabb körülírásával elkülönítse a két szentelési fokozatot. Ezt javallja az egyetemes Törvényhozó szándéka, a papok, állandó diakónusok, papnövendékek érdeke, mentális egészsége valamint az, hogy az állandó diakonátus iránt érdeklődők előtt konkrét pályakép álljon.

Mindezt összefoglalva:

- A diakonátusnak, mint állandó és önálló szentelési fokozatnak a helyreállítása nem csupán azt jelenti, hogy lehetővé tesszük cölebsz és házas férfiak számára a diakónusi szolgálat végleges vállalását, hanem azt is, hogy a diakonátust mint egyházi hivatalt is helyreállítjuk annak teljes tevékenységi, illetékességi körével és életformai körülményeivel együtt.
- A felsorolt kívánalmakra a patrisztikus korban működő egyházi szervezet kitűnő válaszokat ad, és egyben megmutatja azokat a pontokat is, melyeket korrigálni kell.
- Létrehozható egy olyan egyházmegyei kormányzati modell, mely szerves folytatása lehet az egyház valódi tradícióin alapuló egyházmegyei szervezetnek, és visszaadja mind az áldozópapságnak, mind a diakonátusnak azt a sajátos jellegét, ami az egyes fokozatok önálló identitásának és hivatali struktúrájának, valamint az egymáshoz való helyes viszonyuk kialakulásához elengedhetetlen. Ennek az egyházkormányzati modellnek a lényege abban áll, hogy a plébánosi hivatal és a plébánia helyett az egyházmegyét és a

megyéspüspök lelkipásztori szerepét állítja középpontba. Innen kiindulva értelmezi mind az áldozópapi rendet a maga hivatalaival (plébános, káplán) és működési területeivel (központi egyházmegyei kormányzati feladatok, felsőoktatás, plébánia, rétegpasztoráció), mind a diakónusi renchez köthető tevékenységi területeket (struktúrafenntartás, közösségszervezés, vagyonkezelés, karitatív munka, liturgikus szolgálat).

- Az ilyen módon kialakítandó, a korai egyházmegyei struktúrával organikus rokonságot mutató plébániai és diakóniai szervezet kiépítésére a hatályos egyetemes egyházi törvények maradéktalan lehetőséget biztosítanak, az egyetemes törvényeknek csupán a részleges törvényekkel való helyi alkalmazásának újragondolására van szükség.

Itt értünk el ahhoz a ponthoz, ahol a további kutatások irányát meg lehet határozni. A kánonjogi vizsgálódás irányulhat az intézménytörténeti kérdések és a helyi, részleges törvényhozás szándékának, körülményeinek alaposabb megismerésére, melyből további információkat kaphatunk a témára vonatkozóan.

A kapott eredmények életre váltása azonban már más tudományok, tudományágak feladata. Vajon hogyan fogadná az egyházi közvélemény a megújult kormányzati modell gondolatát? Mi lehet az első lépés, melyet meg kellene tenni az elérendő cél érdekében? Milyen hibákat lehet és kell elkerülni a munka során? Hogyan lehet a megújult egyházkormányzat működésének kereteit a világi jogot érintő kérdések tekintetében rendezni? Hogyan küszöbölhető ki a „kettős vezetés” veszélye a helyi közösségek életében? Számos olyan kérdés merülhet fel, melyeknek a megválaszolásához világi jogi, szociológiai, pasztorális teológiai, kateketikai, vagy éppen liturgikus kutatásokra lenne szükség. Azok a kérdések tehát, melyek a dolgozat megírására sarkalltak, a kánonjogtudomány segítségével megnyugtató választ kaptak. Mivel azonban az élet dinamikus és változó, a kérdésekre adott válaszok, mint látjuk, újabb kérdéseket szültek.

Záró gondolatként azt a harmóniát szeretném megemlíteni, mely az egyház tanítását, történetét és jogszabályait tanulmányozva az egyházi rend fokozatai között fedeztem fel. Talán nem túlzás állítanom, hogy ugyanazon Lélek működésének nyomaira bukkantam, aki a világ teremtésekor a „*lebegett a vizek felett*”.⁴⁹⁸ A dolgozatban feltárt problémákra a végső

⁴⁹⁸Ter 1,2

megoldást talán épp akkor lelhetjük meg igazán, ha nem kívánunk mindenáron új egyházkerületi modellt teremteni, hanem hagyjuk, hogy az egyházi rend szentségének fokozatai a saját, legmélyebb önazonosságukat mutassák meg, és aszerint működjenek.

Munkámat szeretném az egyháztörténelem egyik legkedvesebb állandó diakónusának, Assisi Szent Ferencnek szavaival zárni, akinek fohásza nem csupán a végkövetkeztetést, hanem az egész dolgozat témáját összefoglalja:

*„Dicsérjétek Uramat és áldjátok,
és mondjátok hálát Neki,
és nagy alázatosan szolgáljátok.”⁴⁹⁹*

⁴⁹⁹ NapH 14 in: *Assisi Szent Ferenc művei (Opuscula S. Francisci)*, Újvidék – Szeged – Csíksomlyó

Felhasznált irodalom

Források:

Az Egyházi Törvénykönyv, ford., szerk., komm.: ERDŐ, P., Budapest, Szent István Társulat 1997.

HOLLÓS, J.: *Jegyzetek a keleti egyházak törvénykönyvéhez, I. kötet*, Magánkiadás, Téglás

Codex Iuris Canonici, The Newmann Press, Westminster, Maryland, 1949.

A Katolikus Egyház Katekizmusa, Szent István Társulat, Budapest

A II. Vatikáni Egyetemes Szent Zsinat határozata szerint megújított és VI. Pál pápa tekintélyével kihirdetett Szent Zsoltosma. Az Imaórák Liturgiája (Liturgia Horarum) a római szertartás szerint. I. Advent, Karácsonyi idő, Hivatalos kiadás, Budapest, 1991, 28

A Katolikus Egyház Katekizmusa – Javított részek, Szent István Társulat, Budapest, 1998.

A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, *Az állandó diakónusok képzésének alapszabályzata* (Római dokumentumok XVII.) Szent István Társulat, Budapest, 2001.

A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktóriuma* (Római dokumentumok XVII.), Szent István Társulat, Budapest, 2001.

ISTENTISZTELETI ÉS FEGYELMI KONGREGÁCIÓ, *Redemptionis Sacramentum*, (Római Dokumentumok XXVI.) Szent István Társulat, Budapest, 2004.

A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *A pap, az ige hirdetője, a szentségek kiszolgáltatója és a közösség vezetője a harmadik keresztény évezred távlatában*, (Római dokumentumok XVI.) Szent István Társulat, Budapest, 1999.

A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *A pap, mint a plébániai közösség pásztorja és vezetője*, (Római Dokumentumok XXIII.) Szent István Társulat, Budapest, 2003.

A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lalkipásztorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*, (Római dokumentumok VI.) Szent István Társulat, Budapest, 1998.

HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Inter insigniores* (nyilatkozat) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.

A KATOLIKUS NEVELÉS KONGRAGÁCIÓJA, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Roma, 1985.

A MEGSZENTELT ÉLET INTÉZMÉNYEINEK ÉS APOSTOLI ÉLET TÁRSASÁGAINAK KONGREGÁCIÓJA, *A Ferences Világi Rend Általános Konstitúciói* in: *A Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szertartáskönyve*, Ferences Világi Rend Országos Tanácsa, Budapest, 2002.

SIRICIUS, *Levél Himerius tarragonai püspökhöz*, (apostoli levél) in ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983.

II. ORBÁN, *Debent subditi* (apostoli levél) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.

II. ORBÁN, *Gaudemus filii* (apostoli levél) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.

IX. GERGELY, *Consultationi tuae* (apostoli levél) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.

- IX. GERGELY, *Presbyter et diaconus* (apostoli levél) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.
- IX. BONIFÁC, *Sacrae religionis* (bulla) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.
- IX. BONIFÁC, *Apostolicae sedis* (bulla) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.
- VIII. INCE, *Exposcit tuae devotionis* (bulla) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.
- IV. JENŐ, *Exsultate Deo* (bulla) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.
- XI. PIUS, *Alba regalensis episcopus* in: *Az imaórák liturgiája*, Budapest, 1991.
- XII. PIUS, *Sacramentum ordinis* (apostoli rendelkezés) in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA BÉLA – JUG LÁSZLÓ), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.
- VI. PÁL, *Ministeria quaedam* (motu proprio) Róma, 1972. in *Diakónia – Diakonátus – Diakónus* (szerk. Molnár Ferenc) Szent István Diakonátusi Kör, Kalocsa, 1996.
- VI. PÁL, *Sacrum diakonatus ordinem* (motu proprio) Róma, 1972. in *Diakónia – Diakonátus – Diakónus* (szerk. Molnár Ferenc) Szent István Diakonátusi Kör, Kalocsa, 1996.
- VI. PÁL, *Ad pascendum* (motu proprio) Róma, 1972. in *Diakónia – Diakonátus – Diakónus* (szerk. Molnár Ferenc) Szent István Diakonátusi Kör, Kalocsa, 1996.
- II. JÁNOS PÁL, *Sapientia Christiana* (Apostoli konstitúció), 1979.

II. JÁNOS PÁL, *Nagycsütörtöki levél a papokhoz* (1997. március 16.), 5. pont; AAS 89. (1997)

II. JÁNOS PÁL, *Christifideles laici* (apostoli buzdítás) Róma, 1988.

A II. Vatikáni Zsinat tanítása, (szerk. CSERHÁTI, J. és FÁBIÁN, Á.), Budapest, Szent István Társulat, 1986.

Traditio apostolica in: ERDŐ, P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983.

Didascalia Apostolorum in ERDŐ, P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 162.

Statuta Ecclesia antiqua in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA, B. – JUG, L.), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.

Az Ankiirai zsinat kánonjai, in: ERDŐ, P., *Az ókeresztény kor egyház fegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983.

Az Antióchiai Zsinat kánonjai in: ERDŐ, P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983.

A Neokaiszareiai Zsinat kánonjai in: ERDŐ, P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983.

A Nikaiai Egyetemes Zsinat kánonjai in: ERDŐ, P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983.

Az Elvirai-i Zsinat kánonjai in: ERDŐ, P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983.

A Szerdikai Zsinat kánonjai in ERDŐ, P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983.

Antiochiai Szent Ignác hét levele (ford. Vanyó László) in: *Apostoli atyák* (szerk. Vanyó László), II. kiadás, Szent István Társulat, Budapest, 1988, 163-204.

RÓMAI SZENT HYPPOLITUS, *Traditio Apostolica* in: ERDŐ, P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény írók 5.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 83-107.

HERMASZ, *A pásztor* (ford. Ladocsi Gáspár) in: *Apostoli atyák* (szerk. Vanyó László), II. kiadás, Szent István Társulat, Budapest, 1988.

Szókratész egyháztörténelme (ford. Baán István), Szent István Társulat, Budapest, 1984.

Didakhé, azaz: a tizenkét apostol tanítása (ford. Vanyó László) in: *Apostoli atyák* (szerk. Vanyó László), II. kiadás, Szent István Társulat, Budapest, 1988, 93-101.

A Római Szent Kelemen levele a korintusiakhoz (ford. Ladocsi Gáspár) in: *Apostoli atyák* (szerk. Vanyó László), II. kiadás, Szent István Társulat, Budapest, 1988, 105-145.

SZENT JUSZTINOSZ, *I. Apológia*, 65, 3-5 in: *A II. századi görög apologéták* (ford. Vanyó László), Szent István Társulat, Budapest, 1984.

Euszebiosz egyháztörténelme (ford. Baán István), Szent István Társulat, Budapest, 1983

TERTULLIANUS, *A keresztségről* (ford. Vanyó László) in: *Tertullianus művei* (Ókeresztény írók 12.), Szent István Társulat, Budapest, 1986.

MANSI, J. D., *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, Florentinae, 1764.

Trienti Zsinat in: *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, (szerk. FILA, B. – JUG, L.), Örökmécs Alapítvány, Kisterenye – Budapest, 1997.

Decreta Synodalia – Az 1924. évi június 24-től 26-ig Székesfehérvárott tartott székesfehérváregyházmegeyi zsinaton hozott egyházmegyei törvények. Székesfehérvár, 1925.

Decreta Synodalia – Az 1934. évi június 20.-tól 22.-ig Székesfehérvárott tartott székesfehérváregyházmegyei zsinaton hozott egyházmegyei törvények. Székesfehérvár, 1935.

A Magyar Püspöki Konferencia kiegészítő szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz in: Az Egyházi Törvénykönyv, ford., szerk., komm.: ERDŐ P., Budapest, Szent István Társulat 1997.

Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Zsinati Könyve Szent István Társulat, Budapest

A Székesfehérvári Egyházmegye Zsinati Könyve, Székesfehérvár, 1998.

Egyházmegyei Törvénykönyv, Székesfehérvári Egyházmegye

A püspök, az áldozópap és a szerpap szentelése, Országos Lelkipásztori Intézet, Budapest

A püspökszentelés szertartása (De consecratione electi in episcopum) – A Pontificale Romanum alapján (szerk. CSÉRY, G.), Veszprémi Hittudományi Főiskola, Veszprém, 2004.

Sacramentarium Veronense, Roma, 1966. 120.

Le Sacramentaire Grégorien I, Fribourg, 1992, 96.

J. M. AGAR, L. NAVARRO, *Legislazione delle Conferenze Episcopali Complementare al C.I.C. Seconda Edizione Aggiornata, Pontificia Università della Santa Croce Testi Legislativi 4,* Colletti a San Pietro, Roma, 2009, 33.

Zsinati Könyv Kolozsvár, 2001.

A Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye első zsinata. Zsinati dokumentumok Debrecen, 2000.

A Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye Szinódusi Könyve, 2000.

A Pécsi Egyházmegye zsinata Pécs, 1999.

A Váci Egyházmegye Zsinati Könyve, 1995-96.

Az Egri Főegyházmegye Zsinati Könyve Eger, 1996.

A Szombathelyi Egyházmegye Zsinati Könyve, Szombathely, 2000.

A Szeged-Csanádi Egyházmegyei Zsinat könyve 1995.

A Ferences Világi Rend Általános Konstitúciói

Irodalom:

ERDŐ P., *Egyháztörvény – 3., átdolgozott, bővített kiadás*, Szent István Társulat, Budapest, 2003

ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Szent István Társulat, Budapest, 2003

RAHNER, K., *A diakonátus teológiája* in: *Diakónia – Diakonátus – Diakónus* (szerk. Molnár Ferenc) Szent István Diakonátusi Kör, Kalocsa, 1996

DOMALGSKI, B., *Römische Diakone im 4. Jahrhundert – Zum Verhältnis von Bischof, Diakon und Presbyter*, in: *Der Diakon. Wiederentdeckung und Erneuerung seines Dienstes*. Verlag Herder, Freiburg, 1981, 44-56.

BOROS I., *Diakónus az Egyház első három századában* in: *Diakónia – Diakonátus – Diakónus* (szerk. Molnár Ferenc) Szent István Diakonátusi Kör, Kalocsa, 1996. 93—108.

STICKLER, A. M., *A klerikus celibátus*, (ford. Dr. Csordás Eörs), Budapesti Papnevelő Intézet, Budapest, 1994.

KUMINETZ G., *Az egyház megszentelői feladata IV.* Szent István Társulat, 2005.

KUMINETZ G., *Az Egyház megszentelői feladata, a szent rend és a szent szolgálattevők* (ideiglenes jegyzet), Budapest, 2004.

- SZUROMI, SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, Szent István Társulat, Budapest, 2003.
- SCHANDA, B., *Magyar állami egyházjog*, Szent István Társulat, Budapest, 2003.
- BÁNK, J., *A kánoni jog I*, Szent István Társulat, Budapest, 1960.
- BÁNK, J., *Egyházi jog – Az egyházi alkotmányjog alapjai*, Szent István Társulat, Budapest, 1958.
- SCHÜTZ, A., *Dogmatika*, Budapest, 1937.
- A dogmatika kézikönyve* (szerk. SCHNEIDER, T.), Második kötet, Vigilia Kiadó, Budapest, 1997.
- JUNGMANN, J., *A szentmise – Történelmi, teológiai és lelkipásztori áttekintés*, Prugg Verlag, Eisenstadt, 1977.
- VÁRNAGY A., *Liturgika*, Lämpás Kiadó, Abaliget, 1993.
- KASPER, W., *A diakónus a mai egyházban* in *Vigilia* (1998):
<http://www.vigilia.hu/1998/5/980kas.html> (2010. január)
- DOBSZAY L., *Az esztergomi rítus*, Új Ember Kiadó, 2003.
- ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája*, Szent István Társulat, Budapest, 2001.
- ERDŐ P., *Der Ständige Diakon. Theologisch-systematische und rechtliche Erwägungen* in *Archiv für Katholisches Kirchenrechts* (1997) 69—84.
- COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE: *Il diaconato: evoluzione e prospettive* in *La Civiltà cattolica* (2003) 253—336.
- PERTSCH, *Über den Ursprung der Archidiakone*, Hildesheim, 1743.

- GRÉA, A., *Essai sur les archidiaques*, (Bibliothek de l'Ecole des chartes II 1853, 38)
- SEIDL, J. N., *Der Diakonat in der Katholische Kirche, dessen hierarchische Würde und geschichtliche Entwicklung*, Regensburg, 1884.
- SCHRÖDER, A., *Die Entwicklung des Archidiaconats bis zum 11. Jahrhundert*, Augsburg, 1890.
- GLASSCHRÖDER, F. X., *Zur Geschichte des Archidiaconats in Festschrift. Deutsch. Campo santo*, Roma, 1897.
- LEDER, P. A., *Die Diakone, die Bischöfe und Presbyter. Untersuchung über die Vorgeschichte und die Anfänge des Archidiaconats*, Stuttgart, 1905.
- STUTZ, *Geschichte des kirchlichen Beneficialwesens I*, 1895, 43.
- SÄGMÜLLER, *Die Entwicklung des Archipresbyterates und Dekanates bis zum Ende der Karolingzeit*, Tübingen, 1898, 29.
- SMEDT, CH., *L'organisation des églises chrétiennes au III. siècle*, in *Revue des quest. Hist.* 50, 1891, 397
- ZORELL, S., *Die Entwicklung des Parochialsystems bis zum Ende der Karolingerzeit*, in *Archiv für Katholisches Kirchenrecht* 82, 1902, 74.
- KIRSCH, *Die römische Titelkirchen im Altertum*, Paderborn 1918, 135.
- TOUR, I., *Les paroisses rurales dans l'ancienne France du IV. au XI. siècle* 1900, 5.
- GILLMANN, F., *Das Institut der Chorbischöfe im Orient*, in *Revue August.*, 1903.
- GRISAR, H., *I vescovi di campagna e corepiscope*, in *Civiltà cattolica* 1904., IV 203.
- IUGIE, M., *Les choréveques en Orient*, in *Echos d'Orient* VII, 1904, 263.

BERGÉRE, A., *Etudes historiques sur les choréveques*, Paris, 1905.

LECLERCQ, H., *La législation conciliaire relative au choéveques*, in *Histoire des Conciles* II 2.

SCHRÖDER, A., *Über die Chorbischöfe im 8. und 9. Jahrhundert*, in *Zeitschrift für die katholische Theologie* 15, 1981, 176.

WEIZSÄCKER, J., *Der Kampf gegen den fränkischen Chorepiskopat*, Matridi, 1787.

BERGÉRE, M. H., *Etudes historiques sur les choréques*, Paris, 1905.

FALK, F., *Die mainzer Weihbischöfe des 9. Jahrhunderts* in *Historische Jahrbuch* 28, 1907.

GOTTLOB, TH., *Der abendländische Chorepsikopat*, Bonn, 1928.

SHRÖDER, *Der Entwicklung des Archidiaconates bis zum XI. Jahrhundert*, Augsburg, 1890.

GLASSCHRÖDER, A., *Zur Geschichte des Archidiaconats*, in *Festschrift des deutschen Campo Santo zu Rom*, Freiburg 1897, 139.

LECLERQ, H., *Archidiacre*, in *Dictionnaire d'archéol. chrét.* I, 1906, 2733.

AMANIEN, *Archidiacre*, in *Dictionnaire de droit canonique*, fasc.4, 948.

HAUCK, *Kirchengeschichte Deutschlands* II., 746.

STUTZ, *Kirchenrecht*, 306.

DOVE, R. W., *Die fränkische Sedgerichte*, in *Zeitschrift für Kirchenrecht* IV, 1864, 1-64.

UTTENDORFER, E., *Die Archidiakone und Archipresbiter im Bistum Freising und Salzburg*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 63, 1890, 3-117.

HILLING, N., *Die bischöfliche Banngewalt, der Archipresbiterat und der Archidiakonats in der sächsischen Bistümern*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 80, 1900, 80.

BASTGEN, H., *Die Entstehungsgerichte der Trierer Archidiakonate*, in *Trierisches Archiv* 10, 1907, 1.

BAUMGARTNER, E., *Geschichte und Recht des Archidiakonates des oberrhein. Bistümer mit Einschluss von Mainz und Würzburg* in STUTZ, *Abh.* Heft 39, Stuttgart, 1907.

GESCHER, F., *Der kölnische Dekanat und Archidiakonats in ihrer Entstehung und Entwicklung* in STUTZ, *Abh.* Heft 95, Stuttgart, 1919.

KRÜGER, G., *Der münsterische Archidiakonats in Friesland*, in SCHMITZ-KALLENBERG, *Geschichtliche Darstellungen und Quellen*, Heft. 6, Hildesheim, 1925.

VETULANI, A., *Le grand chapitre de Strasbourg*, in *Collection des Etudes sur l'histoire du droit et des inst. De l'Alsace* II, Strasbourg 1927, 45.

HATCH-HARNACK, *Die Grundlegung der Kirchenfassung Westeuropas im frühen M. A.*, 1888, 22.

SÄGMÜLLER, B., *Die Entwicklung des Archipresbyterates und Dekanates bis zum Ende des Karolingerrichtes*, Tübingen, 1898.

TOUR, I., *Les paroisses rurales dans l'ancienne France du IV-XI siècle*, Paris, 1900.

ZORELL, *Die Entwicklung des Parochiasystems bis zum Ende der Karolingerzeit*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 82, 1902, 74-98.

FAURE, J., *L'archipetre des origines au droit décrétalien*, Paris, 1911.

AMANIEN, A., *Archipetre*, in *Dictionnaire de droit can.* fasc. IV, 1933, 1004.

- GESCHER, F., *Der Költnische Dekanat und Archidiakonats in ihrer Entstehung und ersten Entwicklung*, Stuttgart, 1919.
- GRIFFE, E., *Les origines de l'archipretre des district*, in *Revue d'histoire de l'église de France* 12, 1926, 16.
- ZAPOTNIK, I. L., *De vicariis foranaeis*, Washington Diss, 1927.
- AHLHAUS, J., *Die Landdekanate des Bistums Konstanz im Mittelalter* in STUTZ, *Abh.* Heft 109, Stuttgart, 1929.
- ROTHE, W., *De obligatione deferendi habitum ecclesiasticum* in *Archiv für Katholisches Kirchenrechts* (2001) 43—44.
- PLÖCHL, W., *Geschichte des Kirchenrechts, Band III. Das Katholische Kirchenrecht der Neuzeit – Erster Teil*, Verlag Herold, Wien – München, 1959.
- CHIAPETTA, L., *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, I, Napoli, 1988.
- PÉRISSET, J.C., *La paroisse. Commentaire des Canons 517-572* (Le nouveau droit ecclésial), Paris, 1989.
- COCCOPALMERIO, F., *Quaestiones de paroecia in novo Codice*, in *Per* 73 (1984) 379—410; 76 (1987) 47—82; 77 (1988) 219—287.
- SHCICK, L., *Die Pfarrei. Betrag zu einer theologisch-kanonistischen Ortsbestimmung* (Fuldaer Hochschulschriften 6), St Ottilien, 1988.
- ERDŐ P., *Plébánia, egyházközség, közösség*, in *Teológia* 31 (1997) 9—22.
- PAARHAMMER, H., in *Münsterischer Kommentar zum CIC 516/2-3*.

KURSTSCHEID, B., *Historia Iuris Canonici. Historia institutorum Romae, Officium Libri Catholici* 1941, 22-25.

ENGELS, O., *Der Pontifikatsantritt und seine Zeichen* (Settimane di studio II), Spoleto 1987.

MADEY, J., *Ministry according to the canonical sources of Syro-Antiochean church*, Paderborn, 1986.

ERDŐ P., *Paphiány és lelkipásztori ellátás. Egyházi szempontok egy aktuális problémához* in *Kanonjog* 3 (2001) 7—16.

GÁRDONYI M., *A Kaposvári Egyházmegye plébániastruktúrájának átalakítása*, in *Magyar Papi Egység. A Távlatok melléklete* (2002/2) 13—20.

Assisi Szent Ferenc művei (Opuscula S. Francisci), Újvidék – Szeged – Csíksomlyó

MAGYAR B., *Egyházi személyek és segítők - Sajátosságok, nehézségek és örömök* in *Embertárs* (2006/3) 246—249.

SCHEUER, M., *Zur Einsamkeit des Priesters*, in *Diakonia. Internationale Zeitschrift für die Praxis der Kirche* (1990/6) 396—401.

ZULEHNER, P. M., *Priester im Modernisierungsstreß*, in *Stimmen der Zeit* (2001/7) 443—455.

BOULAD, H., *Quo vadis Ecclesia? Gondolatok a holnap egyházáról*, (ford. Hermann Judit), Korda Kiadó, Kecskemét 2000, 22-24.

ERDŐ P., *Das konsoziative Element in der Kirche, Akten des VI. Internationalen Kongresses für kanonisches Recht*, St. Ottilien, 1989.

ERDŐ P., *Il senso della capacità dei laici agli uffici nella Chiesa*, in *Fidelium Iura* 2 (1992) 165—186.

GARCIA, J., *Deber de todo el pueblo de Dios para con las misiones „Ad Gentes”*, in *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 73 (1992) 217—242.

ERDŐ P., *Plébánia, egyházközség, közösség*, in *Teológia* 31 (1997) 9-22.

Wörterbuch zum Codex Iuris Canonici, München, 1927, 224.

SCHÖLLGEN, G., *Die Anfänge der Professionalisierung des Klerus und das Kirchliche Amt in der Syrischen Didaskalie*, Münster, 1998.

OTT, L., *Das Weihe sakrament*, Freiburg, 1969.

Zukunft aus der Kraft des Konzils. Die ausserordentliche Bischofssynode 1985. Die Dokumente mit einem Kommentar von W. Kasper, Freiburg, 1986.

AUDET, J.P., *La Didaché. Instructions des Apotres*, Paris, 1958, 241.

Kommentar zu den Apostolischen Vätern. Die Didache, Göttingen, 1989, 241.

SZUROMI SZ.A., *A papi ordó fokozatainak fejlődése, a kezdetektől a Statuta Ecclesiae Antiqua (V. sz.) fegyelmi hagyományáig*, in *Teológia* 37 (2003) 19-28.